MÜNCHEN 12 1973

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

12

MÜNCHEN 1973

Copyright 1972 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg 47/1 8 MÜNCHEN 81

Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Constantin Sporea

Druck: Danubia Druckerei GmbH., 8000 München 50, Ferchenbachstraße 88

Volumul de față din „Revista Scriitorilor Români" prezintă, pe lângă vechii colaboratori, prețioși ca totdeauna, câteva nume noi, de tineri în deosebi. E vorba de compatrioți sosiți de curând din țară, unde se făcuseră cunoscuți, în mai mică sau mai mare măsură, într'ale scrisului. Odată ajunși la limanul salvării, în care ei cred cu mai multă vigoare decât refugiații de prea lungă și zadarnică vreme, au căutat imediat și au găsit această publicație a noastră, unde să-și poată exprima gândurile și, când e, talentul. Le-am acceptat cu bucurie și chiar le-am solicitat contribuția, convinși cum suntem că, la aproape trei decenii dela ocuparea țării și dela înscăunarea unui regim de împilare, substanțial obscurantist, exilul, sortit îmbătrânirii și împuținării rândurilor, are nevoie de forțe proaspete, care să ducă înainte lupta, aspirațiile, speranțele și, poate, iluziile noastre.

Se vorbește tot mai des de o criză a refugiului, care e incontestabilă. Dar ea se datorește nu, desigur, vreunui succes al dictaturii, care a reușit să-și ralieze până acum numai ramuri seci, cât trecerii anilor și oboselei fatale a multora dintre noi, ori dispariției atâtora, printre cei mai iluștri tocmai pe tărâmul culturii. Se impune, deci, pe măsură ce timpul trece, o regenerare și o reîntinerire a exilului. Care e cu atât mai posibilă cu cât din țară fug mai ales tinerii, și tineri în cea mai mare parte de valoare, pregătiți, călițí de anii și de rigoarea asupririi (și cât de deosebiți, din fericire, de buimacii lor tovarăși de vârstă dintr'un Apus care dă adesea impresia că nu merită libertatea de care, fără eforturi speciale, continuă să se bucure).

Acestor noi refugiați le adresăm salutul nostru; iar acelora dintre ei care cunosc meseria și iubesc arta scrisului le punem la dispoziție paginile „Revistei Scriitorilor Români", bucuroși să putem trece flacăra culturii românești libere, necondiționate politicește, pe mâini mai tinere, mai ferme și, poate, mai capabile.

REDACȚIA

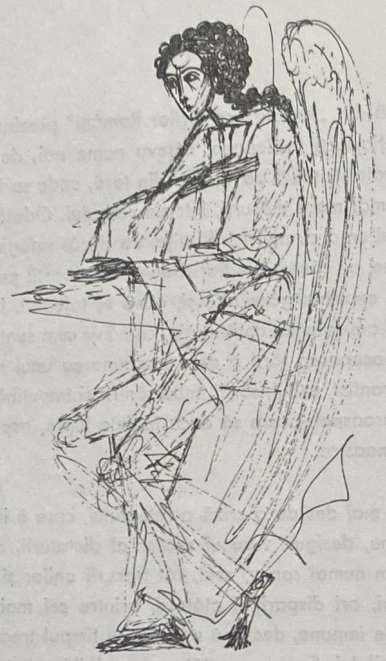

CI, NUMAI TU...

Ascult prin noapte. Sfinții prind esențe
Din lunga lor smerită risipire,
Și cerul li se'ncheagă'n reverențe,
Turnând arome'n gânduri și'n potire.

M'aud adânc sub tălpile lor ude
Și fug din steaua nopții spre mormânt;
Și timpu-i mort de mult, și nu m'aude,
Când acul rupt în inimă-l împlânt.

Atâtea urme și peceți pe firul
Acestei ore scumpe de trezie,
Încât mă drămuie'n azur delirul
Și-mi toarnă'n sânge cer și poezie.

Extazu-mi ține ochii mari deschiși
Și'nvăț că-s vântul verii printre stele,
Și'n inimă, în termenii prescriși,
În sprijin certitudinea'n răstele.

Îmi măsor liniștea cu ani lumină,
Și-i leagăn somnul lângă piramide,
În pietrele ce cântă și se'nchină,
Pe vetrele amiezilor toride...

Dar uite, liniștea, și ea, măsoară
Trecutul meu cu sori și dinastii,
Că sunt bătrân și cade'n mine seară...
Ci numai tu nu știi... Și nu mai vii...

VASILE POSTEUCĂ

NEVREDNICIE

Impărăția mea nomadă
Casa mea
Mirarea mea
Dă-mi focul posibil
Dă-mi armură
Dă-mi odihnă
Să măsor noaptea de dincoace
Să'mplinesc noaptea de dincolo.

Necuprinsa grafie a darului
Albă albă cumpănă
Să fi primit începutul întru jocul jucat
Profetul și mielul goleau labirintul
Saliva pământului
Sărutul cuvântului.

Lumină mângăiată'n nimic
Mă îndepărtez și sacrificiile negre deșteaptă paznicul
Zăvoare aruncate în deschizătura uitatelor lucruri
Oprește rugina toată
Închide cercul încă'odată.

Remușcarea rostului
Nimeni nu oprește acest exod de adio?
Să fi aprins originea
Să fi cinstit ultimul rai
Din sânul suspinului
Pâinea taina vinului.

Împărăția mea nomadă
Casa mea
Mirarea mea
Dă-mi apa posibilă
Dă-mi rădăcina
Să măsor noaptea de dincoace
Să'mplinesc noaptea de dincolo.

VIRGIL IERUNCA

HORIA STAMATU

UMORUL NEGRU ŞI ABSURDUL IN LITERATURA CULTĂ ŞI FOLCLOR

Cine a descoperit folclorul la noi? Domeniu prea subtil, complicat şi profund, folclorul din ce în ce mai mult victimă a „folcloriştilor", până la Eminescu şi Creangă rămâne cel mai prodigios capitol din istoria literaturii noastre. Folclorul este opera gândirii şi vorbirii primelor secole de limbă română, a cărei scriere s'a desvoltat foarte încet până în secolul XIX. Primul cărturar care s'a uitat cu atenţie la această gândire-vorbire, a fost cu totul excepţionalul Iordache Golescu, de care şi-a bătut joc cu o nerușinare fără limite Călinescu-ne-Călinescu de după 1945, dar căruia i-a consacrat un studiu admirabil Perpessicius, chiar in epoca proletculturii („Menţiuni de istoriografie literară şi folclor", 1956). Iordache Golescu a fost în felul lui primul nostru „enciclopedist", un enciclopedist al geniului limbii româneşti şi fără a cărui „Condica limbii româneşti" nu ar fi apărut colecţia de proverbe comentate a lui Zane.

De importanţa folclorului şi-au dat seama chiar primii cărturari care au început să scrie româneşte şi, spre deosebire de alte părţi, în teritorii româneşti folclorul nu a fost sufocat de cultura cărturărească. Bine înţeles nu tot ceea ce oferă folclorul este „literatură", adică poveste construită pentru a fi redată sau poem. Proverbele şi mitologiile intră şi ele în folclor, dar sunt şi primele înalte creaţii culturale; în proverbe este prima filosofie a unui popor şi în mitologie prima literatură. Aşa cum primul inventar al proverbelor, probabil după modelul Bibliei, l-a făcut la noi Iordache Golescu, primul inventar al mitologiei l-a întreprins Hajdeu, de care acelaşi straniu sucit-răsucit Călinescu-ne-Călinescu, nu aminteşte nici măcar în „Estetica basmului".

Când au început Românii cu proverb şi mitologie? Nu avem documente, dar putem spune: **când au început să-şi fixeze şi să-şi păstreze gândirea într'o limbă formată.** De aceea nu exagerăm dacă socotim originile folclorului românesc în jurul anului 1000. După anul 1000 s'au întâmplat multe lucruri în cultura europeană. După ce-a trecut spaima acestui an presupus fatidic pentru sorţii lumii, începe să ia avânt cultura superioară şi încep să intre în această cultură şi noile limbi, de după antichitate. Mult interpretata

„renaştere" începe curând după anul 1000, când cel puţin creştinătatea recapătă gustul de-a trăi, de a crea, de a nu îşi mai pune limite în viitor. Cam pe atunci probabil, când limba era făcută, începe ceea ce avea să fie folclorul românesc, cu proverb, mitologie, poveste, poem.

După 1000 a fost o mare mişcare culturală în Europa şi Românii au participat şi ei la ea, nu au fost deloc insulari, izolaţi. Deşi în secolele care premerg mişcarea consacrată în istoriografie ca „renaştere" nu exista nici măcar tiparul, ideile circulau cu o rapiditate şi o virulenţă greu imaginabile. De unde şi vorba din basm: „cum vrei să te duc, ca vântul sau ca gândul" cu răspunsul mereu acelaşi: „ca cântul, că altfel m'oi prăpădi". In primele secole ale mileniului doi s'a stabilit o unitate culturală europeană pe care o putem studia şi din proverbele comparate şi din folclorul comparat şi dintr'o sumă de obiceiuri creştine.

In acest timp pe care noi îl numim ne-convenţional „renaştere", oarecum naştere din nou după spaima anului 1000, ţările în care cărturăria era mai desvoltată, folclorul a jucat un rol foarte important, dar până la renaşterea consacrată ca atare de istorici a fost absorbit în opere de geniu, cum e cazul, între atâtea altele, al eroilor Gargantua şi Pantagruel. Rabelais pleacă dela o carte anonimă cu mare succes popular, „Les Grandes et Inestimables Chroniques du grand et énorme géant Gargantua", operă folclorică transcrisă, care n'a mai avut nicio circulaţie după apariţia cărţilor lui Rabelais. Baza compoziţiei lui Rabelais este un anumit „gigantism popular", pe care îl exploatează cu geniul şi erudiţia lui, pe cât de înflorată pe atât de sarcastică. Cu siguranţă că în prima jumătate a mileniului dar şi mai târziu, acest „gigantism popular" a existat şi în ţinuturile româneşti, dar încetul cu încetul s'a fărâmiţat, pentrucă n'a apărut la timp un geniu cărturăresc ca Rabelais. Până la noi au mai ajuns urme de gigantism popular comic-filosofic în Păcală, aşa cum îl prezintă C. Negruzzi în scrisoarea XII (Păcală şi Tândală).

Reducerea acestui vechi comic gigantesc la umor negru sau macabru popular, o găsim la Ispirescu şi în poemul lui Petre Dulfu, cu „isprăvile lui Păcală".

Ca exemplu de umor negru in poezie putem alege balada „Corbea"; aşa cum „Răsturnica" este contra-partea lui „Mortua est", burlescă dar genială, această baladă e contra-partea **tragediei** „Mioriţa", cu merite artistice la fel de mari, însă bine înţeles cu alt orizont (istoric, nu metafizic).

Pentru o documentare asupra lui Păcală avem trei texte: fragmentele lui Ispirescu, scrisoarea lui Negruzzi şi micul epos al lui Petre Dulfu. Mai există şi o piesă de teatru cu tema „Păcală" a poetului de mare vervă Horia Fur-

tună, dar cu tot hazul ei nu putem s'o punem în directă legătură cu folclorul (ca și piesa inedită a lui Blaga).

Cei trei Păcală, la Negruzzi, Ispirescu și Dulfu sunt diferiți, iar umorul negru și macabrul le găsim numai la Ispirescu și Dulfu.

Textele oferă destule argumente pentru a ne convinge că adevăratul Păcală, fiu al „gigantismului popular", a lăsat câteva urme doar la Negruzzi. E păcat că un scriitor de mare rassă ca Negruzzi nu s'a angajat pentru o mai amplă operă, dar în prețioasele lui mici scrieri capitolul „Păcală și Tândală" are un loc foarte important, pentrucă ne indică ce-au fost acești eroi la origine. Ca și eroii lui Rabelais, sunt doi giganți din neamul giganților cu viață lungă de sute de ani, ceea ce înseamnă „de când se trage povestea până azi", mâncăi fabuloși dar și dotați cu o mare inteligență. Tândală e fiul unui nepot al lui Strâmbă Lemne și nașul lui a fost Păcală, care „avea răspuns la orice vorbe". Tatăl lui Tândală a murit la vârsta de 483 de ani, după ce-a mâncat trei oi fripte și a băut un butoi de vin, „zicând că nu trebui să se ducă pe ceea lume flămând și însetat". Tândală și el în vârstă de 200 de ani, și căruia oamenii din vremea povestitorului îi păreau „tingăiți și gingași", îmbrăcați în niște haine „sucite pe trupuri stricate" și care vorbeau o limbă pe care el n'o înțelegea, îl prezintă pe nașul său Păcală într'o avalanșă de proverbe, care fac un mic tratat filosofic deghizat în umor, cam in acest fel: „prostului să nu-i faci, nici să-ți facă", adică mai bine să te lași păgubaș decât să primești ajutorul prostului; „nu fii dușmănos, căci cine face face-i-se, și nu e nicio faptă fără răsplată", „nu băga mâna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi și pe mihoho" sau „roagă-te zi și noapte să-ți dea Dumnezeu mintea moldoveanului cea de pe urmă", etc. Deodată însă ne trezim și în fața unui raționament expus în metafore: „chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebue" (premisa majoră) „pentru aceea nu te apuca de lucruri mari" (premisa minoră) „căci e lesne a zice plăcinte dar cu b... de fată mare nu se fac ouăle roșii" (concluzie).

Prin... culoarea ei ca să zicem așa dar și prin cruditate, violenta glumă din această concluzie este rablesiană dar nu suntem cu ea în zona umorului negru, sau macabru, nici în zona lubricității gratuite, ci cu toată brutalitatea imaginii ni se oferă un foarte subtil distinguo: nu orice „fată mare", fenomen natural generic, este același lucru cu fenomenul unic Maica Domnului. E o concluzie la regula că realitatea nu poate fi disimulată, indiferent sub ce „mare lucru" ne-am ascunde și în cadrul acestei realități suntem limitați la posibil, pentrucă minunea nu stă în puterea noastră, este unică și nu dăm peste ea la tot pasul, oricât de făloase ar fi pretențiile noastre.

O asemenea transpunere metaforică a unui raționament sec nu vom găsi nici la Caragiale nici la Urmuz care în de-rezonările lui în loc să desființeze realitatea, se des-face pe el. Dimpotrivă, la Creangă, și el oarecum istoric din giganți legendari, vom găsi miracole stilistice de acest fel. Intâlnirea dintre „școală" și geniul popular cerea un geniu ca Rabelais, iar noi am avut acest noroc mult mai târziu, cu Creangă, anunțat de altfel de Budai Deleanu.

După cum vedem din textul lui Negruzzi, acest Păcală descendent din uriași era **moldovean.** Nu era un Păcală „realist" (și „social"), ci un Păcală legendar, un uriaș și al trupului și al minții și al inimii, un generos nu om al resentimentului, un critic nu însă un autor de masacre, fie doar masacre de oi, un om al poporului dar nu un plebeu vulgar, dacă nu chiar un supra-om, lucru nu prea iubit de Români, dar în orice caz un om și jumătate, om al preaplinului nu minat de vreun" „spleen" și victimă a unei deficiențe existențiale ca la Dulfu. G. Călinescu, pe vremea când mai era el însuși, ne-absorbit încă de vidul marxist, avea să spună despre proza lui Negruzzi: „Capodopera acestei proze de ilaritate clasică este ‚Păcală și Tândală', cu un râs de subtilitate infinită ce nu se poate comunica decât unui cititor care petrece la erudiția hohotitoare a lui Rabelais sau Sterne". Ca întotdeauna însă Călinescu tot o mai strică vorbind în dodii după ce vorbește bine: „Arta constă în a vărsa un sac de sentințe, legate între ele prin intimități mai mult verbale decât de conținut, în spiritul unui gnomism pur". Dar tocmai prin **conținutul lor** sentințele fac un sistem de gândire. Exemplul analizat de noi arată acest lucru. „Vorba care aduce vorba", nici în folclor nici la poeții numiți culți nu operează niciodată în afară de conținut, cu alte cuvinte „conținutul provoacă alt conținut", pe când în umorul sofisticat „vorba aduce vorba" în afară de conținut, limbajul eșuează în vid (Urmuz).

Acest Păcală de cea mai bună familie țărănească, pe care îl găsim la Negruzzi, nu este deloc același cu Păcală din „ciclul de snoave cu Păcală", din care ne dă o mostră munteanul Ispirescu și pe baza căruia compune pitorescul dar mijlociul său poem, Petre Dulfu.

(„Povestea vorbei" nu a fost ceea ce e azi „aventura în limbaj", pentrucă atâta vreme cât a fost „povestea vorbei" oamenii mai aveau de spus ceva. Golirea cuvintelor de conținut, în primul rând prin desistoricizarea lor, a fost o încercare a lingviștilor care-au făcut un mic timp vâlvă, ca exponenți ai unui „mic timp", dar prin aceasta nu au desființat „povestea vorbei", nici nu au deslegat secretul creației poetice, care deschide mereu noi orizonturi limbii, fără să-i cauterizeze rădăcinile. De aceea nu mai mult de o decadă a

fost deajuns ca moda furibundă a structuralismului-panaceu să nu mai fie asurzitoare).

Rupt din dimensiunile lui de gigant al „prea-plinului", Păcală din anecdote ne oferă și umor macabru și dizolvantul absurd, amândouă deci fără nicio „trimitere" metafizică, la fel ca la Caragiale și Urmuz. La Păcală, gigantul moldovean, am găsit un exemplu metafizic și de ethos în același timp, în „raționamentul" înflorit metaforic pe care l-am descris. Ce putem găsi la un Păcală pitic, departe și de eroii lui Rabelais și de Thyl Ulenspiegel, adevărat erou național al flamanzilor, ne arată Ispirescu și Dulfu. La aceștia Păcală este un „pauvre diable", ceea ce niciodată nu e Thyl Ulenspiegel, e un dominat de resentiment nu de vreun ideal etic, și astfel ne duce la umorul negru pe bază de macabru. Cât despre cine știe ce paradox existențial, nici vorbă, totul se coase din cele mai groase inadvertențe de topos și logos și al căror haz nu atinge nici pe departe sfera mitului.

Ispirescu redă o istorie a însurătorii lui Păcală:

1 nevasta cere lui Păcală să-i aducă un ac din târg: Păcală se întoarce fără ac, pentrucă îl pusese într'un car de fân și nu l-a mai găsit; e vizibilă transpunerea de logos în topos: „a căuta acul în carul cu fân", mecanism pe care-l găsim și la Caragiale, mai bine, și la Urmuz, poate mai gros;

2. nevasta îl învață pe Păcală că acul se înfige în haină, la piept, nu se pune în carul de fân;

3. Păcală cumpără un fier de plug dar ajunge acasă cu hainele rupte după ce s'a tot căznit să înfigă fierul de plug la piept.

E un procedeu umoristic simplu, dar prin care e definită imaginea de ne-om a lui Păcală: toate le face pe dos, spre deosebire de Păcală gigantul din origini, care era un supra-înțelept. Penibila comicărie merge mai departe:

4. nevasta îi spune lui Păcală că fierul de plug nu se înfige la piept se ia la spinare; a doua zi Păcală aduce nevestii un ogar mort, pe care îl luase la spinare și ca să nu-l muște îl ținuse de botul încleștat; dela stupiditatea absurdului ajungem la cea macabră.

După alte „absurdități" de această calitate, nevasta lui Păcală, în disperare de cauză se duce ea la târg și lasă în grija lui Păcală copilul din leagăn. Rezultatul e sinistru: Păcală omoară copilul, scăldându-l în apă clocotită și după aceea îi scobește creerii prin „moalele capului", crezând că acolo e o „bubă".

Specialitatea lui Păcală este să facă sau să spună ceea ce i se cere să facă și să spună, însă în alte împrejurări. Desigur că există aici o mică, infimă „moralioară", dar cât de departe suntem de logosul creator pus în pagină

de Negruzzi! Păcală diminuat la maximum în anecdotă este doar un forțat exemplu al ne-omului, ceea ce mai târziu avea să apară ca anti-erou într'o literatură mai neagră sau mai pestriță.

Păcală al lui Dulfu, deși în intenția poetului ar fi să fie un „erou", este tot un anti-erou, premergător al ne-eroului, „micul om" din literatura acestui secol, îndreptată spre cât mai anonim și mai anodin pentru a se scoate în relief, din diverse puncte de vedere, dislocarea interioară a omului prin societatea industrială și războaele mondiale care-i corespund. Păcală al lui Dulfu apare însă în alte condiții și autorul operează o mic-burgheză mimare a folclorului. La Dulfu nu mai apare ca trăsătură fundamentală a personagiului neghiobia conjugată cu cea mai dobitocească nesimțire, ci într'o compoziție de învățător „progresist" din declinul pozitivismului, ni se arată șmecheria unui pseudo-erou, la început cam naiv și până la urmă cam criminal. Literar nu suntem aici nici cu marele generos Rabelais, nici cu micul dar ascuțitul Jules Renard, ci în glodurile populism-semănătorismului atât de viu respins de Lovinescu, deloc în spirit „cosmopolit", ci în cel mai stringent spirit maiorescian. Păcală „un sărac cu duhul" în sensul vulgar, de altfel fals ca tot ce este vulgar? Se poate spune, și mai cu seamă pentrucă este o întrupare a sensului vulgar dat unuia dintre cele mai profunde „spuse" din Evanghelii, și care înseamnă nu „fericiți dobitocii", ci „fericiți aceia ce nu au altceva decât duhul". Când omul nu mai are nimic altceva decât „duhul" din el a atins absolutul. O prefigurare în pildă a acestor vorbe ne-o dă capitolul lui Iov din Vechiul Testament. Dar Păcală-Dulfu e altceva.

Prostia și răutatea sunt, din păcate, inseparabile, sunt două boli care se conjugă inevitabil și nu știm care pe care o provoacă, dar prostul în sensul strict al cuvântului face întotdeauna ne-omenii. Păcală din ciclul de „snoave Păcală", versificat de Petre Dulfu, ne oferă un pseudo-erou, pe cât de lipsit de lumină pe atâta de posedat de resentiment. Niciodată cititorul acestei cărți nu are satisfacțiile de inteligență sau ethos pe care i le oferă Thyl Ulenspiegel.

Spuneam mai înainte că umorul negru în general, și cel macabru în special, sunt pe treapta cea mai de jos a literaturii, și de fapt aparțin subculturii, care și ea cu timpul a tot căzut, pentrucă una e subcultura la Petronius și alta e la americanul cel mai up-to-date, Warhol, cu toată scatalogia vecină. Sub-cultura nu a făcut carieră în folclor, pentrucă folclorul este cultură degradată mai târziu de autori chiar mai penibili ca Dulfu. Folclorul ca orice literatură este un întreg și ceea ce are el mai aproape de umorul macabru ne provoacă atenția spre ceea ce are sublim. E o chestiune metodică. Folclorul a fost la noi

creator până la începutul secolului XIX, și e foarte probabil că în trecerea dela un secol la altul s'a șlefuit definitiv „Mioriţa", chiar cu anumite infuenţe culte ale timpului, cum se va vedea dintr'o cercetare a profesorului Caragaţă dela Florenţa; pe măsură ce secolul înaintează, secolul XIX, folclorul nu mai este creat, mai păstrează ce poate, începe a fi creator prin influenţă în lumea cultă, așa cum a fost provocarea culegerii lui începând cu Alecsandri și Russo, care au intervenit în ultimul moment, când folclorul încă mai era viu în lumea lui. Nemai fiind creator, folclorul decade și din această decadenţă avem și anecdotele cu un Păcală minor. Dacă apărea un Creangă, măcar în secolul XVII sau chiar XVIII, am fi avut poate o operă de proporţiile celei rablesiene. Creangă arată măsura lui mare în extraordinara sinteză dintre folclor și literatura cultă din povestea „Harap-Alb" unde geniul popular explodează într'un mare talent. Dar când a apărut Creangă, Păcală abia mai lăsase câteva urme, culese de Negruzzi, și din mit trecuse în anecdotă. Introducerea macabrului în umor este un semn cert al decadenţei, care există și în literatura folclorică, fie prin trecerea dela „basm" la „realism", unde onirícul dispare total, fie dela un realism transfigurat la realismul „terre à terre" ca în anecdotele cu Păcală. De altfel chiar pentru literatura cultă așa numitul „realism", în care nu intră nici Shakespeare nici Cervantes, realismul extins la maximum prin mecanizarea tiparului este o cădere, cu prăbușirea succesivă și mai afund prin „naturalism" și cu finala prăbușire din care nu mai poate exista altă prăbușire, prin „realismul socialist".

Un exemplu foarte expresiv de asemenea decădere în „realism", ni-l oferă compararea „Mioriţei" moldovenești a lui Alecsandri, păstrată într'un spirit al tradiţiei mai puternic, cu „Mioriţa" luată mai târziu de Gh. Dem. Teodorescu dela lăutarul său favorit, Șolcanu. „Mioriţa" culeasă de Alecsandri-Russo este tragedia ridicată la spaţiul și actul liturgic, pe când versiunea lui Șolcanu este o dramă „realistă" care nu mai deschide perspectiva tragediei (acest proces de degradare a „marei teme" a culminat în anii '60 în România printr'un penibil asalt „voinicesc" dat cu bâta realist-socialistă împotriva „Mioriţei" de un autor-popoi, dar din fericire isprava nu a fost luată în serios de niciun om serios, deci în primul rând dotat cu bun simţ).

Macabrul Păcală al lui Dulfu, amplificat după neghiobul criminal pe care îl prezintă Ispirescu (aceasta fiind singura pată în marea lui operă), practică exact contrariul celor propuse de mitologicul Păcală al lui Negruzzi: în loc de „nu fii dușmănos, căci cine face face-i-se" aplică înverșunat **dușmănia,** foarte exact, foarte planificat, până la organizarea crimei, în episodul cu

„popa cel rău". Este acolo o apologie a „resentimentului", ajuns mai târziu instrument imperialist camuflat în „revoluţie".

Literatura „realistă" s'a născut și din dorinţe economice, realizabile odată cu mecanizarea tiparului în secolul XIX, când apare maşina de tipărit; povestea e mai lungă – se poate întinde după legea cererii. Așa a devenit „romanul" un obiect de consum general, încă înaintea cinematografului. Motivul, economic, după „legea progresului" a rămas și el în urmă, și „realismul" socializat, a devenit instrument de propagandă a războiului psihologic total.

Pe cât e mai „socialist" pe atâta „realismul" este mai puţin **popular** și nu are sorţi de a fi niciodată așa de popular, organic popular, cum a fost folcorul care a păstrat din memorie în memorie atâtea opere geniale. Faţă de ceea ce azi prin uzurpare pretinde a fi „popular", poporul și popoarele devin din ce în ce mai circumspecte și se retrag tot mai mult în defensivă, căutând pentru citit tot ceea ce nu este azi „realism socialist". Faţă de acesta un autor-industrie, cum a fost Dumas cu toţi „negrii" lui, apare ca un clasic și un adevărat... scriitor popular. Lungile lui povești nu erau departe de legendele folclorice. Antipodul tragediei „Mioriţa", ne referim la poemul popular nu la vreun derivat, este balada „Corbea". Faţă de extrema sublimului se oferă aici, între altele, o extremă a oribilului. Sunt extreme care nu coexistă în literatura noastră cultă. La sublimul eminescian nu se opune niciun oribil de aceeași intensitate.

Tragicul nu are nimic de-a face cu „spleenul", cu ne-putinţa sau greaţa de-a mai fi. Acest anti-sentiment este rezervat unor sastisiţi, instalaţi în situaţii opulente prin parvenire sau în lipsa lor, devenită orizont al conștiinţei. „Spleenul" îl găsim pentru prima oară la noi în epoca fanariotă. Un foarte izbutit exemplu de acest fel îl dă Camil Petrescu în romanul său, cu multe lucruri bune care amintesc de Stendhal din „Chroniques italiennes" dar și cu multe umpluturi insuportabile, „Un om între oameni", unde apare un fanariot „apelpisit". Acest cuvânt este interpretat de Ionescu-Gion, în „Istoria Bucureștilor", ca un corespondent al romanticului „mal du siècle". Tot din epoca fanariotă avem și cel mai dur exemplu de „umor negru" într'o replică a pandaliului aventurier Mavrogheni, ajuns Principe în capul Valahilor. Când un boer îi spune că „o vrea Dumnezeu și cu neamul ăsta", Mavrogheni răspunde că „dacă Dumnezeu era cu voi, nu mă aducea pe mine aici".

In „Corbea" literatura noastră are o mare operă de artă. Dar înainte de-a trece la „Corbea", pentrucă suntem în poezie, rămânem un moment în marginea folclorului amintind o poezie de umor negru ne-luată în seamă, și poate una dintre cele mai bune din poezia lui Alecsandri, „Baba Cloanţa",

care nu știm dece nu a fost băgată în seamă, pentrucă este mătușa bună a „Domnișoarei Hus" a lui Ion Barbu. O paralelă „Baba Cloanța-Domnișoara Hus" se impune, dar nu avem loc s'o desvoltăm aici. Am putea numi „Baba Cloanța" o mostră de umor lugubru; e vorba de o vrăjitoare seculară care vrea, prin magie, să și-l aducă pe... Făt-Frumos. Dar suntem ca și la Barbu în „Domnișoara Hus" în zona unei magii secundare, literaturizată. „Spitalul Amorului" de Anton Pann are ceva de umor negru, dar nu intră nici în folclor nici în poezia cultă. In „Corbea" nu mai găsim magie ci un fel de supra-realism, cu 'ndepărtate origini onirice și cu tradiție milenară în Europa de după antichitate. Despre „supra-realismul" din basme, fără să-l numească așa ci „realitate a visului", vorbește până azi ne-egalat, Hajdeu în articolul despre basm din „Etymologicum Magnum".

Ambianța din „Corbea" nu e magică, dar are ceva dintr'un fel de „mistere ale Bucureștilor" din epoca de trecere dela secolul XVIII la secolul XIX. Dacă Matei Caragiale ar fi avut geniul lui Creangă ar fi făcut ceva din „misterele Bucureștilor", o mare operă, nu doar portretele unor decavați cu decoruri luate din „Doctor Balsamo" și cu schema celor „Trei mușchetari", și în care povestitorul se prezintă ca un fel de d'Artagnan de tranziție între Orient și Occident, cinic și nostalgic în același timp, cu gust pentru putregai dar și critic, indispus din cauza „plachiilor morale" de acasă.

Când Rabelais vorbește în „Pantagruel" de un „Roy Anarche", adică... Regele Anarchie, era mult departe de Principatele noastre care aveau să intre mai târziu în decadența fanariotă, când absurditatea „Rege-anarchie" a devenit fapt împlinit. In misterele Bucureștilor „fin de siècle", autorii poemului „Corbea" instalează la București un fel de Principe Anarchie, lacom, crud și prost în același timp. Acesta este „destin înscăunat", adică un destin care, spre deosebire de cel din „Miorița", poate fi înșelat. Un fals destin. Echivocul „destinului" din „Miorița" este altul: acolo „destinul" pur și simplu este una, iar contra-soarta, „anti-destinul" venit prin violența uzurpatoare cu rezultate tragice, este altceva. In „Corbea" nu mai avem acest echivoc, nici nu mai este vorba de eternitate-vremelnic, ci intră în discuție vremelnicul, cu toate farsele lui inclusiv falsul destin.

Princepele-Anarchie are o falsă perspectivă a vietii, pe care toate anti-virtuțile lui îl fac să nu o poată asimila, fiind o existență deficientă. Astfel sunt puse față în față, ca într'o pildă, un plus de existență, Corbea, și un minus-existență, Principele-Anarchie.

Se poate spune cu destulă siguranță că umorul negru s'a născut la Români în epoca fanariotă ca să renască, tot oral, în epoca dominației sovietice, în

atâtea privințe asemănătoare, dar nu știm ce va rămâne în viitor, pentrucă în orice caz actualii „culegători de folclor" publică făcături „ad usum delphini", cărora le mai și zic „folclor". Cărturarii dela începutul secolului XIX erau din altă spiță.

Corbea, un fel de cavaler de sine stătător, nu se știe cât de haiduc și cât de aristocrat, zace „în temniță la Oprișu". Gh. Dem. Teodorescu spune că temnița Bucureștilor era în piața Sfântul Anton, lângă Biserica dela Curtea Veche, iar „dela Curtea Veche până sub câmpul Filaretului exista un canal subteran, menit a înlesni scăparea din pericole a Domnilor și familiei lor". Misterele Bucureștilor au fost răscolite de Ionescu-Gion, în originala sa monografie închinată vechii capitale, dar ele încep în epoca fanariotă când și importanța Bucureștilor crește, pentruca orașul de șes dar așezat pe coline ca Roma, să devină capitala viitoarei Românii, „micul Paris al Balcanilor". Balada lui Corbea este un admirabil ecou al acestor mistere.

Așa cum se vede din poem, misterele erau mai multe. Intocmai cum Mircea Eliade le-a evocat în „Strada Mântuleasa" existau comori îngropate dar și o sursă subterană de miracole. Intr'o asemenea subterană își ascunsese Corbea și avutul și roibul năzdrăvan, pe care îl râvnea cu deosebire Domnitorul, Principele-Anarchie. De aceea Corbea a fost întemnițat, într'un loc în care „șeade'n apă/până'n sapă/și'n noroi/până'n țurloi/cu lacăte pe la ușe/cu mâini dalbe în cătușe/iar la gât pecetluit/cu cinci litre de argint". Ca și în tragedia „Miorița" și aici se îmbină lăcomia și invidia unei naturi inferioare naturii dăruite a eroului. Motivele întemnițării erau „un paloș ferecat/ numa'n aur îmbrăcat", furat de nu se știe de cine și de unde, și „un roșu bidiviu/cal nebun roșiu sglobiu/ce-a fost prins de prin pustiu", de care nu se mai spune că ar fi fost furat, deci era de drept al lui Corbea.

Calul „prins de prin pustiu" era desigur un „pur sânge" aprins. Intriga e clară: acuzat de un furt nedovedit, Corbea fusese întemnițat pentru a i se lua calul, care așa cum vom vedea era năzdrăvan. Invidia care îl rodea pe Principele-Anarchie era chiar mai mare ca lăcomia: cu un paloș unic și cu un cal nu mai puțin fără pereche, Corbea era un luptător de neînvins, și Principele-Anarchie nedăruit din naștere credea că în aceste instrumente e tot secretul vitejiei. Era desigur o elementară credință magică, ajunsă până azi când printr'un enorm regres datorit obsesiei primitive a „industrializării" se crede că instrumentele ar ridica nivelul „umanist" al omului. Ca și în „Miorița" unde conflictul este deslănțuit de invidia unor mai ne-dăruiți împotriva eroului, capabil să-și pregătească și „cai mai învățați/și câini mai bărbați", și una și alta fiind rezultatul unor virtuți personale, și în Corbea

Principele-pacoste uită că vitejia face din paloș obiect fermecat, vitejia și talentul, și din cal un „cal năzdrăvan". Invidia ca izvor de tragedie o cunoaștem din Biblie unde ne-a rămas episodul „Cain și Abel". Deși de atunci au trecut milenii de formare a omenirii, în plin secolul XX invidia și resentimentul ideologizate pentru „războiul de clasă și de rasă" au făcut zeci și zeci de milioane de victime, când „Roy-Anarche" s'a încarnat în minorități exterminatoare.

Corbea zăcea la închisoare de nouă ani și jumătate, iar până la urmă Principele, văzând că nu scotea nimic dela el, s'a hotărît să-i sărbătorească „nunta". „Nunta" prin care se rezolvă miezul tragic al „Mioriței", vrea să spună aici altceva, și o spune oferind un exemplu de umor negru baroc, umor macabru însă lipsit de viguroasa fibră medieval-țărănească. Apare în poem și „mama bătrână" evocată în „Moriția", dar nu e o biată bătrână întristată așa cum ni-o închipuim citind „Moriția", un fel de Maică a Domnului în căutarea Fiului din folclorul care l-a inspirat și pe San Juan de la Cruz, ci aici este o „babă/slabă/și'nfocată/dar la minte înțeleaptă/la cuvinte/propiată" și nu e deloc modesta „Măicuță bătrână/cu brâul de lână" ci o babă de zile mari, „cu zarafir îmbrăcată", sau cum spune în altă variantă „numa'n țoale îmbrăcată", adică **înțolită,** ceea ce în vechea bucureșteană însemna „bine îmbrăcată" („cutare s'a înțolit").

Mama lui Corbea nu își caută fiul dispărut ci știe bine unde e și îi aduce merinde. In opoziție cu toposul hieratic din Moriția aici suntem în mundanul concret și dela clasic trecem la baroc. Fiul căutat aici de maica bătrână, „înțolită" nu arată a „mândru ciobănel/tras ca prin inel" ci e mai curând o arătare de coșmar, care la întrebarea bătrânei ajunsă la gratiile temniței, „spune-mi maică de ești viu/spune maichii ca să știu/că de-i fi măicuță mort/cu popă să te citesc/de pomeni să-ți îngrijesc", răspunde ca din altă lume: „maică măiculița mea/maică parcă tot sânt viu/dar numai sufletu-mi țiu". In „Moriția" eroul se prezenta așa cum l-ar **căuta** mama bătrână, aici se arată cum îl **găsește.** Ca în vechea vorbă „parcă l-ar fi văzut pe Dumnezeu", Corbea când vede pe mama lui „ochii la cer îndrepta/la Dumnezeu se gândea/la Dumnezeu se uita/Dumnezeu că se'ndura/Dumnezeu l'învrednicia/și putere că'i dădea". Ca în orice baroc real nu lipsește nici elementul mistic, exprimat aici prin invocarea repetată a lui Dumnezeu.

Maica bătrână intervine la Principe. Acesta îi răspunde cinic și învăluit în umor macabru îi spune ce-i pregătește el lui Corbea: „ascultă babo la mine/c'o să-ți spui de Corbea **bine**/azi e sfânta Sâmbătă/mâine e Duminică/chiar Duminica cea mare/zi de sfântă sărbătoare/**ș'ai să fii d'o soacră mare/**

lui Corbea pecetluit/cu cinci litre de argint/**fată mare i-am găsit**/frumoasă cum nu e'n lume/ș'o chiamă babo pe nume/jupâneasa/Carpena/adusă/din Slatina/numai din topor cioplită/și din bardă bărduită/pe la vârf cam ascuțită/pe la mijloc e strujită/la tulpină văruită/pentru Corbe-al tău gătită/Babo am mai îngrijit/lăutari de i-am tocmit/lăutari de București/pe galbeni împărățești/cu papucii/gălbiori/cu ceacșirii roșiori/când îi vezi te înfiori/și te cutremuri să mori". Mireasă era țeapa, lăutari „de București" păsările de pradă.

„Jupâneasa Carpena" nu mai este „a lumii mireasă", nu mai e **soarta lumii însăși,** ci e doar mireasa-moarte a lui Corbea osânditul, deci nu mai este vorba de „moarte" ci de „o moarte", a unui anumit om care o primește dela alt om definit. Deosebirea dintre „Jupâneasa Carpena" sortită lui Corbea prin voința Principelui și a „lumii mireasă" o verificăm amintindu-ne „Iar tu de omor/să nu le spui lor/să le spui curat/că m'am însurat/cu-o mândră crăiasă/a lumii mireasă/că la nunta mea/a căzut o stea/soarele și luna/mi-au ținut cununa/brazi și păltinași/i-am avut nuntași/preoți munții mari/paseri lăutari/păsările mii/și stele făclii". Dela moartea-mireasă a lumii la „Jupâneasa Carpena" avem toată distanța între **metafizic** și **umorul negru** care este și el una din dominantele istoriei.

Când bătrâna îi spune lui Corbea ce fel de „bine" îi vrea Principele, Corbea îi deschide ochii: „Corbea greu se necăjea/și **oftând** îi răspundea/ci taci maică la naiba/că așa e femeia/poale lungi și minte scurtă/ judecată mai măruntă/cap legat inimă'ncinsă/și de minte necuprinsă./Eu ți-am zis Duminică / tu mi te-ai dus Sâmbătă / Jupâneasa / Carpena / adusă / din Slatina/ nu'mi-e maică soția/ci'mi este maică țeapa/să mă cunune cu ea/săracut de viața mea. / Lăutarii/cine'mi sunt? / Vulturii ce sboară'n vânt/cu penele zugrăvite / cu boturi de pietre scumpe / cu picioare / gălbioare / și de sânge roșioare. / Ei pe mine s'or lăsa/cu carnea s'or sătura/cu sânge s'or adăpa: / iacă maică nunta mea!".

Acest „iacă maică nunta mea" e altceva decât „la nunta mea / a căzut o stea". Moartea-nuntă, cu integrarea în cosmosul-templu din „Moriția", la București este moartea în chinul tragerii în țeapă, nu mai e integrarea în cosmos ci hărtănirea trupului lăsat ca pildă pradă corbilor, ca în balada lui Villon: „Pies, corbeaux, nous ont les yeux cavés, / Et arraché la barbe et les sourcils".

Umorul negru al unui Principe desechilibrat îl găsim și la Negruzzi, cu „leacul de frică" pe care îl oferă Lăpușneanu Principesei: o piramidă de capete tăiate.

Imaginea „miresei" Carpena este în plasticitatea ei la fel de isbutită ca abstracta meditație moartea-„mireasa lumii", dar calitatea interioară a imaginilor aparține unor zone diferite, zona gândirii metafizice și a gândirii istorice, una e soarta unuia, Corbea, alta e soarta lumii însăși, adică a **istoriei** în întregul ei.

Corbea convertește umorul negru al Principelui în farsă busonă. O învață pe bătrână cum să-i găsească bidiviul năzdrăvan, ascuns într'o tainiță subterană în Moldova, ceea ce ne face să ne gândim la ruinele ilustre dela Hârlău, și apoi să-l aducă deșelat, împreună cu o pungă de bani și scule prețioase, ca să-l arate Principelui și astfel să-i trezească nădejdea că va pune mâna pe calul năzdrăvan. Bătrâna aduce calul, însă înșăuat și cu banii ascunși sub șea, și-l arată Principelui care tocmai se pregătea să năsască „nunta" lui Corbea cu Jupâneasa Carpena. Princepele care nu era alt Alexandru Machedon cu Ducipal în față, pune pe unii și pe alții să-l încalece, dar toți sunt uciși de calul năzdrăvan într'un fel de rodeo pe viață și pe moarte. Bătrâna, sfătuită în prealabil de Corbea, se înduioșază de pierderea inutilă a atâtor vieți și propune să-l aducă pe Corbea să domolească bidiviul. Corbea e adus. Prezentarea lui e fioroasă: „Corbea'n curte când intra / cocoane se spăimânta / boerii cruce'și făcea / de urît ce mi'l vedea: / barba / 'i bate genuchiul / chica / 'i bate călcâiul; / barba și mustățile / i-acopere mâinile; genele / prâncenele / i'nfășoară brațele." Un spectru năclăit în păr, o adevărată sperietoare e Corbea după nouă ani și jumătate de temniță. După aceea urmează farsa. Corbea pretinde că nu îl recunoaște calul, deci trebue să-l bărbierească și să-i dea haine bune. Odată bărbierit și liberat de lanțuri, Corbea pretinde că bidiviul lui e învățat să-l vadă și să-l cunoască dacă e îmbrăcat în cele mai bune haine. Atunci pasiunea îi ia mințile cât le mai avea: „Stefan-Vodă d'auzia / și mai mult se'nfierbânta / și mai mult la cal poftia. / Hainele / că'și desbrăca / armele / că mi'și scotea / și lui Corbea le-arunca. / Ci 'ncalică! îi zicea". Liber pe mișcările lui, îmbrăcat în haine domnești și cu armele lui Vodă în mână, Corbea încalecă, mai face și ceva dreptate pe ici pe colo prin câteva execuții sumare și pleacă în largul lui.

In balada lui Corbea, pe care noi o socotim contra-partea sau complementul istoric al tragediei cu substrat metafizic „Miorița", găsim la un loc umorul negru, farsa din commedia dell'arte, cu un Principe rău și în același timp stupid ca Pantalone și cruzimea răzbunării (Corbea ucide înainte de-a fugi pe temnicer și niște boeri). Spiritul poemului este baroc, ca în tot „teatrul lumii" dela Calderon începând, spre deosebire de tragedia „Miorița" care

este clasică (Dumnezeu știe de ce toți comentatorii „Mioriței", care prin construcție însăși este o tragedie, o tot numesc „baladă").

Umorul negru nu are aici nimic din gratuitatea și chiar disgrațiosul din Păcală al lui Ispirescu și Dulfu. E un umor macabru „vârtos" cum am spune, de vână țărănească-medievală, perfect motivat prin sadismul unui Principe invidios, cam slab la minte cum se vede din farsă și crud cum arată intențiile lui: tragerea în țeapă, cea mai oribilă tortură alături de crucificare, adoptată de creștini pentrucă nu voiau să ofenseze crucea, dar nu mai puțin aveau nevoe de o eficiență exemplară, ridicată de Țepeș până la rangul unei doctrine de stat. Fanarioții, ca și Țepeș, aveau această invenție dela Turci, care probabil o găsiseră mai radicală ca simpla crucificare. In acest umor negru vârtos nu găsim nimic din sacrilegiul „glumelor pascale", pe care le-am găsit la scriitorul cult.

Ca și în „Miorița" tema este moartea iminentă. In nenumăratele variante ale Mioriței-colind, care pun mereu probleme fără soluție interpretatorilor pozitivist-realiști sau simplu ideologici, ciobanii ucigași întreabă în prealabil victima ce moarte își vrea: să fie străpuns cu lancea, tăiat, împușcat, decapitat, și victima alege de multe ori tăerea capului, care este execuția cea mai radicală.

In „Corbea" nu vedem nici măcar această „grație", „mireasa" victimei a fost decisă. Umorul negru, aici sinistru, aparține celui ce are în mână puterea, Principele. Victimei, ca în mai toate povestirile populare, îi rămâne farsa, prin care dejoacă moartea. In „Miorița" moartea este pieptiș înfruntată și astfel învinsă în absolut. Acolo avem un imn al biruinței asupra morții, ceea ce ne ridică dincolo de „angoasă", adică ne scoate dela „strâmtoare". Sentimentul „strâmtorii", deci al „angoasei" nu e de găsit în Miorița decât la martorul-oracol, oaia năzdrăvană, nu la erou. „Angustia" înseamnă „strâmtoare" în sensul strict, de „trecere îngustă" și în limbile moderne, franceză, spaniolă, italiană, sau „Angst" in germană, a început să însemne **neliniște,** istorică în orizontul **timp,** de exemplu neliniștea în fața morții, iar metafizic a început la un moment dat să fie considerată ca revelatoare a existenței însăși.

„Angoasa" totală e o strâmtare e orizontului până la punctul nul, acela al revelației ne-mai-firii. Această „angoasă" nu o găsim nici în „Corbea", unde moartea e dejucată fără panică ci cu inteligență și voință, nici în „Miorița" unde eroul rostește uluitorul monolog final. Dar simțim „angoasa" și la mama lui Corbea și la oaia năzdrăvană, așa cum în tragedia antică o simțim din partea „corului".

Umorul negru al Principelui nu îi provoacă nicio angoasă lui Corbea, ci îi stimulează voința și mai are drept rezultat și o comedie, prin felul în care bătrâna ia macabra metaforă drept realitate ca atare și se bucură de... nuntă.

„Angustus", devenit la români „îngust" (deci normal ar fi de scris cu â) a rămas așa, nu a mai căpătat niciun sens figurat, ca „strictus" care a dat „strâmt" cu figurativul „strâmtoare", „a fi la strâmtoare", ceea ce este „strict" istoric, mai ales în sensul material, adică a avea dificultăți financiare. Sensul lui „strictus" românesc nu ajunge până la limita a lui a fi-fire și a nu mai fi-fire.

In mentalitatea populară nu găsim niciodată o pierdere totală a orizontului, a perspectivelor, fie istorice ca în Corbea, fie metafizice, ca în „Miorița". Pentru momentul de „angoasă" există în povestirile populare expresia „i s'a făcut inima cât un purice", ceea ce un autor actual, deloc român, definește așa: „Etrange sensation que l'angoisse, on sent au rythme de son coeur qu'on respire mal" (Malraux).

Faptul că Românii nu au scos nicio metafizică din „angoasă" nu trebue să ne dea niciun complex de inferioritate față de vreun „record" cultural-filosofic. In schimb cultura românească în literatura ei a cărei bază clasică neepuizată este folclorul înregistrat, precede cu mult timp redescoperirea „visului" în Occident. Tot „fantasticul", inclusiv cel din „Corbea" are origini onirice. Dar înainte de medicul Freud, sau de Jung și suprarealism, Hajdeu atrage atenția asupra celei de a doua realități care este „visul", în articolul său despre Basm. Originile „supra-omului" sunt și ele onirice, și în Corbea găsim întâlnirea dintre sub-om, Principele, și peste-om, Corbea, în care este și ciobanul mioritic, pentrucă nu are nicio frică și Făt-Frumos nebiruitul, cu bidiviul lui năzdrăvan, și țăranul de toată ziua ager la minte și haiducul anti-fanariot. „Absurdul" gratuit, fabricat cum am văzut în prima parte a studiului, nu există în folclor, unde marile surse sunt onirice și visul nu este „absurd". Umorul negru nu este nici el gratuit sau expresie a cine știe căror delicii perverse, ci motivat istoric într'o bună articulație, ca în toată marea literatură.

HORIA STAMATU

DE SPUS SUB POM

Daruri nu am.
Le-am uitat în lada mare venind dela Rio de Janeiro spre Seattle
s'au scufundat pe unul din cele două oceane
au furat-o piraţii în Atlantic sau Pacific
sau vameşul brazilian n'a lăsat-o să plece
erau prea multe păpuşi de macumbă şi bucăţi rupte din Bahia sau Corcovado

Le-am pierdut în plicul care n'a mai sosit din Paris
Domnul Inspector mi-a trimes plicul gol,
frumos împăturit dar fără scrisori și însemnări
aforismele și paradoxurile nu pot ieși din Franța
ce să facă în Honolulu?

Sau poate au căzut în aer din valiza lipită cu benzi ca un mare rănit
în aeroport, la Portland,
când prietenul care mă aștepta credea că poate să mai culeagă pe jos
o fotografie a Franței
un poem rătăcit de vânt la Polul Nord...

Sau poate le-am lăsat împreună cu ceasul uitat pe un automobil,
printre cărțile și notele studenților
într'o zi când fugeam ca să scap de moartea orbului
care întindea mâinile spre mine...

Sau poate le-am uitat acum treizeci de ani, la București,
când mergeam în Ajun la cinci-șase pomi
și un iubit îmi legase de gât clopoțelul lui Moș Crăciun...
urcam și coboram troienele înstelate
cum mai târziu urcam singură ghețarii în Pacific...

Sau poate le-a luat Veta, doica,
mama i le-a dat pentru cei opt copii ai ei,
la Ostroveni...

Daruri nu am, doar cuvinte
cuvinte românești căzute'n fața mea
suspendate în aer
ca vorbele latine din Apocalipsul lui Claudel
cuvinte pe care am început să le încurc...

Ieri un student **hippie** american
care a învățat românește la armată
și vorbește ardelenește, mi-a spus:
– Dumneavoastră vorbiți altfel, iute, în trecut...
Vrea să spună că vorbesc cu Perfectul Simplu, oltenește

studentul american care vrea să invente o frază corectă cu TREBUIE
dar care să n'aibă niciun sens
și nu vrea să mă creadă că orice frază cu TREBUIE
e corectă și fără sens pentru noi...
care m'a înfundat căci pentru mine a trebui, trebuire există
pentru el pe hârtia lui lineată de școlar naiv
nu există decât:
TREBUIE să iubim! TREBUIE să urîm! sau TREBUIE să murim în Vietnam!

Și profesorul Knowlton m'a încurcat,
s'a oprit în fața mea și cu mare efort mi-a spus:
– Dumneavoastră, cucoană, sunteți putredă!»
In zadar i-am explicat că unei cucoane nu i se poate da nu asemenea adjectiv
senin și fericit c'a putut vorbi românește mi-a răspuns răspicat:
– Putredă, în poezia dumitale, **Macumba,** deci Dumneata ești o cucoană
[putredă!

Și altă colegă m'a încurcat și ea
cetind o comunicare despre influențe franceze în limba română
și susținând că bezea este „baiser", a săruta,
nu putea să știe pe Turcul de la școală cu bezele și halviță
sau pe Moș Nică dela Mangalia care la patru
ieșa cu tava cu cafele
urmat sfios de nepotul lui
care vindea pe-un ban bezeaua...

Și chinezoaica m'a încurcat
cu fața rotundă ca o lună
în fiecare dimineață îmi strigă râzând:
– Bună ziua cucoană! Ce mai faci?

Și studentele filipine m'au încurcat
jucând Brâulețul
Și corul studențesc care, de luni de zile, șoptește
„Florile dalbe, florile dalbe
Au venit colindători
Noaptea pela cântători..."

Sau studentele care mi-au trimis invitația pentru pom cu:
„Bun Crăciun!"

Și alt coleg, care mi-a dăruit de Crăciun fraza
scoasă dintr'o veche gramatică românească:
– Am găsit un fluer în iarbă . . .

Iar eu pe balcoanele vieții
fâșii de ocean
drapele smulse vulcanului
sau ploii coborînd dealul
dela biserica Sfânta Paraschiva
în vale, la cimitir
unde fratele meu fericit aprinde pomul
sub pământ și'n nouri
pe masa de Crăciun înconjurat de ai mei, de toți ai mei
Singură, pe toate balcoanele vieții
cu steaua în mână cânt colindul
dum, dum, dum, dum, dum,
și ning.

MIRA SIMIAN

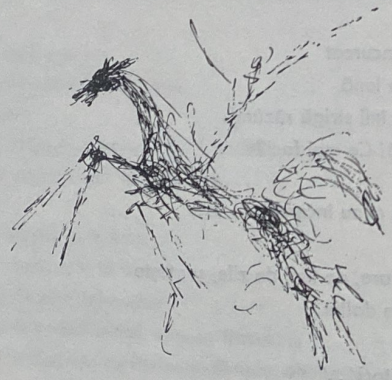

CAIET

Lui Leigh Hunt, acel curajos și inteligent gazetar, care a remarcat cel dintâi geniul lui Keats, nu-i plăcea Homer. Și știa de ce: într'un acces de furie, unul din profesori îi scosese un dinte pleznindu-l peste gură cu un exemplar din **Iliada.** Din ziua aceia, Hunt a preferat pe Tasso și Ariosto.

* * *

Anumite pagini din **Amintiri** sunt nedrepte. Mi-era teamă să nu exagerez, vorbind despre însușirile pe care le aveam în adolescență și la începutul tinereții, și atunci le diminuam, sau le prezentam pe un ton aproape humoristic. Mi-am dat seama de greșeală prea târziu, când volumul era de mult tipărit. Câtă dreptate avea Jowett, spunând că una din marile primejdii pentru cel care-și scrie autobiografia este **self-depreciation.**

* * *

Adalbert von Chamisso: „Je suis partout étranger". Eu – dimpotrivă.

* * *

„Baza axiomatică a fizicei teoretice nu poate fi extrasă din experiență, ci trebuie inventată în deplină libertate". Asta o spune Einstein **(Ideas and Opinions).**

Și iată ce spune J. Bronowski: „Demersul prin care se adaogă o nouă axiomă nu poate fi mecanizat. Este un joc liber al spiritului, o invenție în afara proceselor logice. Acesta este actul central al imaginației în știință, și este, din toate punctele de vedere, asemenea oricărui act similar în literatură" **(The American Scientist,** Spring, 1966).

Când mă gândesc la X sau la Y, și la atâți alți colegi de-ai mei, care și-au închinat viața disciplinelor umaniste, dar suferă de complexul de in-

ferioritate al „ne-ştiinţificilor", şi atunci se vor „obiectivi" şi „detaşaţi" de valorile pe care le studiază, tânjind după „metode riguroase" şi visând la ziua când vor putea „lucra" cu computere şi calculatoare electronice . . . Când mă gândesc... Dar „ştiinţa" de care vorbesc ei n'a existat niciodată. A existat doar o ideologie pozitivistă, în a doua jumătate a secolului XIX, în care n'au crezut decât anumiţi literaţi şi psihologi amatori. Dar asta a fost de-ajuns. Prin câteva romane, prin publicişti cu oarecare renume şi aşa zişi popularizatori ştiinţifici, o ideologie desuetă creiază şi astăzi complexe de inferioritate în numele „rigurozităţii ştiinţifice". Marea teamă a „umaniştilor" este ca nu cumva să nu fie luaţi în serios; adică, să se creadă că fac „literatură"...

* * *

Însfârşit îmi cade în mână **My Autobiography** a lui Max Müller. Aflu o seamă de amănunte pasionante despre orientaliştii dela jumătatea secolului XIX. Înţeleg de ce Roth şi Müller „nu se aveau bine". O mărturiseşte cu admirabilă candoare autorul **Autobiografiei.** Sărbătorind nu ştiu ce ocazie solemnă, Müller, Roth şi alţi doi studenţi de vârsta lor, au prânzit odată într'un restaurant. „Pentru mine, scrie Max Müller, cu mijloacele mele atât de limitate, asta însemna o mare extravaganţă, dar n'am putut refuza. Spre surprinderea şi, trebuie să adaog, enervarea mea (căci şi mie îmi plăceau foarte mult), Roth îşi umplea mereu farfuria cu stridii. De atunci, de câte ori îl întâlneam, în persoană sau în scris, îmi aduceam aminte de acel incident. Iar când, mai târziu, Roth s'a oferit să colaboreze la ediţia **Rig Veda,** am refuzat, poate influenţat de acea impresie din tinereţe pe care nu o mai puteam uita..." (**My Autobiography. A Fragment,** 1901, p. 166).

Ce articol interesant s'ar putea scrie, comparând metodele acestor doi giganţi ai filologiei vedice, şi felul lor personal de a explica mitologia şi religia vechilor Indieni! Cel dintâi studiu, amplu şi sistematic, asupra divinităţilor şi mitologiei vedice, se datoreşte lui Roth (1846). Lungul esseu al lui Max Müller, „Comparative Mythology", apare zece ani mai târziu, dar se bucură de un succes fără precedent. Dar ar fi interesant de urmărit în ce măsură Max Müller îşi precizează propria lui metodă în opoziţie faţă de rezultatele la care ajunsese Roth. Pentrucă, aşa cum mărturiseşte, pe Roth îl suspecta: nu putea crede în „obiectivitatea" lui ştiinţifică. Acea farfurie cu stridii, mereu plină, a contribuit, mai mult decât ne putem închipui, la gloria

lui Max Müller. Dacă n'ar fi decât faptul că a fost silit să ducă la bun sfârşit, **singur,** monumentala ediţie **Rig Veda...**

* * *

Primejdia care ne ameninţă, pe fiecare din noi, când ne lăsăm antrenaţi, vreme îndelungată, în cercetarea unui subiect fără mare interes. Am observat asta la mulţi dintre colegii mei. Dar exemplul cel mai tragic îl citează Burckhardt (**Weltgeschichtliche Betrachtungen,** p. 64), amintind că marele Buckle s'a ales cu o „paralizie mentală" studiind cu mare atenţie predicile pastorilor scoţieni din secolele XVII şi XVIII...

Citesc cu încântare declaraţiile unui fizician de mare prestigiu, Louis Kahn (**Time,** 15 Januarie 1973): „Am putea spune că, de fapt, suntem născuţi din lumină. Cred că lumina este creiatorul totalităţii materiei. Materia e lumină epuizată". (In englezeşte, propoziţia sună mai frumos şi e mult mai sugestivă: „Material is spent light".)

Imi amintesc de atâtea mituri şi credinţe arhaice în legătură cu lumina, în deosebi cu experienţa „luminei interioare", atât de importantă pentru spiritualitatea indiană. Intr'adevăr, experienţa „luminei interioare" (**antarjiotih**) este singura verificare posibilă a ceeace Indienii numesc „realizarea de Sine", când omul devine deplin conştient de propria sa fiinţă (**atman**). Lumina este co-naturală cu Fiinţa (**atman-Brahman**) şi cu Nemurirea. Deja în epoca vedică se precizează echivalenţa Divinitate-Soare-Lumină-Spirit (**atman**). Şi pentrucă toate aceste epifanii ale Fiinţei sunt creiatoare la diferite niveluri cosmice, seria echivalenţelor se completează cu încă o epifanie: **semen virile.**

Am închinat un întreg studiu acestei probleme (**Spirit, Light and Seed**); inutil să-l rezum. Dar afirmaţia lui L. Kahn – „Material is spent light" – îmi aminteşte în deosebi miturile în care omul primordial era luminos şi asexuat. După anumite legende gnostice (dar şi judeo-creştine), Adam şi-a pierdut lumina după „păcat", adică după ce-a devenit conştient de actul sexual. In mitologiile tibetană şi mongolă, la început oamenii erau luminoşi şi asexuaţi, dar instinctul sexual a făcut să apară organele genitale. Pe atunci, unirea se împlinea prin privire şi procreaţia avea loc prin lumină (era destul ca lumina emanată de bărbat să atingă corpul luminos al femeei). Apoi oamenii au început să se atingă cu mâinele, iar mai târziu au descoperit unirea sexuală; în acel moment lumina s'a stins în ei, şi pe cer au apărut soarele şi luna...

Miturile acestea lămuresc anumite concepții și tehnici specifice tantrismului indian și gnosticismului. In tantrism, **Semen virile** este într'un anumit fel, lumină „materializată". Unirea sexuală ceromonială **(maithuna)**, trebuie interpretată în această perspectivă. Nu mai repet aici tot ce-am scris în legătură cu practicile orgiastice ale Ebioniților care, întocmai ca și manicheienii și alte secte gnostice, considerau că fragmente minuscule din lumina divină se găsesc captive în fluidele seminale.

Nu e lipsit de interes faptul că pentru fizica modernă materia este lumină epuizată, petrificată, în timp ce în miturile menționate mai sus, lumina – epifanie a Spiritului – se ascunde (sau e ținută captivă) în materia vie, mai exact în esența și sursa vieții: în **semen virile.** Debia după „epuizarea" vieții, adică în clipa morții, lumina se materializează definitiv, se petrifică.

Evident, n'are rost să compar două viziuni ale lumii atât de diferite. Dar dacă cineva va scrie într'o zi o istorie comparată a ontologiei, dela asemenea exemple trebuie să plece. Dela exemple care ilustrează cât se poate de clar homologia specifică ontologiilor arhaice, și anume seria de echivalențe: realitate absolută – sacru (divin) – spirit – creiativitate – viață – eros.

* * *

In cartea lui despre Mbuti, Pigmeii din Pădurea Tropicală, Turnbull povestește această întâmplare: într'o noapte, descoperind că Kenge, tânăr foarte „popular" la petreceri, dansează singur într'un luminiș îi mărturisește surpriza. Kenge îl privește cu mirare, – „Dar **nu** dansez singur, spune. Dansez cu pădurea, dansez cu luna". Apoi, adaogă autorul, „Kenge mă ignoră cu o supremă indiferență, și își continuă dansul lui de iubire și viață" (C. Turnbull, **The Forest People,** p. 272).

In teza lui de doctorat Jerry L. discută în câteva pagini sensul acestei comunități cu pădurea și cu luna. Comentariul este destul de interesant. Și dacă Jerry, care e negru, a simțit nevoia să explice pe îndelete răspunsul tânărului Mbuti, înseamnă că această laborioasă exegeză trebuia făcută. Dar tocmai asta mi se pare întristător: că **trebuia făcută,** că numai un astfel de comentariu poate comunica cititorului de astăzi semnificația acelui dans, semnificație care ar trebui să fie **evidentă . . .**

* * *

„Virtutea și păcatul nu există decât pentru oameni; ele nu există pentru alte creaturi în afară de oameni" (**Mahabhârata,** XII: 238, 28). Adică, nu există pentru lumea animală; nici pentru zei; nici pentru demoni.

Ideia se regăsește și în alte culturi. Dar numai în India a fost interpretată și pusă în aplicare în multiple contexte filozofice și religioase. Pentrucă, pentru gândirea indiană, **perfecțiunea** la care tinde omul nu are nimic deaface cu condiția umană. Numai în măsura în care condiția umană este anulată sau depășită (prin tehnici yoga sau experiență mistică, prin filozofie sau asceză, prin haşiş sau practici orgiastice) se poate dobândi acea stare paradoxală, de libertate absolută, după care tânjește spiritul indian. Dar depășirea condiției umane asta înseamnă: realizarea acestui mod de existență în care binele și răul („virtutea și păcatul") își pierd semnificația sau devin echivalente.

Ceeace este și mai interesant: numai omul poate cuceri libertatea absolută, deci numai el poate cunoaște beatitudinea indescriptibilă a acelei „stări" pe care textele o numesc **kamadhi, saccidananda, nirvana,** etc. Zeii se bucură de o existență agreabilă și extrem de lungă (zeci și sute de milioane de ani). Dar nu sunt nemuritori, și nu pot dobândi libertatea. Când un zeu vrea să se „libereze", se întrupează, adică asumă „condiția umană".

* * *

Il zăresc pe William O'Meara de departe, așteptând pe trotuar. Aşi fi crezut că așteaptă semnalul verde ca să treacă strada. Dar ajungându-l din urmă mi-am dat seama că nici măcar nu privea semnalele. Intorsese puțin capul spre dreapta și-și lăsa fața să i-o scalde soarele; nu se mai îndura să plece.

Cred că a tresărit când i-am dat bună ziua. Și apoi, cu zâmbetul lui blând, ofilit, îmi spune că Jacques Maritain a murit acum câteva zile într'o mânăstire din Franța. Avea 91 de ani . . .

O fi bănuit vreodată că are să trăiască atât de mult? Când l-am întâlnit pentru prima oară, în casa lui John Nef, prin 1957–58, câțiva ani după ce avusese criza cardiacă, m'a impresionat severitatea cu care se îngrijea; parcă s'ar fi pedepsit pentru un păcat din tinerețe . . . Își întinsese picioarele și le odihnea pe un scăunaș. Mi-a cerut iertare că trebuie să stea în această poziție: ordinul doctorului . . . Și pentrucă John Nef îm atrăsese atenția că nu trebuie să-l obosesc, punându-i prea multe întrebări, aproape că nu îndrăzneam să deschid gura. A vorbit mai mult el. Mi-a spus cât de

mult i-a plăcut **Le mythe de l'éternel retour,** pe care o folosește și o citează mereu în Gitford Lectures. M'a întrebat ce mai știu de Mihai Șora. Dar discuția era inhibată. Mi-era teamă că-l obosesc, și treceam dela una la alta. Am evocat impresia lăsată de lectura primei lui cărți care-mi căzuse în mână, **Trois Réformateurs,** și am regretat pe loc, pentrucă, îmi mărturisește zâmbind încurcat, cartea nu-i mai place acum, patruzeci de ani dela apariție. Și, deodată, poate tocmai pentrucă se întorsese cu patruzeci de ani în urmă, își aduce aminte de Mircea Vulcănescu și mă întreabă dacă mai trăiește. Atunci, prin 1957, nu știam nimic precis. Știam că e în închisoare și speram că trăiește . . .

L-am mai văzut deatunci de câteva ori, și aproape întotdeauna eram prevenit că nu trebuie să-l obosesc. N'am mai întâlnit un alt om atât de „marcat" de o criză cardiacă. (E drept, Maritain era trecut de 70 de ani când o avusese). S'ar fi spus că e terorizat de eventualitatea unei noi crize, care ar fi putut fi fatală. „Ordinul doctorului", se scuza zâmbind, ridicându-se dela masă imediat după desert, și ducându-se la el în cameră, ca să-și întindă picioarele.

– A suferit mult în ultimul timp, adăogă O'Meara. Ar fi voit să moară, și moartea îl tot ocolea . . .

Acesta să fi fost prețul pe care a trebuit să-l plătească pentrucă a respectat cu atâta rigoare „ordinele doctorului"?

MIRCEA ELIADE

CINE FUSE ȘI SE DUSE
sau
AMEDEU, AMICUL MEU

Când l-am revăzut, după aproape treizeci de ani de despărțire, prietenul meu Amedeu – care, la drept vorbind, nici nu-mi era prieten și nici nu se numea Amedeu, dar căruia îi ziceam astfel ca să mă lase în pace – prietenul meu Amedeu era, sărmanul, un om distrus. Și când zic „om", mă gândesc la cum era când îl cunoscusem, căci acum nu mai semăna a om. Era un fel de rebus organic fără soluție aparentă, o diagramă redusă la cea mai simplă expresie, un arbore genealogic uscat, de crengile căruia atârnau – resturi de rufe ancestrale – câteva zdrențe de piele în formă de foi de viță, tocite de o prea lungă întrebuințare.

Cum nu mai putea mânca, ne mai având nici dinți în gură, nici mațe'n burtă, își petrecea zilele cufundat într'un hârdău cu ceai de coada șoricelului. Odată cu văzul își pierduse și auzul. Dar urechile se găseau încă la locul lor, ca niște toarte, de care îl ridicau când trebuia să fie mutat dintr'un loc în altul. Cum nu mai putea vorbi, gura lui era folosită ca acvariu pentru toți peștișorii din cartier.

Multă lume venea să-l vadă, însă nimeni nu putea să-l vadă. Autorul acestor rânduri avu norocul să-l vadă într'o zi, pe când i se desfunda eșapamentul, și atunci îl văzu. A fost o clipă de emoție profundă; bărbații îl priveau cu coada ochiului, femeile cu coada pe spate, francmasonii cu coada între picioare, pictorii cu coada pensulei, ca păianjenii. Și fiindcă veni vorba de păianjeni, să vă povestesc acum sfârșitul:

Într'o bună zi, Amedeu muri. Cei din jurul lui își dădură seama de acest fapt, văzând că nivelul ceaiului în care se îmbăia nu mai scădea. Îl scoaseră binișor din hârdău și-l așezară, așa ud cum era, într'un jilț confortabil, în biblioteca lui particulară. Era, din toată casa, încăperea pe care o preferase totdeauna și în care își petrecuse clipele cele mai fericite ale vieții lui.

Biblioteca era luminată cu lumânări înfipte în tot locul, la întâmplare. Fiecare lumânare era înfășurată în pagini zmulse de prin diferite cărți de poezii și acele pagini de versuri ardeau treptat-treptat, la același nivel cu lumânările și răspândeau în aerul încăperii o ceață saturată de ode, balade și sonete. Fotolii voluminoase, îmbrăcate fie în piele, fie în costum de baie, după anotimp, înconjurau masa cea mare din mijlocul odăii, pe care lachei invizibili veneau să pună, din timp în timp, tăvi de argint încărcate cu reticențe.

O tăcere solemnă domnea în bibliotecă, nefiind turburată decât de foșnăitul mătăsos al paginilor ce se răsfoiau dela sine, căci cărțile, în rafturi, se citeau singure. În acea oră de meditare și reculegere am înțeles ce mare om a fost acela care a inventat alfabetul, dând fiecărei litere o formă deosebită. Gândiți-vă cât de plicticoase ar fi scrisul și cititul, dacă toate literele ar fi la fel!

Când ceasul din perete dădu semnalul pentru începerea ceremoniei, lacheii, comandați de cel mai vechi în grad, aduseră la masă ultima reticență dăruită omenirii de Amedeu amicul meu. Persoanele prezente formară două șiruri paralele și începură să defileze de-a lungul mesei, oprindu-se din când în când pentru ca fiecare să poată lua conoștință de textul acelei reticențe postume.

Diferitele faze ale ceremoniei erau retransmise prin megafoane – rachetă cu propulsiune acid-borică. Megafoanele brăzdau aerul în toate direcțiile, cu o viteză superioară sunetului, din care cauză trebuia așteptată sosirea grupului următor, pentru a putea desluși ceea ce spusese grupul ce tocmai trecuse.

Părea că publicul aprecia acea cadență vertiginoasă și senzația de liniște și pace care izvora din ea, căci, în clipa când răsună chemarea obișnuită: „Poftiți în vagoane, domnilor!" nimeni nu se urni din loc, ca și cum fiecare ar fi simțit că chestiunea nu mai era actuală.

GRIGORE CUGLER (APUNAKE)

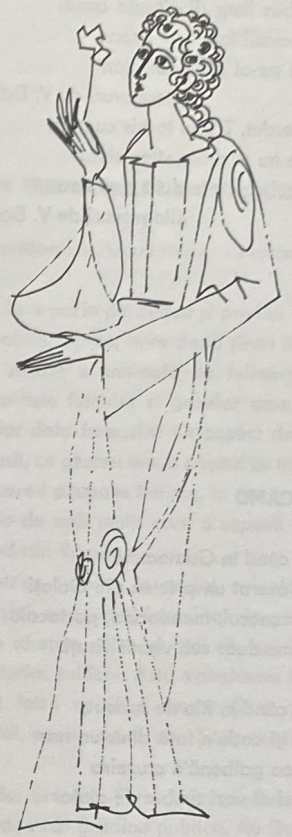

TEXT SĂPAT PE UN TRUNCHIU DE PALMIER

Răsuflă elefanți în vântul dur
– „Neînpliniri"
Și eu zăresc printr'un întors ochian
Ce îl sucesc în nopți și-azur

Xilogravuri de V. Dobrian.

Un bambus lung din insula Lanai
Ca arc verzui întins pe-ocean
Mi-arată pe-al distanței plan
Xilogravuri de V. Dobrian.

Poem pierdut. Trecut închis cu gura
Din care nu răzbate stins alean
In nori azi caut pierdută aventura
Xilogravuri de V. Dobrian.

EXIL E CÂND

Exil – e când în Guatemala
Vezi pe'nserat un prieten din Galați
Când ananasul, mandarina, portocala
Sunt nume doar sub vișinii visați.

Exil – e când în Rio de Janeiro
Un plic îți cade'n față dintr-un nor
Cu marea galbenă'n cruzeiro
Și'n locul ei vezi timbre de-ajutor

Exil – e când în Guayaquil
Intr'o revistă îți apare versul
Și – acas' sub lampă fără feștil
Tu vezi coloane lungi din „Universul"

Exil – e când în Waikiki
Scrii coli întregi în portugheză
Și recitindu-le'nspre zi
Te cauți în ele ca'ntr'o teză.

ȘTEFAN BACIU

RECVIEM ÎN TREI PENTRU UN ORAȘ DISPĂRUT

Personagii: Povestitorul – Ascultătorul – Persoana a treia

A treia persoană (dând la o parte perdeaua și privind către stradă, pe care trec, destul de des, automobile rapide, între două șiruri de automobile garate la marginea trotuarului; strada e luminată de felinare puternice, a căror lumină dă culoare și densitate fumului și gazelor care, la rândul lor, dau peisajului urban contemplat dela fereastră un aspect de infern civilizat): Ce de mașini! (A treia persoană, cu gesturi lente, pășind cu mare atenție pe covor, se întoarce la fotoliul pe care-l ocupase înainte, ia loc în el, privește interiorul cu ochi obosiți, de dincolo de anii mulți care o separă de detaliile mărunte ale vieții. A sosit de curând din România.)

Ascultătorul (instalat într'un fotoliu, în același salon): La fel ca în toate orașele din Occident. Mașini, aer prost, înveninat de gaze, nervi, lume care cade către mai rău. Vreau să spun către un mai rău spiritual și moral și care suie către un mai bine material evident. Asta s'ar chema în fond contaminare, această rupere de nivel între spirit și corp. Care va deveni probabil insuportabilă, curând de tot, peste câțiva ani. Și, spune, grădina publică mai există?

Povestitorul: Sigur că da. Și casa Țatei Liza, ți-aduci amînte, cu o curte mare în fund, care se întindea cât grădina publică. Au lăsat-o în casa ei până a murit. A fost o femeie. Era aproape oarbă în ultimii ani. Când au venit să-i ia casa, n'a spus decât atât: Sunt oarbă, mă mișc numai pentru că cunosc fiecare colț al casei, mă sprijin de lucruri cunoscute. Dacă mă duceți în altă parte, mă condamnați la nemișcare. S'a ridicat din fotoliu și a dat ocol camerei, cu mare precizie în pași atingând cu vârful bastonului marginea mobilelor, ușa, zidurile, ca și cum n'ar fi fost oarbă. S'a pus în fața milițienilor, ca și cum i-ar fi văzut, dreaptă, cu ochii goi îndreptați către ei. Au lăsat-o în pace și a murit la ea acasă. S'au mai întâmplat și lucruri așa, nu numai rele. Inima din noi n'a fost omorîtă cu totul. Ți-aduci aminte de Țața Liza? De Valea Sălciei?

Ascultătorul: Mi-aduc aminte. (O vedea de câte ori trecea prin fața casei cu balcon arcuit, pe Strada Mare. Sărut mâna Țață Liza. Intra uneori și-i sărută mâna. Avea părul alb și era încă frumoasă. Privea cu mare luciditate drept către sufletul oamenilor. Odată, într'o vară merseseră să o vadă la conacul ei dela Valea Sălciei, nu departe de Buda, în colinele Râmnicului. O casă albă pe o colină, în mijlocul unei livezi. Cununase și botezase tot satul. Sat izolat, dincolo de drumuri și de păduri, în plină mitologie valahă. Ceardac de lemn de jur împrejur. Pruni și meri îndoiți sub povara fructelor. O față de masă în salon, cu iscălituri cusute, pentru eternitate, cu ață albastră: Ion Luca Caragiale, Alexandru Vlahuță, Nicolae Grigorescu, și mulți alții, mai cunoscuți unii, mai neînsemnați alții. Părea scoasă din biserică, un patrafir sau altă țesătură sacră. Ascultătorul avea zece ani. Fața de masă, ca și livada și casa, îi rămăseseră clar înscrise în memorie. Ca și figura Țaței Liza Petrescu, mătușa Povestitorului.)

Povestitorul: Îi murise bărbatul în primul război și, rămasă singură, își arendase moșiile. Când a înțeles că administratorii și logofeții o furau la recolte și-i huzureau pe bunuri, s'a hotărît să se ocupe singură de ale ei. A gonit speculanții și, călare, de din zori și până noaptea, umbla pe hotare ca o nălucă. Nu s'a mai măritat. Ți-aduci aminte de Menelas Chircu?

Ascultătorul: Mi-aduc aminte. (Era un om înalt. Avea o casă lungă, peste drum de Liceul Ferdinand, o trăsură cu cai buni, moșii în tot județul, din câmpie până în pădurile dela Poiana Mărului. In casa din Râmnic, tablouri de Grigorescu, vreo șapte. Era tăcut ca o statue. Ascultătorul nu făcuse niciodată vreo legătură între el și Țața Liza. Avea doi băeți, mai mari, unul Radu, altul Menelică. Radu avea buze groase, părea neîndemânatec și greoiu, însă Duminicile, prin sate, juca în horă și știa multe strigături: M'a făcut mama frumos / Și la buze drăgăstos; sau: Tata zice să mă'nsor / Să-i dau mamei ajutor / Mama zice, lasă, lasă / Că-mi aduci pe dracu'n casă. Și altele.) Ce legătură?

Povestitorul: Chircu se însurase de tânăr, cu o fată bogată și frumoasă. Ani mai târziu, când Țața Liza a rămas văduvă, a fost un mare amor între ei, care a durat până la moarte. Țața Liza i-a înmormântat pe rând pe toți. Nevasta lui Chircu a suferit, cum era normal, apoi s'a împrietenit cu Țața Liza. Nu era nimic de făcut cu femeia asta, îi punea pe toți în oală. Avea ceva, un fel de a spune, de a râde, de a fi... (Ascultătorul o revede în pridvorul casei de pe Strada Mare, sub lumina părului alb, zâmbind către trecători. Astfel de femei fac parte din petalele de lumină ale lumii, cum ar fi spus Blaga. Așa a fost Domnița Gherghinescu, de pildă, în casa dela Brașov,

din Susenii Brașovului cum ar spune lumea dela Rucăr, unde veneau să o admire pe rând Nae Ionescu, Victor Papilian, Lucian Blaga și câți alții mai tineri. Cam așa trebue să fi fost Țața Liza, mai de mult, într'alt timp decât cel al tinereții Domniței, aproape că în alt veac. O văzu, ca subt o licărire de fulger, călărind prin pădure, apoi peste o mirişte aurită de toamnă, cu pletele în vânt, dând pinteni calului, grăbită să ajungă undeva, poate într'o poiană, poate într'o colibă ascunsă în fundul unei vii, printre frunze înroșite și ultimi ciorchini îndulciți de Octombrie. Pe Menelas Chircu nu și-l putea închipui tânăr, călărind către Țața Liza, nu putea să-l aibă în minte decât bătrân și drept, tăcut și neîndrăgostit. Ce-și spuneau în întâlnirile lor? Țața Liza era de ajuns ca să umple o lume. Acea scenă fugară îl prindea cu picioru în gol peste propriile lui obsesii.) Se pare că s'au iubit mult, tot restul vieții. Chircu era un om ciudat. Făcuse un an la Drept, la București. Tatăl lui venise sărac din Albania, fusese la început logofăt, apoi, muncind ca un disperat, încropise repede avere, cumpărase alte moșii, încetul cu încetul se întinsese dela Balta Albă la Dumitrești. A murit tânăr, sleit de muncă. Menelas a trebuit să-și lase studiile, să se întoarcă la Râmnic, să ia în primire ce-i lăsase taică-su. Nu s'a mai deslipit de acasă. Nu călătorea decât cu trăsura și călare, dela o moșie la alta. Peste tot avea case bune, îngrijite, oameni devotați, era socotit însă om bun, drept și înțelegător. Țața Liza era pâinea lui Dumnezeu.

Ascultătorul: Ți-aduci aminte de bustul lui Vlahuță și de discursul lui Chircu?

Povestitorul: Chircu a fost în stare să țină un discurs?

Ascultătorul: Tocmai, că nu l-a ținut niciodată. A fost așa: Vlahuță avea casă la Dragosloveni, era râmnicean sărat, cum spuneam pe vremuri, și i s'a ridicat un bust în piațeta dintre Liceu și casa lui Chircu. Școala primară de alături parcă îi purta numele. Bustul era opera lui Han, dacă-mi aduc aminte bine, și era acoperit cu o pânză pe care Chircu trebuia să o dea jos în ziua inaugurării, după discurs. Insă treceau lunile și Chircu nu-și termina discursul. Fusese prieten cu Vlahuță, avea ce să spună, însă nu-l ajuta limba. Au trecut alte luni, a bătut vântul, au căzut ploile și așa fără voia oamenilor, un viscol sau o ploaie de vară au inaugurat statuia, desrămând pânza și descoperind chipul poetului. Nu s'a mai făcut niciun fel de inaugurare oficială, cred. Nu mai era nevoe. Apoi a venit războiul, a murit Chircu, Râmnicu s'a dus la fund. (Ascultătorul se afla la Carrara, într'o vară, venind dela Paris, în vacanță pe coasta Toscanei. Se împrietenise cu o familie care avea atelier de lucrat marmora, de unde cumpărase multe lucruri. Îi plăcuse o fântână albă, rotundă, cântătoare. S'a gândit să o cumpere și să o dăruiască primăriei din Râmnic ca s'o pună în grădina publică, undeva nu departe de chioșcul de

muzică, astfel ca ceva sa rămână viu, vizibil, din dragostea pe care o purtase orașului copilăriei. Insă cărui primar? Cum? Nicio legătură nu mai era posibilă. Râmnicul se mutase dincolo de geografia umană, pe o latitudine de coșmar. Intre timp fusese degradat ca oraș. Nu mai era capitală de județ, teritoriile îi fuseseră împărțite, ca o nouă Polonie, între Buzău, Brăila și Focșani. Rămăsese un târg oarecare. Nu mai figura nici în atlasuri, nici în enciclopedii. Poate că nici nu existase vreodată. Noroc că veniseră ei din țară și-i povesteau de oraș ca de ceva care într'adevăr fusese cândva, măcar atât: fusese cândva, deci poate că mai exista, cu toată ocara care-i căzuse pe cap. Nu mai cumpărase fântâna de marmoră, care ajunsese cine știe pe unde, printr'o grădină din Italia, mai înțelegătoare.) Ai mai fost vreodată prin Râmnic, între timp, vreau să spun de curând?

Povestitorul: Acum trei ani, ne-a dus Mezinul cu mașina peste tot, prin toate locurile legate de copilăria voastră. La Segarcea, la Bălțați, la Aldești. La Segarcea ne-am dus drept la casa unde te-ai născut. Mai e încă acolo. Insă ce dezordine și ce murdărie! In pridvor era atâta praf cât afară, găini căutau cu pliscul prin gunoaie, ușile vraiște, pereții loviți, tăiați, nespoiți de ani. Grajdurile, magaziile, totul părea în ruină, oameni prost îmbrăcați se mișcau de colo colo ca niște stafii. Nu dădeau nici bună ziua, ne priveau ca pe alte arătări. N'am mai găsit pe nimeni cunoscut. Am plecat cu inima sfâșiată. La Bălțați la fel, au tăiat pomii din livadă, vița s'a uscat, din casă au furat tot. Primii care au prădat acolo au fost Rușii. Ți-au scos cărțile în curte și le-au dat foc. (Jules Verne, Bucura Dumbravă, Radu Rosetti, „Cu paloșul", cartea de căpătâiu a copilăriei Ascultătorului, Gruia lui Novac, Păcală și Tândală, primul volum din „La Medeleni", Tarzan, Cei trei mușchetari, toate cărțile le dusese acolo, le așezase într'o bibliotecă rotativă, cadou dela Nenea Ionel, prima lui bibliotecă, pe care o învârtea, scârțâind, se uita la titluri, deschidea câte un volum, se îmbăta de parfumul aventurilor, de câte ori mergea la Bălțați mânca trei ouă fierte, muind în ele căței de usturoiu, pâine neagră cu unt, apoi bea o cană de vin roșu, o cană a lui, cu flori smălțuite pe burta rotundă și netedă; toate lucrurile erau ale lui și ale anilor lui de copil, patul, masa, cărțile, ulcica, mirosul din odae, ferestrele joase pe unde intra, printre ramurile de glădice, soarele ultim al apusului, înainte de a cădea după dealuri. Primele țigări fumate noaptea în camera lui, în timp ce scria un roman niciodată terminat, sau citea „I testimoni della Passione" de Papini. Casele se năruesc cu timpul, cu anii, sunt mai fragile decât anii, se lasă târîte și duse de zile, de clipe, dacă nu bagi de seamă se năruesc într'o noapte, sunt imagini vii ale năruirilor din noi, victime ale unei inundații

amestecate cu cutremur, care se cheamă Istoria. Nu e de plâns, e chiar absurd și comic să plângi casele pierdute, orașele pierdute, vreau să spun locurile cu multe case la un loc, pe care le despoaie și le strică prima pală de vânt. Insă nici să râzi nu-ți vine, e adevărat. Te proptești în amintiri ca un cioban în bâtă, cu un nod de lacrimi sau de hohot în gât, între înjurătură și blestem, între râs și plâns, înconjurat de alte case și orașe, care și ele se vor clătina ca mâine și nu vor mai rămâne decât în rafturile amintirii, și, mai târziu, nici chiar acolo.) Le-au dat foc, probabil ca să se încălzească sau ca să frigă o găină furată. Intr'o seară a venit în ceardac ofițerul rus, mai mare peste soldații care dormiseră zile și nopți în curte. Mi-a spus: Mâine plecăm. In zori voiu trece pela dumneata să-ți dau seama de ce am luat, făină, lemne, legume și ca să-ți plătesc. Nu e nevoe, i-am răspuns. Așa e regulamentul, mi-a răspuns. A doua zi m'am trezit devreme ca să-l aștept îmbrăcat și bărbierit. Am așteptat cât am așteptat, apoi am ieșit în ceardac să văd ce se întâmplă. Rușii plecaseră cu noaptea'n cap. Și nu i-am mai văzut niciodată. Plata promisă se dusese cu ei. N'am înțeles niciodată scena cu despăgubirile și cu regulamentul. Ce nevoe avea să vină să-mi promită, ca și cum ar fi fost oamenii cei mai corecți din lume, niște Nemți venind dela răsărit? La Aldești la fel, noroiul până la glesne, casa pustiită, grajdurile înecate în bălegar și duhoare. Budaele nu mai dădeau apă. Nu ne-au lăsat să intrăm în curte, ca și cum acolo ar fi pregătit cine știe ce secret agricol. Sau poate le era rușine de oaspeți, să nu vadă în ce hal ajunsese gospodăria. Lucruri ciudate s'au întâmplat între timp, schimbări în străfundurile oamenilor. Dacă te-ai întoarce n'ai mai recunoaște nimic. Aș vrea să poți zice: schimbarea a fost spre bine, însă mă îndoesc că ai vorbi astfel. Nu trebue să fim aspri în judecată. La noi întotdeauna a fost așa. Năvăliri, schimbări de domni, flăcări, ruine, bejanii, totul dispărea și era refăcut. Insă oamenii nu se schimbau, rămâneau credincioși lor înșilor. Acuma au fost năruiți pe dinăuntru. Asta e singurul lucru rău care s'a întâmplat la noi de când ai plecat. Restul, știi bine, Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat...

A treia persoană: Ce de mașini! (Se află din nou în fața ferestrei, dă perdeaua la o parte și privește către strada înnecată în fum și mașini înșirate una în spatele celeilalte, de toate culorile, îmbâcsite de propriile lor gaze.) Ce de mașini! Unde mai încap atâtea?

Ascultătorul: Nu mai încap. Orașele au devenit cimitire de mașini. (Sună telefonul. Ascultătorul se ridică din fotoliu, se duce la telefon.) **No es posible. ¿Cuando? Pero no lo puedo creer. Pero si... ¿Mañana a las diez? Gracias.** (Ascultătorul închide telefonul. Alfonso a murit, azi dimineață, într'o clinică.

Unul din prietenii cei mai buni, vecin de casă la munte, colaboratori la aceleași reviste. Vocea lui la telefon, aproape în fiecare zi. Lungile discuții la Cercedilla, invitațiile reciproce cu feluri de mâncare românești, sau, la Alfonso în casă, din Extremadura, ca să se cunoască mai bine. Avea o imensă admirație pentru literatura română din exil, avea intenția să scrie o carte despre ea. Fiecare carte, fiecare poem, fiecare eseu îl comentau împreună, Alfonso îi spunea tot ce gândea, tot ce avea în proiect să scrie, ținea un vast fișier despre toate, plin de citate, de idei, știa pe dinafară toată literatura spaniolă, era un adevărat Spaniol, îndrăgostit până la nebunie de propria lui țară, cunoscându-i defectele, iubind-o astfel și mai mult. Om credincios, romanele lui erau un imn al vieții interioare, al căutării și al urcușului. Războiul civil îl trăise la el acasă, în Coria, îl văzuse cu ochii lui de copil, îl transplantase astfel în două romane originale și splendid scrise, mărturii fără replică ale acelui timp cumplit și revelator. Prin el Ascultătorul aflase o cale sigură și dreaptă către sufletul ascuns al Spaniei. Era un timp când se vedeau în fiecare zi. Anul trecut se îmbolnăvise, începuse să tușească, avea marcată pe figură suferința fără leac a ultimei presimțiri. Insă Acultătorul nu spuse niciun cuvânt în legătură cu vestea pe care o primise. Se întoarse în salon și își reluă locul lui în fotoliu. Vestea rămânea pentru el, ca atâtea altele. Ai lui se aflau acolo pentru puțin timp, nu trebuia să-i întristeze cu știri de moarte. In acest fel își ascundeau unii altora veștile rele, de treizeci de ani încoace, ca să nu-și facă rău reciproc, aruncați fiecare pe alt tărâm de un vânt fără nume pe care unii naivi, bolnavi de profetisme vătămătoare, îl numeau sensul istoriei.)

Persoana a treia: Te-o chemat cineva? Trebuie să ieși?

Ascultătorul: Nu, nimic de seamă. (Mintea lui aleargă disperată după o întrebare cu efect salvator.) De mult voiam să vă întreb: cu cine s'a însurat Costel? (Vărul cel mai mare din familie, care se făcuse ofițer și acuma era la pensie, de câțiva ani, însurat, cu trei băieți, așezat cu familia undeva dincolo de munți. Diferența de ani între ei fusese prea mare ca să se fi putut închega într'o prietenie, cum se'ntâmplase cu celălalt văr, însă își amintea de Costel cu plăcere, ca de un om în stare de indiferență în fața greutăților și a neplăcerilor, croit, într'un fel, dintr'o stofă râmniceană sau provincială, care se întindea la fel peste fețele tuturor celor care izbuteau să o folosească: adolescență și tinerețe marginate, întoarse împotriva școlii și a disciplinei, hedonism primar, beții în cârciumi ieftine, joc de cărți pe boabe de fasole sau pe centime, mers ritual la dame pentru descărcarea energiilor acumulate, amoruri, intrare fatală într'o carieră, după o educație penibilă și

dificilă însurătoare, adormire a instinctelor de marginat, exaltare a valorilor burgheze, patrie, familie, cinste, utilitate imediată a propriei activități, pensie, transformare în cetățean onorabil, model de tată și de funcționar. Cam așa au terminat și termină toți, spre fericirea societății în care s'au născut și spre fericirea lor personală. Un fel de bunătate ironică, înscrisă pe figură, în ochii negri și glumeți, lipsă totală de răutate, sens de sărit în ajutorul oricui, mai ales în al membrilor familiei atinși de vreo nenorocire. Oameni crescuți oarecum în afara religiei și a moralei, ajunse până la ei indirect, prin reflex, însă adaptare și structurare caracterologică în jurul valorilor creștine, infiltrate prin osmoză până în fundul sufletului și al bojocilor, odată cu țigarea și cu statul drepți la militărie. Intr'o dimineață de vacanță, în casa dela Râmnic a lui Moș Costică, Ascultătorul dormea dus, în camera mare din fund, care se mărginea cu bucătăria de iarnă și cu gura interioară a pivniței când fusese trezit din somn de sosirea lui Costel dela vie. Poate să fi avut douăzeci și ceva de ani, poate mai avea puțin ca să iasă dela școala militară. Era neras și nespălat de zile. Ce faci mă, nu dormi? – Dormeam, da m'ai trezit. De unde vii? – Am fost la vie. M'a trimis tata să bag de seamă la cules. (Era deci toamnă, după cules, se copseseră prunele brumării și strugurii aveau lumini de marmoră și crepuscul.) Am stat o săptămână. Nici n'am avut timp să-mi scot cizmele. Intr'adevăr (și Ascultătorul le vedea aidoma, clar răsărite în fereastra amintirii) Costel nu se descălțase timp de șapte zile și șapte nopți, dormise, trântit pe vreun pat, sau în paie cu vreo Mândică, așa cum plecase și așa cum se întorsese. Chema o femeie, țipând cât îl ținea gura, care-i trase cismele cu încetul, greu de scos peste pulpele și picioarele umflate. Dinăuntru, odată cu ciorapii făcuți ferfeniță, cădeau frunze, paie, praf, noroiu, coji și sâmburi de struguri, urme precise din universul extraterestru din care descinsese. Ascultătorul izbucnise într'un râs din care nu se mai putea opri, în timp ce femeia adusese un lighean dela bucătărie și încera să readucă la alb și la curat degetele chinuite de strânsoare și de jeg. – Ce ți-e mă?) Cu cine s'a însurat? Nu-mi aduc aminte să-i fi cunoscut nevasta.

Povestitorul: E născută Tabacu. Tot din Râmnic și ea.

Ascultătorul: Tot din Râmnic? (Totul a fost făcut, odată pentru totdeauna, pe măsura Râmnicului, orice ar face, Râmnicul e acolo, prezent în toate, în cărți, în forma cuvintelor, în lumina străzilor străine și îndepărtate, în mirosul bucatelor, seara, când pe ferestrele deschise, la Segovia, Buenos Aires, Bahia, New York, Issy-les-Moulineaux, Perugia sau Gryon, valuri subtile născute din cartofi prăjiți, din lapte dat în foc, din fructe strivite pe un caldarâm, din flori de iasomie ițite peste vreun grilaj de fier, îl întorceau la matca inițială, la

locul unde el însuși luase un prim contact cu mirosurile lumii și le inregistrase corect în conștiință și incorect, adică personal și vătămător, în inconștient, de unde ieșeau la suprafață ca să-l aline sau ca să-l împroaște de sus până jos cu cofe de durere fără leac.) Tabacu? Eu am cunoscut o fată, Mia Tabacu. Poate e soră cu nevasta lui Costel? Am fost chiar la nunta lui, mi-aduc aminte, abia acuma, după atâția ani, pun în legătură scena cu Mia Tabacu și nunta lui Costel. N'avea rost să fi plecat din București la Râmnic, pe nepusă masă, în plin trimestru, dacă n'ar fi fost pentru un eveniment atât de important. Era iarnă. Poate Decembrie sau Februarie. Eram într'a șaptea, am călătorit noaptea, îmi era somn și frig, am dormit la Moș Costică cu Gheorghiță într'un pat, apoi, seara am fost la nuntă, undeva, pe o stradă pe care nu o cunoșteam, într'o casă de oameni poate cu stare, însă modești. Acolo am cunoscut-o pe Mia Tabacu și am dansat cu ea toată noaptea, voiam să mă întorc, zile după aceea, să o cer de nevastă. (**Povestitorul și Persoana a treia** râd cu poftă. Ascultătorul are foarte clar în minte noaptea nunții lui Costel, mai ales figura rotundă, ochii mari de fată uluită, părul castaniu, al acelei fete râmnicene de care se îndrăgostise brusc și pe care, cu niciun chip, nu o mai lăsase din brațe. Avea șaisprezece ani. Ea poate la fel, poate un an mai puțin. Nu-și spuseseră decât banalități, Ascultătorul nu știa încă să vorbească unei femei, era de o timiditate absurdă și anormală, cu mare greutate se hotărîse să danseze, împins de Gheorghiță, care domina peste nuntă și glume, o apucase stângaciu pe după mijloc cu o mână tremurândă, era în joc prestigiul lui de Bucureștean și de vlăstar al unei familii cunoscute, însă toate acele prerogative se spărgeau în malul de timiditate, pe care, încetul cu încetul îl urcase și-l învinsese. Ce-și spuseseră, ce cuvinte schimbaseră, timp de o noapte întreagă? Revenise la Râmnic, în fiecare vară, ca de obiceiu, căutase în van casa nunții, vag dorise să o reîntâlnească pe Mia Tabacu, însă între timp drumurile sentimentale i se îndreptaseră spre alte amoruri, devenise un poet, era la vârsta suferințelor teribile și trecătoare, când o imagine acoperă altă imagine, fără să o șteargă, ridicând astfel monument nepieritor vieții însăși, vietii personale, unice, demnă de a fi salvată, vieții lui, egală în neasemănare și imensitate cu viața celorlalți. N'o mai revăzuse niciodată pe Mia Tabacu. Cum o mai fi arătând? Cu cine s'o fi măritat? Numele fetei, și sentimentul de apropiere, vecin cu eternitatea, cu dorința fiecăruia de a se eterniza într'o iubire fără seamăn, nu i le mai șterseseră din minte nici anii, nici locurile, nici iubirile de mai târziu. Fusese un prim contact cu ceva foarte mare, o presimțire a altor întâlniri, care-l ajutaseră să apropie de el, cel de acum, cunoscător prin dragoste, cheia majoră a primelor și a ultimelor mistere. Salonul se

umpluse de neașteptare. Mia Tabacu fu prezentă în mintea celor trei persoane care vorbeau de Râmnic, timp de câteva clipe apoi imaginea se stinse, conversația alunecă în spre alte nume și obrazuri.)

Povestitorul: Noi te ținem de vorbă. Poate că ai treabă.

Ascultătorul: N'am tată, nicio treabă. De-asta ați venit de așa de departe, ca sa stăm de vorbă despre Râmnic. Era o băcănie pe Strada Mare, în dreptul străzii care ducea la primărie, de unde cumpăram brânză regală. Dar hotelul Traian mai există?

Povestitorul: Nu, nici hotelul nici brânza regală. Știi că hotelul fusese al unuia Săvulescu, prieten cu părinții mei. A avut un fiu, Traian, și hotelul s'a numit după numele fiului. Ți-aduci aminte de Traian Săvulescu?

Ascultătorul: Mi-aduc aminte. Profesorul nu-i așa? Agronomul, savantul? Mă gândeam că hotelul purta numele împăratului. (Dintr'odată hotelul se micșoră in amintire, deveni mai clar și mai scund pe măsura unui contemporan, a unui copil care se chema Traian, și care, nici el, nu mai exista. In Statele Unite, pe la Chicago probabil, fuzionaseră imediat după războiu două asociații culturale românești. Una purta numele împăratului, Traian deci, alta al lui Iuliu Maniu. Când se făcuse fuzionarea, noua asociație devenise **Traian și Iuliu Maniu,** numele împăratului legendar fusese apropiat de numele politicianului contemporan, se făcuse scund și neînsemnat. Parcă era vorba de frați depe undeva de prin Ardeal.) Și cu casa dela Râmnic ce s'a întâmplat?

Povestitorul: Casa din Ștefan cel Mare rămăsese moștenire lui Țopi, care a vândut-o acum câțiva ani. Ionică s'a ocupat de vânzare, lui Țopi nu i-a mai ajuns decât o parte din bani. (Memoria e un vânt turbat care aduce frunze noi pe drumul vizibil, apoi le părăsește, frunzele se odihnesc în colb, iau aspecte cunoscute, clare. Ionică Chioru era unchiul lui Țopi, al lui Costel, al Vioricăi, și al lui Gheorghiță, verii lui dela Râmnic. Niciunul din ei nu mai locuia acolo. Toată lumea fugise din Râmnic, ca dintr'un oraș blestemat, condamnat la glod și uitare pe malul Râmnicului Sărat, albie fără apă dar plină de poduri, de rațe și de broaște. Ionică avea un mers timid, era adus din spate, spunea glume porcoase, juca cărți, își cheltuise averea mânuind rigi, valeți carouri și regine-dame. Purta în mers toată oboseala orașului, era, într'un fel, omul care anunța sfârșitul, solul de noapte.) Odată, acum vreo treizeci de ani și mai bine, Ionică a fost bătut într'un lan de porumb, aproape că l-au omorît. Mai știi de Belegiu și de hanul lui dela Topliceni? Belegiu avea o nevastă frumoasă, clădise un han la o răscruce, venea multă lume dela Râmnic, să mănânce pastramă, să bea vin de pe dealurile din jur, să-i vadă nevasta. Se spunea că are doi draci într'un borcan, care lucrează pentru el. Belegiu, când cineva îi

pomenea de colaborarea lui cu necuratul, zâmbea pe sub mustață, nu zicea nici da nici ba, lăsa să se'nțeleagă. Intr'o noapte dracii s'au supărat pe el, cine știe din ce cauză, au ieșit din casă, au scos toți cartofii dintr'un câmp din apropiere și au aruncat cu ei în ferestrele hanului, până le-au făcut țăndări. Cine știe ce i-o fi făcut lonică, poate erau în joc bani împrumutați și nedați înapoi, sau poate nevasta frumoasă a cârciumarului. Și nici nu știu cum au ajuns amândoi în lanul de porumb, unde lonică a fost găsit aproape fără suflare, lovit cu un ciomag sau poate cu o sapă. Era tot plin de sânge.

Ascultătorul: Nu-mi pot închipui pământul de acolo pătat de sânge. (Și așa era, într'adevăr. Trecuse, de copil, pe toate cărările, pe sub toate tufele de cătină de pe marginea drumurilor, pe sub toți merii, se'nfruptase din toți strugurii și se odihnise la umbra tuturor nucilor, stătuse cu lancu de vorbă la răscruci, cumpărase sticle de limonadă dela cârciumi cu covrigi pătați de muște, rătăcise prin pădurile dela Rogoz, ascultase toaca bătând în seară, se scăldase în apa sărată care curgea liniștită printre livezile de pruni dela Buda, urcase până dincolo de Dumitrești și Poiana Mărului, până în luminișurile ireale dela Necule, unde respirase într'o dimineață, întins cu pieptul pe iarba umedă, parfumul fără seamăn al clorofilei valahe, coborîse până la Balta Albă, toate astea erau locuri fără pată, fără pată de răutate sau de sânge. Își dădu seama, brusc, că acolo nu avea să se mai întoarcă niciodată, că nu mai voia să se întoarcă pe acele locuri, pe care le-ar fi găsit schimbate, pocite la față de ani, ca un lonică plin de sânge, trântit într'un lan, de nerecunoscut. Chiar și Râmnicul, orașul în sine, devenit târg fără titlu, desnobilat și oropsit de schimbări politice și administrative cu care el nu avea nimic de a face, nu mai putea fi, încetase de a mai exista, dispăruse în pulberea timpului, ca mirajul unei turme de oi pe întinderea Bărăganului. Orașul, râul, pădurile și livezile, casa și grădina dela Bălțați, nu mai existau decât în el, eternizate în amintire, schimbate în neschimbare. Râmnicul încremenise în timp, sub bagheta magică a Ascultătorului, desfăcută de orice relație cu istoria, devenit orașul lui, ca o carte, ca un pumn de galbeni, ca un ogor. Tot ce se întâmplase de atunci încoace nu era real, ci o simplă cădere în uitare. Făcu un semn cu mâna către orașul care se ducea de vale, ca un pod rupt de ape, ca și cum ar fi vrut să-și ia rămas bun dela ultimele svârcoliri ale unei încercări de a fi care-și ratase destinul. Cealaltă parte, mai bine zis întregul neprihănit, îl ducea cu el, inalterat și viu, și din el mânca, azi o bucată, mâine alta, înainte de a se pune la scris. Râmnicul era apa lui vie, **le Ruisseau Salé,** sărat cu dar de nemurire, ca o băutură îngerească, presărat cu bobițe de chimen și sare, ca un corn de pâine deschizător de cunoștinte și de îndestulare sufletească. Alte

merinde de drum nici nu-i mai trebuiau, dacă stătea să chibzuiască cum trebue. Nu-i așa? După mulți ani, simți ca o mare liniște coborînd din Râmnic către el. Ii venea să cânte de bucurie.) Și nici n'a fost pătat de sânge, nici de călcături de dușmani.

Povestitorul: Ce vrei să spui?

Ascultătorul: Toate locurile de acolo le-am luat cu mine și le-am scăpat de încălcări și de umilinți. Ce-a rămas orașul devenit târg fără nume, e altceva. Poate nici nu mai e deloc. Dacă aș trece pe acolo nici nu l-aș mai recunoaște nici în case nici în oameni. Pentrucă adevăratul Râmnic a dispărut. De fapt l-am furat și l-am dus cu mine peste mări și țări, l-am făcut foaie de carte, cetate fără sfârșit. Ce s'ar face lucrurile, străzile, casele, drumurile, fără noi? S'ar schimba tot timpul în ce n'au fost niciodată. S'ar trăda pe ele însele. In schimb, izolate în exiluri și depărtări, închise în noi, trăiesc mai departe legate de dorul nostru de eternitate, de ceeace, împreună cu ele, vom deveni cândva.

Persoana a treia: Ce de mașini!

Ascultătorul se ridică din fotoliu, se apropie de fereastră. Intr'adevăr, mașinile umplu strada, de o parte și de alta, în două șiruri paralele, iar prin mijloc trec altele, în sens unic, lăsând în urmă fum aproape albastru, care se face cenușiu, se transformă în ceață de nerespirat, înfundă orașul subt un clopot de murdărie plutitoare. Insă în casă e cald și limpede, în casă ca și in suflet.

VINTILĂ HORIA

CLĂTITA CU RUMEGUȘ

Se simțea cât se poate de bine așa de unul singur. Nu-l necăjea nimeni, nu necăjea pe nimeni. Timpul rămânea întreg la dispoziția lui. Putea să-l folosească, sau să-l spânzure. Nu-i lipsea nimic. Avea tot ce-i trebuie unui bărbat singur, chiar și femei, care veneau **nu când voiau ele,** și stăteau doar atât **cât nu ar fi fost prea mult.**

Nu disprețuia femeile; dimpotrivă! Cel mai mult îi plăcea, însă, una care nu venea la el. Dacă ar fi venit, aceasta ar fi fost, poate, mai privilegiată, dar o știa prietena unui alt bărbat și se mulțumea să o privească așa cum privești o statuie sau un tablou. O întâlnea adesea pe stradă și, fără să vrea, întorcea capul să o vadă cum își legăna din șolduri trupul plinuț pe picioarele înalte de tot și grozav de bine arcuite. Purta niște pantofi de culoarea untului, cu toc negru, subțire. Sub transparența ciorapului, pe partea din spate a piciorului stâng, mai jos de îndoitura genunchiului, i se desenea o aluniță de mărimea unei măsline mici, pusă parcă anume acolo ca semn distinctiv.

De multe ori o vedea venind chiar în casa în care locuia el. Trecea pe la ușa lui și urca scările mai departe, ducându-se numai cu un etaj mai sus, la prietenul ei, pe care el nu-l conoștea decât din vedere și cu care se saluta doar în calitate de colocatari. De fapt, era mai bine că nu venea la el. Nu ținea de loc să se complice. El avea de lucru. Avea treburi importante, care nu-i permiteau să-și piardă vremea, și – de aceea – se mărginea numai la strictul necesar până și în materie de femei. Se temea de femeia pe care ar putea-o iubi mai mult și – de asemenea – nu simțea nevoia femeii menajere, pentru că în menaj se descurca foarte bine singur, fără vreun alt ajutor.

Știa să-și pregătească o friptură bună la grătar sau la tigaie, după cum îi era cheful și după cum era carnea. Știa să o bată bine și să o prăjească fierbând-o, dacă nu era destul de fragedă, punând apă în tigaie, lăsând-o să scadă și iar punând apă în tigaie și iar lăsând-o să scadă. Știa să-i adaoge un piure de cartofi bine făcut, sau – mai bine zis – făcut **așa cum îi plăcea lui,** fiindcă piureul de cartofi se poate face în mai multe feluri. Și de ce să dea posibilitatea altcuiva să creadă, în mod greșit, că-i face cine știe ce

plăcută surpriză preparându-i, de pildă, un piure cu lapte și cu puțin zahăr, atâta vreme cât el nu ar fi putut greși niciodată față de sine, fiind mult prea convins că preferă piureul de cartofi într'un singur fel: sec, scăzut și amesecat cu unt!

Îi venea gust de clătite, își făcea clătite, la care era mare meșter. Când se apuca de clătite, dădea întâi drumul la geam, să aibă pe unde iești fumul gros și usturător pentru ochi, pe care-l scotea uleiul încins. Apoi începea să toarne din aluatul subțire. Sfârâind drăcește, acesta se împrăștia luând forma rotundă a tigăii. Când era rumenit pe o parte, smucea tigaia de coadă și cu o mișcare scurtă, precisă, azvârlea clătita în sus, până aproape de tavan, în așa fel ca să se răsucească în aer, și o prindea genial în tigaie pe partea cealaltă. După ce erau gata toate, le lua pe fiecare în parte și, garnisindu-le, le făcea sul. Cel mai mult îi plăcea umplutura de nucă dată prin mașină și amestecată cu zahăr.

În casă era totdeauna curat. Știa să trăiască în curățenie, dar nu i se întâmpla niciodată să dea cu mătura pe jos în timp ce se afla adâncit în gânduri la masa de lucru, ceea ce l-ar fi deranjat cumplit și l-ar fi scos, de-a dreptul, din pepeni.

Până și telefonul îl avea cu întrerupător, ca să poată fi scos din funcțiune după dorință și să nu-l țină la taifas oricine și oricând. De altfel, nici el nu deranja pe alții decât în cazuri extreme.

Câteodată, însă, îi venea și lui chef de vorbă. Atunci forma propriul său număr de telefon. În receptor suna „ocupat". Închidea, apoi mai forma încă o dată și, auzind același semnal, renunța lăsând receptorul în furcă cu un gest care părea să spună: „Astăzi nu se poate vorbi cu el!"

Totuși, de la o vreme se plictisi de aceste tentative nereușite de convorbire; luă obiceiul să formeze și alte numere. Degetul orb învârtea discul la întâmplare. Ochii nu-l urmăreau, ca să nu vadă ce număr a alcătuit și să fie vreodată tentat să-l repete. Și dacă vocea de la capătul firului era dispusă la o convorbire gratuită, purta o discuție fără obligații și fără nici un fel de urmări.

Într'o zi, inginerul Dumitrescu, colegul lui de birou, **montă** pe scaunul altui coleg al lor un bold cu vârful în sus. Când se așeză, acela sări ars, scoțând un țipăt scurt: „Au!"

Amintindu-și de ghiduțiile anilor de școală, deși erau oameni în toată firea, ceilalți, toți, s'au distrat grozav, de parcă ar fi fost iarăși copii. De atunci încolo nu trecea zi fără ca cineva să nu se lase cu toată greutatea corpului într'un vârf ascuțit. De cele mai multe ori cădea victimă chiar cel

care lansase moda, inginerul Dumitrescu. Dar nu se supăra, și nu se supără nici unul, chiar când „figura" începu de-acum să se banalizeze. Se distrau copios.

El nu participa la acest joc și nici nu lăsa să se observe că de fapt se amuză, dar pe ascuns. Găsea plăcută mai ales așteptarea momentului când cel căruia i se pregătise surpriza avea să se așeze. Stăteau toți foarte **serioși**, cu nasul în hârtii, pentru ca să pufnească în râs când victima sărea în sus înțepată.

Se pomeni într'o seară, acasă, de unul singur, preocupat să îndoaie un bold așa cum îi văzuse făcând pe copiii cu studii superioare de la birou: de două ori în unghi drept, a doua oară perpendicular pe direcția în care fusese făcută prima îndoitură, pentru a crea o bază de susținere acestei minuscule și perfide arme, ce trebuia să stea, acolo unde era așezată, musai cu vârful în sus. După ce îndoi boldul, îl lăsă ca din întâmplare pe scaun. Își căută ceva de lucru prin casă, apoi, făcându-se că a uitat, reveni și se așeză.

— Au!

Vârful ascuțit pătrunsese adânc. Își văzu în oglinda din față chipul schimonosit de durere reală sau exagerată conștient. În lipsa altui ispășitor, îi făcu semn cu capul celui din oglindă, a conciliantă admonestare: „Strengarule!". După care se așternură pe râs amândoi.

Apoi inventă clătita cu rumeguș. Ideea îi venise în bucătărie, unde avea înșghebat, într'un colț, și un mic atelier: câteva scule, o menghină pitică, un fierăstrău, cu care experimenta totdeauna „în mic" ceea ce avea mai apoi să pună în aplicare „în mare", la fabrică. Aici băgase de seamă la un moment dat – în timp ce facea niște clătite – că rumegușul seamănă perfect cu nuca dată prin mașină. Când ajunse la umplutură, rulă clătita în modul obișnuit și o strecură printre celelalte.

Aproape în fiecare zi își pregătea asemenea surprize și se distra de minune. Însă, dintre toate, cel mai mult îi plăcea „clătita cu rumeguș", pentru că semăna atât de bine cu surorile ei de pe farfurie, încât – dacă știa de existența ei – nu știa, în schimb, **care** din ele este, nu o mai putea recunoaște dintre celelalte și găsirea ei îi prilejuia, într'adevăr, o surpriză. Pe când boldul – oricât de ascuțit ar fi fost el – era, totuși unul singur și, orice s'ar spune, îi era foarte greu să uite pe ce scaun l-a pus.

În clipa când simțea în gură gustul sălciu al rumegușului, se oțăra, scuipa îmbucătura și făcea cu ochiul celui din oglindă:

– Uite-al naibii!

Și se pornea pe râs, lăsându-se mult pe spătarul scaunului, mai-mai să se răstoarne.

– Ha, ha, ha, ha!...

Hohotele umpleau camera, nu mai încăpeau, se călăreau unele peste altele, presau pereții și treceau la vecini, care credeau – fără doar și poate – că are musafiri. Lacrimile îi șiroiau pe obraji.

– Ha, ha, ha, ha!... Ha, ha, ha, ha!...

Însă, o dată, luându-se cu una cu alta, uitase de însăși prezența clătitei cu rumeguș. Uitase complet că există și, fiindcă nu o aștepta printre celelalte, ajungându-i în gură se întrebă: „Ce-i asta?" Bine înțeles, își dădu seama repede, totuși de astă dată i se păru mai sălcie, de-a dreptul grețoasă, se în furie, scuipă îmbucătura cu scârbă, azvârli restul cât colo și strigă:

– Să nu mai faci glume din astea!

În clipa aceea cineva sună la intrare. Sări să deschidă și rămase mut de surpriză găsind dinaintea ușii femeia pe care se mulțumea să o privească așa cum privești o statuie sau un tablou. Ea dădu „bună seara" și, strecurându-se pe lângă el, își lepădă cu dezinvoltură pantofii și, străbătând holul întunecat, trecu în cameră purtându-și frumos trupul plinuț pe picioarele deosebit de înalte, deși lipsite de suportul tocurilor-cui.

O urmă numaidecât. Dar acum ea stătea descumpănită în mijlocul odăii, privind dezorientată lucrurile care o înconjurau.

Bătăile ceasului de masă se auzeau din ce în ce mai puternic. Începuseră să se audă și bătăile ceasului cel mic, de la mână, care, de obicei, nu se auzeau. Pe urmă, bătăile tuturor ceasurilor din odaie s'au suprapus.

Și, în sfârșit, cadența distinctă a secundelor se transformă într'un șuier continuu, care îi trecea cu viteză prin urechi.

– Victor nu-i acasă?

– Care Victor?!

Se înroșise toată și – grăbită să iasă – îngăima scuze nedeslușite. Spunea că îl luase drept un „musafir al lui Victor".

Dar el îi ceru să mai stea. Și ea rămase încă o clipă, din politețe. Apoi rămase.

Și rămase mai mult decât altele. Rămase definitiv, dintr'un singur motiv, și anume acela că – descusând-o – el se convinse că ea într'adevăr greșise etajul.

Într'o zi oarecare, nevastă-sa își aminti că era un mare amator de clătite (îi povestise și despre surprizele pe care și le pregătea. Ea întrebase mirată: „Și cum puteai să râzi așa, de unul singur, în hohote?")

Se apucă să facă niște clătite, dar – venind acasă – el o găsi îmbufnată. Mai neîndemânatică la întorsul clătitelor pe partea cealaltă, aruncase una prea sus, care se lipise – plasture rotund – de tavan.

O sărută ca să-i treacă supărarea și, dezbrăcându-și vestonul, își luă un șorț pe dinainte și veni să-i ajute. Îi explica, în timp ce lucra cu repeziciune:

– Uite-așa! Trebuie să știi cât să-i faci vânt, dacă vrei să se răsucească frumos în aer și să ți se întoarcă supusă în tigaie fără a avea surpriza să o vezi agățată în tavan!

Ea rămase să se ocupe de umplutură.

Apoi se așezară la masă. Mâncau, mai schimbau câte o vorbă, iar el găsea timp să se gândească și la un calcul care se încăpățâna să nu-i iasă.

Ajunseră la desert. Înghiți cu poftă o clătită, o înghiți pe a doua, mușcă din a treia și se opri deodată din mestecat. Ea se pregătea să se molipsească de râsul lui, pe care îl aștepta să se pornească dezlănțuit. Dar el, încredințând-o că îi apreciază gluma, zâmbi doar cu bunăvoință, schimbă clătita, mulțumi pentru masă și își ceru permisiunea să se ridice, fiindcă își dăduse întâlnire cu Dumitrescu la o partidă de șah.

CICERONE CERNEGURA

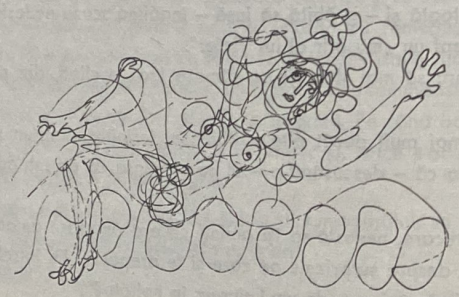

ODATĂ

Într'un răzor de fulger arat
sămânță vie am semănat.
Peste ochi am tras ochelari de pleoape,
peste gând plapoma din noapte
și am tras ușor
  suflet și dor.
În zori trezită
plecai smerită
după durere să mă ascund,
rămăsei scund
aproape pitic
  din vis...
    nimic!
    nu pricepui
      nimic!

URCĂRI

Fumul urcă spre cer
fără picioare,
în tăceri.
Dans de lele
chemate de stele.
Flacăra fumului
jucăușe,
scapă de
cătușe.

Nici o fărâmă
nu-i rămâne
jos,
jarul să-l stingă,
uitând de folos.

În piept inima arde
de amar,
nimeni n'o vede,
ca flacăra peste
iar.

Sufletul cu aripi
se ridică
atât de sus, în mister,
întrecând al fumului
dus,
când a apus,
chemat de cer.

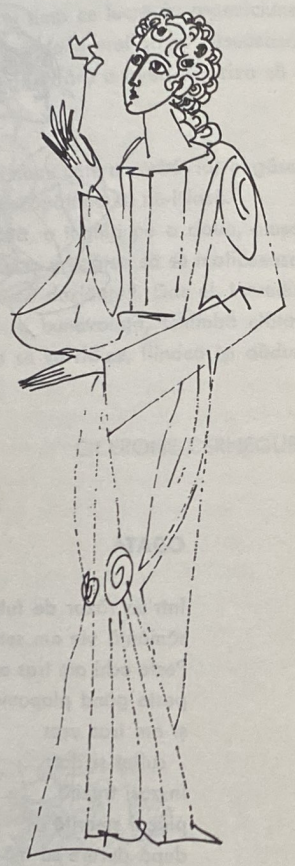

MÂNA

Cu mâna
am lucrat
am alintat
am dat
am prădat,
am furat,
m'am rugat.
Când
mâna a devenit
gură
am strigat
am țipat
am urlat
am blestemat
am binecuvântat!

DORINA IENCIU

CONSTANTIN SPOREA

ÎNSEMNĂRI

Oameni: Alexandru și Ion Lăpădatu.

Cine a avut prilejul să cunoască pe Alexandru și Ion Lăpădatu a rămas frapat de uimitoarea asemănare dintre cei doi frați gemeni, asemănare care nu se limita doar la exterior, dar se observa și în vocea lor, sau chiar în felul de a gândi. Imi amintesc că renumitul grafolog și stenograf Heinrich Stahl, în prelegerile pe care le ținea la Arhivele Statului, obișnuia să ilustreze prin exemplul fraților Lăpădatu, cât de puternic se imprimă caracterul unei persoane în scrisul acesteia. Căci deși profesiunea celor doi frați gemeni era cu totul diferită, semnăturile lor aveau o asemănare uimitoare, la fel cum era și caracterul lor. Se știe că domeniile de activitate ale fraților Lăpădatu se deosebeau fundamental: Ion Lăpădatu era un apreciat expert în materie bancară; ca teoretician, el ținea prelegeri despre Finanțe la Academia Comercială din Cluj. Iar priceperea sa în viața practică economică a dovedit-o atât ca Ministru de Finanțe, cât și prin atribuțiile pe care le-a avut la conducerea Băncii Naționale. Alexandru Lăpădatu a fost istoric de seamă, activitatea sa științifică de profesor universitar alternând cu funcția de Ministru al Cultelor și Artelor, departament pe care l-a condus în repetate rânduri.

Două întâmplări din copilărie mi-au confirmat cât de ușor puteau fi confundați cei doi frați gemeni, chiar de persoane care-i cunoșteau de aproape.

Frații Lăpădatu au urmat cursurile secundare la Brașov. Ion a învățat la Școala Comercială și apoi s'a specializat la Viena în domeniul economic. Alexandru a absolvit liceul, iar în continuare a studiat la Universitatea din București.

Și tatăl meu a urmat liceul la Brașov; pe când era elev, el se împrietenise cu Ion Lăpădatu, care învăța la Școala Comercială; pe fratele acestuia, Alexandru, îl știa doar din văzute.

După terminarea liceului și îndeplinirea serviciului militar, tata a plecat peste munți în Vechiul Regat și s'a înscris la Universitatea din București.

Deoarece nu dispunea de resurse materiale pentru a-și asigura existența, el intră ca pedagog la liceul francez din Capitală. Aici, s'au regăsit ca meditatori ai școlarilor, sau supraveghetori de ordine, o serie de studenți ardeleni, printre care au mai apărut în decursul timpului: Valentin Bude, Otto Dimitriu și Alexandru Lăpădatu. Nu știu care dintre doi a fost angajat mai întâi la liceul francez: Alexandru Lăpădatu, sau tata; știu însă modul cum s'a legat prietenia dintre ei, pe atunci. Abia sosit în capitală, tata l-a văzut într'o zi pe stradă. Convins că îl întâlnește pe fratele acestuia, Ion, tata s'a îndreptat spre el, l-a bătut pe umăr și l-a întrebat: – „Ce faci aici, în București, Lăpădatule? Eu te știam în străinătate". Alexandru Lăpădatu, surprins de a fi acostat de un necunoscut, l-a întrebat cine este și ce dorește. Tata era sigur că nu se înșală și că prietenul dânsului din liceu vrea doar să facă glume. Dar Alexandru Lăpădatu insista că ei nu s'au cunoscut vreodată. Atunci tata i-a propus să facă dovadă că este într'adevăr Alexandru. Proba era ușoară: dacă cel care-i vorbea era Alexandru, acesta trebuia să aibă cunoștințe de limba latină, noțiuni care lui Ion îi lipseau, deoarece programul școlii comerciale pe care o urmase nu cuprindea această materie.

Proba a întrecut așteptările; și astfel, din acel moment, între foștii elevi de liceu dela Brașov s'a înfiripat o nouă prietenie. Iar împrejurările care au ocazionat verificarea cunoștințelor lor reciproce, cultura latină, avea să influențeze și mai târziu legăturile dintre cei doi ardeleni. Căci în 1908, când a venit pe lume al treilea copil al profesorului Sporea – deși vârtejul vieții despărțise mulți ani pe foștii prieteni – nașul fratelui meu a fost Alexandru Lăpădatu; și el a ținut să adauge noului născut, pe lângă pronumele tradițional al familiei: Nicolae, și un al doilea care amintea de Roma antică: Titus.

Prietenia dintre cei doi foști elevi brașoveni a continuat; iar întâlnirile cu frații gemeni Lăpădatu au mai ocazionat odată o confuzie, de data aceasta din partea mamei.

În timpul primului război mondial, casa noastră dela Iași se transformase în punct de întâlnire al refugiaților; cele patru camere ale locuinței deveniseră neîncăpătoare. Camera pentru mosafiri – „odaia din fund" cum o numeam noi – fusese destinată de către Biroul de încartiruire, unui locotenent-colonel, medic Martinescu, devenit mai târziu profesor la universitatea din Cluj. În celelalte camere erau adăpostiți – pentru timp mai lung, sau mai scurt – alți și alți refugiați, majoritatea ardeleni. Noi copiii, nici nu mai ajungeam să dormim în pat, ci trebuia să ne mulțumim cu saltele așternute pe dușumea. Permanenți „chiriași" deveniseră:Alexandru Lăpădatu și familia

Onisifor Ghibu, compusă din patru persoane: părinții și cei doi copii: Nana și Tavi. Deoarece Alexandru Lăpădatu era nașul lui Nicu, pe el îl considerau „aparținând casei"; de aceea, cei patru frați ne întreceam dimineața, care să-i prăjim pâinea albă, pe care trebuia să o aibă la ceai. Permanenta găzduire un timp mai îndelungat, ne-a îngăduit familiei să-l cunoaștem tot mai bine pe Alexandru Lăpădatu. După război ne-am mutat la Deva, unde tata a preluat în 1919 direcțiunea școalei normale de învățători din acest oraș. Împrejurările au făcut că aici am avut ocazia să revedem pe frații Lăpădatu, chiar mai des ca înainte. Alexandru trecea din când în când cu fruntași ai partidului liberal, care aveau fieful lor electoral pe acolo: I. Panaitescu, Constantin Bursan, Gheorghe Tătărăscu, Mitiță Constantinescu.

Ion Lăpădatu păstra încă din epoca austro-ungară legături bancare și de prietenie, cu diferite personalități ardelene din acele părți: Aurel Vlad, Petru Groza, etc. Ne obișnuisem, ca unul sau altul dintre frați, să apară în trecere pela noi. Odată ne-a vizitat astfel Ion Lăpădatu. Când însoțit de tata el a intrat în casă, mama l-a salutat bucuroasă spunându-i: „Bine ați venit domnule Lăpădatu". Tata, vrând să o pună la încercare, îi zise glumind: „Ia spune, care dintre frați este?" Iar mama adăugă sigură: „Mie nu mi se poate întâmpla să confund frații. Îl cunosc doar bine; este Alexandru Lăpădatu, care a stat la noi atâta timp". Iar Ion Lăpădatu, fără supărare, o corectă cu vocea lui domoală: „Și totuși... eu sunt Ion Lăpădatu".

Locuri: Un oraș minunat: Würzburg

Din multele localități ale Germaniei pe care le cunosc, orașul Würzburg mă atrăgea în mod deosebit, încă înainte de a-l fi vizitat. Citisem despre el și abia așteptam să pot verifica singur atracțiile despre care aflasem din ghiduri. Lipsa de dibăcie a unui însoțitor ce-mi fusese desemnat era cât pe-aci însă să-mi zădărnicească planul ce-mi făcusem în toamna anului 1942 când am întrerupt călătoria pentru a-l vedea.

Era în plin război; deoarece în cadrul studiilor mele la Leipzig cercetam problema târgurilor și expozițiilor internaționale, m'am hotărît să fac un drum prin câteva orașe germane, pentru a analiza această temă și din alte puncte de vedere; căci târgurile bianuale din Leipzig erau orientate în special spre piețele sudesteuropene, în timp ce interesul altor centre din Apusul Germaniei (Düsseldorf, Köln, Frankfurt, Stuttgart) era îndreptat în primul rând spre Vestul Europei.

Deși în Germania voiajul cu trenul prin țară nu era îngrădit în acel timp, totuși, în mod explicabil, anumite cercuri oficiale, sau semi-oficiale se interesau îndeaproape de orice deplasări ale oaspeților străini, chiar dacă ei aparțineau unei țări aliate. O asemenea supraveghere era, fără îndoială, necesară, deoarece pe atunci se aflau în Germania milioane de străini, sosiți de bună voe, sau aduși forțat pentru lucru. Depindea de dibăcia fiecărei persoane însărcinate cu astfel de control, ca ea să-și poată îndeplini misiunea discret și eficace. Ori, în călătoria de zece zile pe care am întreprins-o în toamna 1942, am avut posibilitatea să compar modul diferit de comportare al unor astfel de persoane. De sigur că intenția mea de a vizita mai multe orașe trebuia să o anunț anticipat la Universitate; lipsa de peste o săptămână ar fi fost bătătoare la ochi chiar și la prelegeri, ori seminarii, unde eram nelipsit. Dar mai ales era nevoe să cer învoirea pentru plecare dela conducerea Institutului de Cercetări Economice Sudesteuropene, unde lucram ca asistent și în consecință prezența mea zilnică era obligatorie.

Nu era obligatoriu, dar recomandabil, să împărtășesc planul meu de voiaj și la biroul organizației „Auslandsamt der Dozentenschaft" care se interesa în mod deosebit de activitatea noastră. Această institutie era bine venită nu numai pentru oaspeții care fiind în trecere prin Germania aveau o ocupație în cadre universitare dar și pentru interesele țării gazdă; căci, fără îndoială, un intelectual cu rele intenții, putea fi mai periculos decât un simplu muncitor.

Fiecare străin care era angajat la o instituție de învățământ superior din Germania, devenea în mod automat membru al acestei organizații; și în această calitate el se bucura de multe favoruri și avantaje, care îi permiteau contacte cu colegi germani, cu intelectuali, cu cercuri din societate, în care singur și necunoscut, doar cu greu putea avea acces. In mod practic, contactele se realizau în primul rând prin reuniuni săptămânale – de obicei joia după amiază – în cadrul cărora se servea ceai și se purtau conversații între oaspeți și gazde. La asemenea întruniri, se țineau uneori conferințe, urmate, sau nu, de discuții. De asemenea, fiecare săptămână aducea străinilor membri ai organizației, fel de fel de invitații la cele mai diferite manifestări: spectacole de teatru, operă, sau cinema, concerte, reuniuni familiare, vizite în întreprinderi ori instituții, excursii, călătorii colective sau congrese. Participarea era în cele mai multe cazuri gratuită, sau necesita doar o contribuție minimă, pentru acoperirea unei părți din cheltueli. De aceia, în mod explicabil, fiecare oaspete membru al organizației era entuziasmat de asemenea avantaje, regretând doar că timpul nu-i permitea să profite de toate ocaziile care i se ofereau.

Eu care nu aveam ceva de ascuns și plecam în necunoscut eram personal recunoscător oricui se oferea să mă ajute, ca să pot vedea cât mai mult în decursul călătoriei proectate. De aceia, am anunțat și am expus detailat planul meu, atât la institutul în care lucram, cât și la oficiul „Auslandsamt der Dozentenschaft".

Din partea institutului am primit mai mult sprijin decât sperasem: mi s'a dat o recomandație către Biroul Târgului din Leipzig, iar șeful serviciului de propagandă de aici, dr. Kurt Pröpper, m'a informat binevoitor asupra a tot ce era important de cercetat în alte orașe, în legătură cu studiul meu.

Iar directorul institutului meu, dr. Erich Dittrich, el însuși autor al unor lucrări asupra târgurilor internaționale, a prezentat forurilor competente, în mod deosebit de favorabil cercetările pe care le efectuam, încât din partea universității am primit un ajutor bănesc, pentru acoperirea cheltuelilor de călătorie.

De altă natură a fost sprijinul pe care mi l-a acordat organizația „Auslandsamt der Dozentenschaft". Prin intermediul acestei instituții am avut asigurată din timp posibilitatea de încartiruire, acolo unde aveam să înnoptez. Ajutorul era apreciabil, căci deși deplasarea prin diferite localități era liberă, găsirea unei camere pentru scurt timp era, mai ales în orașele mai mari, o problemă dificilă. Fusesem rugat să le expun anticipat itinerarul drumului proectat; iar eu – neștiind dacă voi mai avea vreodată ocazia să trec prin acele părți ale țării – mi-am alcătuit un plan-circuit, în care să intre cât mai multe localități interesante: Leipzig–Wuppertal–Düsseldorf–Köln–Bonn–Koblenz–Wiesbaden–Mainz–Frankfurt pe Main–Heidelberg–Karlsruhe–Stuttgart–Würzburg–Bayreuth–Leipzig. Imi dădeam seama că nu erau suficiente doar câteva ore, pentru a cunoaște fiecare din aceste orașe. Dar știam că voi fi obligat să mă adaptez împrejurărilor din acel timp, când nu toate punctele de atracție puteau fi văzute de vizitatori: unele erau considerate obiective strategice; altele – în special colecții de lucrări de artă – erau în mare parte puse la adăpost, pentru a nu fi distruse în timpul atacurilor aeriene.

De acord cu binevoitorii mei dela oficiul „Auslandsamt der Dozentschaft" am stabilit localitățile unde urma să mi se reție cameră și am arătat deplină înțelegere, atunci când mi s'a recomandat să-mi aranjez astfel programul, încât să înnoptez doar în orașe unde organizația are filiale, adică în centre universitare.

Am pornit la drum hotărît să satisfac – atât cât îmi va fi cu putință – toate dorințele, sau indicațiile ce-mi vor fi date de funcționarii acestei instituții, pe care îi voi întâlni; știam că în acest fel, sprijinul pe care-l voi primi va fi larg

și astfel voi profita cât mai mult. Imi dădeam seama, pe de altă parte, că dacă voi ignora sfaturile pe care aveam să le primesc, aș putea da naștere la vreo suspiciune. Această atitudine mi-a fost de folos, căci am putut câștiga experiență interesantă, comparând felul cum s'au comportat îndrumătorii mei, în diferite orașe: unii – din lipsă de timp, sau interes – și-au îndeplinit doar strict sarcina de a mă îndruma; mi-au indicat unde mi s'a reținut cameră și, scuzându-se, sau nu, că nu mă pot însoți, m'au lăsat să mă descurc singur mai departe. Alții s'au arătat extrem de amabili și îndatoritori, mijlocindu-mi chiar posibilitatea de a vedea vreun spectacol teatral, cum a fost la Köln. In fine, în contrast cu aceasta, a fost atitudinea unui conferențiar universitar din Würzburg, care – cu toate că era suferind – a căutat să mă țină mereu sub observație, deși pentru aceasta îi lipsea abilitatea, iar sănătatea îl împiedica să facă eforturile necesare.

Ajunsesem la Würzburg în primele ore ale unei după amieze frumoase de toamnă; îmi fixasem, ca de obicei, programul detailat și mă hotărîsem să-l duc la îndeplinire, chiar dacă nu voi avea un însoțitor. Dela gară am telefonat docentului către care aveam recomandația.

Amabil, el mi-a indicat hotelul unde aveam reținută camera – spre bucuria mea în apropiere de gară, – și m'a rugat să stau acolo până va veni să mă conducă în oraș. Dorind să-i îndeplinesc rugămintea, am renunțat a pleca imediat, așteptându-l. Dar timpul trecea și el nu venea. Devenisem neliniștit, căci vedeam periclitată îndeplinirea planului proectat. După trecere de o oră, i-am telefonat din nou,anunțându-l că voi porni singur în oraș. Dânsul s'a scuzat că a întârziat și mi-a promis că va veni îndată la hotel; a apărut în fine, după încă 25 minute.

Imi făcusem socoteala că timpul pierdut îl voi putea recupera ulterior prin aceea că voi avea indicații utile dela însoțitorul meu, astfel ca să nu mai fiu nevoit a căuta lămuriri în ghid. Dar . . . calculasem greșit. Zadarnic încercam să aflu ceva dela dânsul; nu ajungeam să-i pun eu întrebări, căci el îmi cerea mereu fel de fel de lămuriri... dându-mi impresia că sunt supus unui interogator: de ce am venit în Germania? De ce am ținut să mă opresc în Würzburg? Cu ce mă ocup în timpul liber? Deși necăjit, – de rolurile inversate – la început i-am răspuns totuși exact și detailat, apoi . . . tot mai mult în doi peri . . . doar cu: da, sau nu. I-am explicat printre altele că doresc să văd și să cunosc ceea ce are caracteristic orașul: palatul rezidențial, cetatea, și . . . dacă va fi posibil să merg seara la teatru. Insoțitorul mi-a obiectat că dorințele mele pot fi realizate doar într'o măsură restrânsă: palatul se poate vizita doar parțial; a urca pe cetate este un lucru prea obositor și nici nu

merită, deoarece acolo nu este ceva deosebit de văzut. Iar în ce privește teatrul . . . trebue să renunț dela început la acest gând: este imposibil a se mai găsi bilete în ziua spectacolului; căci ele sunt rezervate în primul rând pentru militarii aflați în concediu, iar cele rămase sunt vândute cu mult timp înainte.

Dezamăgit m'am resemnat și m'am lăsat condus de însoțitor așa cum vroia dânsul.

Ajunși la splendidul palat rezidențial, mă consolam cu gândul că măcar aici voi putea vizita lucruri interesante în detaliu. Dar din nou am rămas dezamăgit; primeam mereu aceleași răspunsuri: ori că nu este ceva deosebit de văzut, ori că nu este permis a vizita. Inainte de a pleca dela palat, l-am mai întrebat totuși, dacă nu am putea vedea măcar renumita pivniță, despre care citisem că ar fi cea mai mare încăpere subterană de adăpostit vinul din Germania. Insoțitorul mi-a răspuns imediat că încăperea servește acum ca adăpost anti-aerian și deci nu se poate intra acolo deoarece constitue un . . . obiectiv militar strategic.

Docentul care mă conducea, termină repede să-mi arate ceea ce considera dânsul potrivit; se vedea că era obosit, ba chiar suferind. Observasem că se mișca tot mai greu, ba din când în când trebuia să se oprească. Eu însă eram grăbit, dorind să văd cât mai mult înainte de a se întuneca. La un moment dat mi-a și spus că se află în convalescență, deoarece fusese operat recent de apendicită și că nu-i este permis să facă eforturi fizice, sau să se miște repede. Imi era oarecum milă de el, dar nu mă putem stăpâni și – involuntar – grăbeam iarăși pasul, încât dânsul abia se putea ține după mine.

Totuși deși abia mai putea merge, însoțitorul meu nu dorea să mă lase singur; și cum după părerea lui nu mai aveam ceva de văzut, pentru a rămâne împreună, m'a invitat la un restaurant, pentru a bea un pahar de vin. Spre dezamăgirea lui l-am refuzat politicos, explicându-i că m'am oprit la Würzburg doar pentru a vedea ce este caracteristic în acest oraș; și dacă nu mai am altceva de vizitat, mă voi urca pe cetate, căci am citit în ghidul imformativ despre interesantul muzeu (cu instrumente vechi de tortură) care se află acolo. Insoțitorul mai făcu o încercare de a mă abate dela planul meu, insistând că fiind târziu, voi ajunge sus pe întuneric, și nu voi mai putea vedea nimic. Cum eu persistam în hotărîrea mea de a-mi urma programul, dânsul s'a scuzat că nu mă mai poate însoți; mi-a explicat că este prea obosit, astfel că abia mai poate sta pe picioare.

I-am mulțumit pentru amabilitatea pe care mi-a arătat-o și ne-am

despărțit. Apoi – bucuros că în sfârșit sunt „liber" – am luat-o repede spre cetate; iar ajuns sus, am putut vizita în liniște renumitul muzeu.

La întoarcere spre hotel, m'am trezit deodată în fața teatrului orășenesc. Deși – după lămuririle descurajatoare pe care mi le dăduse însoțitorul – pierdusem orice speranță, am întrebat totuși la casă, dacă mai aveau bilete pentru acea seară. Spre surprinderea mea mi se răspunse că sunt încă destule bilete, chiar pentru orice categorie de locuri. M'am gândit cu necaz la însoțitorul meu, care mă indusese în eroare, doar pentru că el nu ar mai fi putut rezista să meargă cu mine la teatru. Am cumpărat imedat un bilet. Era o reprezentație cu opereta „Eine Nacht im Paradies", pentru care încercasem zadarnic altădată să obțin loc la un spectacol. Am încheiat astfel în mod plăcut vizitarea orașului Würzburg. Dar mult timp după aceea m'am gândit la însoțitorul meu, atât de nedibaci, în îndeplinirea importantei – dar delicatei – atribuții pe care o avea, de a îndruma pe străini. Din cauza lui, era aproape să regret că mi-am întrerupt călătoria în acest oraș.

Intâmplări: Intâia zi de liceu

Fericit că devenisem licean, că mă aflam acum la același nivel de învățat cu ceilalți trei frați mai mari, parcursesem în prima zi de școală drumul de acasă până la liceu cu mândrie abia stăpânită, fără să-mi treacă prin minte, că abia peste câteva ore aveam să mă întorc acasă întristat și plin de griji.

Intre noii colegi cunoștințele s'au înfiripat repede; iar prietenia s'a închegat chiar în prima recreație, când am început să batem mingea. Curtea liceului era mare, astfel că ne împărțeam în grupuri, fără a ne stingheri unii pe alții. Foarte răspândit era atunci între noi jocul „Țic": două echipe de câte patru loveau mingea cu un băț, fiecare dintre ele străduindu-se să păstreze sau să preia bătutul mingei. Când suna clopotul de intrare în clasă, eu rămâneam mereu la urmă căci nu vroiam să părăsec locul de joc, decât după ce puneam mâna pe minge, care-mi aparținea mie . . . In ultima recreație, jocul se prelungise și după ce sunase de intrare în clasă, astfel că deodată, eu m'am trezit singur în curte. Am băgat mingea în buzunar, iar bățul pe care-l țineam încă în mână l-am aruncat repede într'un castan din fața casei. In fugă, am dat însă bățului o direcție greșită; el s'a lovit de o creangă, și-a schimbat traectoria și a înemerit în fereastra din față spărgând două ochiuri. Geamul aparținea locuinței lui „Tikos Baci", pedelul liceului, care toată ziua umbla

după noi, controlând în ce măsură respectăm noi elevii, cele trei lozinci afișate pe toate coridoarele: „Liniște, ordine, curățenie".

Furios din cauza pagubei pe care i-o pricinuisem – și abia stăpânindu-se să nu mă lovească – Tikos Baci m'a luat de mână și m'a dus la directorul liceului, Iosif Boteanu. Iar acesta mă privi mustrător și-mi spuse cu vocea lui gravă: „Fătul meu, pleacă acasă și adu banii necesari; apoi mergi cu fereastra la geamgiu ca să pună ochiurile sparte."

Am plecat necăjit spre casă... De unde să iau banii? Ce voi spune tatălui?

Tata era în biroul de lucru; nu știa ce să creadă, văzându-mă că vin dela școală la ora aceia. Oare am fost dat afară? Sau am chiulit și am plecat mai devreme?

Cu strângere de inimă i-am povestit cele întâmplate și... așteptam reacția, întrebându-mă ce ve urma; voi primi oare o palmă? Sau îmi va trage o urechială zdravănă?

Spre surpinderea mea, tata își păstră calmul, și-mi spuse să mă duc la geamgiu ca să pună ochiurile sparte și apoi să-i aduc nota de plată. Prețul cerut de geamgiu nu l-am uitat până azi: 64,40 lei. Reîntorcându-mă cu socoteala, tata îmi ceru să aduc pușculița mea cu economii. Am adus-o și i-am vărsat pe masă conținutul: erau în total 27,25 lei. Tata scoase din casa de fer restul de 37,15 lei și completă suma necesară pentru a achita socoteala geamgiului. Apoi îmi dădu un caiețel și-mi zise:

„Restul de 37,15 lei care-ți lipsește ți-l achit eu sub formă de împrumut; tu vei restitui acești bani încet-încet, făcând economii, prin renunțare la ceea ce-ți place mai mult: la „felul trei", dela fiecare masă, adică la desert. De azi înainte și până achiți suma pe care am avansat-o, nu vei mai mânca felul al treilea. Zilnic la masă vei întreba ce valoare are desertul și prețul acestuia îl vei nota în caiet, scăzându-l din datorie."

Din acea zi, a început calvarul. La fiecare masă, când se apropia desertul, eu mă uitam cu jind la ceilalți iar după masă notam în caiet valoarea lui.

Trecuse întretimp mai mult de o lună. Intr'o duminică, mama pregătise o prăjitură care-mi plăcea deosebit de mult: cremă de zahăr ars. Ceilalți frați priveau spre mine cu compătimire, așteptând să vadă reacțiunea mea. Eu mă frământam cu gândul, cum aș putea să scap măcar ocazional de pedeapsa renunțării. Deodată îmi veni în minte o ideie și mă adresai tatălui:

– „Tăticule! Vă rog să-mi permiteți a întrerupe astăzi scăderea datoriei și – in mod excepțional – să mănânc desertul.

Tata surprins de propunerea mea, se gândi puțin apoi îmi ceru să-i aduc caetul, pentru a controla socoteala. Datoria de 37,15 lei se redusese la vreo 13 lei. După cercetarea notărilor îmi spuse:

– „Bine! Te iert de restul datoriei. De azi înainte poți mânca iarăși desertul. Dar sper că ți-ai întipărit lecția bine în minte."

CONSTANTIN SPOREA

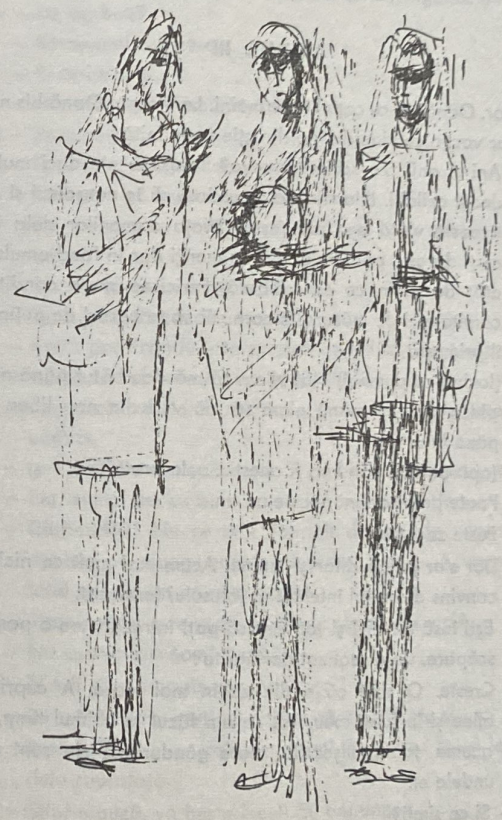

ȘTEFAN GHEORGHE THEODORU

PRĂPASTIA

Dramă în III acte și IV tablouri

Personagii: Petre, Caral, Oană, Oană bis, Femeia.

ACTUL III

Același decor. Oană stă cu capul între mâini. La început Oană bis nu se vede. I se aude doar vocea ce vine dintr'o direcție nedefinită.

Oană bis – Ani și ani! S'a schimbat ceva? Totuși tu n'o duci mult mai rău decât ceilalți. N'ar fi poate cuminte să te consolezi și să accepți această viață așa cum este? Viața oamenilor dela fund. N'ai ce-ți dorești, poate n'ai nici ce meriți dar în fond omului îi trebue atât de puțin ca să trăiască. Fericirea nu e condiționată de cantitate ci de măsura în care știi să te bucuri de puținul pe care îl primești.

Oană – (lovind cu pumnul) Nu! N'am să mă dau bătut până n'am să pot pleca de aici, până n'am să mă văd din nou liber. Voi stărui până la urmă.

Oană bis – (apărând) Și când va fi acest... „la urmă"?

Oană – Poate peste o lună, peste un an.

Oană bis – Peste zece nu?

Oană – Dar s'ar putea chiar și mâine. Acum mai mult ca niciodată sunt convins de sfatul înțelept al !otusului fermecat.

Oană bis – Ești însă tot aici și tot fără să poți întrezări vre-o posibilitate de scăpare. Ce a realizat dorința ta?

Oană – Creste. O simt că e din ce în mai mare. A cuprins totul în mine și în jurul meu. Tot ce am făcut în ultimul timp, tot ce fac acuma, toate mișcările, toate gândurile mele sunt scăldate în undele ei.

Oană bis – Și ce simți?

Oană – Că m'am contopit cu însăși dorința mea care crește și crește neîncetat. Mă poartă cu ea, mă ridică mereu mai sus, tot mai sus, tot mai sus.

Oană bis – (ironic) Și totuși n'ai ajuns nici până la tavanul camerei darămite la creasta prăpastiei.

Oană – Voi găsi calea.

Oană bis – Care?

Oană – Nu știu. Am încercat toate posibilitățile, dela cele mai simple și mai logice până la cele mai complicate și mai nebunești.

Oană bis – Și ce-ai obținut?

Oană – Intr'un fel ceva. Am aflat pe ce drumuri nu mai trebue să umblu.

Oană bis – La ce, bun?

Oană – Să nu mai rătăcesc.

Oană bis – Și acum aștepți?

Oană – Nu, merg tot mereu înainte.

Oană bis – Spre ce?

Oană – Spre minunea pe care o aștept.

Oană bis – Cea care să împlinească dorința ta?

Oană – Da, pe o cale nouă, negândită, pe care nimeni n'ar fi putut-o bănui.

Oană bis – Și care să te împingă la liman?

Oană – Sigur, sau să aducă limanul la mine.

Carol – (intră prefăcându – se speriat) Se ridică pământul.

Oană – Adică se coboară fundul prăpăstiei?

Carol – Se ridică, se ridică mereu, ... e un loc unde te-ai putea chiar cățăra.

Oană – (prefăcându-se nepăsător). Și poate urca pe acolo ori cine?

Carol – Nu, numai cei ce au o cărămidă cu numele lor.

Oană – Cărămidă?! Nu se mai fabrică de ani de zile. Combustibilul deabea ne ajunge spre a ne putea încălzi. Acum se construește totul numai din pământ nears.

Carol – Vre-una din cele vechi nu a mai rămas pe aici?

Oană bis – Nu cumva e o nouă cursă?

Carol – N'o fi rămas poate una prin beci?

Oană – Ce mă tot plictisești cu aceste cărămizi? Nu știi că le-au luat pe toate? Chiar și pe cele din pereți le-au scos ca să le vândă celor dela suprafață.

Carol – Știu! (pauză, vorbește încet) Eu am una.

Oană – Să fii sănătos.
Carol – Uite-o! Nu vrei s'o vezi mai de aproape?
Oană – Nu mă interesează.
Oană bis – Nu cumva te crede?
Oană – Dacă insişti ... (primeşte şi cercetează cărămida) Te felicit! Sau mai bine zis: drum bun.
Oană bis – Dece a vrut să arate această imitaţie de cărămidă?
Carol – Datorită ei voi pleca de aici. (mândru) Ai văzut ce şmecher sunt? I-am păcălit pe cei din nainte, pe cei de acum şi ... să vezi cum am să-i învârtesc pe cei de dincolo.
Oană – Am impresia că tot ce-mi spui e numai o născocire.
Carol – Doar când nu voi mai fi aici ai să-ţi dai seama cine a fost Carol.
Oană bis – Dacă el poate pleca având o cărămidă falsă dece n'ai putea face şi tu acelaş lucru? Nu cumva aceasta-i minunea pe care o aştepţi? Dece mai zăboveşti?
Oană – Pot să mai văd odată cărămida?
Carol – Cu plăcere.
Oană – Sau mai bine zis presupusa cărămidă.
Carol – (speriat) Ce vrei să spui?
Oană – Ceea ce ştii foarte bine. Şi crezi că imitaţia pe care o ţii în mână va putea înşela un om care să nu fie prost ca tine?
Carol – Ei nu vor băga de seamă, sunt sigur. Dealtminteri câţiva din ei au şi admirat-o.
Oană – Ai avut atâta încredere în ei?
Carol – Sunt eu destul de şmecher. Le-am arătat-o înainte să-mi trec numele.
Oană – Dămi-o te rog. Voi avea grije să o înfrumuseţez cu un alt nume.
Carol – Glumeşti?
Oană – Câtuş de puţin. Dacă vrei să pleci, aşa cum ai făcut-o pre aceasta îţi vei mai face una.
Carol – E greu.
Oană – Fiindcă eşti leneş. Dă-o încoace!
Carol – (aruncând cărămida pe fereastră) N'am nimic, nu ştiu nimic şi nu recunosc nimic.
Oană – (ameninţător dar calm) Incă n'ai aflat că nu e nimic mai caraghios decât un prost care ţine cu tot dinadinsul să arate că e mai deştept decât toţi ceilalţi? Du-te şi adu piatra falşificată în cărămidă.

Carol – Şi dacă nu vreau?
Oană – Geamul spart, amprentele, numele tău pe o cărămidă falşificată ...
Carol – Sunt destul de influent ca să ...
Oană – Şi scrisoarea care dovedeşte prietenia ta cu un fugar ... Nu e clar?
Carol – Dar eu am glumit.
Oană – Am să te desvăţ eu, odată pentru totdeauna, să mai faci astfel de glume cu mine.
Carol – Oană, nu mă nenoroci!
Oană – Te-am iertat odată, de două ori, dar până când?
Carol – (în genunchi) Oană ...
Oană – (răstit) Adu cărămida!
Carol – Da, imediat, mă duc chiar acum. (iese)
Oană – Acum trebue să încerc imposibilul.
Oană bis – Cu o cărămidă falsă? Cu un nume ce nu îţi aparţine? Cu ... (se aude ceva căzând) Ce a fost asta?
Oană – (ridicând de jos o cărămidă) Un paralelipiped ... are o culoare cărămizie ...
Oană bis – Nu e cumva o cărămidă?
Oană – (căzând în genunchi) Doamne, ai împlinit minunea dorinţei mele. Mi-ai redat viaţa prin această bucată de lut ars. Mi te-ai arătat Doamne prin mila şi prin înţelepciunea ta. Ţine în continuare mâna asupra mea ca să nu-mi pierd de bucurie firea, să nu greşesc cu ceva care să mă împiedece să recâştig tot ce e mai scump pe lume: LIBERTATEA. (scurtă pauză) Îţi mulţumesc Doamne. (Se ridică, pare un alt om)
Carol – (intră) Oană ... mi-am dat toată osteneala ... te rog să mă crezi ... să nu te superi, dar n'am găsit-o.
Oană – Nu face nimic.
Carol – M'aş duce în oraş iar când mă întorc am să o mai caut.
Oană – Cum crezi.
Carol – (mirat) Pot să mă duc?
Oană – Cine te împiedecă?
Carol – La revedere (iese)
Oană – (la telefon) Mică înţeleaptă ,fii bună şi dă-mi legătura cu comitetul preaînţelepţilor-preacinstiţi ... cu cine dintre ei doresc să vorbesc? ...

Carol – (năvălește în cameră, smulge telefonul și vorbește în receptor) Vorbește înțeleptul Carol, trăiască în veci înțelepciunea și cinstea, am vrut să te rog să nu te mai ostenești și să nu-i mai deranjezi pe preaînțelepți-preacinstiți. Un gând înțelept și cinstit ne-a ajutat să rezolvăm nedumerirea noastră. Îți mulțumesc! (lui Oană) Ce erai să faci?

Oană – Ceea ce merită um mârșav care mă spionează și care își caută singur încurcături.

Carol – Dar chiar ca să mă nenorocești, Oană?

Oană – Da, fiindcă ești o lichea.

Carol – Crezi că eu sunt singura?

Oană – Sunt convins că nu. Cu tine însă pot face ori ce doresc.

Carol – (speriat) Oană, te rog, iartă-mă. Recunosc că sunt un păcătos, m'am purtat urît, sunt cel mai netrebnic om din lume dar dă-mi răgazul să mă îndrept.

Oană – Toate depind de tine.

Carol – Ca să-ți dovedesc că am și început să fiu cinstit, uite, îți dau cărămida. O găsisem încă dela început dar vroiam s'o păstrez prentru mine.

Oană – Știam.

Carol – Poftim, ți-o dau.

Oană – Păstreaz-o! Poate vei avea nevoie de ea.

Carol – (uimit) Glumești?

Oană – Când vei pricepe că eu nu glumesc, atunci ne vom înțelege de minune.

Carol – Îți promit să nu-ți mai ies din cuvânt.

Oană – Foarte bine. Atunci du-te și află ce formalități are de îndeplinit cel ce posedă o cărămidă.

Carol – (mirat) Ce te interesează pe tine?... nu te supăra, mă duc, am plecat (iese)

Oană bis – (agitat) Ce stai? Ce mai aștepți?

Oană – (calm) Să-mi pregătesc strictul necesar. (ia o valiză pe care o umple cu haine și diverse lucruri)... Și fotografiile părinților ... și prima cravată pe care am purtat-o ... bietul tata mi-a cumpărat-o din micul lui salariu când am intrat la liceu ... cămașa aceasta e veche dar mi-a cusut-o mama... și pledul acesta care era al lor, când le era frig îl purtau cu rândul, pe

umeri ... nu se mai închide valiza ... totuși pledul am să-l iau, renunț mai bine la costumul de haine.

Oană bis – N'ai uitat nimic?

Oană – Trebue să mai iau ... diploma, actele, ... cele unsprezece carnete de legitimație ... am să le pun toate în servietă.

Carol – (intrând) Am aflat totul. Trebue să completezi doar un formular.

Oană – Dece nu ai adus un exemplar?

Carol – Fiindcă trebue să-ți plătești chiria, lumina, apa, gunoiul, telefonul, ziarele ...

Oană – Sunt la zi cu toate. Știi că eu nu am nici o datorie.

Carol – N'am terminat. Tramvaiul, autobuzul, țigările, cinematograful, strandul, lustruitul pantofilor, și tot ce ai consumat în mod normal până în doi ani.

Oană – Ai înebunit?

Carol – Spre nenorocul tău, nu.

Oană – Dar e o absurditate.

Oană bis – E singura?

Oană – Și ce trebue să fac?

Carol – Mai discuți? Plătește și taci.

Oană – Poftim toți banii pe care îi am.

Carol – Intr'o clipă îți aduc formularul. (iese)

Oană – (căutând în birou) Să nu uit nici o hârtie care mi-ar putea folosi.

Carol – (intrând) Ai văzut ce repede am venit. Ai norocul că biroul o chiar în casa vecină și acolo mă cunosc toți înțelepții.

Oană – (citind formularul) Ce-i asta? Aici trebue să declar că sunt mort.

Carol – (încet și cu ușoară teamă) Cum vrei să te poată moșteni dacă mai trăești?

Oană – (semnând) Am înțeles. Du-le-o!

Carol – Cred că ar trebui să te mai gândești.

Oană – La ce? Eu știu ce fac.

Carol – E adevărat că numai tu îți poți da seama dacă ești viu sau mort dar dacă poți muri odată, de înviat nu te mai învie nimeni.

Oană – Lasă înțelepciunile tale pe altădată. Fă acum ce ți-am spus.

Carol – (aparte, ieșind) Ce o mai fi și în capul lui?!

Oană – Să-mi caut servieta. (iese, pauză)

Carol – (intrând) Oană, unde ești?

Oană – (intrând și punându-și hârtiile în servietă) Aici. S'a făcut?

Carol – Da. Acum e totul în regulă. Trebue doar să-mi dai valiza și servieta cu toate actele.

Oană – Mi le transportă ei?

Carol – Mă tem că nu. Pretind că vor să aibe o amintire dela tine.

Oană – (indignat) Mă opun.

Carol – Cum crezi.

Oană bis – Ce scumpe sunt amintirile. Nu prețuește însă libertatea mai mult?

Oană – Poftim, ia-le! (Carol iese cu valiza și servieta)

Oană bis – Credeai că va decurge totul ușor și frumos?

Oană – Uitasem că viața e ca un ceas de nisip.

Oană bis – Ce vrei să spui?

Oană – Ce se scurge dintr'o parte se strânge în alta. Pentru ce primești pe de-o parte trebue să dai pe alta.

Oană bis – Dece?

Oană – Ca să nu strici echilibrul lucrurilor și al firii.

Oană bis – Și dacă îl strici ce se întâmplă?

Oană – Dă-mi pace. Acum n'am timp să mă gândesc.

Carol – Am sosit. Totul e în perfectă regulă. Am uitat însă să-ți spun că nu ai voie să călătorești cu cravată.

Oană – Dece?

Carol – Prea aduce a spânzurătoare.

Oană – (scoțând-o) Poftim.

Carol – Si nici cu pălărie.

Oană – Ia-o din cui, dar ai putea să-mi spui și mie a ce seamănâ?

Carol – Cu nimic, însă prea o poartă cei dela suprafață.

Oană – Înțeleg. Acum pot pleca?

Carol – Sigur, numai că trebue să-ți lași aici și haina.

Oană – Asta este . . .

Oană bis – Pentru o haină mai încape tocmeală?

Oană – . . . curată porcărie. Poftim, să văd acum ce vor mai dori. Te rog să-i întrebi.

Carol – Nu e nevoie. Am instrucțiunile (citește și rămâne pe gânduri)

Oană – Ce-i?!

Carol – Aici nu pomenește nimic de cămașe dar . . .

Oană – Ce?

Carol – Ei pretind că un om înțelept și cinstit nu are așa ceva.

Oană – Atunci poftim și cămașa. Ce mai stai? Mai dorești ceva dela mine?

Carol – Eu socotesc că ar fi mai bine să iei hainele înapoi.

Oană – (bănuitor) Ce e în capul tău?

Carol – Dacă aș ști că nu te superi ți-aș spune.

Oană – Să te aud.

Carol – Tu chiar crezi că vei căpăta o cărămidă?

Oană – Dece mă întrebi?

Carol – De! . . . acum e vară dar la iarnă . . . așa gol . . . și pe deasupra mort . . . eu nu te sfătuesc că te încrezi în promisiunile lor, încearcă să fii și tu odată înțelept.

Oană – Îți apreciez sfatul și începutul de cinste și de aceea, uite, asta e cărămida.

Carol – (uimit și entuziasmat) O cărămidă, o cărămidă adevărată, . . . ce minune . . . cu numele tău . . . e extraordinar, e formidabil, e . . .

Oană – Ajunge! Du-te acum.

Carol – (ca zăpăcit) Oană are o cărămidă, . . . Oană are o cărămidă . . . (iese)

Oană bis – (agitat) Ce stai? Dece îți pierzi timpul.

Oană – Ce să fac?

Oană bis – Nu trebue să iei toate măsurile ca să scapi cât mai repede și cât mai sigur de aici?

Oană – Prietenii mei . . . (la telefon) Alo, vorbește Oană . . . fraților plec . . . cum ce-i bucuria aceasta? . . . pot pleca . . . unde? doar nu spre iad . . . încotro voi vedea cu ochii . . . și eu mă bucur nespus . . . știu că mă primiți cu drag, nici nu mă îndoiesc, . . . vreau numai să vă rog să mă ajutați, . . . vă mulțumesc, uite cu ce: am nevoie de o scară, . . . nu-i nevoie de una specială, ori care ar fi, eventual un scaun sau să-mi aruncați vre-o două lăzi goale ca să mă sui pe ele . . . cum? . . . sunt cel mai bun exemplu de lipsă de organizare? . . . dar bine fraților pe ce lume trăți? . . . dacă știți cum e aici ce vă mai minunați atât? . . . degeaba repetați, că nu aveți dreptate, am încercat orice . . . acum v'ați găsit să-mi dați sfaturi? . . . eu vă rog de o scară, . . . (mirat) nu puteți? . . . să vă cred? . . . bine, atunci o ladă, două . . . cum? . . . ba nu vă înțeleg de loc . . . ce anume? . . . vor țipa cei din prăpastie? și ce vă pasă vouă? . . . vă strică somnul de după amiază! . . . nu, nu e nevoie, înțeleg . . . (mâna cu receptorul îi cade) . . . prietenii . . . sunt un exemplu perfect de lipsă de organizare . . . și le stric somnul de după amiază . . . (așează recep-

torul în furcă, se întoarce spre Oană bis, amândoi stau unul în fața celuilalt muți și fără să miște, pauză)

Carol – (intră în fugă radiind de bucurie) O veste extraordinară. (oferindu-i un scaun) Stai jos!... Ce e cu tine?... Așează-te! Așează-te!

Oană – Dă-mi pace!

Carol – (surprins) Te-ai răsgândit? Nu mai vrei să pleci?

Oană – Nu, cred însă că...

Carol – De crezi sau nu, nu mai are nici o importanță, minunea s'a împlinit.

Oană – Ce tot vorbești?

Carol – Eu sunt cel ce trebue să te însoțească până ajungi la suprafață... (încet și cu un zâmbet ironic) și când ajungi acolo să te îmbrâncesc înapoi să cazi în prăpastie și să te zdrobești de stânci.

Oană – Nu mă miră.

Carol – Dar eu sunt prietenul tău.

Oană – Oare?

Carol – Nu fii prost Oană, îi păcălesc eu.

Oană – Și pe urmă mă arunci în prăpastie.

Carol – (râzând) Da de unde, am nevoie de tine.

Oană – Tot n'am încotro; să te cred. Și acum hai să mergem.

Carol – O clipă doar. Mai trebue să le duc pantalonii și...

Oană – Ai înebunit de-a binelea!

Carol – Nu cumva vrei să prăpădim totul pentru o pereche de pantaloni? De nu-i dai cu frumosul ți-i scot eu.

Oană bis – Ce mai ai de pierdut?

Oană – Fie și asta! Poftim un pantof,... al doilea... ciorapii,... jartierele,... pantalonii,... și...

Carol – Stai, ce faci?!

Oană – Ce mi-ai spus tu.

Carol – (ironic) Nu, nu e nevoie. Ei sunt prea înțelepți și cinstiți ca să nu-ți lase și ție ceva.

Oană – Ce oameni de treabă! Și ce formalități mai trebue să îndeplinesc?

Carol – Acum ești liber să pleci. Când coborîm, las lucrurile și după aceea (ironic) am ordin, nu mă mai deslipesc de tine.

Oană – Atunci să mergem!

CORTINA

TABLOUL II

Marginea prăpăstiei.

Oană bis – (privind în spre fundul prăpăstiei) Strânge-ți toate puterile... Încă puțin... Fii atent... Ești aproape sus... Un ultim efort...

Oană – (ajunge sus, e istovit) Insfârșit! (se târăște mai departe de marginea prăpăstiei) Am să dorm acum o săptămână.

Carol – (din prăpastie) Oană... Oană... vreau să urc și eu...

Oană – Dece nu vii?

Carol – Imi lipsește curajul și puterea ta.

Oană – Folosește-le pe ale tale.

Carol – Nu am încredere în ele.

Oană – (își desface cureaua și aruncă un capăt în prăpastie) Sue până la ea și apucă-te bine.

Carol – Eu renunț.

Oană – Nu te da bătut. Incă puțin și ai ajuns.

Carol – (tot din prăpastie) Nu mai pot, m'au părăsit puterile.

Oană – (întinzând mâna în prăpastie) Apucă-te bine... acuma... sus!

Carol – (ajuns la suprafață încearcă pământul) E solid... uf, bine că am scăpat... și te-am salvat și pe tine.

Oană – (ironic) Iți mulțumesc. Să mergem însă cât mai departe de aci.

Carol – Caută mai întâi două pietre ca să-mi rup lanțul acesta care mă împiedecă să mă depărtez de marginea prăpăstiei.

Oană – Adevărat. (rupe lanțul legat de zgarda ce Carol o poartă la gât) Gata! (vrea să arunce capătul lanțului în prăpastie)

Carol – Stai! Nu-l arunca. (ia lanțul din mâna lui Oană și trage de el) Vreau să-mi bat puțin joc de ei.

Oană – Lasă-i în plata Domnului.

Carol – Sigur, ție ce-ți pasă? Tu nici nu-ți poți închipui cât am suferit dela ei. N'am să le iert niciodată batjocorele la cari a trebuit să zâmbesc... uite cum trag proștii... (dă drumul brusc lanțului) și acum până se vor ridica de jos (aruncă cu pietre în prăpastie) să le sparg puțin bostanele.

Oană – Ai înebunit? Poți să-i omori.

Carol – Asta și vreau. Dă-mi pace.

Oană – Dar dacă lovești într'un nevinovat?

Carol – Atâta pagubă.

Oană – Atunci rămâi cu bine, eu am plecat. (Carol continuă să arunce cu pietre)

Carol – (satisfăcut) Am terminat. Dar numai datorită faptului că nu mai sunt bolovani.

Oană – Să-ți fie rușine. Am să te ajut să-ți scoți sgarda și să plecăm de aci neîntârziat.

Carol – Ai uitat cât de șmecher sunt eu Oană? Sgarda aceasta și cu tine veți fi mărturia că eu am fost o victimă a abuzurilor celor (disprețuitor) dela fund. Eu am fost un martir, eu am suferit, și cu cât vei înflori mai mult mărturiile tale cu atât voi avea mai multă grije de tine.

Oană – Tot lichea ai rămas.

Carol – Dacă pot trage din asta foloase ... (cu mâna la sgardă) mă cam strânge porcăria ... nu e nimic, cu atât mai bine, va fi o dovadă în plus.

Oană – Ai sânge la gât.

Carol – M'a ros pe când mă cățăram. Dar e grozav! Voi fi mai mult decât o victimă. Voi fi un erou.

Oană – Ești desgustător. Nu voi merge cu tine nici pentru tot aurul din lume. (pleacă)

Carol – Fii deștept, Oană. (sufocându-se ușor) Asta ce mai e? ... Oană! ... stai Oană.

Oană – (voce, de departe) Nu, n'ai decât să înșeli oamenii singur.

Carol – Oană ... Oană ... s'a dus, nu mă mai aude. (făcând eforturi disperate să strige) ... ajutor! ... ajutor!

Oană – Pe cine chemi în pustietatea aceasta?

Carol – Nu mă aude nimeni?

Oană bis – (ca un ecou) Nimeni! ... Nimeni! ... Nimeni!

Carol – (căzând) Mă sufoc ... mă sufoc ... mor ... mor.

Oană bis – (cercetându-l) Ascuns de zgardă era un laț, un fir subțire de care n'ai știut și pe care nu l-ai văzut ... lațul s'a strâns ... unul mai șmecher decât celălalt!

CORTINA

TABLOUL III

Oană merge pe un drum ce pare că nu are sfârșit. Se oprește în dreptul unei sperietori. Se îmbracă cu hainele ei și pornește mai departe. E din ce în ce mai obosit. Incepe să se întunece. Oană continuă să meargă până ce cade istovit.

TABLOUL IV

Se luminează de ziuă. Oană stă căzut în drum în fața casei unei ferme. Din casă apare o femee tânără și frumoasă.

Femeia – Ce zi minunată! ... Parcă e un început de viață. Cu fiecare dimineață se înscrie în sufletul meu o lume nouă, mai bună, mai frumoasă, mai încântătoare.

Știu că unii râd de mine dar atâta timp cât mi-e inima curată și cât mă străduesc să măresc belșugul în casa mea, nu-mi pasă. (pauză, il vede pe Oană) Vai sărmanul! (iese în drum și îngenunchează lângă el) Ești rănit? Ai pățit ceva?

Oană – (stins) Apă.

Femeia – Iți aduc imediat (revine cu o cană și cu o sticlă) Bea.

Oană – Mai ai puțină apă?

Femeia – Am ceva mai bun. (toarnă din sticlă). Te va înzdrăveni.

Oană – (revenindu-și) Băutura aceasta trezește și morții.

Femeia – (râzând) Așa spune și bunicul și de aceea bea toată ziua.

Oană – Mai pot avea o înghițitură?

Femeia – Și toată sticla. Să te ajut mai întâi să te ridici. (îl duce la o bancă aflată în umbră) Mă înapoiez imediat. (revine cu mâncare)

Oană – Ești o femee tare bună. Cum să-ți mulțumesc?

Femeia – Mănâncă! Răsplata mi-e bucuria de a ajuta un om. (Oană mănâncă pe nerăsuflate) Sărmanul de tine! Să nu ai nici o grije. Ori de câte ori ai să treci pe aci o să poți mânca pe săturate.

Oană – (terminând) Mulțumesc!

Femeia – Ai uitat sticla.

Oană – Dacă se poate puțin ...

Femeia – Păstreaz-o toată.

Oană – Cuvintele nu îmi sunt de ajuns spre a putea să-ți mulțumesc.
Femeia – N'ai pentru ce. Vii de departe?
Oană – Departe, tare departe.
Femeia – Cum te cheamă?
Oană – Oană.
Femeia – Oană!... ce frumos. Și încotro ai pornit?
Oană – Aproape că nici nu știu.
Femeia – Cum vine asta?... Da înțeleg, nu mă privește pe mine.
Oană – Cu adevărat nu știu. Undeva unde să trăiesc.
Femeia – Fără să muncești?
Oană – Ba da, dar numai pentru mine și ai mei.
Femeia – Tu nu ai face nimic pentru alții?
Oană – Cu drag, dar să mi-i aleg eu. Nu mai vreau să trudesc pentru cel ce mă batjocorește, mă fură și mă lovește.
Femeia – Te înțeleg foarte bine. Aci însă ești liber pe tine și pe munca ta.
Oană – Aș avea unde să lucrez pe aici, prin împrejurimi?
Femeia – De sigur.
Oană – Doresc să-mi fac o viață nouă. Să am și eu un rost, o casă pe care să pot să o numesc „a mea".
Femeia – Să fii bogat, puternic...
Oană – Nu. Să am atât cât să nu duc grija zilei de mâine.
Femeia – Ești un om de treabă.
Oană – Și de nu, mă voi strădui să fiu.
Femeia – (aparte) Imi place mult omul acesta.
Oană bis – Iar mie, nespus de mult, tu.
Femeia – Dacă vrei, poți lucra și la ferma mea. Nu dovedesc singură cu atâtea păsări și atâtea vite.
Oană bis – Voi avea o stăpână frumoasă și bună.
Femeia – Dece taci?
Oană bis – Fiindcă te plac prea mult.
Femeia – Dacă vrei, poți încerca și prin vecini.
Oană – Nu. Rămân aici.
Femeia – Mă bucur.
Oană – Pot începe chiar acum?
Femeia – De sigur. Ia coșul acesta și du-te la bunicul meu să-ți dea ouă pentru clocitoare.
Oană – Am înțeles. Unde e casa lui?
Femeia – Vezi unde cotește drumul la dreapta?

Oană – Da.
Femeia – Acolo e un lac.
Oană – Il văd.
Femeia – Drumul îl ocolește și se strecoară printre coline. Acolo... dar ce-ai rămas așa?... Ce e cu tine?
Oană – (speriat) Ce-i acolo?
Femeia – Dealuri.
Oană – Și după ele?
Femeia – Alte ferme.
Oană – Și dincolo de ele, la orizont?
Femeia – Munții care ne înconjoară.
Oană – Nu mai vreau opreliști. Doresc să pot merge oriunde și oricând.
Femeia – Cine te oprește?
Oană – Munții. Cum sunt munții dela orizont?
Femeia – La fel ca toți ceilalți. Din piatră, cu poteci, stânci și prăpăstii.
Oană – E tocmai de ce mi-a fost teamă.
Femeia – Nu te înțeleg.
Oană – Eu vin din fundul unei prăpăstii.
Femeia – Înțeleg. Probabil că ai stat acolo, până să te scoată, zile întregi.
Oană – Zile!... Ani! Ani în șir!
Femeia – E îngrozitor. Tu erai acolo și nu se știa nimic de tine.
Oană – (oftând) Din păcate se știa.
Femeia – (uimită) Și atunci?
Oană – Imi erau prieteni...
Femeia – (revoltată) Ce fel de prietenie e aceasta? Dece nu i-ai întrebat?
Oană – Am făcut-o.
Femeia – Și?
Oană – S'au temut să nu-și strice somnul de după amiaza aceea sau poate și a următoarei.
Femeia – E de necrezut.
Oană – Așa mi s'a părut și mie. De aceea mă arăt acum poate prea neîncrezător și prea precaut. Nu mai vreau să stau închis între pereți de piatră rece, tântă și veșnic amenințătoare.
Femeia – Dar munții aceștia nu sunt o opreliște.
Oană – Se poate dar prefer să mă văd dincolo de ei.
Femeia – Eu nu te pot opri.

Oană – Imi pare rău dar trebue să mă duc. (lasă coşul) Iţi mulţumesc pentru tot ce ai făcut pentru mine. Rămâi cu bine.

Femeia – Drum bun. (Oană pleacă iar femeia îşi vede de lucru.)

Se întunecă încet până nu se mai vede nimic. După aceea se luminează din nou. Femeia a terminat treaba. S'a oprit ca să privească în zare. Oană bis e tolănit la umbra unui pom.

Femeia – Ce curios. A plecat şi parcă îl simt mereu în jurul meu. In mintea mea... Acum cred că a trecut munţii... Poate e vina mea. El dorea un cămin. Dacă îi dădeam să înţeleagă poate nu pleca. Poate mergeam împreună... poate se înapoia... dacă ar fi aici câte nu i-aş spune... (Oană bis se ridică şi se opreşte în faţa ei) Da, i-aş spune că mi-a plăcut... şi dece nu?... Şi dacă mi-a plăcut dece nu mi-ar fi şi drag?... l-aş spune să rămână aici... vom lucra împreună... el nu va mai fi argat ci domnul Oană... iar eu... doamna Oană.

Oană – (apărând brusc) Bună ziua!... Dece te-ai speriat?

Femeia – Eram cu gândul departe, la... grijile gospodăriei. Dar am uitat să-ţi spun bună ziua... N'ai mai fost dincolo de munti?

Oană – Nu. M'am urcat numai pe creasta lor şi dacă am văzut că-i pot trece prin zeci şi zeci de locuri nu mi-am mai făcut grije.

Femeia – Şi acum?

Oană – ...mergeam... mergeam spre oraş.

Femeia – Acolo cu siguranţă că vei găsi de lucru.

Oană – Aşa cred şi eu. Rămâi cu bine.

Femeia – Drum bun.

Oană – (oprindu-se brusc) Era să uit. Venind încoace am trecut pela bunicul tău şi cum tot făcem drumul mi-am zis să-ţi aduc ouăle.

Oană bis – Dece nu spui lucrurilor pe şleau?

Femeia – Iţi mulţumesc că te-ai gândit la mine cât şi pentru osteneală. Nu vrei să te odihneşti puţin?

Oană bis – Ai avut curajul să te cateri pe marginea unei prăpăstii şi femeii ce-ţi place nu îndrăzneşti să-i spui nimic.

Oană – Nu pot...

Femeia – (încercând să râdă) Chiar ca să te leg să nu pleci...

Oană – Nu m'ai înţeles...

Femeia – Am glumit, nu te supăra.

Oană bis – Pentru Dumnezeu! Nu vrei să rămâi la ea?

Oană – Da... ai glumit...

Femeia – Iţi doresc tot binele din lume

Oană – Mulţumesc... (ezitând) la revedere...

Femeia – Oană!

Oană – Ce-i?

Femeia – (încurcată) Ce porţi la subţioară?

Oană – O bibilică. Am cumpărat-o pe drum... m'am gândit că dacă,... poate... ajung la oraş... sau în altă parte, să o am.

Femeia – (miratâ) O bibilică?

Oană – Da! Pare caraghios. Eu însă am copilărit la ţară... odată, de ziua mea, bunica mi-a dat o bibilică, să fie a mea, să-i port de grije. Şi eu m'am legat de ea şi tot de ea s'au legat toate amintirile copilăriei mele. E greu să-ţi explic. Acum nu mai sunt un copil, dar poate de unde nu am putut lua nimic din lumea mea... nimic, doar amintiri,... (arătând bibilica) şi ea se încurcă mereu în amintirile mele. E caraghios dar...

Oană bis – Ai înebunit? Ai găsit atâtea să spui despre o bibilică şi pentru ea nu ai nici un cuvânt?

Oană – Am timp...

Femeia – Inţeleg. Ţi-e măsurat.

Oană bis – Nu o lămureşti odată?

Oană – N'ar fi vorba de timp dar... nu cred să reuşesc...

Femeia – Ai dreptate, drumul e lung şi te va prinde noaptea înainte să ajungi la oraş.

Oană bis – Vezi unde duce nehotărîrea ta?

Oană – (plecând, trist) Da. (se opreşte cu spatele la femee) Poate...

Femeia – Oană!...

Oană – (răsucindu-se) Vroiai să-mi spui ceva.

Femeia – Da,... dacă... dacă... nu o să-ţi placă la oraş,... cum ţi-am mai spus... aş avea nevoie...

Oană – Mi-ar place... mi-ar place mult de tot să lucrez aici...

Femeia – Impreună cu mine... toată viaţa...

Oană – (cu braţele deschise spre ea) Cu toată inima! (scapă bibilica)

Femeia – Oană, bibilica!

Oană – Las-o să guste şi ea din fericirea ce ţi-o dă libertatea. Şi la urma urmei ea e trecutul, cel puţin pentru clipa aceasta să o dau uitării. Tu însă eşti prezentul, prezentul şi viitorul meu. (se îmbrăţişează şi intră în casă)

Oană bis – (dă să-i urmeze dar se oprește brusc) Nu, eu n'am ce căuta acolo. Sunt prea ocupați cu prezentul și viitorul... Va trebui s'aștept... cel puțin până trece luna de miere. Numai de nu ar fi o lună prea lungă. Ce să fac? N'am încotro. Am să mă urc și eu până atunci în vârful stogului cu fân.

CORTINA

ȘTEFAN GHEORGHE THEODORU

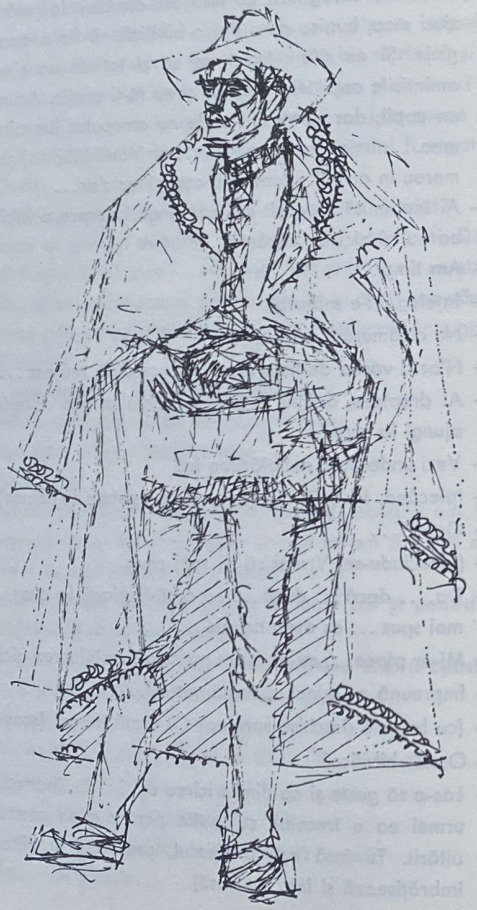

MONOLOG LA RĂSPÂNTII

Moștenire

Dintre cioburi,
Adun
însângerate
Pâlpăiri de regrete:
Lumină și'ntunerec,
– opalul, cu iz de mister
și gust de păcat,
ce de la naștere

mă chinui să-l sparg între dinți,
și cu care, sub limbă,
va trebui să'ngenunchi în amurgl –
Osârdia mea, n'a făcut, decât
să-l dilate!

Șoapta

Delir echinoctic,
Moft de cadână,
– șoapta fâlfâie'n albii! –.

Reciful legendei se sparge'ntre gânduri
Scorpia,
Adulmecă'n zgură...

Cine ucide vigoarea?
Neutră, – pana din beznă –, 'ncotro
Și de ce-o cutremură-un greer?...
Pentru cine?

Șoapta fâlfâie'n albii!...

Junețe

Iluzie-a dragostei,
beție, fior!
Aripile ochilor,
totdeauna
gata de zbor!

Ora de veste

Muribundă
Minunea clefăie sărutul ucis,
Iar visul,
Scâncește'n palmele dorului:
– „Suflete, descolăcește-te!
E ora de veste!".

Pumnalul, țipă'ntre roze!

Umbra

Palmă de înger pe țâțele nopții
Umbra sărută fumul din buze.
Șarpe zvâcnind în patul de iască
Zâna încalecă ora...
Călău și diac mușcă piersica florii!

Prinsă'ntre linii,
Dihania frânge zăbala,
Scapă din hățuri!
Lâncedă,
Marea adoarme tempesta'n epave.
Bazarul stă vraiște,
Pustiul îl urlă șacalul...
Doar gândul,
Uitat între pulpe,
Citește jurnalul...
Umbra sărută fumul din buze.

Cadenţe

Din adierea nisipului
Adolescentă se-adapă ispita!
Râs văduvit dansează'n tufişuri,
Accentele gem în cascade . . .

Voluptatea e încă virgină
Şi-urcuşul e lesne:
Sărut întunerecul, – sfios ca o fecioară –,
Şi'n bâjbâieli de violă
Cuprind infinitul . . .
Dar murmurul dorului
Se strânge'n cristale
Şi'nspăimântată,
Pasărea cadenţelor
Se frânge'n arcade!

Râs văduvit
Dansează'n tufişuri! . . .

Plosca

Pântecoasă, broască ţestoasă,
– căţărată'n perete –,
Intinde
Gura-i de-argilă
Muşcată de foc
Fără milă . . .
Aşteaptă sărutul!
– „Indrăzneşte vampire!
In vine, în pântec,
Ea poartă
Licori de descântec!"

ION DUMITRU

ALEXANDRU CIORĂNESCU

LA MARE

La mare am fost pentru a doua oară, şi pentru prima oară singur, în 1927. Îmi mai lipseau câteva luni pentru a împlini 17 ani, ceea ce mi se părea o vârstă respectabilă. Suficientă, în orice caz, ca să-mi asigure autonomia; dar până la urmă s'a dovedit a nu fi la fel de suficientă pentru a-mi evita, în răstimp de o lună, două drame lirice de mare spectacol.

Aveam o cameră închiriată pe undeva, la Eforie, şi luam masa într'un restaurant improvizat sub un frunzar. Eram mândru de mine, pentrucă era prima oară când îmi făceam singur programul de viaţă, ca un om mare. Pe plaje, unde la drept vorbind nu era nicio îmbulzeală, pentrucă încă nu se descoperise turismul de masă, îmi găsisem un loc la egală distanţă între un grup de golani bucureşteni, cu care de voie, de nevoie, am sfârşit prin a mă împrieteni, şi o familie respectabilă şi prin urmare puţin predispusă a se împrieteni cu golanii. Nu ştiu cum s'a făcut această alegere, poate era datorită numai întâmplării, sau poate vorbise în mine un glas subconştient, indicându-mi cea mai potrivită formulă de echilibru instabil. Familia se compunea din mamă, severă, înfăşurată cast într'un fel de burnuz şi violet, culori stinse şi feştelite, par'că ar fi fost vorba de o ştofă din veacul trecut; dintr'un prunc de patru sau cinci ani, terorizat de îngusta supraveghere maternă şi care-şi învăţase pe dinafară limitele şi aria de activităţi pe nisip; dintr'o fată cu vreo zece ani mai mare; şi duminica, din tată, de care nu-mi mai aduc aminte.

Fata era o frumuseţe. Dacă nu era, mi se păruse mie; dar cred că nu mă înşelam, pentrucă aveam ochelari, care mă predispuneau să văd totul urît. De altfel, în privinţa frumuseţii feminine, n'am fost niciodată amator de concesii. E drept că la vârsta aceea – vârsta Julietei, cum ar fi spus Musset — e uşor să fii frumoasă: sânge proaspăt în obraz, miere nepreluc-rată în privire, încheieturi elastice şi rotunjimi care stau să împungă, totul plin de seva superbă care trezeşte în închipuire imaginea animalului tânăr şi a fructului copt. Nu-mi alesesem locul din cauza ei, pentrucă în realitate nu împinsesem atât de departe prospectarea terenului: dar din cauza ei

nu m'am mai mișcat de acolo. Petreceam dimineața studiind conștiincios geometria acelui **corps féminin qui tant est tendre;** de altfel, cu consimțământul ei, pentrucă-și dăduse repede seama de indiscretele mele manevre. Suporta examenul cu un stoicism surâzător; și când se întorcea pe o parte, aveam impresia că nu se oferă numai jertfă soarelui în perspective de fiecare dată înnoite, și că reversul medaliei era la fel de bine studiat ca și aversul. A treia sau a patra zi eram, mai mult decât prieteni, complici.

Dar mama era un fel de ienicer, care nici nu se lăsa sedusă, nici nu înțelegea să-și slăbească o clipă consemnul. Toate încercările mele dăduseră greș. O dată, culegeam mingea scăpată din mâna băiatului; altă dată, pălăria luată de vânt: ea îmi mulțumea cu buze subțiri, își potrivea burnuzul pe genuchi și continua să croșeteze, ca și când eu n'aș fi existat. Îmi făceam planul să vorbesc cu fata când vom fi amândoi în apă, — dar niciodată n'au fost mai absurde astfel de planuri. Întâi, pentrucă, în clipa în care intram în apă, începeam să am altfel de probleme, cu mult mai urgente; și, al doilea, pentrucă mama n'o lăsa decât la margine, de unde putea s'o supravegheze din picioare, ca un jandarm. Ne uitam cu jale unul la altul și mi se părea că privirile ei treceau printre gratii. Minunea care ne-ar fi îngăduit să vorbim se îndărătnicea să nu se producă. Toată experiența mea de lector asiduu de romane sentimentale, toate amintirile cinematografice nu-mi sugerau nicio soluție valabilă pentru un caz atât de neprevăzut.

Într'o dimineață, am simțit că făceam progrese definitive în imaginația fetei. Era târziu, golanii cred că plecaseră sau nu veniseră, nu rămăsese decât puțină lume pe plaje: în zona noastră eram aproape singurii. Tocmai atunci s'o apucat un băiat să se înece, așa, de bună voie, foarte aproape de mal. S'a dat odată la fund, apoi a țâșnit în sus un cap speriat, cu ochii holbați, care abia avu timp să strige odată, cu glas plin de apă. După asta, nu s'a mai văzut. Mama și fata s'au uitat la mine în aceeași secundă. Eram singurul „domn" situat de întâmplare la distanța optimă pentru a interveni, și datoria mea față de societate era evidentă și ineluctabilă. Dar societatea ignora că eu nu știam să înnot. De câte ori mă făceam că mă arunc în apă, cu atitudini neglijente și sigure sfidând lichidul sărat care mă năpădea pe nas, pe gură și prin urechi, o făceam de ochii fetei mai mult decât de dragul sportului acuatic, căruia nu-i descoperisem hazul. Eram deci foarte 'ncurcat, pentrucă perspectiva de a mă da la fund cu înnecatul nu-mi surâdea în niciun fel. Dar privirea aceea a fetei, în care încăpea o imensă încredere, amestecată duios cu un fel de

admirație prealabilă, și care ar fi putut să vireze repede în repros și dispreț, nu-mi lăsa nicio libertate.

Așa dar, m'am repezit spre mare, cu un entuziasm calculat. Am înotat câțiva metri, după care am început să gâfâi și să arunc apă pe nas, ca delfinii — dacă nu-i confund cumva cu balenele. Pipăind discret cu vârful oblic al piciorului, am înțeles nu numai că puteam umbla prin apă liniștit, pentrucă ajungeam foarte bine la fund, dar și că întreprinderea în care mă lansasem nu reprezenta niciun risc. Băiatul căzuse într'un fel de groapă și acolo rămăsese, probabil fulgerat de spaimă. M'am apropiat de el, prefăcându-mă că înnot și l-am cules de păr, de departe, cu grații de baletistă pezevenghe, nu cumva să mă tragă și pe mine peste el. Restul era un joc de copii. Se strânsese lume în jurul nostru și am fost viu admirat și felicitat.

A doua zi, am primit recompensa atât de frumos meritată. Așezată pe-o rână, cu fața întoarsă spre maică-sa și cu profilul spre mine, ca să se încredințeze cu coada ochiului că nu-i pierd niciuna din mișcări, fata și-a înmuiat degetul pe buze și a scris cu el o literă pe pulpă. Nu se vedea ce literă e, dar ea prevăzuse dificultatea. Cu aceeași mână, culese un pumn de nisip și-l cernu pe pulpă, așa, în joacă: tot nisipul se scurse pe piele, afară de cel care, aderând cu saliva, formă pe pulpă un S cu reflexe de aur, ca fluturașii care sclipesc pe unele rochii de seară. Pe urmă șterse tot și începu de la capăt. Operația era lentă și laborioasă, cred că a durat, între jocuri și întreruperi, mai bine de o oră; dar peste o oră îi știam numele, adresa și numărul de telefon. Bine înțeles că n'am pierdut nicio slovă. Am urmărit-o chiar cu mai multă ușurință decât probabil își închipuise ea. Eram obișnuit de la ședințele de spiritism să citesc pe dos și să înmagazinez în memorie literă după literă, pentru a descoperi un înțeles mumai după ce s'a terminat toată operația.

Așa am știut că se numește Simona. Și eu, care citisem tocmai în primăvara aceea pe Remy de Gourmont:

Simone,
la neige est blanche comme ton cou,
la neige est blanche comme tes genoux.

Se potrivea ca nuca'n perete: dar mie mi se păreau versurile scrise pe măsură, ca pentru ea. Strada din București, pe care mi-a indicat-o prin acest sistem inedit de corespondență, avea un nume de personagiu francez; nu știam nimic de ea, și la început m'a surprins, ca o greșală eventuală de transmisie, dar la întoarcere am situat-o ușor, în cartierul de reședințe

de la Cotroceni. Totul era ușor de reținut, dar mă temeam totuși să nu uit cumva numărul de telefon: l-am pus în versuri pe care le-am recitat în gând până acasă, unde le-am adăpostit în carnet. Dar ceea ce nu se poate scrie nici cu nisip, nici cu dalta în marmură, a fost privirea care indica și sublinia sfârșitul acestui mesaj. Astăzi am uitat și numărul de telefon și culoarea exactă a ochilor ei: dar n'am pierdut lumina conotativă a mesajului, care continuă să iradieze, înlocuind tot conținutul refuzat.

Astăzi, când acea lumină s'a depărtat și se confundă cu fantasmele imaginației, mă surprinde atâta pricepere într'o fată de paisprezece ani. A doua zi, am știut, nu cum a putut inventa acea stratagemă, dar pentru ce era obligată, într'un fel, s'o inventeze: pentrucă a doua zi n'a mai venit pe plaje. Plecaseră la București. M'a întristat plecarea ei, dar nu prea mult. Rămăsesem gardianul unui depozit prețios. Peste două săptămâni, aveam să mă întorc și eu, cu inventarul scurt, dar complet, a tot ce știam despre ea. Până atunci, am trăit într'un fel de exaltare lirică: imaginea Bucureștilor se modificase în mod simțitor în închipuire. A fost, bine înțeles, epoca în care Remy de Gourmont a fost poetul meu favorit.

Drama lirică avea să-și găsească desnodământul la București: un desnodământ nedramatic, așa cum le oferă viața de obicei. Chiar a doua zi după sosire, m'am înființat în aleea Regnault: obloanele erau trase și nu se vedea niciun semn de viață. Am chemat la telefon, cu oarecare sfială, pentrucă îmi închipuiam toată casa aceea locuită de ieniceri; dar nu era locuită de nimeni. Mi-am închipuit, cum era probabil, că familia plecase să-și completeze vacanțele în alt loc, poate undeva, la munte. Am așteptat mai bine de o lună întoarcerea lor, apoi am reluat drumul aleii de la Cotroceni. Trebuie să recunosc, cu mai puțin entuziasm: trecuse timpul, începuseră cursurile și firul poeziei se mai subțiase. Totuși m'am întors, și nu numai odată. Casa era acum locuită, ziua intra și ieșea tot felul de lume, seara se aprindeau lumini și se închideau obloane; dar, în douăzeci de drumuri, câte am făcut desigur până a dat zăpada, n'am văzut-o niciodată pe Simona. Am chemat la telefon. Răspundea totdeauna, la orice oră, o voce de bărbat, și mărturisesc că n'am îndrăznit să întreb de ea. Poate vor fi vorbit de asta în casă, și ea singură va fi înțeles cine era necunoscutul care chema și nu vorbea niciodată. De altfel, îmi era și greu s'o chem. Pe vremea aceea nu aveam telefon acasă, ceea ce abia atunci mi-a apărut ca o scădere și un handicap. Cu timpul, fervoarea inițială a cedat, cum cedează orice febră, și n'am mai știut niciodată de Simona.

Până atunci, la Eforie, nu-mi mai rămăsese decât ceata de golani. M'am

împrietenit mai ales cu doi din ei, amândoi sensibil mai mari ca mine, pentrucă aveau în jurul a douăzeci de ani, Aurel, blond spălăcit, pistruiat, cu ochii numai albuș, cu părul căzând ca o pală de fân pe fruntea îngustă, rămăsese cu nasul cam într'o parte, pentrucă pasiunea vieții lui era boxul și-i cârmiseră nasul într'o luptă de iarna trecută. De altfel, cred că făcea bine consacrându-se nobilului sport, pentrucă bicepșii și cutia toracică, făcuți ca să dea și să încaseze, erau singura lui avere. Și celălalt tovarăș încasa, dar nu în același fel, pentrucă la el nu se pomenea nici de bicepși, nici de torace. Se numea Tomiță, mă speriase anunțându-se ca expert contabil, dar în realitate era casier la o întreprindere de pe Dudești titlul pompos pe care și-l conferise singur era numai o anticipare, pentrucă urma cursuri serale la un fel de școală de comerț. Era înalt, slăbănog și în costum de baie semăna mai mult cu un cuier. Mâncam la restaurant între amândoi, făcând haz de glumele lor neroade și admirând cu invidie ascunsă isprăvile lor galante, ale lui Aurel mai ales. Pentrucă, la palmaresul lui de boxeur, Aurel adăoga altul care-l interesa aproape la fel și în care figurau, ca niște capete de mistreț pe pereții unui castel de vânătoare, bone de copii din Transilvania, vânzătoare de magazin de pe Șelari, gospodine de pe Radu de la Afumați și alte produse autohtone de aceeași catogorie. Tomiță și cu mine eram mult mai modești. În prezența unui vânător de clasă ca prietenul nostru, ne simțeam deodată sub nivelul normal și oarecum vinovati; și, pentru a acoperi puținătatea trofeelor noastre, atacam noi întâi, exprimând tot felul de bănuieli veninoase asupra autenticității aventurilor povestite de Aurel.

Seara, ne băgam într'o colonie de vacanță, instalată într'o tabără de corturi și compusă din vreo două sute de copii al căror singur merit era că veneau însoțiți și supraveghiați de câteva fete cam de vârsta noastră. Copiii se culcau de vreme și fetele nu erau libere decât după șapte și jumătate. Era încă lumină. Ne adunam toți, claie peste grămadă, în câte un cort liber, cântam încetișor ca să nu se trezească pupilii, mai povesteam, mai înghesuiam fetele și le ciupeam. Cea mai grea la ciupit era Anișoara, un drac de fată brună ca o țigancă, bună de gură și glume, dar care punea îndrăznelilor noastre limite mult mai scurte decât tovarășele ei. Asta nu făcea decât să ne întărâte. De fapt, aceste libertăți nu mergeau prea departe, și probabil n'am nevoie să adaog că aceste întruniri ale noastre erau departe de a sfârși în orgii. Sfârșeau de obicei în plimbări pe plaje sau pe faleza care duce spre Movilă. Nu veneau decât jumătate din fete, cu rândul, cealaltă jumătate rămânând în tabără, pentru orice eventualitate. Atunci

râdeam și cântam mai în voie, pentrucă toată plaja era a noastră. Uneori alergam după fete, așa, ca să le speriem, pentrucă eram mai speriați ca ele de eventualitatea de a le prinde. Anișoara era cea mai sprintenă și mai bună organizatoare de jocuri și de amuzamente, poate chiar cu un strop de spirit cercetășesc sau didactic. Adevărul e că toți trei îi puseserăm gând rău, dar nu-l alimentam decât cu imaginația. Încercam s'o atragem, când unul, când altul, când în urma, când înaintea grupului. Ea se lăsa furată și nu prea, se făcea că intră în joc și deodată ne dădea de gol, nu încuraja și nu înfrunta pe nimeni și se mulțumea din toate cu amuzamentul.

Totul se reducea la un joc agreabil și în același timp iritant. Nu știu cum ne-a venit, nici cui i-a venit întâi ideia năstrușnică și destul de surprinzătoare, că jocul a durat prea mult, că nu trebuie să ne lăsăm îmbrobodiți de o fată și că demnitatea noastră de bărbați reclama ca această situație ambiguă să fie limpezită imediat. Am ținut noi trei un fel de consiliu de război, în care am hotărît în unanimitate că era cazul s'o obligăm pe Anișoara a alege: și bine înțeles că alegerea ei trebuia să se limiteze la unul dintre noi trei. Văzută așa, de departe, ideea aceasta apare destul de caraghioasă, pentrucă nu eram numai noi pe lume. De altfel, nici nu aveam motive suficiente, nici nu dispuneam de mijloace pentru a obliga pe Anișoara în vreun chip oarecare. Dar convietuirea aceea ne sucise capul și eram cu totul convinși de frumusețea și de necesitatea gestului nostru. Probabil ne imaginam în ipostaza de zeițe așteptând mărul de aur. Și parcă ar fi fost vorba de trei mere de aur, pentrucă niciunul din noi nu se concepea pe sine însuși în rolul sublim și ingrat de viitor refuzat.

Eu mai puțin decât ceilalți, fără îndoială, pentrucă aveam motive serioase pentru a fi sigur de mine. Ceilalți erau niște bădărani și niște inculți. Eu fusesem totdeauna întâiul, din clasa întâia primară, și această prioritate, mai mult decât o recompensă, devenise de mult o simplă rutină și aproape un drept. Știam pe dinafară vreo douăzeci de ode din Horațiu și aproape tot cântul întâi din **Eneida**, bagaj care mi se părea a constitui o superioritate și o platformă indiscutabile. E adevărat că pectoralii mei nu aveau volumul și relieful plastic al celor pe care Aurel îi punea necontenit în valoare, ca fetele care se fotografiază în costum de baie; dar mie parada aceasta mi se părea ridiculă și de prost gust, – și era evident că Anișoara era o fată inteligentă. De Tomiță nici nu mai vorbesc, mi se părea, ca să zic așa, **hors concours**. Și, afară de asta, eram sub impresia imediată a recentului triumf secret, repurtat față de Simona. Această circumstanță, pe care ceilalți o ignorau liniștiți, îmi oferea cheia succesului și mă situa într'o categorie

cu totul deosebită de a lor. De fapt, eram atât de sigur de rezultat, încât nici nu prea mă preocupam de detaliile acestui concurs de frumusețe. Mă gândeam mai de aproape la ceea ce avea să vină după asta, adică după momentul în care Anișoara îmi va cădea în brațe, așa cum îmi cădeau maldărele de cărți la distribuția premiilor. Mă vedeam între amândouă, Simona în dreapta și Anișoara în stânga, fericit și încurcat, exclusiv preocupat de amenajarea unui orar potrivit. Problema mea nu semăna nici pe departe cu a celorlalți, pentrucă depășise de mult faza îndoielilor și se afla, ca să zic așa, în faza programării.

Într'o seară, bine înțeles cu lună, am izolat-o pe Anișoara de grupul celorlalte fete și am blocat-o între noi trei, pe plaje. I-am expus doleanțele și datele procesului: trebuia să aleagă neapărat, **hic et nunc**, și să declare pe care din noi trei îl prefera. Ba chiar cred că termenul exact era, pe care din noi trei îl iubea. Mi se pare că eu fusesem delegat cu partea retorică a chestiunii. Nu știu cum m'am descurcat și nici cât am reușit să fiu de convingător. În realitate, eram emoționat și aveam de ce. O înconjuraserăm toți trei, ca pe un taur în arenă: eu cred că pe cât ne temeam să ne scape, tot pe atâta ne era frică să nu cadă peste unul din noi. Spre surprinderea generală, ne-am dat seama foarte repede că strania noastră inițiativă i se părea destul de nostimă, ba, chiar mai mult, oportună. Fapt e că n'am avut nevoie să epuizez resursele artei retorice, nici să ajung la apostrofă sau la prosopopee. Anișoara s'a agățat de gâtul lui Aurel și a declarat, în cuvinte mult mai simple decât ale mele, că pe el îl iubește. Mi-am strâns repede efectele ratate și argumentele devenite inutile, cum strânge gospodina rufele când a început să plouă.

Tomiță și cu mine ne-am întors agale spre restul grupului, ca doi elevi care se întorc acasă ca să anunțe că au rămas repetenți. Până să ajungem, am avut prilejul să-mi dau seama că discursul n'ar fi trebuit să-l fac eu, ci Tomiță. În cinci minute, mi-a ținut a conferință excelentă, perfect misogină și nu lipsită de aluzii piezișe la lipsa evidentă de merite în persoana lui Aurel, și de gust și judecată în Anișoara. Eu îl ascultam cu plăcere. Desnodământul acela neașteptat mă lăsase nedumerit și speriat, ca în ziua în care, crezând că beau apă, înghițisem o jumătate de pahar de spirt alb. Ce avea să urmeze acuma? Prezența elocventă a tovarășului de pagubă îmi dădea posibilitatea de a-mi restaura echilibrul interior. Pierderea Anișoarei reprezenta, în realitate, mult mai puțin decât descoperirea neașteptată că puteam să pierd. Exista, deci, în judecățile mele o greșală de calcul, un viciu acuns, scara mea de valori nu fusese constituită corect. Se impunea o revizuire, pe

care nu știam de unde s'o încep. Să-mi schimb părerile despre fete și ce se petrece în capul lor? Despre Horațiu și interesul pe care-l poate prezenta pentru ceilalți ce se petrece în capul meu? Despre lume și raportul exact între cutia toracică și cea craniană? Până la urmă, m'a consolat iluzia că repede aveam s'o găsesc pe Simona. Și așa, trecând de la un eșec la o speranță și de la speranță la eșecuri noi, am început lunga acumulare de capitole noi și inutile, pentrucă repede au devenit apoi capitole moarte.

ALEXANDRU CIORĂNESCU

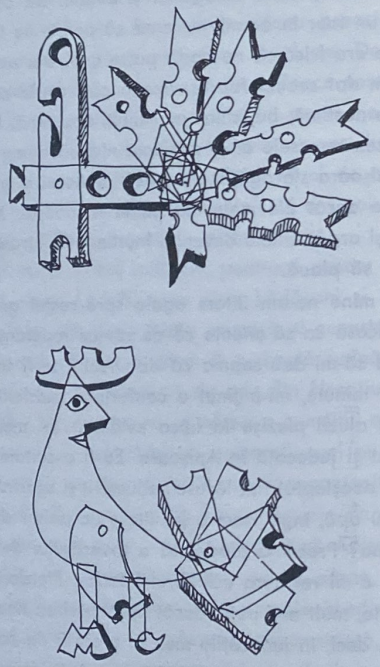

PE COASTA-DE-AUR

Cugetele tale, dantelând simțirea,
pomul ni-l înfloare mai deaomenirea
și surdin adună'n ramu-amândurora
zagara plăpândă, care'n aurora
sarbedei speranțe unduie-și nectarul,
faptnicelor doruri de-o lumii-acătării,
perpetuum carmen pe durerea țărilor
tehuie de spații vitale.

Ancore de naie plouă'n Monreale,
apa mării arde înspre Pellegrino...
Să ne'ntărim firea, mai aproape vino...
Spune-mi portocalii ori visele tale
geticelor doine le ieșiră'n cale?

Se crapă pe munte zări de primăvară
și-apari în lumină, zână streinioară,
ce-ai urzit norocul din clipe cărunte,
heroglif de patimi domolite'n frunte.
Spadă călătoare, foc, luntre și râu
de porniri istețe, dorul ni-i și frâu,
fie că de-o vreme ne bate'ntr'o dungă.
Când crăiasa lumii va da să mă strângă,
făclia întoarne cu flacăra'n jos,
undelemn aprindă'n gândul găunos
ce sluți-o-ar gura în strigare mută
și'n obrazul lumii-ar mai brăzda o cută.

Pulbere din gloduri... Dorul, numai dorul,
aceră vioară își întinde zborul
peste târzii măguri de fad romantism,
legiuind arpegii de'nfrânt umanism.

Clasic și cucernic, omul de-omenie
dârz își zmulge planta din ideologie.
Sigilând cu ghiara-i aievele spații,
acru supraomul piere în abstracții.

Insula bătrână e numai grădină,
iar înflăcărații mandarini se'nchină,
întinzându-ți mâna'n frunze'nmănușată
ca la oaspeți tineri din țara uitată,
unde urlă'ntr'una lupul la hotare
și căpcâni romantici dau iama'n ogoare.

Pare că pășirăm pe-o gură de rai,
uitând să desprindem premunteanul strai.
Lumină, lumină ne cântă din frunză
ori, făclier, dorul străluciri difuză
pe ramuri amice și mere de aur,
și, viclean îndeamnă – puiul de balaur,
cu limbă drăcească – spunându-mi să rump
din mediteranul elizeu un ciump
sorcovit regește de noroc sonor:
mandarine stoluri, ce'n clătirea lor
își pălesc misterul cu glas sibilin.

Și gustăm din fructul acela divin.

Deschizând la game cu chei de albine,
aroma ne frânge'n claritâți latine.
Toarnă infinitul înălțimi albastre
pe enigma verde-a drumeției noastre.

Fructele, planete, ne plutesc în jur,
slăvind bucuria traiului mai dur
din scărite sate și colini oștene,
cumpănit de aspre legi siciliene.

Moalea litosferă o sfâșii cu dinții
și-ți săruți în flacări bunii și părinții.

Lavă de nectare din infimi vulcani
murmură durata vitregilor ani.

Șopotesc în ramuri umbre melancolic.
În amurg se'mbracă soarele, duhovnic
dulcilor păcate și luminii mire,
ce'nțelept veghează calea'n omenire.

Păcatele însă de noi se țin grapă:
Din rai ne luarăm o magică creangă.
Zurgălăi carpatici sună în ciorchină
merele de aur ce-amintiri suspină.
Pare c'ar fi torțe... Le mângâi cu geana,
fulgerând amurgul sur, Perenna Anna.

Iată noaptea cade cu temut înaltul
om ce-și poartă'n dodii aprigul balaur,
descărcând infernul pe Coasta-de-Aur.

Palermo, 1943

AMURG

Înfrângerea, sub arcul de zgură, ne îndeamnă
să ne'ngânăm amarul și viitorul, doamnă,
cu stearpa primăvară ce chipul supt își poște
din lacul cu salcâmii și muzica de broaște.
Prea tulbur cade-amurgul și sur ne împresoară
ca ne'ndurarea șuie o'ngenunchiată țară.
Trec umbre printre umbre, iar noi, aceleași umbre,
de ani urcăm oștite amurguri tot mai sumbre.
Pe corp ne strângem giulgiul uitării ce ne soarbe
viața și destinul în hăurile oarbe.

Oștirile ființei de moarte se însoamnă,
iar codrii amintirii în vaier mut se'ntoamnă,
pe când pescarii lumii, cu negura pe față
și dor de'nomenire cusut cu roșă ață,
brumați de'nțelepciune pân' la genunchi de broască
în balta omenimii încep să pescuiască.
Și undița fierbinte blând pește de-argint prinde.
Ud fulger, ironia cenușa serii-aprinde.
Fatal de'neguratã, cu clonțu-i de aramă,
a nopții cocobarză vechi rânduieli destramă
și'n murga-i drumeție spre sprâncenata sferă,
din zbor înoadă lumii lungi aiureli de eră.

(Roma, 1944)

BRĂNDUȘI

Îndreaptă-ți la oglindă brândușile din plete
că murga primăvară surâde pe'ndelete.
Trecut-au ani și toamna renaște iară toamnă
și mantiile noastre sunt sparte-acuma, doamnă.
De aspra vremuire căzut-au muri eterni,
cetățile-s ruină și ierni cad după ierni.

Ce-ar fi, domniță blândă, să dea așa de dor,
deodată primăvara și'n Țara Blânzilor,
readucând plăieșii din căi ținterim?
Atuncea vom începe și noi să omenim.

(Roma, 1950)

PETRU IROAIE

J. N. MANZATTI

PODURI ȘI ȘOSELE

LUI MILICĂ MARINESCU

Privesc uluit tinerii cari fac azi stagiul militar în Occident și nu îmi vine să cred ochilor. îi vezi în uniformă elegantă, purtând barbă, plete și mustăți, cu beretul în mână, sau așezat stâlcit sub epolete, ori, în cel mai bun caz cu chipiul pe ceafă, lăsând să atârne bretonul pe frunte. Îi întâlnești prin săli de cinematograf, localuri de dans, manifestații sportive, la braț cu câte o fată sau mai multe, zgomotoși, agresivi, mâncând pe stradă plăcintă sau înghețată, acostând femeile.

Mă întorc cu cincizeci de ani în urmă și mă văd pe mine, voluntarul din 1922–23 prezentându-mă timid, aproape înfricoșat, la regiment, în dealul Cotrocenilor spre a fi înrolat. Terminasem liceul, mă înscrisesem la universitate ca să câștig un an, urmând a face întretimp stagiul militar la Școala de Geniu, ca elev cu termen redus. Deși fusesem cercetaș pe front în războiul din 1916, având dreptul la scutirea de stagiu cu directa avansare la grad de ofițer, am ținut a face armata dintr'un spirit de naturală disciplină. Nu trebue uitat că noi fusesem generația „idealului național", crescută în atmosfera patriotică a epocii.

Imi amintesc a fi întâlnit la regimentul de „Specialități" comandat de colonelul Brăiloiu (transformat apoi în regiment de „Transmisiuni" sub comanda colonelului inginer Costică Fometescu) –, unde m'am prezentat la vizita medicală spre a prelua totodată echipamentul cazon, vreo câțiva prieteni foști colegi de școală sau cercetășie. Erau printre alții Victor Aguletti, mai târziu avocat la Institutul Cooperației, Alexandru Deli Ionescu, zis **Americanul,** viitor inginer de petrol și Sandu Racotă, zis **felinar,** deasemenea viitor inginer petrolist. Deli Ionescu, **băiat de familie bună,** având o minunată casă pe bulevardul Catargiu lângă Piața Romană, vecină cu imobilul pictorului Pătrașcu, poseda între altele un pian automat așezat lângă fereastră la parter. Vara, când mergeam la el, deschideam larg geamurile, puneam la pian un **sul** cu vreo baladă de Chopin sau concert

de Rachmaninof, iar noi ne așezam pe rând pe scaun, cu mâinile pe clape simulând a cânta cu gesturi concertistice, agitate. Din stradă nu se vedea decât bustul aplecat asupra clapelor. Se aduna lumea sub fereatră să asculte, printre alții și domnișoarele Pătrașcu, aplaudând frenetic la sfârșit, fără a-și da seama de înșelătorie, că anume pianul era automat.

* * *

Racotă, de străveche familie, măsura în înălțime doi metri și opt centimetri. Nu îl întreceau în București decât Gogea Mitu, monstrul de doi metri și douăzeci, care apărea ca fenomen al naturii în **baraca proprie** cu taxă de intrare, la Târgul Moșilor și un tânăr student Poiană, de doi metri și zece, fratele unui căpitan medic. Sandu se prezentase voluntar la stagiu din același spirit de patriotism. Bătrânul boier Racolă nu pricepea ca feciorii săi să se sustragă unei îndatoriri naționale.

Intrasem împreună la vizita medicală și căpitanul doctor Vasiliu, zis Faraboeuf, doar privindu-l superficial fără să-l examineze, îl propuse pentru reformă cu mențiunea „suferind de gigantism". Lui Racotă i se umeziră ochii de lacrimi, considerând că nu merita asemenea ofensă. Era înalt într'adevăr, dar de proporții perfecte și un cap de indiscutabilă frumusețe. Numeroasele intervenții la Ministerul de Război consimțiră ca până la urmă să fie acceptat la stagiu, devenind unul dintre cei mai dragi și leali camarazi. Când ne fură distribuite uniformele largi de stofă aspră mirosind a stână, lui Racoto i se dădură două mantăi, urmând ca una să o facă veston, deoarece în magazie nu exista nici unul potrivit pe măsura sa. La antipod ca înălțime, Radu Râmniceau zis **pișcot**, cu ai săi un metru și cincizeci și opt, a fost cel mai mic elev al școlii. Cum extremele se atrag, Radu și Sandu deveniră cei mai buni prieteni. Când ieșeau împreună pe stradă, păreau un dresor pășind alături de girafă sau un cățelus nou-născut alături de un dulău St. Bernard. Pe bietul Racotă, când îl vedeau suratele din mahalaua Cotrocenilor atât de înalt, își făceau cruce ori își scuipau în sân.

Voi mai cita câteva nume dintre camarazii de atunci, cu situațiile ocupate mai târziu în viața publică bucureșteană: Scarlat Costinescu, magistrat consilier de Curte, – Vlad Bărbătescu, avocat, – Dan Geblescu, ministru plenipotențiar, – Trissonimo, președinte de tribunal, – Stelian Ionescu, faimos avocat comercialist, – O.C.C. Demetrescu, secretar general al Ministerului de Finanțe, – inginerii Zahareanu, Mătăsaru, Rudberg, Bratu, Bébé Butculescu, – architectul Alexandru Iliescu, – avocații Paul Nedelcovici, Octav

Luchide, ambii căpetenii sportive, – Calmi, Bally, Remus Mugur ș.a. – Nu voi uita pe prințul Constantin Cantacuzino zis **Baccarà**, fiul Nababului, coproprietar cu frate-său Alecu, admirabil exemplu uman, al somptuosului palat din Calea Victoriei și castelului Zamora din Bușteni. Cantacuzino se prezentase la stagiu cu o întârziere de trei luni, înapoindu-se dela Paris, unde fusese în vacanță. Profitase de faptul că maică-sa Alexandrina, era bună prietenă cu generalul Christescu, șeful Marelui Stat Major, a cărui aureolă după sfârșitul războiului era imensă. Patru nume mari dominau viața de atunci: generalii Eremia Grigorescu, Averescu, Dragalina, Christescu. Fuseseră eroii frontului și ai tacticei operative. Generalului Prezan, alt nume de mare rezonanță în Iașii din 1917, nu i se atribuiau decât merite salonarde și prietenia cu partea femeiască a palatului regal. Cât despre Averescu, devenit apoi prim-ministru, avea și un cântec, adevărată melodie populară:

Să trăiască Averescu,
un erou între eroi,
care ajută și susține
invalizii de război!

* * *

Cantacuzino, la adăpostul numelui istoric și al relațiilor vaste, spera să treacă prin militărie ca peștele prin apă. Sfida pur și simplu viața ostășească. Inadaptabil și **civil** până în vârful unghiilor, provoca zilnic incidente. In vremea aceea nu exista posibilitatea unei libere discuții, a unui comerț de idei cu superiorii. Noi elevii, adesea mai preparați intelectualmente decât unii ofițeri, trebuia să răspundem stereotip, fără a crâcni, cu „am înțeles, să trăiți". Doar Cantacuzino era discursiv, contradictoriu, replicând superiorilor cu expresii prohibite ca **evident, natural, imposibil,** – numindu-i in mod burghez „domnule Mănescu" sau „domnule Iorgulescu", în loc de **domnule maior** și **domnule colonel.**

Intr'o bună zi sosi pe ploaie la regiment cu taxiul, în uniformă, cu umbrela pe braț, dar cu pălărie în loc de chipiu, spunând că i s'a udat și că se temea să nu răcească la cap. Bietul de el, a trăit mai mult în închisoarea școlii, fiind consemnat săptămâni în șir de a merge în oraș. Sperase să scape ieftin de militărie, însă la examenul de ofițer fu respins și trimis la trupă, spre a completa stagiul cu alte șase luni, ca simplu soldat. Se făcură intervenții și enorme presiuni, însă colonelul Iorgulescu rămase inflexibil.

Mai târziu, Baccarà, soldat de planton la poarta regimentului, ne dădea onorul când noi, foștii camarazi avansați elevi-plotonieri, intram în curtea cazărmii.

* * *

Victor Aguletti părea croit pentru militărie. Se dovedea impecabil la studiu, dar mai cu seamă la instrucția individuală, provenind dela faimosul liceu militar Mânăstirea Dealului. Adesea șeful companiei noastre, locotenentul Mărgărit, îl punea să ne comande în locul său. Executa mișcările de parcă ar fi petrecut întreaga viața sub arme. Insă în fond era recalcitrant și antimilitarist. Ca și Cantacuzino, fu consemnat zile în șir în închisoarea școlii pentru acte de indisciplină. Ultimul gest era să-l coste eliminarea. Povestea în gura mare următoarea anecdotă:

Un cetățean avea teribile dureri de cap. Dădu fuga la medic. După un consult sumar, acesta îi spuse:

— Uite ce e, dragul meu. N'am timp să te examinez amănunțit. Lasă capul aici și vino poimâine să-l iei înapoi, odată cu rezultatul!

Zis și făcut. Omul lăsă capul la doctor și plecă. Trecură luni, dar nu se mai prezenta să-l retragă.

... Intretimp se făcuse ofițer de infanterie.

Locotenentul Mărgărit, infanterist convins, auzi gluma la rândul său. Inghițind în sec, raportă comandantului școalei insolența elevului cerând eliminarea pentru ofensa armatei. Dar colonelul Iorgulescu, convins ofițer de Geniu, reduse proporțiile incidentului, aplicând elevului șugubăț doar câteva zile de închisoare.

O altă glumă cu infanteriștii, povestită de Aguletti, din fericire neauzită de superiori, era următoarea:

Un ofițer de infanterie, **șocat** în timpul unor manevre din pricina exploziei unui șrapnel, fusese internat la balamuc. Intr'o zi medicul îl găsi la masă, aplecat pe o hârtie cu condeiul în mână.

— Ce compui acolo? îl intrebă cu blândețe.

— O scrisoare.

— Pentru cine?

— Pentru mine.

— Și ce scrie în scrisoare?

— Nu știu. Încă nu am primit-o!

* * *

Victor Aguletti era fiul profesorului meu de Istorie la liceul Mitai Viteazul. Cinci frați și surori, care de care mai năzdrăvan. Una dintre fete, Cornelia, a fost marele meu amor de adolescență. Nu străluceam la cursul de istorie al tatălui său. Cu chiu cu vai luam nota cinci sau șase. Insă la lucrarea scrisă aveam mereu nouă sau zece. Secretul era simplu. Când bătrânul Aguletti ducea acasă tezele pentru corectură, Cornelia o substituia pe a mea cu una fabricată pe îndelete la domiciliu, copiată cu mici variante după însuși tratatul de Istorie a lui Aguletti.

— E ciudat cum la oral te bâlbâi ca prostul, în timp ce la scris ești aproape perfect!

— Vedeți, domnule profesor, la scris am timpul să mă concentrez, să reflectez. Sunt un timid de felul meu. La oral mă simt stânjenit de modul Dv. de a examina.

Iată dece la Istorie am avut mereu media șapte sau opt. Mă depășea doar Victor Hillard cu media nouă, câștigată pe merit.

* * *

În ordinea înălțimii, după Racotă venea Costinescu, cu un metru și optzeci și cinci. Se trăgea din familia Costineștilor, proprietarii fabricilor dela Sinaia, având un bunic fost ministru de Finanțe. Educat, echilibrat, de admirabil comportament în orice ocazie, suporta cu resemnare vicisitudinile milităriei fără a apela la intervenții spre a obține avantagii personale. Cu temperamentul și probitatea sa era destinat unei frumoase cariere. Intrând în magistratură, cuceri în scurtă vreme gradele, devenind doar după câțiva ani consilier de Curte. Lui i se atribue o întâmplare cu iz de anecdotă.

Era zi de audiere de martori la tribunalul penal din București. Costinescu ascultase pe rând diverși cetățeni strigați pe nume de către aprod. Considera încheiată ședința, ridicându-se să părăsească aula, când pe ușa întredeschisă își făcu apariția un cap timid:

— Să trăiți, dom'le judecător...

— Treci încoace! replică Costinescu întrerupându-l.

Pune mâna pe cruce și spune după mine...

Cetățeanul schiță un vag gest de nedumirire.

— Hai și nu mai pierde timpul. Pune mâna pe cruce! Mai întâi, numele, pronumele, adresa.

— Nae Petrescu, de meserie demobilizat, cu casa în soseaua Bunăparte 33, București, județul Ilfov.

— Acum repetă după mine: Jur cu mâna pe cruce a spune adevărul și numai adevărul!
— Jur pe sfânta cruce să spui adevăru' și numa' adevăru'!
— Eh, acum dă-i drumul! zise Costinescu cu aparentă severitate.
— Dom'le judecător, uite despre ce e vorba. M'a trimes coniţa să vă poftesc acasă, că v'a venit mosafiri!

* * *

În mod excepţional în anul 1922 se constituiră pentru noi două **divizii,** două clase de elevi **externi,** pe lângă cazarma Malmaison. Şcoala militară de Geniu din Cotroceni primise în acel an un mare număr de înscrieri pentru cariera de ofiţer activ, astfel că nu ne mai putea adăposti şi pe noi rezerviştii. Un adevărat dar ceresc, deoarece seara puteam veni să dormim acasă, mai cu seamă să ne spălăm după instrucţia şi **culcările** ce ne tăvăleau prin praf, noroi sau zăpadă.

Comandantul şcolii era colonelul Iorgulescu, figură prestantă, unul dintre puţinii ofiţeri cu barbă lungă, neagră, à la Vodă Carol I, contrastând cu celebra barbă albă a amiralului Scodrea. Director de studii fusese numit maiorul Mănescu, totodată profesor de Căi Ferate, iar pentru partea instrucţiei militare eram comandaţi de ofiţeri de Infanterie. Dat fiind că o bună parte fusese dedicată studiilor, cu exceptia Tacticei Infanteriei şi Artileriei predate respectiv de colonelul Rony şi maiorul Brabeţianu, restul cursurilor tehnice ne erau predate de ofiţeri de Geniu, în largă măsură specializaţi la universităţile din ţară sau străinătate. Voi menţiona doar pe doi dintre străluciţii afiţeri de atunci: maiorul Marin Cioroianu, devenit apoi primar de sector la Bucureşti, – pentru cursul de Poduri şi Şosele; celălalt era căpitanul Ion Gheorghe, generalul de mai târziu şi ambasador al ţării la Berlin. Impecabili ca metodă de învăţământ şi expunere, puteau rivaliza cu oricare docent de şcoală politehnică.

* * *

Prima zi de militărie fu şi prima zi de tuns la piele, **numărul unu.** Cădeau pe altarul patriei coame blonde şi negre îngrijite ani în şir cu brillantină şi cosmeticuri, admirate de fetele de liceu sau invidiate de bărbaţii cu chelie. Aşa am rămas până la sfârşitul stagiului, timp de un an. Dădusem examenul de ofiţer şi ne preparam a fi demobilizaţi, când veni ordinul colonelului Iorgulescu de a ne poci pentru ultima oară, tunzându-ne la piele. Disciplină sau simplă răzbunare, am intrat în viaţa civilă cu capul ras ca o

gulie, însă fără talentul şi farmecul faimosului chel al ecranului, Yul Brynner.

Studiile decurgeau în mod normal, în afară de obligatoriile glume de prost gust, provocate la orice vârstă de viaţa în grup. Se tăiau nasturii dela manta ori epoleţii, se puneau benzi de hârtie sub cureaua din interiorul chipiului încât în grabă nu îţi mai intra în cap, se trăgea banca la intratul ofiţerilor în clasă, astfel că la comanda de „staţi jos" şiruri întregi de elevi cădeau pe podea, – se schimbau baionetele Lebel cu cele Manlicher şi alte asemenea giumbuşlucuri, cu grele consecinţe pentru regulamentul rigid al vieţii militare depe vremuri. Imi povestea un prieten, generalul George Garoescu, care urma un curs special la Şcoala de Război, că şi la vârsta lor îşi făceau cam aceleaşi glume. In timpul cursurilor se împungeau cu ace pela spate, îşi schimbau chipiurile din cuiere, sau îşi trăgeau banca.

Chiar fără o pregătire tehnică preliminară, reuşeam a face faţă cursurilor şi aplicaţiilor pe teren, fie de Căi Ferate, Topografie, Istorie, Distrugeri militare, Transmisiuni, ce implicau cunoştinţe de matematică, fizică sau chimie, deprinse în liceu. Mai greu o duceam cu instrucţia. Nu exagerez spunând că în acea vreme, a face serviciul militar însemna a te pregăti de război, suferind aidoma rigorile impuse de viitoarele bătălii, rare ori câştigate. Efortul cerut chiar nouă elevilor rezervişti, era excepţional. Doar tinereţea ne dădea puterea a-l duce la bun sfârşit. Marşurile de zeci de chilometri prin ploaie şi zăpadă, cu raniţa şi arma la spinare, instrucţia individuală sau colectivă pe o temperatură de 20 grade sub zero, solicitau şi ultima celulă biologică. Doar la o lună dela începutul stagiului, câţiva camarazi căzură victime, răpuşi de congestie pulmonară sau tuberculoză, printe alţii Remus Mugur şi Bébé Angelescu. Săptămâni în şir pe platoul Cotroceni ori pela Bucureştii-Noui sau Ciurel, repetam până la obsesie comenzile. Visam şi noaptea „elev la dreapta", „elev la stânga", „drepţi", „culcat", „la piept atacaţi şi 'mpungeţi", deşi în viaţa de apoi nu mi-a fost dat să împung pe nimeni cu baioneta.

La ieşirea din cazarmă în drum spre câmpul de instrucţie sau poligonul de tragere, locotenentul Mărgărit dădea tonul cu vocea stridentă, falsă. Apoi ordona sacadat: „Companieee, cu cântecul înaintee, marş!" Ne executam pornind ţanţoşi cu pasul stâng, blestemând în gând soarta şi pe comandant.

* * *

Reuşisem a organiza un cor onorabil, având printre noi câteva voci de

convenabilă calitate. Trei erau melodiile favorite ale locotenentului, socotite bune de mărşăluit: **Din cer din locuri sfinte, El-Zorab, Ai rumenă guriţă.**

„Din cer din locuri sfinte", vechi marş românesc cântat prin clasele primare sau chiar când mergeam de Crăciun cu steaua, îşi avea oarecare contingenţă cu calitatea noastră de militari, deci patrioţi prin definiţie:

„Din cer din locuri sfiiinte,
un glas dumneze-esc
soptit-a printre steeele
spre neamul românesc cel vitejesc:

poopoo-popor al lui Traiaan,
meeni-menit ca să renalţe,
din fal-, din falnicii Carpaaţi
reeenu-renumele roman."

Versuri de două parale sau „parşive", cum le denumea Victor Aguletti, fredonând printre picături ultimul **şlagăr** la modă în periferia bucureşteană:

Paraşchiv, Paraşchiv, Paraşchiv,
D'aia îmi placi, căci eşti parşiv.

In orice caz „Din cer din locuri sfinte" era mai comestibil, fiind susţinut de o muzică agresivă, bine ritmată. Insă celealte două aşa-zise marşuri atât de plăcute locotenentului Mărgărit, care le adusese cu sine dela regimentul 6 Mihai Viteazul unde comanda un ploton de oameni dela ţară, sunau monstruos în gura noastră de modeşti intelectuali sub arme. Le cântam jenaţi, neavând încotro, mărşăluind pe străzile capitalei, în speranţa că trecătorii, văzând banderola galbenă dela chipiu şi tresa de elev cu termen redus, îşi vor da seama că suntem victimele circumstanţelor. Nu aş putea spune care dintre cele două cântece era mai idiot: **El Zorab,** compus pe faimoasa poezie a lui Coşbuc (La paşa vine un arab), sau celălalt, adaptat pe melodia unui vechi foxtrot franţuzesc. Totuşi în periferie înregistram enorm succes când, acuzând destinul pe voci, intonam războinic:

„De-atât' amar îndelungat
nevestii mele i-a secat
al laptelui izvor,
al laaaptelui izvor."

De prisos a adăuga că nici unul dintre noi nu era însurat şi că nici vorbă nu putea fi de lapte în sânul familiei. Doar Victor Aguletti avea în gând să se însoare la sfârşitul stagiului. Incercam a-l convinge de contrariu:

— Măi Victore, căsătoria e un simplu ospăţ nupţial, la care desertul ţi se severeşte ca prim fel de mâncare.

Dar Victor se încăpăţîna să mă creadă.

* * *

Merită a fi transcrise în întregime cuvintele celuilalt pseudo-marş cu care cuceream mahalaua bucureşteană în nesfârşitele plimbări forţate prin suburbiile capitalei:

„Ai rumenă guriţă
Coniţă, coniţă.
— Să te'nsoţesc acu?
Ea da din cap că „nu".
Amorul mă apucă
Duducă, duducă,
Ai milă şi de noi,
Căci mergem la război.

Refren
Ah coniţă, ce plăcut,
Ai o talie şi-un picior nemaivăzut.
Dac'ai vrea să vii cu noi,
Nu ne temem de război.

Cu deosebire lucrătoarele, ieşind dela fabricile din jurul oraşului, se dovedeau sensibile la euforia noastră melodică. Acestui amănunt se datoreşte faptul că inginerul Mircea Ciupercescu, devenit mai târziu directorul general al Poştelor, reuşi a cuceri graţiile unei fete dela Regia Monopolurilor Statului, un fel de „Carmen" ediţie bucureşteană. Dar întâmplarea era să-l coste viaţa.

Într'un moment de repaos în faţa manufacturei de tutun Belvedere, Ciupercescu adresă câteva fraze prea dulci unei june lucrătoare dela fabrica de ţigări. Ca prin farmec răsări un individ, care scoţând un pumnal, îi aplică vreo câteva lovituri în spinare. Din fericire uniforma militară şi

mantaua au atenuat efectul împunsăturilor. Una singură i-a perforat plămânul. Inginerul elev Ciupercescu fu dus în grabă la spitalul militar din strada Francmasonă, unde rămase internat mai bine de o lună. Apoi reveni glorios la școală, cu aceeași tunică încărcată de împunsături, semănând cu drapelele ciuruite dela șap'șapte-șap'șopt, ce fluturau purtate de veterani la defilările de Zece Mai.

* * *

În decursul anului de studii militare, unul dintre cele mai apreciate cursuri fusese acela de **Poduri și Șosele** predat de maiorul (de atunci) Marin Cioroianu. (Cu titlu documentar voi aminti că Școala Politechnică din București se numise până prin anul 1920 „Școala superioară de Poduri și Șosele").

Pe maiorul Cioroianu noi îl poreclisem „șomoiog", dat fiind că în expunerea sa folosea adesea acest termen. El ne explicase toate sistemele rapide existente pentru construcția șoselelor sau a podurilor în caz de război, ori în oricare alt caz de emergență, provocat de dezastre naturale, cataclisme, ploi torențiale, cutremure, când arma Geniului ar putea fi chemată a da o mână de ajutor organelor civile. Obiectivul fusese acela de a ne prepara suficient, pentru caz de nevoe. Deoarece se apropia scadența serviciului militar, în afară de examenul de ofițer de fine de an, se făceau la terminarea cursurilor aplicații pe teren pentru fiecare materie învățată: topografie, construcția unei porțiuni de cale ferată, distrugeri cu explosivi de război, instalarea de legături telefonice, construcția unui pod de lemn sau de pontoane.

Companiei noastre de teteriști externi îi fu încredințată misiunea construcției unui pod de lemn peste apa Dâmboviței la intrarea în Bucuresti, dincolo de Moara Ciurel. Râul în acel loc avea vreo zece metri lărgime, cu o adâncime de un metru. Timpul pentru executarea lucrării fusese calculat la o săptămână. Ne aflam în lunie și căldura bucureșteană se făcea simțită. Gândul de a construi un pod peste gârlă, scăldându-ne în același timp, ne umplea de bucurie, constituind o minunată paranteză în viața trudită de ostași în uniformă grea albăstrue, groasă ca o pătură. Chiar și vara, în infernul temperaturei de aproape 40 de grade la umbră, purtam aceeași tunică încheiată până la gât, cu pantaloni bufanți și moletiere, în picioare cu bocanci cazoni cu talpa țintuită.

* * *

Materialul de construcție fusese transportat cu câteva camioane grele și

depozitat pe malurile apei în spațiul destinat șantierului. Erau stâlpi groși de susținere, traverse, scânduri mari și mici, buloane, scoabe, piroane, cuie, târnăcoape, hârlețe, sape și lopeți. Îmbrăcați doar cu costumul de baie, pe baza proectului întocmit de comandament începurăm săpăturile pentru instalarea capetelor de pod. Înălțimea lucrării trebuia să fie de trei metri, deschiderea de doisprezece, cu un pilon de susținere în mijlocul râului, permițând și suportând trecerea unei coloane de infanterie, cu tunuri mici de câmp trase de cai. Mai mult de jumătate din timp îl petreceam bălăcindu-ne în apă, stropindu-ne, dând la fund pe cei mai pirpirii, cu chipiul mereu pe cap spre a ne feri de insolație.

Construcția creștea totuși în ritmul prevăzut, spre satisfacția maiorului Șomoiog, care se prezenta la inspecție în fiece seară. După o săptămână încheiată lucrarea fu dusă la bun sfârșit. Făcurăm zeci de fotografii, fie cu podul singur, cu noi pe pod, pe sub pod, în apă, cățărați pe traverse, în acrobatice figuri pe balustradă, cu Râmniceanu călare pe umerii lui Racotă, atingând înălțimea construcției. Făcurăm și o fotografie în grup cu maiorul în frunte, având grija ca cei din spate să-i pună „coarne" cu degetele în formă de V.

Sosi și ziua inspecției oficiale a comandamentului școalei. In dimineața hotărîtă furăm înșirați în flanc câte doi pe malurile gârlei, pregătiți a da onorul comisiei de control, cu naturala emoție a evenimentului. În zare apăru trăsura colonelului Iorgulescu, însoțit de maiorii Cioroianu și Mănescu, directorul de studii. In altă brișcă militară cu coviltir de pânză cenușie se aflau lt. colonelii Cristescu, Dedu și căpitan Eftimescu.

* * *

Îmi povestea pe vremuri răposatul Tudor Mușatescu despre o depunere de jurământ a unui batalion de trupă la Câmpulung-Muscel. In așteptarea sosirei ofițerilor, batalionul era comandat de plotonierul major Neacșu, care făcea repetiția de rigoare, cu trupa așezată în careu. Laolaltă cu comandantul regimentului însoțit de ofițerii subalterni, urmau să sosească și preoții celor patru culte: ortodox, catolic, mozáic, musulman, spre a lua jurământul trupei.

Plotonierul ordonă scurt și urlat:

– Batalion drepți! Ortodocșii faci șase pași înainte, – catolicii, patru pași, – mozaicii doi pasi, – musulmanii rămâi pe loc unde ești. Execuu-tați! O harababură de nedescris, o confuzie generală făcu pe „major" să ordone „la loc mișcarea", pentru a repeta comanda.

— Batalion ascultă comanda la mine! Ortodocșii faci șase pași înainte, – catolicii patru pași, – mozáicii doi pași, – musulmanii rămâi unde ești! Ați înțeles, boilor? Batalion, exee-cutați!

O nouă totală destrămare a frontului, în timp ce dela poarta regimentului se auzea sunetul trompetei, dând „onorul la colonel".

Nu mai era timp de pierdut. Injurând de „văzduhu' mătii" în stânga și dreapta, în culmea disperării, vânăt la față de mânie, iată că un surîs mefistofelic ilumină deodată fața plotonierului Neacșu:

— Batalion, drepți! Dela stânga la dreapta numără-rați!

Trupa se execută. Erau 123 de oameni în total.

— Dela număru' unu până la optzeci, ești ortodocși și faci șase pași înainte! Dela optzeci la o sută, ești catolici și faci patru pași inainte! Dela o sută la o sutăcinșpe, ești mozaici și faci doi pași înainte. Restu' ești musulmani și rămâi pe loc! Execuu-tați!

Așa a fost scris să fie! Mișcarea reuși de minune, jurământul fu depus în timp record, după noile confesiuni decretate de genialul Neacșu, care fără să vrea, înfrățea pentru prima oară religiile în spirit ecumenic.

* * *

Trăsurile comandamentului se apropiau învăluite în pulberea șoselei.

— Elevi, pentru onor prezentați arm'!

Era comanda directorului de studii. Colonelul Iorgulescu urmat de micul său stat major, ne salută cu mâna la chipiul de pânză albă, introdus in oștire pentru ofițeri in timpul verii, de Vodă Carol I.

— Bună ziua elevi!

— Să trăiți! răspunserăm în cor ca o singură voce.

Contemplând lucrarea, după explicațiile de rigoare date de maiorul Cioroianu, comisia păși pe planșa inclinată ce lega podul cu pământul, urmată de cele două trăsuri și alți opt cai trăgând cele două tunuri de infanterie. Ofițerii controlau cu viguroase bătăi de cismă soliditatea, exprimând satisfacția pentru reușita lucrării. Inaintaseră cu pași mărunți până aproape de malul opus, sprijinindu-se uneori de balustradă, spre a face loc convoiului de trăsuri și tunuri, când pe neașteptate o troznitură seacă provocată de desprinderea balustradei făcu să se rostogolească pe spate întreaga comisie în râu.

Bietul colonel Iorgulescu, cu barba mare de profet muiată în apa dulce a Dâmboviței, părea Osman Pașa la Vidin, scăldat de valurile Dunării.

Pentru mentalitaea timpului, întâmplarea fu considerată dramatică. Se dovedi însă că dintr'o scăpare de vedere elevul Valentin Georgescu uitase a bate cu piroane și scoabe ultima porțiune de balustradă. Deci o neglijență, – nicidecum un sabotaj.

Pe noi elevii, baia involuntară a superiorilor ne răcorea de toate culcările, marșurile forțate, tunsorile la piele, suferite în decursul unui an de militărie la cataramă.

J. N. MANZATTI

ȘTEFAN BACIU

OAMENI CIUDAȚI, OAMENI UITAȚI

Nu știu dacă a fost în faimoasa și niciodată reeditata Antologia Poeților de Azi" a lui Pillat și Perpessicius (cu „măști" de Marcel Iancu) unde i-am întâlnit chipul și poemele pentru prima dată. Cartea, cu două volume făcute ferfeniță de atâta răsfoire și recitire, a rămas pe semne pierdută pentru totdeauna în prima mea bibliotecă, aceea din Lunca Plăeșului, la Brașov, și nu a mai reapărut în fața ochilor mei, cu toatecă **văd** exact înaintea mea unele pagini, unele „măști", cu acea memorie fotografică pe care numai distanța și anii ți-o pot ascuți și împrospăta.

L-am căutat, cu versurile lui sunând atât de tipic „simbolist", în antologia poeților de la „Viața Nouă", și în studii iscălite în reviste mai recente de Lidia Bote, dar n'am putut să dau de el, așa cum îl port fixat în amintire, întâlnit pentru prima dată la Bușteni, la „Căminul Scriitorilor", poate în vara lui 1936, poate mai târziu, în 1937 sau 1938. Știu numai că lângă mansarda pe care o ocupam la Cămin, „aproape de cer", lângă mansardele lui Teodor Scarlat, Silviu Lazăr (în permanentă căutare a unui pol), și Ștefan Mihaii Lazăr (zis și Steve Michael **Leizăr**) am zărit într'o zi silueta unui domn în vârstă, cu părul alb, impecabil pieptănat, îmbrăcat într'un costum de ștofă englezească, cu un rictus accentuat de monoclu, un domn care făcea un fel de opinie separată de atmosfera semi-boemă a Căminului. Am întrebat pe unul și pe altul cine era domnul acela în ținută impecabilă, și mi s'a spus, așa în trecere, că era „un simbolist", care se numea Ștefănescu-Est.

Încă în aceeași zi am căutat ocazia să mă așez la masa lui solitară – la „Ursul din Carpați", birtul zgomotos al lui Don' Popescu, patronul care gonea printre mese cerând în gura mare „Un țap cu guler pentru Domnu'Sărmanu' și-o halbă pentru Doamna Sărmanu" (era vorba de Klopstock-Mihăescu) și mi-am dat seama că în grădina aceea de vară figura poetului simbolist părea adusă din altă epocă; nu departe de noi se așezase la masă alt poet simbolist, Șerban Bascovici, mare amator de

șprițuri la baterie, dar mi se părea că între cei doi exista un fel de zid care separă două lumi, două mentalități.

Fără să fi „cultivat" simbolismul niciodată, în niciun fel, i-am iubit întotdeauna pe poeții simboliști: de Ion Minulescu m'a legat o adâncă admirație și, mai târziu, o bună prietenie, la fel ca de soția lui, Claudia Milian („garoafe roșii crenelate/ anfore cu parfum de mosc /eu vă iubesc și vă cunosc/ de mult tulburătorul mosc") iar la Brașov mă legasem, de la o distanță pe care diferența de vârstă o explică, de bunul Victor Rath, profesor de germană la „Liceul Dr. Ioan Meșotă", vechi adept al „Vieții Noi", și de boemul Mihail (Mielu) Munteanu, profesor de declamație și artă teatrală la „Conservatorul Astra", declamator cu vervă la șezătorile S.S.R., culegând aplauze cu o poezie în care iubita pleca

„nebună și sălbatecă
spre Marea Adriatică".

Amândoi erau, în felul lor, oameni aleși, iubitori de poezie: Rath de o discreție excepțională, vorbind aproape șoptit, Munteanu de-o exuberanță „minulesciană", imitând pe **Nea Minu'**, fără să reușească să-l ajungă nici măcar de departe.

Am bătut Valea Prahovei în toamna aceea de negăsit în memorie, în lung și în lat, în compania lui Ștefănescu-Est, care, văzând că – într'adevăr – un tânăr de 18–20 ani era sincer prieten al versurilor lui, îmi recita, încântat, câte-un poem nou sau mai vechi, însoțind recitarea de gesturi și mișcări adecvate, discrete, așa încât aveam impresia că asist la un recital de poezie. La cele câteva șezători literare improvizate, țin minte că una din ele a fost prezentată de A. de Herz (când scriu numele acesta sub palmierii din Pacific, în insula Oaha, am impresia că e vorba de-o altă Eră pe-o altă Stea) la care a fost invitat să ia parte, Ștefănescu-Est a refuzat în mod foarte delicat să asiste, spunând că nicodată nu i-au plăcut adunările de poezie și de public; pentru el, îmi explica, poezia era un „act de taină" (țin minte cuvintele ca și cum le-aș auzi **hic et nunc**), și desigur că, în timp ce „sezoniștii" aplaudau butadele lui Herz, poezia lui Scarlat, proza lui Klopstock și epigramele lui M. Ar. Dan (Dion Mardan) venit special de la Timișoara în vagon de clasa I cu mari pachete de țigări cu numele scriitorilor, dat fiind că era Director General al Regiei de Stat R.M.S., poetul Ștefănescu-Est se preumbla, solitar și cu monoclu, pe Zamora, meditând și recitând câte-un ritm nou.

Când m'am întors la Brașov am menținut legătura cu poetul în formă epistolară, și țin minte că scrisorile lui veneau mai întotdeauna însoțite de-o poezie scrisă îngrijit, cu cerneală albastră sau violetă. Cum pe-atunci eram un fel de „reprezentant" al revistelor brașovene la București, abia descins de sub Tâmpa, țin minte că am trimis câteva poeme ale lui Eugen Ștefănescu-Est la „Front Literar", efemeră foaie tinerească, apărută scurt timp pe mormanul de cenușe lăsat de „Frize"; titlul care atunci mi se părea „combativ", îl inventasem eu, la fel cu alte titluri de reviste ale vremii, între care „Start" (prima **mea** revistă, în 1933), și „Flux", scoasă într'un număr sau două la... Covasna de colegul meu de liceu, mai vârstnic, Ștefan I. Ion, care mai târziu a plecat la carte în Bucovina si acolo s'a legat cu „Iconarii".

Când am început viața studențească, picat la Facultatea de Litere și Filozofie și la Drept, într'o toamnă a lui 1937, într'un grup din care făceau parte, talmeș-balmeș, Const. Virgil Gheorghiu și George Petcu, veniți, ca și Laurențiu „D. L. R." Ionescu (azi Fulga) de la severe Licee Militare, Boris Deșliu-Turtucaia (așa semna pe-atunci acest bun și discret poet), Ion Aurel Manolescu, Radu Beligan (poet ieșan, autor al unei plachete de poeme editate de grupul „Adonis" dacă nu má înșel, timid fiu de șef de gară), Ana Maria Toader, Coriolan Gheție, Ion Șiugariu, Vintilă Horia, Ovid Caledoniu, George Meniuc, fugit apoi ca spion în Basarabia, am căutat într'un iureș de proiecte, de șezători, și ceva mai târziu am intrat în redacția „Universului Literar" de sub direcția lui Victor Popescu, și așa am pierdut, nici eu nu știu cum, pentru întotdeauna legătura cu Eugen Ștefănescu-Est.

Deseori am căutat să îmi aduc aminte măcar de-un vers al său, fie în Honolulu, la Rio de Janeiro, sau în vreun „Boeing 747", când sburam din Guatemala înspre Mexico. Imposibil; așa cum s'a pierdut antologia Pillat și Perpessicius, cu versurile lui Barbu Nemțianu și Oreste, cu suavele strofe ale lui D. Iacobescu (Quasi), și cu primele poeme ale lui B. Fundoianu, așa au dispărut din memorie strofele lui Ștefănescu-Est.

Figura lui de gentilom, ținuta lui impecabilă, suava lui prietenie fără pată și fără aroganță, mă însoțesc de multe ori în lume, și când mă simt singur și fără prieteni îi aud vocea, recitând un poem pe care îl lua vântul Prahovei, ca să nu-l readucă nicicând.

* * *

Am, între foarte puținele hârtii pe care nici eu nu știu cum le-am scos cu mine când am plecat în 1946 din Țară, un certificat de vaccin de la Brașov, semnat oficial de Dr. Nicolae Căliman, și, oarecum în altă ordine de idei, o foiță de hârtie epistolară „avion", cam un sfert de coală, semnată de trei tineri scriitori ai așa numitei „Generații 1935": unul semnase Laurențiu Fulga, după ce ne-am sfătuit mai multă vreme ce pseudonim ar fi mai bun decât banalul „Ionescu" (la un moment dat Ionescu se oprise asupra abracadabrantului „Laurențiu Delerei", ca amintire a unor inițiale văzute pe-o aripă de avion, mi se pare prin Ialomița: DLR), al doilea eram eu (am păstrat copia adresată... mie însumi, dat fiind, probabil că îmi descoperisem, încă din 1937, o stranie vocație de arhivar de hârtii luate de uragane), iar cel de-al treilea semnase cu o cerneală verzuie pe care anii au spălăcit-o de parcă a picat peste ea o ploaie de lacrimi: **George Petcu.**

Ce-am ajuns doi dintre noi, se știe: eu dascăl pe-o insulă în Pacific, fără să las, pe cât pot, să se stingă focul **poetului tânăr;** „Delerei" ajuns „Fulga" e mare „stab" (**așa** am auzit că se numesc șefii regimului comunist – și dacă te gândești că e vorba de cuvântul nemțesc și militar „Stab"), după ce reușisem să-i editäm, cu chiu cu vai, prima carte de nuvele stufoase, datorită generozității fără pereche a lui Victor Popescu, „Patronul" „Generației de Aur", iar cel de-al treilea, Petcu, a dispărut, ca și cum ar fi fost o umbră, după ce trecuse printre noi cu iuțeala fulgerului, în acea ireală toamnă a lui 1937.

Nu i-am întâlnit numele de-atunci în nicio evocare, în nici un bilant, în nici o amintire, în nici o „reconsiderare" (care pe care, Delerei?), și asta mă face să cred uneori că acel „George Petcu" a cărui semnătură o privesc pe hârtia-foiță, n'a fost alt, decât o umbră a tinereții noastre care n'a existat decât în funcție de vis, de entuziasm și de auto-sacrificiu, dispărând apoi ca o altă umbră care, de fapt, nu mai era **nimeni...**

In realitate, cred că luasem contact cu el încă înainte de 1937, când mi-a trimis o plachetă de poeme, tipărită (oare) la Călărași-Ialomița (dar poate mă înșel) cu ajutorul acelui fabulos primar care se numea Eugen Cialâc și care-a tipărit câțiva ani o excelentă gazetă locală, „Pământul", și a editat cărți de succes (printre altele, a avut „flerul" să-l dibue pe Neagu Rădulescu, **cafenagiul),** cărți de poezie și de proză, cu un gust uneori rafinat, și care era să se transforme în editorul traducerilor mele din Georg Trakl, apărute apoi la Iași. De sigur că amănuntul n'ar fi fost lipsit de-un farmec „național": Georg Trakl, sumbrul poet al lui Grodek, vizionarul lui

Helian, editat la Călărași, unde se agita un grup format de Dimitrie Batova, Aurel Elefterescu, Ion Vlad, Vasile Culică și George Danubia, în aprigă concurență cu grupul Silistra, unde strălucea Liuben Dumitru, și editor-șef era fabrica de rahat „Cuibul de Aur", al cărei proprietar era tatăl poetului Mircea Papadopol.

Din mediul acesta, **via** Liceul Militar, venise George Petcu, și când l-am văzut prima dată la cantină la Litere, țin minte că m'a izbit timiditatea lui, vocea lui stinsă și surâsul lui de domnișoară. Avea, țin minte, un pardesiu lung și lățos, dintr'un fel de păr de cămilă, pe care îl aranja cu mare dichis pe scaun, când venea în chiliuța mea din Piața Lahovary 5 a, unde am și semnat manifestul cu pricina – chemarea pentru apariția revistei „Manifestul Nopții Albe" care era destinată să adune toată „generația" și care n'a trecut de afișul mare cât un cearceaf, pe care îl lipisem pe ziduri cu Petcu și Fulga, poate ajutați de 2-3 „gealați", în nopți reci de toamnă, cărând fiecare din noi pachete rulate cu afișe și o mare bidinea cu clei, pe care Petcu știu că o refuzase, ca să nu-i murdărească pardesiul.

Am petrecut împreună câteva luni, poate un an, și într'o zi a dispărut dintre noi, fără să fi lăsat urmă. Mai mult misterios decât discret, așa mi s'a părut acel salt în întuneric, și n'am izbutit să aflu niciodată care fusese adevăratul motiv al dispariției, urmată la foarte scurtă vreme de vestea care ne-a zguduit pe toți, a morții sale, nu se știe unde și când, nici cum. Am auzit atunci că ar fi avut o hemoptizie, fără să fi știut că fusese suferind; am auzit că fusese „ridicat" și luat la poliție și că ar fi murit în urma bătăilor pe care le-a suferit, nu știu dece și pentruce. A fost, pentru mine, un șoc scurt și crunt, și n'am reușit – niciodată mai târziu – să aflu măcar un singur amănunt despre George Petcu. Cartea lui de poeme nu știu dacă mai există între cele câteva plachete care au supraviețuit, în Țară, teroarei staliniste; n'am avut nici o fotografie a lui, nici singur, nici în acele grupuri pe care le făceam cu entuziasm, ca și cum ne pregăteam de pe atunci pentru adunarea materialului iconografic al cine știe cărei cărți de memorii.

Supraviețuiește numai manifestul pe care semnătura lui în verde cerneală îmi dă certitudinea existenței poetului. Nici măcar nu țin minte cum se numea placheta cu coperte (oare?) albastre. Dar îi aud câteodată vocea, și îi văd sfiiciunea de domnișoară, învăluit în frumosul lui paradesiu lățos.

„N'a fost niciodată", îmi spun de multe ori, gândindu-mă la oameni și

evenimente care ȘTIU că au fost. George Petcu, și el, „n'a fost niciodată". Dar **tocmai de aceea,** este parte din mine.

* * *

Unul dintre colegii mei de la „Liceul Andrei Șaguna", venit din satul Hărman, avea un prieten originar din același sat, pe care în secret îl admiram foarte mult: urmase câteva clase la „Școala Superioară de Comerț Andrei Bârseanu", și dat fiind că nu strălucise la studii, renunțase la „carte" și se lansase în viața de toate zilele, pe modesta (și pe-atunci sigura) cale a biurocrației. Prietenul și consăteanul colegului meu se numea, țin minte, Gârceag și faptul că era funcționar la P.T.T. îi dădea în ochii mei o strălucire specială, dată fiind marea mea simpatie pentru tot ce este în legătură cu poșta, maniac al scrisorilor și-al corespondenței cum mă știu încă din liceu.

Gârceag era un băiat blond și îndesat, purta o pălărie pusă „hoțește" pe-o ureche și putea (nu ca noi „șaguniștii") să meargă la „Gaura Dulce", să bea un păhărel de rom sau „un șnit la halbă" fără a fi amenințat să fie prins sau surprins de „vigilența" lui Valeriu Maximilian, profesor de desen și caligrafie, dar mai ales boem și total adept al lui Bachus.

Îl întâlneam pe Gârceag pe „Corso", fumând „Naționale" sau când era mai în formă, „Doina", și eram în admirația lui oridecâteori mă saluta, în mod foarte cordial și zgomotos, cu strigătul „Lohăs", inventat de el ca un fel de țipăt de liberare și război. Între sublocotenenții de la Regimentul 2 VM, între care văd și acum basca impecabilă a lui Mihail Chirnoagă, între acelea ale lui Constantin Șerbu și Ioachim Mercheșan. Gârceag trecea ca un fel de franctiror, și oridecâteori se arăta la un colț de stradă câte-o față nouă, se auzea un sonor și bine articulat **„Lohăs",** care scotea din fire pe burghezi și mira pe colegii de liceu, care nu înțeleseseră sensul adânc al acestui cuvânt, care înlocuia și pe „bună ziua", și pe „bună seara", chiar și pe „noapte-bună". În afară de asta, **„Lohăs"** era internațional și se putea aplica în chip egal șașilor și ungurilor care treceau pe străzi în acele după-amieze cosmopolite ale Brașovului.

Ceea ce însă are pentru mine un tâlc deosebit în pitoreasca personalitate a lui Gârceag, și ceeace m'a făcut să-l evoc în mod special, erau câteva din improvizațiile lui „poetice", pentrucă Gârceag afirma că „și el" e poet. De fapt, avea dreptate: îmi dau seama azi că în micile lui improvizații era prezentă ceva din ghidușia chiuiturilor și strigăturilor

din Țara Bârsei: toate aceste improvizații însă mi-au dispărut din memorie, luate de ani.

Nu pot însă uita că în mod „omagial" Gârceag „compusese" două mici poezii special pentru mine, după ce luasem premiul **Fundațiilor Regale** și devenisem o „personalitate" în lumea literară a Brașovului, care nu m'a acceptat de la început, dat fiind că eram „modernist".

Micile poeme ale lui Gârceag, mă gândesc azi, erau un fel de „haikaiuri", și el era din cale-afară de mândru de ele. După ce îmi spunea una, se uita la mine fix, și întreba: „Ce bă, nu merge?". **Mergea.** Prima „poezie" se compunea din aceste versuri:

„Guvernul din Haiti
face pipi".

Nu visasem încă la Haiti, nici la Port au Prince, și când am descins întâi în orașul lui „Papa Doc" m'am gândit la Gârceag, umblând pe Grand Rue, între catâri și mormane de gunoi. Poemul care însă mi-a mers direct la inimă, și care, ca să zic așa, îmi fusese **destinat** în mod **istoric** și **imperios,** era următorul:

„Guvernul din Hawai
zice tai-tai".

Tai-Tai, în limba româno-maghiară a slujnicelor din Brașov era ceva între „Servus" și „La revedere". **Tai-Tai,** pur și simplu. Nici: „viszontlátásra", nici „Auf Wiedersehen".

Dar ceea ce mi se pare deadreptul uluitor, este că în Hawaii băutura națională se numește **Maitai:** suc de fructe, rom, ghiață, cu o orchidee plutind în mijloc, alături de-o felie de ananas, cam cât un creion mai gros.

Între **Tai-Tai-ul** lui Gârceag din Hărman, și între **Maitaiul** pe care îl sorb uneori pe-o terasă de hotel în Waikiki, nu este distanță prea mare: viață de om.

ȘTEFAN BACIU

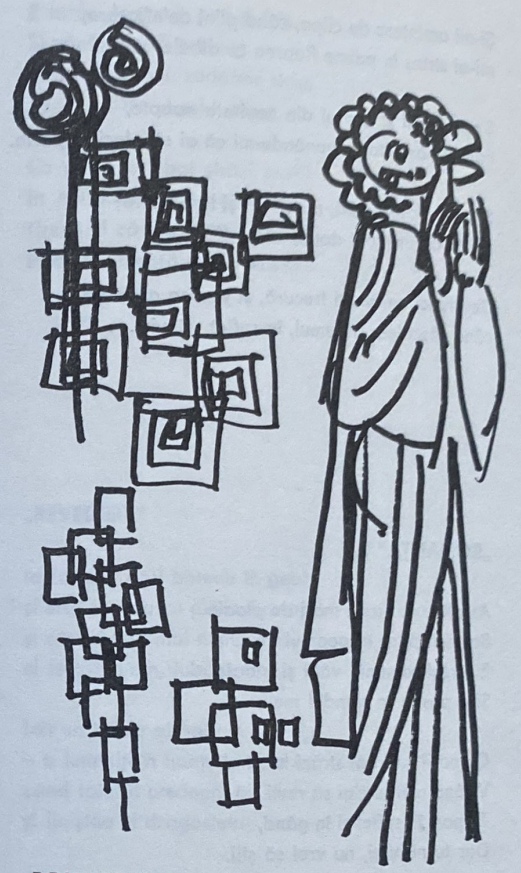

„ROMANȚA" 1

Cad iar fulgi de zăpadă, rămas bun tinereții,
și an cu an se adună, în calendarul vieții.

Ghiocei la tâmple, îmi apărură stranii;
acum în miez de noapte, cu ei îmi număr anii . . .

Și gându-mi sboară'n urmă, la prima mea iubire,
când strânși mână în mână, vorbeam de fericire.

Și-mi amintesc de clipa, când plini de'nfiorare,
mi-ai strîns în palme floarea cu albele petale.

Ș'apoi veni și ceasul din neuitata noapte,
când te-ascultam spunându-mi că ai să pleci departe.

Și tot o floare albă, mi-ai dat și la plecare;
azi în album sunt două, uitate fiecare.

De-atunci ani mulți trecură, și vechea amintire,
când răscolesc albumul, în suflet reînvie . . .

„ROMANȚA" 2

Ascult cum picuri mari de ploaie
Bat neîncetat în geamul meu.
E iarăși toamnă, vânt și ploaie
Și e pustiu în gândul meu.

Cu pașii rari bat străzi la rând
Visând mereu c'ai să revii.
Te port în suflet și în gând,
Dar tu nu vrei, nu vrei să știi.

În parcul mic, în colțul nostru,
Ca și'n trecut eu te aștept.
Dar ceasurile trec zadarnic,
Tu nu vii să mă strângi la piept.

Pe banca veche lângă mine,
O frunză veștedă-a căzut.
Ea îmi vorbește despre tine,
Și eu ascult trist și tăcut.

E iarăși toamnă, ploi și frig.
Și vântul șuieră prelung.
Zadarnic chem, zadarnic strig,
Zadarnic dorul mi-l alung.

Cu pașii rari bat străzi pustii
În noaptea umedă și rece.
Crezând că poate te-oi zări
În ori ce umbră care trece . . .

„REVEDERE"

Iar stropii grei băteau în geam
și sfat făceau cu plânsul meu;
și ceasul nu-l mai număram,
ci te-așteptam, iubitul meu.

Intr'un târziu ai apărut
– o luminiță'n noaptea mea –
când totul îl credeam pierdut
și liniștea și dragostea.

Când umerii mi i-ai cuprins
și gura tu mi-ai sărutat,
uitat-am anii ce s'au stins
și dorul ce m'a frământat.

Uitat-am tot și ca'ntr'un vis
abandonată m'am lăsat;
părea că'n brațe, un abis,
mă cuprindea c'un sărutat.

GRAZIELLA ALBINI

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

METAFIZICA CREAȚIEI LUMII

(Extras din „Letopisețul metafizic al Țării Românești")

Metafizica românească este o filozofie asupra Stării d'Intâi. Definită dogmatic, Starea d'Intâi este „locul" de prezență absolută în care stăruie fiecare lucru sau întâmplare din lume. In schimb, analiza genetică a Stării d'Intâi dovedește că locul de stăruință este mai degrabă act de fundare ontologică și de justificare etică a lumii.

Cunoașterea Stării d'Intâi este o problemă de conștiință (de sine). Gândirea conceptuală întâlnește obiecte pe care le constituie în „obiectivitatea" lor; iar viața afectivă trăește întâmplările lumii ca raport întreținut de către subiectul gânditor cu lucrurile lumii. Numai conștiința (de sine) face ca atât obiectul gândit cât și evenimentul trăit să devină **stări** (de lucruri). Este vorba de un act de reflexie conștientă prin care lumea cu obiectele și întâmplările ei de tot felul apare ca stare (de lucruri). Atunci se revelă conștiinței (de sine) „locul" veritabil de stăruință al lumii, cu alte cuvinte Starea d'Intâi în care stăruie, în mod absolut, fiecare lucru . . . la locul lui.

Pe aceasta Stare d'Intâi, Metafizica românească o vede ca un absolut etic. Starea d'Intâi reprezintă chiar justificarea ontologică a lumii ca „act divin", act de creație unică a lui Dumnezeu. Sub acest aspect, Starea d'Intâi nu-i un simplu „fund de lume", un „fond" anonim [1], ci un „loc" specific fiecărui lucru (sau ființă) din lume.

De aceea cultura românească revela totdeauna, în ethosul ei profund, Starea d'Intâi. In **Prolegomenele** acestei cărți am urmărit felul cum Starea d'Intâi se revelă în conștiința națională[2]. Dat este deajuns de o poveste, o cimilitură, un joc de copii sau un colind pentru a defini Starea d'Intâi ce se revelă ca stare **estetică** (dor-urît), **filozofică** (noimă) sau **mistică** (nunta mioritică).

---

[1] Ceea ce a făcut Blaga „personificând" acest fond preontologic sub numele de *Marele Anonim*.

[2] Prolegomenele au fost publicate în „Perspective Românești" (Paris, 1973).

O astfel de poveste, exemplară în felul ei, **recita** în primul rând discursul creației metafizice a lumii. Desigur că folklorul românesc aparține prin temele lui fondului cultural mondial. O „poveste" românească conține un mit universal, ușor identificabil la mai multe culturi în același timp. De asemenea, variații tematice se pot stabili în ceeace privește stilul povestei: fiecare popor trăește într'un spațiu cultural specific. Ceeace în schimb este personal și exclusiv unei națiuni este **conștiința etică** pe care povestea sau mitul o presupun. Omului de știință „folklorică", metafizicianul culturii românești reamintește că orice explicație valabilă se află în „Locul" absolut de stăruință al lumii pe care îl revelă discursul recitat de poveste. Astfel orice cultură națională revelă Absolutul prin stările estetice, filozofice sau mistice ce îi aparțin în mod autentic.

De aceea, de mai bine de două decade mi s'a impus convingerea că Metafizica românească nu poate fi decât un **Letopiseț** scris în 3 Cronici ce vorbesc de Firea, Cugetul și Exilul românesc. Iar stările de revelație ale Stării d'Intâi, ca act de conștiință națională[3] sunt mai ales estetice: stări de dor și stări de urît.

Astfel apare ethosul acestui neam ce trăește pe harta geografic-spirituală întinsă, după spusa poetului, „dela Nistru pân'la Tisa".

Un mit din Transilvania

T. Pamfile a publicat în prețioasa sa culegere întitulată „Povestea lumii de demult" un mit de geneză de lume de o foarte mare originalitate metafizică, în ciuda elementelor de sursă biblică, profund contaminate de mișcarea bogomilică.

Inainte de-a analiza această poveste culeasă în Transilvania, atrag atenția asupra felului cum ea trebuie citită și înțeleasă. Povestea este plină de elemente și teme mitologice ca Dumnezeu, Diavol, haos, interdicție, păcat, etc. De fapt toate aceste simboluri inevitabile unui limbaj nefilozofic corespund unei autentice gândiri metafizice ce a intuit Starea d'Intâi și ethosul tuturor stărilor de existență în lume. De aceea, dincolo de tema oarecum

---

[3] Conștiința națională este multiplă: istorică, organică, socială, axiologică, ontologică. Pentru ca să devină metafizică, conștiința națională trebuie să descrie starea d'Intâi ca Firea, Cugetul și Exilul Românului.

banală din povestea aleasă trebuie reținut modul de gândire a genezei metafizice a Lumii.

Iată această „Poveste" a lumii de demult:

„Se zice că de când cu **hăul,** când lumea nu era plăsmuită, trăia și Dracul în cer. Aici el slujea pe Dumnezeu, făcându-i cele de lipsă. Când l-a băgat Dumnezeu ca slujitor, i-a spus lui că până atunci îl va ținea în impărăția sa cea cerească, până când va asculta de el și nu va călca în odaia a douăsprezece din fundul cerului.

„Dracul nu i-a călcat de loc porunca și nu ar fi intrat, Doamne ferește, în chilia oprită. De aceea Dumnezeu îl iubea mult, căci pe lângă că era slugă credincioasă, mai era și isteț, lucru mare.

„Dară dela o vreme i se urî și Atotputernicului de **hău** și hotărî să plăsmuiască o lume mai frumoasă. In cele șapte zile cât a fost el pogorît din ceruri, – căci într'o săptămână a făcut el lumea, nu doară că n'ar fi putut-o gătă mai iute, dar bagseama așa a crezut înțelepciunea sa potriveala mai bună – dracul se furișă în odaia din fund a palatului dumnezeesc să vadă ce scumpătate va fi acolo, de l-a oprit Dumnezeu să calce în ea.

„Pe o masă găsi el o carte în care era scrisă înțelepciunea lui Dumnezeu. Văzând aceasta, dracul se puse să cetească și ceti, curios cum era, șapte zile și șapte nopți într'una, pe nemâncate și nebăute. In lăcomia sa, ca să se facă a toate știutor, uită că se apropie timpul când Atotputernicul se va sui din nou la cer, și Dumnezeu îl afla cetind.

Atunci el alungă pe dracul din cer, blestemându-l în chipul următor:

„– **Nichipercea** să te cheme, satană și diavol ce ești, necurat să fii, vicleanule, coarne să-ți crească, **Scaraonț,** duce-te-ai în pustii, spaima lumii să fii, ucigă-te crucea, ucigă-te toaca!

„Și grăind astfel, Dumnezeu îl izgoni pe dracul din cer.

După cum se vede, povestea cuprinde mitul creației lumii de către Dumnezeu și „păcatul" diavolului. Pe plan metafizic, povestea românească recită un discurs al Stării d'Intâi ce privește haosul anterior lumii create, stările estetice ale creației divine, fapta săptămânii cosmice, cunoașterea misterului absolut, etica salvatoare a Creației.

1. Haosul originar

Pentru Român, înainte de lumea creiată n'a fost nici Ființa nici Neființa, ci haosul. Intr'adevăr, înfăptuirea lumii ar fi imposibilă din Neant deoarece

din „nimic" nu poate ieși . . . nimic. Iar lumea născută din Ființă este deasemeni de neconceput deoarece nici transformarea Ființei în lume nici degradarea ei fenomenologică n'au vre-un sens etic. Doar haosul – ca „loc" și „substanță" dincolo de Ființă sau de Neființă – poate constitui o „materie" sau un „a priori" lumii creiate.

Pe plan temporal, haosul primordial se situiază în timpul povestei ce se petrece întotdeauna „cu trei zile înainte de vremurile noastre". Suntem astfel preveniți că ființele și evenimentele povestei aparțin unei realități în care personagiile pot fi imaginare (deși mai totdeauna analogice lumii noastre) iar etica lor profund adevărată.

În acest timp de dincolo de vremi se ivește haosul. El este ne-lumea, mai precis absența de lume. Dar știm că gândirea românească nu acordă absenței o valoare ontologică, de „nimic de lucruri" sau de „nimeni de ființe". Haosul este absență de lume în măsura în care lucrurile și ființele nu au fost încă ordonate și învecinate de către Creator (Dumnezu sau om). În acelaș timp, haosul este un fel de lume imposibil de cunoscut deoarece nimic și nimeni n'au fost aduse la lumina . . . lumii.

Numai astfel haosul subsistă, concept intelectual valabil deși nici-o intuiție intelectuală sau sensibilă nu revela „conținutul" lui. Dar ce este un lucru „haotic?" Din punctul de vedere al cunoașterii, haoticul este obiectul lipsit de sens, lucru ne-constituit de gândire. Ceea ce înseamnă că lucrul „haotic" nu este în lume, Lumea fiind locul luminat pentru apariția, cu noimă, a oricărui lucru cunoscut. Totuși, lipsa de cunoaștere a „haoticului" nu interzice starea lui ca atare. Numai că lucrul desemnat ca stare necunoscută (în lume) implică o **stare de lucru anterioară revelației** (fenomenale) **a lucrului în lume.** Starea aceasta primordială trăită de constiință ca stare ne-luminată este însăși Starea d'Intâi a lucrului ca „virtualitate" de-a fi în lume.

Astfel haosul, ca totalitatea lucrurilor fără lume, desemnează starea lumii in anterioritatea ei pre-ontologică. Haosul din povestea românească este un fel de a spune Starea d'Intâi ca și cum aceasta ar fi rămas „exterioară" lumii. Dar faptul că există Lumea dovedește tocmai că Starea d'Intâi nu poate „locui" decât în lume – ea este însăși „locul" de stăruință al lumii –; deci haosul nu este decât un moment privativ din viața lumii, starea lui fiind repede depășită de în-lumirea Lumii.

Dar Dumnezeu își are locul lui în haos atât timp cât Lumea nu este încă creată. De fapt Dumnezeu pare a fi „la el acasă" în Starea d'Intâi deoarece lipsa lumii (ca loc de apariție a celor ce sunt) nu înseamnă lipsa existențială a lui Dumnezeu. Dumnezeu există ca Absolut . . . în Starea d'Intâi. Dealtfel

totul aici stăruie ca stare, divinitatea fiind un fel de-a stărui „din tot timpul", în afară de timp și spațiu.

Dacă Dumnezeu **trăește** în haos, atunci starea lui nu poate fi decât o lume gospodărită: nimic sau nimeni, pentru Român, nu poate trăi undeva, fie chiar în pustiu, în cer sau în iad fără ca locul locuit să nu fie „sfințit" ca gospodărie. Ori gospodăria românească ascultă de două categorii esențiale care definesc existența în raport cu ontologia și etica locului de viețuire. Este vorba de categoria rânduielii și categoria vecinătății[4]. Astfel haosul primordial se transformă în gospodărie (cerească) îndată ce Cineva trăește în el. Dovada cea mai bună că lucrurile se petrec astfel, este că „Dracul slujea pe Dumnezeu, făcându-i cele de lipsă". Raportul între „stăpân" și „slugă" este definit de categoria rânduielii: fiecare la **locul** lui, după starea lui (aici, starea de divinitate a Atotputernicului mai presus de starea „inferioară" a celui ce prin logica rânduielii trăește în infern)[5]. În același timp, gospodăria haosului primordial respectă și categoria vecinătății care, în lumea românească, apare sub forma „omenie". Dumnezeu acceptă vecinătatea diavolului în gospodăria cerească ca „om de omenie" deoarece „Dracul era slugă credincioasă", adică demn de-a fi omenit. Cum însă la Dumnezeu actul de omenie este act de iubire, „Dumnezeu îl iubea mult pe Diavol" spune povestea.

2. Stările estetice

Conceput ca împărăție cerească, haosul este o gospodărie unde Dumnezeu, slujit de Diavol, ar fi putut stărui deapururi fără nici-o altă dorință.

Acest lucru este imposibil pentru Român. Din moment ce **hăul** este o stare a lumii (chiar ne-luminată de creație), el provoacă, în mod necesar, conștiința unei **stări de-a fi și de-a nu fi.** Cu alte cuvinte: Dumnezeu stăruitor în Starea d'Intâi a lumii (necreiate), locuitor hăului gospodărit ca „lume cerească", trebuia neapărat să fie conștient de starea în care se află haosul.

[4] Categoria vecinătății a fost ignorată de cercetătorii ethosului românesc. Astfel, Dl. C. Amzăr (cf. Perspective românești) face din „omenie" o consecință a (categoriei) rânduielii românești. Lucrul nu mi se pare evident. A fi „la rândul său", a-și ține „rangul", nu înseamnă neapărat a fi și om de omenie (un boier n'a fost totdeauna „de omenie" față de țăran). Ci doar conștiința însului ca „vecin" semenului său (și restului Creației) îl determină să fie „om de omenie".

[5] Infernul la început a fost „rang" rânduit diavolului în Gospodăria cerească.

Dumnezeu resimte deci starea de lucruri a haosului fără lume. Actul creației se impune dela sine deoarece el răspunde unei luări de conștiință absolută despre starea lucrurilor din haos ca Stare d'Intâi fără manifestarea Lumii.

Conștiința absenței lumii se anunță ca stare estetică de urît și de dor în același timp. Astfel povestea românească spune că „de la o vreme i se urî și Atotputernicului de **hău**..." Este vădit că metafizica creației la Român preferă stările estetice ca metodă de decoperire a Stării d'Intâi. Așa cum am arătat în **Estetica românească**[6], starea de urît este provocată de prezența opacă a lumii și-a lucrurilor (gospodărite) ne la locul lor. Haosul, oricât ar fi el loc de stăruință cerească nu-i mai puțin lipsit de noimă îndată ce este confruntat cu rostul lumii. De fapt el provoacă starea de urît absolută deoarece haosul este ne-lumea prin excelență. Dar acest urît de dimensiuni cosmice, trăit de Dumnezeu, are și o față pozitivă: el este în același timp **dor** de lume. Prin conștiința lumii absente, Dumnezeu este cuprins de dorul unei lumi „frumoase". Cum totul este absolut la Dumnezeu, dorul și urîtul sunt identice[7]. La origina lumii se afla o stare estetică de „urît-dor" de lume.

3. Actul creației

Creația este trecerea lucrurilor din starea „haotică" în starea „cosmică". Creația este act de gospodărire, adică de rânduială și de învecinare. Actul creației este deci act de „lumire", adică de „luminare" (**lumen** inseamnă lumina revelată, lumina **lumită** ca... lume).

Când Dumnezeu „se hotărăște să plăsmuiască o lume mai frumoasă", proiectul divin are ca scop să lumineze lucrurilor scufundate în starea lor... haotică. Cu alte cuvinte, Dumnezeu le dă un rost: acela de-a stărui ca loc pentru propria lor manifestare. Lucrurile capătă o noimă, un sens. Luminarea lucrurilor este **lumirea** lor: Dumnezeu le revelă, prin actul creator, starea lor de-a fi sau de-a nu fi **în** Lume. Astfel spus, Dumnezeu le dă lucrurilor posibilitatea de-a exista: din „stare" pur și simplu el le solicită la „ex-stare", adică la **existare.**

Pentru a creia Lumea, Dumnezeu coboară... în lume. Ilogismul poveștei românești nu este decât aparent. Intr'adevăr, actul creator de lume este act de

[6] Câteva capitole din *Estetica românească* au fost publicate în Revista Scriitorilor Români (numerele 8—12).

revelație al lucrurilor ce **stăruesc** în haos. Adică: Dumnezeu „coboară" pe lângă fiecare lucru, în intimitatea stării lipsite de „rost" lumesc, pentru ca să reveleze, prin cuvânt, rostul stării sale în lume. Dumnezeu „cuvântează lucrul" să fie revelat propriei sale stări. Trecerea lucrului dela starea haotică (resimțită ca absență de lume) la starea „cosmică" (gospodărită) este act de revelație, deci de creație a lucrului ca obiect manifestat în lume. Când Dumnezeu „coboară" în lume pentru a desvălui fiecărui lucru rostul său lumesc, El săvârșește un act de transcendență (adică de „trecere" de la o stare la alta). Astfel Dumnezeu „trece" din cer pe pământ revelând lucrurilor starea lor lumească. Transcendența Absolutului este de fapt transcendarea stării fără lume a lucrurilor în starea deacum lumească a lor. Dumnezeu coboară **în** lume, pentrucă orice act de transcendență este **în** lume.

Cel ce transcendă este Dumnezeu. Niciun lucru nu este în stare să „coboare" din haos prin propria lui voință. Ci Dumnezeu cuprins de dor de lume face act de transcendență, adică de **ex-**sistare. In vecii vecilor, Dumnezeu rămâne Primul Existent, Creatorul de care depinde transcendența fiecărui lucru, adică existența obiectivă în lume. Revelator și rostitor de Lume, Dumnezeu este **Logosul** din Evanghelia Sfântului Ioan. Iar înlocuirea Logosului divin cu logosul uman (rațiunea) nu schimbă cu nimic procesul de creație al lumii ca stare cu noimă (existența gospodărită a lucrurilor). Intr'adevăr, actul creației este „poveste" adică discurs de revelare a stărilor de-a fi sau de a nu fi a fiecărui lucru. O zicătoare sau un joc de copii, de pildă, este o spunere a lumii în vederea ex-stazierii lucrurilor, a determinării rostului lor[7].

În ceeace privește cele „șapte zile ale creației", ele își au rostul lor etic. Că Dumnezeu, după povestea din Transilvania, ar fi putut „gătà" lumea mai iute", este desigur în puterea Lui. Etic însă, sub semnul gospodărirei lucrurilor, creația trebuia făcută în „șase zile lucrătoare și a saptea sărbătoare". În schimb, ceeace trebuie subliniat este prezența lui Dumnezeu în lume timp de șapte zile. Dumnezeu nu se retrage în gospodăria Sa cerească pentru a se odihni, ci rămâne în lume. Duminica Românului face parte din actul creator de lume. Ea reprezintă ziua în care Starea d'Intâi, coborîtă în lume, își anunță prezența veșnică în lume. Astfel omenirea este asigurată că toate au un rost deoarece Absolutul este „printre noi"[8].

---

[7] La Om, starea de urît precede starea de dor. Haiducul, ciobanul „mioritic" sau Păcală trăiesc consecutiv și nu simultan stările de urît și de dor.

[8] Exemple: *După melci* de I. Barbu, *Horele* de T. Arghezi.

4. Cunoașterea misterului absolut

Scopul creației este facerea unei „lumi mai frumoase". Actul creator apare ca o luare de conștiință a fiecărui lucru în totalitatea Stării d'Intâi. Astfel, manifestarea lumii este asigurată „ontologic" prin prezența efectivă a Stării d'Intâi ca act de revelație și de încarnare (în lume) a Logosului.

Manifestarea lumii nu înseamnă neapărat și cunoașterea ei ca atare. Desigur că prezența Stării d'Intâi este deajuns pentru stăruința ontologică a fiecărui lucru; dorința lui Dumnezeu n'a fost decât de a dărui o „lume mai frumoasă", un „cosmos" stărilor de lucruri din haos. De aceea, dela început, creația apare ca un **Paradis** deoarece lucrurile stăruesc în totalitatea Stării d'Intâi. Înțeleg prin stare paradisiacă a lucrurilor starea de extaz prin care fiecare se revelează sieși în **prezența** Stării d'Intâi.

De aceea, în paradis, cunoașterea este de prisos: a se cunoaște pe sine însuși înseamnă a stărui în Starea d'Intâi. Numai îndepărtarea sau chiar ignorarea Stării d'Intâi („loc" absolut de stăruință) justifică actul cunoașterii ca act de conștiință a unei stări „exterioare". Ci Dumnezeu a socotit că frumusețea lumii noi creiate se află tocmai în această dăruire de sine, ca Stare d'Intâi, lucrurilor revelate lor înșiși. Din „păcate" – căci este vorba do un păcat originar – creația ontologică a lumii a fost **dublată** de cunoașterea (epistemologică) a ei. Ce spune povestea românească? Incă de pe vremea **hăului,** misterul Creației ca act (virtual) al Atotputernicului se află scris în Cartea Facerii. Dar **nimeni** în afară de Dumnezeu nu trebuie să cunoască acest mister. De aceea Dracului, ca slugă la gospodăria cerească, Dumnezeu îi interzice să intre în cea de-a douăsprezecea chilie unde se află ascuns misterul.

Atât timp cât Dumnezeu locuește în haos, Diavolul nu calcă porunca deoarece: „Domnul ferește"! Când Dumnezeu coboară în lume, Diavolul rămâne fără acest ajutor divin. La origină, ispita nu vine din sufletul (rău) al Diavolului ci din lipsa de ajutor dumnezeesc. Absența lui Dumnezeu devine gol ontologic: fără Starea d'Intâi, haosul rămâne fără **ethos** („Doamne ferește!"). Dumnezeu nu mai „ferește" deoarece El nu mai este prezent în haos (ci Prezent în Lume). Lipsa absolutului din hău, transformă haosul în Neant absolut: un „Nimeni de Dumnezeu". Ori Dumnezeu a spus: **„Nimeni** să nu cunoască misterul înscris în Cartea ascunsă în chilia No. 12 a Palatului Dumnezeesc". Acest „Nimeni să nu cunoască" a devenit, odată cu Neantul absolut al haosului: „Nimeni **poate** să cunoască". „Nimeni", adică tocmai Diavolul rămas singur, fără revelația Stării d'Intâi a lumii.

Astfel, în timp ce Cuvântul face lumea (ontologică), „Nimeni" citește misterul ei în Cartea Facerii. Cu alte cuvinte se poate spune că Diavolul este primul martor al Creației, singurul care „știe" lumea din afara ei (fiind situat în haos). La actul creației lui Dumnezeu, timp de 7 zile și 7 nopți, act ontologic prin excelență (deoarece este vorba de existența lumii), corespunde un **act epistemologic** al Diavolului.

Povestea românească exprimă drama metafizică în care se află Lumea de la originea ei[9]. Din voința divină, Lumea trebuia să fie „frumoasă", adică paradisiacă: stare de extaz, fără lipsă de stăruință absolută. Ci actul „păcătos" al Diavolului, ca act de cunoaștere, a profanat starea de extaz a lucrurilor. Paradisul (ontologic) este pierdut din nesocotința **Nimănuia** care a vrut să cunoască misterul **„din afară"**. Ori Dumnezeu dăruia o cunoaștere nedespicată de existență, o cunoaștere prin revelație de sine a Stării d'Intâi în care stăruie fiecare lucru. De atunci, se poate spune (parafrazând) că „creația lumii este dumnezească, iar cunoașterea ei faptă diavolească"[10].

5. Salvarea lumii

Definiția cunoașterii ca „păcat" contra stării paradisiace a lucrurilor este reluată de mitul biblic al „pomului cunoașterii". Incăodată, Diavolul va fi la origina acestui act „luciferic" săvârșit acum de om. Ceeace povestea românească precizează este tocmai pierderea stării paradisiace ca **ethos** („bine și rău"). Prin cunoaștere, omul caută să refacă starea extetică a lucrului nedespicat de Starea d'Intâi ce i s'a revelat cu ocazia creației paradisiace a lumii.

De aceea cunoașterea poate fi un fel de a salva lumea pierdută tocmai prin actul interzis al cunoașterii. Cu condiția ca „obiectul" cunoașterii să fie Starea d'Intâi. Cu alte cuvinte, cunoașterea va trebui să fie metafizică: cunoașterea stării absolute în care stăruie Lumea de la originea ei.

Meritul „povestei" românești este de-a fi instruit sensul metafizic al cunoașterii. Astfel, Dracul ca „Nimeni" al haosului originar va fi trimis de Dumnezeu, în rugăciunea de fiecare zi a Românului „după pustii".

Conștient de Starea d'Intâi a Lumii, Românul se dovedește – îndată ce este cuprins de dor și de urît – creator de o „lume mai frumoasă".

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

---

[9] Metafizica stărilor mistice arată că Dumnezeu este „în noi" (și noi în El).
[10] Blaga a scris un volum despre „cunoașterea luciferică" (a misterului).

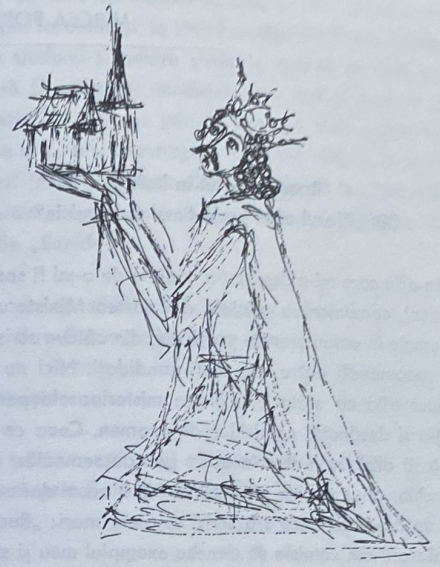

PATRIA E NUMAI INAINTE

Patria e numai Inainte!
Nu există punți spre înapoi.
Ne împing din urmă miile de tineri
Care fug pe unde pot și vin cu noi.

Patria e fapta noastră'n lume.
Veche vitejie de a zice: NU!
Când Hristos e prigonit din inimi
Și în locul Lui e pus... P.C.S.U.

Patria e luptă pân' la groapă
Optimismul rarilor nebuni!
Dăruire dezinteresată
Vis de samurai și de tribuni.

ION CICALĂ

MIRCEA POPESCU

Bacalaureatul în Italia
Din „Ziarul unui președinte de comisie"

Și anul acesta aflu care mi-e destinația, înainte de a-mi fi sosit, ca de obicei la ultimul moment, comunicarea oficială din partea Ministerului ori de a-mi fi descoperit numele în vreun ziar de provincie, din câteva scrisori particulare, în care mi se recomandă patru sau cinci candidați. Nici nu mă mai întreb cum de au putut afla cu atâta anticipație misterioasele personaje care-mi scriu compoziția și destinația comisiilor de examen. Ceea ce surprinde e că lumea continuă să aibă încredere în acest gen de semnalări a căror inflație le-a redus sau chiar anulat orice eficacitate. Până acum doi ani obișnuiam să mă prezint cu un dosar pe care era scris, cu litere mari: „Recomandări"; și-i invitam pe profesorii din comisie să urmeze exemplul meu și să depună toate scrisorile cu recomandări la dosarul comun. Am putut constata altfel că, în nu-mi mai amintesc bine care an, nu era candidat care să nu fi fost „semnalat" de cineva bunăvoinței comisiei.

O singură dată a trebuit să intervin într'o situație provocată de aceste procedee, de cele mai multe ori, la drept vorbind, nevătămătoare. Unei candidate prostuțe, dar oarecum pregătită, îi fuseseră **aplicate** doze excesive de semnalări, așa încât, la darea socotelilor finale, mi-am dat seama că fetișcana, cu rude sus puse la centru și la periferie, „risca" să ia bacalaureatul cu o medie în jurul lui 8. Ceea ce ar fi sărit în ochi și ar fi stârnit, dacă nu proteste, măcar suspiciuni. I-am rugat pe colegii din comisie să reducă dozele de „pile", în însuși interesul candidatei, care-și cunoștea limitele și s'ar fi putut traumatiza, văzând rezultatul examenlui. N'a fost greu să conving comisia.

* * *

Totdeauna când ajung la destinație și dau ochi cu profesorii din comisie, notez o anumită surpriză. Mi-au citit numele în scrisorile de numire sau în ziarul local și-și închipuie că „Mircea" e un nume femenin. Mă simt dator să le explic îndată cum stau lucrile în românește; și, ca să creiez o atmosferă cordială, de care am nevoie în luna de zile cât vom sta împreună, le spun că pe timpul fascismului, la Universitatea din Roma, examenele se făceau separat pentru studenți și pentru studente, așa că de cele mai multe ori mi s'a întâmplat să fiu singurul candidat între zeci și sute de candidate, care mă priveau destul de perplex (din fericire, pe acea vreme al treilea sex nu avea difuziunea din zilele noastre). Și, ca să mă răsbun, le amintesc că numele italian „Andrea" (Andrei) e masculin, deși termină în a, ba citez chiar distihul unui poet ignorant, care, bazându-se pe sufixe înșelătoare, invertea rolurile personajelor din „Eneida":

„In questi boschi passeggiar solea
Il re Didone e la regina Enea".

Adică, pe românește:

„prin acești codri obișnuiau să se plimbe
Regele Dido și regina Enea".

* * *

Cum se apropie examenele de bacalaureat, ziarele și revistele încep să publice considerații și amintiri ale multor personaje la modă, în special actori și actrițe, cântăreți și histrioni, dar și oameni serioși, care țin să sublinieze teroarea de acest examen, care încă îi persecută. Mai toți – și în special cei care cu siguranță nu au înfruntat niciodată bacalaureatul fiindcă s'au oprit la clasele primare sau, în cel mai bun caz, la gimnaziu – povestesc coșmare: visează și acum examenul de bacalaureat. Interpelat și eu, fără să fiu deloc faimos, am exprimat opinia că la originea acelor coșmare nu e atât teama persistentă, după atâta vreme, cât, mai probabil, o digestie dificilă...

* * *

Ce ființe curioase, profesorii de liceu din diferitele comisii pe care le-am prezidat, din nordul extrem al Italiei până în Sicilia! Sunt oameni modești în cea mai mare parte, fără un orizont prea larg, fără interese la zi. Rar de tot isbutești să abordezi cu ei o problemă actuală de estetică, de lingvistică, de filozofie, de teorie a culturii, de sociologie nu vulgară. Au familie numeroasă, greutăți de tot felul, dau lecții particulare cu duiumul; tema di-

scuțiilor în comisie, când nu e vorba de judecarea candidaților, e în permanență retribuția pentru aceste examene, cu calcule care nu se mai sfârșesc. Când intră, însă, în materia lor, pe care o predau de ani de zile, uneori de zeci de ani, te uluiesc: știu **tot,** mii de versuri pe dinafară, data, meridiane și paralele, combinații chimice, grade de evaporare, sisteme pedagogice, logaritmi, construcțiile gramaticale cele mai neașteptate, excepțiile la orice regulă. Atâta siguranță mă dărâmă. Și-l compătimesc pe bietul candidat care trebuie să înfrunte astfel de monștri ce nu cunosc ezitarea sau imprecizia, și nu par dispuși, natural, să le tolereze.

* * *

M'am pus de acord, în taină, cu secretara școlii pe lângă care funcționează comisia noastră: poșta se distribuie la terminarea fiecărei zile de examen. Am notat că una din profesoare e extrem de sensibilă la scrisorile pe care le primește, și primește mai în fiecare zi una. Dacă veștile sunt bune, e de o înțelegere excesivă, trece pe toată lumea, chiar când un candidat debitează nerozii scandaloase; dacă-s rele, devine un fel de fiară, e agresivă, mușcă, se distrează cu cine-i pică pe mâini ca pisica cu șoarecele. Recurg la reținerea momentană (și abuzivă!) a poștei ca să salvez echilibrul de valutare al comisiei.

În schimb, profesorul de latină, bun creștin, care trece pe la biserică în fiecare dimineață înainte de a veni în comisie, îmi creiază alte probleme. E terorizat de posibilitatea unei judecăți pripite ori parțiale ori, în vreun fel, nedrepte. Oridecâteori dă o notă, îl apucă scrupulele, și discuțiile se prelungesc enorm. „Dar poate că greșesc eu, cine știe?!", „am impresia că m'am înșelat", și așa mai departe. După câteva zile de tortură, îl iau de o parte, îi mărturisesc că apreciez mult grija și îndoielile sale, că scepticismul e o formă, poate chiar **forma** prin excelență, de înțelepciune, dar că noi ne aflăm unde ne aflăm ca să „judecăm", se înțelege cu cât mai mare obiectivitate posibil; și-l sfătuiesc ca la anul, dacă între timp nu-și va fi schimbat filozofia, să renunțe, creștinește, la numirea în comisii de bacalaureat.

* * *

Profesoara de științe naturale și profesorul de filosofie se ciorovăiesc continuu. Stau alături, și orice întrebare pusă candidaților le dă ocazia să reîmprospăteze, fără o fărâmă de originalitate, o veche dispută între savantul

pozitivist, care crede că știința a descoperit totul, și ce n'a descoperit o să descopere, și gânditorul idealist, convins că în fața filozofiei, care „înțelege" totul, toate celelalte discipline trebuie să stea în genunchi. Candidații profită de situație și dau dreptate, pe rând, uneia și celuilalt.

* * *

Foarte emotivă, o candidată dela Napoli – 18 ani, părul în coade, brună cu ochi de jeratic, și totuși timidă, tremurând – i-a cerut președintelui comisiei să-i stea alături, cot la cot, pe toată durata exemenului oral. Mirosea a mare și a busuioc.

* * *

Fata din prima bancă e cu siguranță îndrăgostită. Scrie câteva cuvinte, și îndată își ridică privirea azurie spre fereastră și se pierde în contemplarea munților pe care și eu îi văd departe, la orizont. Rămâne așa, visătoare, îndelung. Pe urmă se apucă iar să scrie. Dar frazele se înșiră greu, încet de tot. Ce-i poate păsa ei de „poeții minori din veacul al XIX-lea" când ziua e atât de luminoasă și fericirea o așteaptă, certă, la ieșirea din clasă, peste două are? Iar e pe gânduri, și surâde. Ce se va fi ales din tema ministerială, care numai la surâs nu îndeamnă?

* * *

Citesc temele de italiană, și încă o dată mă isbesc de o problemă îngrijorătoare. Subiectele sunt foarte generice, ca să li se dea posibilitate candidaților, chipurile, să se exprime, să manifeste idei și sentimente proprii, să-și dovedească „maturitatea" (bacalaureatul în Italia se numește „examen de maturitate", și titulatura e pretențioasă: când se poate spune că un om e „matur"? poate niciodată). Ceea ce derutează e ușurința cu care tinerii sunt învățați să rezolve, **pe hârtie,** problemele cele mai grele. E un defect al școlii în mai toată lumea apuseană. Manualele și profesorii le dau a înțelege elevilor că pacea poate fi obținută dela o zi la alta, e deajuns să nu li se permită „răilor" să provoace războiul; că foametea de care suferă milioane de persoane poate fi înlăturată cu un act general de bună voință; că rasismul e o simplă prejudecată, de care oamenii se pot debarasa oricând; că o distribuție mai echitabilă a resurselor unei națiuni ar evita revoluția; și așa mai departe. Nu ezit să spun că e o **crimă** a le da tinerilor astfel de iluzii. Ca și când n'ar fi vorba de probleme milenare, și poate chiar congeniale destinului uman. Rezultatul va fi că, dintre acești tineri, cei mai puțin dotați și poate

cei mai generoşi vor cădea pradă anarhiei, atribuind societăţii, guvernului, burgheziei, capitalismului, urbanismului, religiei, vina nerealizării unor ideale la care credeau că se poate ajunge doar întinzând braţul. La originea agitaţiilor studenţeşti din Occident e, desigur şi această lecţie greşită de facilism universal.

* * *

Un candidat pe care n'am avut cum să nu-l trântesc îmi trimite la fiecare început de an, de prin 1963, o ilustrată cu urări. Termenii sunt călduroşi, peisajul reprodus e încântător, cerneala nu pare deloc otravă. Şi totuşi atâta **fidelitate** mă intrigă şi mă neliniştește. Să aibă vreo semnificaţie misterioasă acest rit anual? Aş participa şi eu la joc, dacă aş cunoaşte adresa expeditorului, care probabil că acum, după atâţia ani, are o familie, copii, un servici, alte probleme şi griji. Pe mine, însă, se vede, nu m'a uitat...

MIRCEA POPESCU

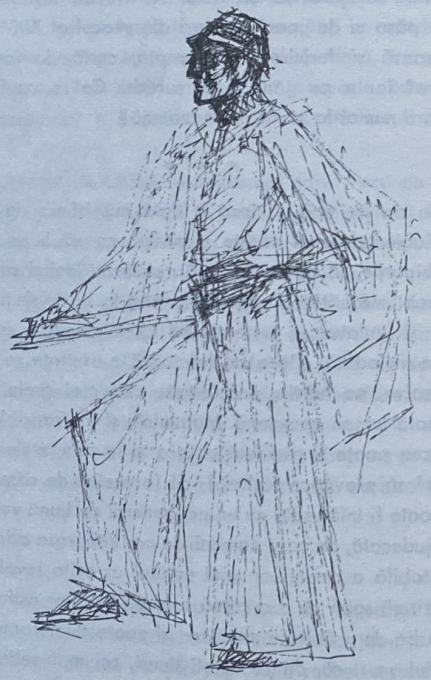

PASCALE

S'a oprit din scris şi pana.
Toate, de înmărmurire,
Las' să picure din rana
Fiului, dumnezeire.

„Iartă-l Doamne că nu ştie
Ce-a făcut sau ce doreşte,
Azi s'a lepădat de iie
Şi-a uitat de pâini şi peşte.

A uitat să-şi oglindească
Ceru'n milă şi iertare.
Purta coif, azi, poartă cască
Şi mereu ceva nu are.

Strânge 'ntruna ca'n blesteme,
Strânge depășind măsura,
Și visând tot diademe
A 'ncurcat mila cu ura.

Tu i-ai dat să-ți poarte chipul
Cel întru desăvârșire.
El, îți numără nisipul
Și se'mbată din potire.

Tu ai vrut stăpân să crească
Și'n dreptate să-ți urmeze,
El, din dania cerească,
Toate vrea să'nstrăineze.

Iartă-i Tu deșertăciunea,
Iartă Doamne tuturora;
Repeta-voi rugăciunea
Până când suna-va ora."

Picură din rană sânge.
Buze binecuvântare
Murmură, iar lumea plânge
Și se'nșiruie cărare.

Cade brumă de culoare
Peste ouă ce le'nchină.
Dor genuchii, umăr doare,
Crește crucea în lumină.

Frunți se pleacă la mormântul
Ce-are piatra răsturnată.
Șoaptele le poartă vântul . . .
„Iartă-i Doamne încă-odată!"

ZI DE TOAMNA
(Variantă)

Soarele raze revarsă
Când fierbinți când ca din beci,
Parc'ar vrea să facă farsă,
Aur scoate 'n raze reci.

Crengile stau încordate,
Frunze galbene-au pălit,
Binecuvântării date,
Daruri noi s'au zămislit.

Via poartă'n sârme poame
Sau s'anină de haragi,
Șiruri lungi ca niște coame
Purtând uriașe fragi.

Toamna trece călătoare,
Toate ei i se cuvin,
Și îmbracă'n sărbătoare
Pâine nouă și nou vin.

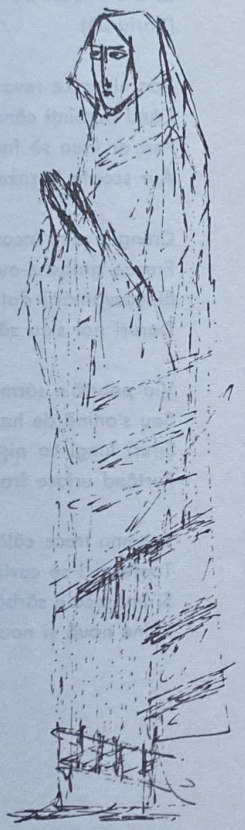

SPRE PLATON

Pe a zilelor alei,
Au trecut dintre acei
de-au lăsat în urma lor
Umbra'n nesfârșit covor,
Care crește și s'așterne
Temelie grelei ierne.

Pe nevroze'n froidian
Stă fâșii intregul an,
Și din ele-au răsărit
Proaspăt gândul rătăcit,
Ce, prin ani și depărtare,
Readuce contemplare.

ȘTEFAN GHEORGHE THEODORU

INVINSUL

Unde m'am așezat,
N'am stat.
M'a fript pământul ars,
Apa a fost sălcie;
N'a crescut vie,
Rodul s'a stins
Nu l-am avut decât în vis
Înainte să învie.
Sudoarea trudei mele a supt-o vântul nebun.
Însă m'au ars când i-am strâns în pumn
Să curăț vatra.
Mi s'a surpat privata,
Când am golit-o cu lopata.
Blestemele zeilor fugiți de lume
S'au bălăcărit peste mine'n spume.
Din ce-am făcut,
Din ce-am început,
Sângele tot l-a supt
Groaza, păcatul și necazul.
Peștii morți au umplut iazul,
Copiii mi s'au născut strâmbi,
Apa morții a trecut de cărâmbi.
Păsările răpitoare: ulii, erelii și vulturii
Îmi pradă nevoile gurii.
N'am casă,
N'am masă,
N'am pat,
N'am privată.
Părțile trupului meu când cată
Să se ducă'n risipire,
Se-întind pe coaja pământului fără fire.
La mine nimic nu se adună,
Am arătat, am spus și am zâmbit;
La orbi am arătat,
Pustiului am spus
Și morților a fost sortit zâmbetul meu.

Când se strânge noapte'n zi împrăștiată,
Să se reverse iară toată,
În snopi,
Din oala'ntoarsă a cerului cu ochi,
Nu mă cuprinde somnul.
Stau fără soț, eu, unul,
Singur, vârf fără dor,
Singurătățile mele mă dor.
In prourul zilei gălbie,
Când soarele încă'ntârzie
Să sară pârleazul de foc,
Mă saltă lumina din loc.
Ziduri răcite de noapte
Acopăr goliciuni și șoapte.
Suiți fără veste,
Stau munții în creste.
Pe sub lumină s'adună nori.
Căptușelile lor se auresc cu sori.
Umblă toaca morii,
Albesc răscrucile vii.
Morții adorm de zi,
Oameni vii se scoală
Să strângă lumea'n poală.
M'a'mpuns cu sulița soarta,
S'a deschis ca o gură poarta,
Acopăr golul cu mâna
Și-i potrivesc țâțâna.
În pragul cu lespezi,
Du-te să vezi,
Așezați în rânduri haine,
Stau dușmanii și râd de mine,
Mă scuipă cu ciudă și bale,
Cuțitele lor mă lovesc în șale.
Cobor un pas înspre vale,
Nourii umblă agale,
Lumina se'nfinge în mine.

Căzând, în prăbușirea mea,
Ca'n rostogolul unei harfe,
Sunau de sunetele sparte
Atomii cărnii mele moarte.
Atât a fost și-apoi,
Svârlind privirile'napoi
Din boarea nemuririi mele,
Ce se urca la zei,
Cutreerând prin stele,
Văzui dușmanii mei,
Cum după ce mă îngropase,
Bătătorind deasupra-mi pământul de mătase,
Umblau ca în oglindă
Să'nșele și să prindă
Icoana mea din stea,
S'o'nmormânteze și pe ea

CRIȘAN MUȘEȚEANU

MIHAI CISMĂRESCU

MIORIȚA – MIT JURIDIC?

Vrând, nevrând trebue să recunoaștem că la început a fost Miorița, că începutul nostru a fost și este „pe o gură de rai" și că se termină într'o nuntă cosmică.

Din 1850, anul când a apărut această baladă în versiunea lui Vasile Alecsandri, variantele atât de numeroase și contradictorii ale acestui poem genial (peste 800) au dat naștere la interpretări și exegeze tot atât de numeroase, tot atât de contradictorii.

Nu vom discuta în aceste pagini problema de a ști dacă Miorița – baladă și colind în același timp – întruchipează specificul simțirii, concepției noastre de viață românească dacă ea simbolizează virtuțile cardinale ale poporului român. Personal sunt înclinat mai de grabă să cred că spiritualitatea noastră, în ceeace are ea mai original, mai profund, este complexă, și în nici un caz nu este ireductibilă la o operă, oricât de genială ar fi ea. In aceste rânduri doresc mai de grabă să evoc unele interpretări, unele exegeze ale baladei, în România de astăzi, interpretări, exegeze care uneori au avut un pronunțat caracter politico-ideologic. Mă refer în special la interpretarea potrivit căreia Miorița reprezintă un mit juridic.

Pentru a simplifica și pentru a nu intra în fondul unor discuții care ani de-a-rândul au pasionat deopotrivă pe etnologi, pe sociologi, pe folcloriști, pe filozofi, pe istorici și pe poeți – voi trece în revistă foarte pe scurt mai întâi exegezele de dinaintea înscăunării regimului comunist în România – și după aceea voi încerca să desprind atitudinea adoptată față de baladă, în cadrul noului sistem politic ideologic din țara noastră.

Așa cum am spus, de la publicarea Mioriței de către V. Alecsandri, interpretările în perspectivă folclorică, filozofică, etnografică sau în perspectiva istoriei religiilor, s'au acumulat luând proporții considerabile[1]. O bibliografie exhaustivă ar fi greu de întocmit. Leitmotivul acestor exegeze îl constitue în general un pesimism explicit sau implicit. Intr'adevăr de la început s'a susținut că Miorița este expresia unei atitudini de resemnare. Alecsandri însuși, care a revelat publicului balada, pretindea că „românul are mare plecare în a crede

în soartă"[2]. Istoricul francez Jules Michelet – primul care a tradus Miorița în 1854, în limba franceză, și care o aprecia foarte mult („rien de plus naïf et rien de plus grand") sublinia că prin faptul că nu opune nici o rezistență față de primejdia care îl amenință – eroul baladei dă dovadă de o resemnare prea ușoară. Michelet credea că această resemnare în fața soartei este o trăsătură națională o poporului nostru[3].

Urmând exemplul lui Alecsandri și lui Michelet, această idee a resemnării în fața morții, această renunțare la luptă în fața primejdiei de a fi ucis, este exprimată și de alți exegeti – și nu de mică importanță. Voi aminti în acest sens pe G. Coșbuc[4] și pe M. Sadoveanu care în discursul său de recepție la Academie declară: „Dar sentimentul baciului moldovan în fața naturii care-l pătrunde și'n dragostea căreia se cufundă? Și resemnarea aceea, așa de atingătoare și de caracteristică rasei..." „Cântecul acesta bătrânesc rămâne singur, între mii de cântece, ca un pisc plesuv între muncele (.....) In el e înscris sufletul de resemnare al rasei"[5].

Această interpretare pesimistă și mai ales această încercare de identificare a Mioriței cu sufletul poporului român, au stârnit, cum era și firesc, numeroase reacții. S'a spus că este imposibil ca renunțarea, resemnarea și sentimentul fatalității așa cum sunt exprimate în acest poem magnific să reprezinte virtuțile determinante ale sufletului românesc. Unii autori, ca de pildă Aron Densușianu, au recunoscut că varianta Alecsandri și mai târziu varianta Teodorescu exprimă într'adevăr o atitudine resemnată. Densușianu contestă însă pur și simplu autencitatea acestor variante. După ce își arată indignarea, deoarece eroul baladei „stă pasiv ca mielul la junghiere", cunoscutul filolog și istoric literar pretinde că variantele Alecsandri și Teodorescu sunt o reproducere tendențioasă a versiunii originale, descoperită de el în Ardeal și în care ciobanul luptă din răsputeri împotriva sorții[6]. Această pretinsă versiune originală s'a dovedit însă ulterior a fi un fals.

Aproape 15 ani mai târziu Duiliu Zamfirescu adopta o poziție similară în discursul său de recepție la Academie, afirmând că „Miorița lui Alecsandri ca născocire populară este o imposibilitate. Iată un flăcău voinic, trăind pe corhane cu turma sa, căruia oița bârsană îi spune că au să-l omoare baciul ungurean și cu cel vrâncean și care în loc să pună mâna pe bâtă și să se apere, pune mâinile pe piept și face poezii"[7]. Romancierul pretinde că versiunea lui Alecsandri nu este cea autentică și originală, ci aceea a unui oarecare Gh. Cătană (apărută în Luceafărul din 15 Iulie 1905). Dar această versiune era în realitate o variantă a celei menționate de A. Densușianu, deci a unui document fals[8].

Pe aceeași linie se situează și cercetările întreprinse ani de-a-rândul de D. Caracostea, care fără să contesteze autenticitatea variantelor Alecsandri și Teodorescu, socotește că Miorița dă glas dragostei ciobanului pentru îndeletnicirea lui, care manifestă astfel un sentiment clasic de afirmare optimistă[9].

După ultimul război mondial, adică după preluarea puterii în România de către comuniști, a fost deslănțuită o campanie pe două planuri în legătură cu Miorița. Pe de o parte s'a încercat să se conteste că resemnarea, renunțarea și fatalismul din Miorița sintetizează caracteristicele sufletului românesc; pe de altă parte s'a încercat să se dea Mioriței o explicație pornindu-se de la considerații de ordin social și economic.

In ce privește primul aspect al acestei campanii, după ultimul război mondial s'a criticat la București ceeace s'a numit concepția „pășunistă" a Mioriței. S'a spus și s'a repetat că renunțarea la luptă, că fatalismul din această baladă nu pot întruchipa calitățile poporului nostru. De câte ori nu s'au putut citi în revistele de la București întrebări ca: E renunțarea la luptă o caracteristică a lui Mircea? sau a lui Mihai? sau a lui Ștefan? A fost calificată ca absurdă ideia că poporul român este fatalist în fața vieții. Pentru istoricii literaturii române de după 1948 poporul român s'a revelat în istorie nu prin renunțare la luptă, ci prin voință îndârjită; nu prin descurajare ci prin tenacitate, nu prin resemnare ci prin înfruntare eroică. In Istoria Literaturii Române din 1964 se pot citi următoarele aprecieri: „Intre cele două războaie mondiale însă s'a ajuns la interpretarea tendențioasă a conținutului ei (Mioriței) confundându-se balada cu un simplu episod din cuprinsul ei, iar acesta a fost răstălmăcit în sensul unor concepții dușmănoase față de popor și față de creația lui, fiind considerat drept trăsătură psihologică a poporului nostru. S'a susținut, împotriva tuturor evidențelor, că ciobanul din Miorița în fatalismul și resemnarea sa, nu se luptă cu ucigașii lui, deoarece ar dori moartea ca pe o unire nupțială a sa cu neantul, că ar nutri pasiunea autodesfințării, disprețuind existența și temându-se de rigorile ei. Nu este greu de descifrat sensul politic ce se ascunde în spatele unei asemenea interpretări reacționare"[10]. Un exeget ca domnul C. I. Gulian scria: „In ce privește Miorița, este timpul să recunoaștem în ea dragostea de muncă, dragostea de viață, iar nu anacronice tendințe mistice, expresia unui pesimism incompatibil cu optimismul genuin al eticii oamenilor muncii"[11]. Ultimul cercetător de seamă al problemei, Adrian Fochi, în impunătoarea sa monografie susține că din Miorița rezultă că „în poporul nostrul a existat întotdeauna o concepție luptătoare, eroică și umanitară"[12]. Iar unul din scriitorii de seamă din România de astăzi, Eugen Barbu, declara

de curând: „Tragedia ciobanului din balada Mioriței mi se pare curioasă. Insușindu-ne o astfel de filozofie, ar însemna să cădem în gandism, ceeace nu e în firea dinamică a poporului nostru, răzbătător, inteligent, cu șiretenie și în cele din urmă, învingător al piedicilor"[13].

Cât privește exegezele celebrei balade, ele se situează în anii de după război pe dimensiuni sociale și economice. In acest sens Liviu Rusu scrie că resemnarea exprimată de poetul popular „își are izvorul în vitregia vieții sociale"[14]. El se întreabă: „Oare existența socială din vremurile care au generat Miorița, era așa de îmbietoare încât nu putea duce la desnădejde?"[15]. Pentru Liviu Rusu „resemnarea este un ecou al vitregiei orânduirii chiar și atunci când aceasta nu este vizată direct, chiar și atunci când plăsmuitorul, fără să se plângă anume de amarul vieții lui, se lasă numai prins de o stare contemplativă, de pasivitate"[16]. Dacă vrem cu orice preț să căutăm un simbol în folclorul nostru, acest simbol este desigur balada Meșterului Manole, care exprimă o strădanie contrariată, care cu cât întâmpină mai multe obstacole cu atât se înverșunează și mai mult. O biruință prin jertfă și prin efort. Miorița: resemnarea, fatalismul. Meșterul Manole: creația prin iubire și sacrificiu. De altfel cartea lui Liviu Rusu poartă subtitlul: „De la resemnare la acțiunea creatoare". Partea I-a se cheamă: Homo contemplativus; partea a II-a: Homo activus. Meșterul Manole reprezintă tipul constructor.

La acest punct al studiului, îmi propun să înfățișez o altă exegeză a baladei Miorița, aceea a lui Romulus Vulcănescu, care propune o ipoteză etno-sociologică de interpretare a Mioriței. In concepția etnologului român, care susține că prea puțini au întreprins o cercetare științifică a baladei, Miorița nu ar fi altceva decât un document juridic străvechi de judecată în comunitatea unui grup profesional[17]. Miorița este expresia unei străvechi instituții juridice românești.

Interpretarea nu este cu totul nouă. Vulcănescu recunoaște acest lucru, subliniind însă că acest aspect al dreptului nostru cutumiar nu a fost sesizat decât în mod parțial și indirect în studiile de specialitate din trecut. Intr'adevăr cu ani în urmă Nicolae Iorga susținuse că la baza Mioriței a stat un conflict pastoral „în legătură cu necesitățile vieții practice". El nu a precizat însă în ce a constat acest conflict, cauzele lui, condițiile în care s'a produs etc. De altfel pentru Iorga vechiul nostru drept avea un caracter pastoral[18]).

In monumentala monografie pe care a consacrat-o Mioriței și pe care am mai menționat-o, Adrian Fochi scrie că: „Omorîrea ciobanului apare în toate variantele ca un act juridic, izvorît probabil dintr'o legislație păstorească străveche. De aceea chiar dacă judecata se face totdeauna în lipsa pârîtului,

ea nu mai este un simplu complot" [19]. Vulcănescu îi reproșează însă lui Fochi că se mulțumește doar să enunțe conflictul și consecințele lui, lăsând la o parte analiza elementelor esențiale ale procesului pastoral relevat de produsele folclorice pe tema Mioriței[20].

Miorița este literaturizarea unei judecăți pastorale arhaice. Tema fundamentală a baladei este în ultimă instanță o judecată pastorală. „Interpretarea literară a schemei tematice a procesului pornește de la realitățile socio-etnografice ale vieții pastorale relative la infracțiunea profesională și se încheie cu sancțiunea profesională [21].

După ce face o deosebire între „interpretările realiste" și cele care nu pot fi considerate ca atare, Vulcănescu subliniază că „indiferent de tipul de creație literară populară, de gradul de inventivitate estetică, de capacitate de realizare anecdotică, de complexitatea fabulației, de justificarea etică a temei, situația rămâne aceeiași: culpa reală sau fictivă, justă sau injustă a unui păstor față de comunitatea profesională de grup din care face parte, judecarea lui comunitară pentru această culpă și pedepsirea lui colectivă după datina străbună"[22]. In esența lui, procesul cutumiar în comunitatea de grup profesional (a păstorilor sedentari și a celor transhumanți) scoate în evidență atitudinea populară față de problemele fundamentale ale dreptului cutumiar românesc: infracțiunea și sancțiunea după legea țării sau obiceiul pământului.

Autorul nostru urmărește „literaturizarea maximă" a procesului pastoral din colindele străvechi ale Mioriței, transpuse și simbolizate în balade, și terminând cu varianta V. Alecsandri:

Pe-un picior de plai
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei
Unu-i moldovean
Unu-i ungurean
Și unu-i vrâncean
Iar cel ungurean
Și cu cel vrâncean
Mări, se vorbiră
Ei se sfătuiră

Pe l-apus de soare
Ca să mi-l omoare
Pe cel moldovean
Că-i mai ortoman
Și-are oi mai multe
Mândre și cornute
Și cai învățați
Și câini mai bărbați

Vulcănescu examinează produsele folclorice pe tema Mioriței sub cinci aspecte: a) caracterizarea infracțiunii ciobanului; b) procedura sumară sau complicată a judecății; c) anunțarea sentinței; d) ultima dorință a ciobanului condamnat și e) executarea sentinței.

a) Există trei categorii de infracțiuni care atrag pedepsirea ciobanului: infracțiuni contra avutului comunitar de grup profesional, infracțiuni ce țin de serviciul propriu zis în unitățile de muncă a cetelor de păstori și în fine infracțiuni între ciobani. Din prima categorie a infracțiunilor contra avutului comunitar de grup profesional, care este de altfel și categoria cea mai gravă de infracțiuni profesionale în contextul legăturilor sanguine, fac parte: crima, tâlhăria, furtul, înșelăciunea, abuzul de încredere, distrugerea și degradarea bunurilor comunitare, insubordinarea ierarhică, trădarea intereselor profesionale, dorința sau tentativa de separare a comunității profesionale de gintă. Categoria infracțiunilor de serviciu cuprinde: neglijența profesională și refuzul de a se integra în tradiția de muncă (gentilică, tribală, obștească sau întovărășită). In sfârșit, în categoria rivalităților de tip erotic putem menționa: gelozia între ciobani pe tema succeselor sentimentale ale unui confrate (mai mic), ale unui străin (neasimilat în grup). Vulcănescu subliniază că nu există până în prezent nici o variantă a Mioriței din care să reiasă că păstorul a comis o crimă pentru care să fie tras la răspundere. Dar o astfel de posibilitate nu trebue exclusă. Cum termenul „crimă" este în etnologia juridică tot atât de flexibil, de vag și de elastic ca și în dreptul clasic, modern sau contemporan, în contextul lui pot intra și alte culpe tot atât de grave pentru comunitatea profesională sau obștească[23].

b) Odată stabilite motivele culpei penale, ceata trece la judecarea celui vinovat. Diferitele variante ale Mioriței scot în evidență când o procedură sumară de judecată, când o procedură complicată. Locul unde se instalalează instanța de judecată este muntele, piciorul muntelui, dumbrava muntelui, zănoaga verde, vârful de muncel, sub stâncă, imașul ogrăzelele, ulița printre

văi, răzorul de vie, pomul rotat etc. Este vorba de un act tradițional de mare importanță pentru înțelegerea judecății însăși. Inculpatul este îndepărtat de la „locul de județ", ceeace în termeni populari se numește „înturnatul oilor", „desturnat", „digătat", „umblatul oilor", „plimbatul oilor" etc. Așadar potrivit cazurilor menționate de diferitele texte literare ale Mioriței judecata avea loc în lipsa celui socotit vinovat. Contumacia urmărea mai ales să apere pe cei ce judecau de puterea reală sau mirifică a unor ciobani. Cel mai mic era socotit a fi cel mai voinic din ceată. Aceasta era o superioritate bazată uneori pe realitate:

Cel mai mic
Străin voinic

sau

Cel mai mic
I mai voinic

La baza judecății stătea „legea păstorească". Uneori ea era blândă, „legea mică":

Până oile înturna
Legea mică i-o făcea

Alteori era mai aspră:

Tot pe el că mi-l mâna
Să bată oile-n sat
Până oile bătea
Mare lege îi făcea

In sfârșit în alte cazuri ea era cumplită, nemiloasă, o „lege grea":

Pân oile le-nturna
Lui grea lege îi făcea

c) Anunțarea sentinței are loc după ce ciobanul condamnat se întoarce de la munca de diversiune la care a fost trimis. In acest context Vulcănescu socotește că „resemnarea ciobanului în fața osândei stabilite de ceata de păstori-judecători apare ca etică, în sensul acceptării pedepsei capitale, care nu se discută, ci ce execută întocmai. Legea păstorească nu putea fi înfrântă de rezistența unui om, oricât de voinic și dotat ar fi fost. Ea se aplică cu strictețe și sfințenie. Această acceptare a inevitabilului a fost interpretată diferit de exegeții Mioriței. In justificarea resemnării s'au căutat explicații de ordin metafizic, religios, estetic. In fond Miorița se reduce la literaturizarea sentinței prin interpolarea dialogului ciobanului cu oaia lui dragă, socotită năsdrăvană"[24].

d) Partea din judecata păstorilor referitoare la testament, la ultima dorință a ciobanului condamnat la moarte, pentru o culpă reală sau presupusă, este mult dezvoltată în structura poeziilor de tipul baladei. In baladă, ultima dorință a ciobanului constituie pretextul etic major al temei epice. Mulți exegeți ai produselor folclorice pe tema Mioriței au susținut că „testamentul ciobanului" reprezintă un element esențial, deși el nu este altceva decât un episod al nucleului tematic. Așa cum arată Vulcănescu, pe baza materialelor folclorice relative la Miorița, testarea ciobanului nu prezintă caracterele unui testament juridic, ci numai ale unei confesiuni morale cu titlul de ultimă dorință. El socotește că „partea cea mai sensibilă la interpretarea psiho-socială" este dialogul cu „mioara bucălaie" care denunță judecata ciobanilor și hotărîrea luată de aceștia ca să ucidă pe „ciobanul ortoman". Referindu-se la varianta V. Alecsandri, Vulcănescu este de părere că resemnarea ciobanului se explică numai prin neputința lui de a se sustrage de la „legea păstorească". Varianta Alecsandri duce la punctul culminant această parte a alegoriei, dând glas și exprimând în versuri inegalabile dorința ultimă a unui condamnat la moarte de confrații săi:

Vântul când o bate
. . . . . .
Și oile s'or strânge
Pe mine m'or plânge
Cu lăcrimi de sânge.
Iar tu de omor
Să nu le spui lor
Să le spui curat
Că m'am însurat
C'o mândră crăiasă
A lumii mireasă;
Că la nunta mea
A căzut o stea
Soarele și luna
Mi-au ținut cununa
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași
Preoți, munții mari,
Păsări, lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii . . .

e) In ce priveste executarea sentinței, majoritatea colindelor și baladelor pe tema Mioriței arată că pedeapsa va fi executată fie potrivit hotărîrii cetei de judecători-păstori, fie ținându-se seamă pe cât posibil de dorința celui condamnat. Tot în legătură cu executarea sentinței trebue subliniat că în toate variantele Mioriței, locul execuției devine și locul de îngropare:

...să mă îngroape
aici pe aproape

Vulcănescu amintește că în munți locurile de îngropare au fost numite „la morminți". In realitate acestea nu sunt numai morminte de păstori ce au sucombat de bătrânețe, din accident, ci și mormintele celor pedepsiți de ceată:

— Voi de m'omorîți
Voi să mă-ngropați
La morminți cătați
Nu la cei uitați.
Și la cap să-mi puneți
Stâlp ne-ncercănat
Fluier necântat

Concluzia lui Vulcănescu: „In substanța ei, forma aceasta de judecată păstorească în ceată restrânsă, din motive mai mult sau mai puțin cunoscute sau juste, reprezintă o modalitate genuină de justiție comunitară care anticipează și jalonează alte forme superioare de judecată păstorească prin reprezentanți aleși și permanenți ai comunității de păstori sedentari sau transhumanți. Instituția cetei de păstori judecători preia din experiența cetei de judecători improvizați ad-hoc ceeace constitue tradiția judecății în comunitate de grup"[25]. Pe de altă parte, din cauza „caracterului ei expeditiv judecata păstorilor ca formă diferențială și specializată de judecată cutumiară feudală era preferată ‚judecății din sat' care se confunda cu judecata bătrânilor satului și mai apoi era preferată ‚judecății domeniale' care era în esența ei o judecată de clasă socială. Din acest punct de vedere judecata păstorilor se făcea la nivelul intereselor lor profesionale și reprezinta un bun câștig ca atare"[26].

Exegeza lui Romulus Vulcănescu are desigur multe merite de ordin științific. Ea aruncă o lumină nouă asupra vechiului nostru drept consuetudinar, asupra vechiului obicei al pământului, atât de original și atât de puțin cercetat. În trecut s'a acordat o prea mare atenție, o prea mare importanță problemei originii obiceiului pământului în loc să se cerceteze în mod temeinic rolul și conținutul acestui drept consuetudinar, sau legea țării, cum i s'a mai spus[27].

Vulcănescu deasemeni subliniază că studiul dreptului procesual cutumiar din cadrul obiceiului pământului (care s'a aplicat în țara noastră până la jumătatea secolului al XIX-lea) începe să se releve în unele aspecte, mai mult sau mai puțin clare, abia în zilele noastre. Intr'o conferință ținută la Paris în 1935 și pe care am mai menționat-o, Nicolae Iorga cerea stăruitor studierea dreptului pastoral complet ignorat pare-se la acea epocă: „Il doit y avoir un droit des bergers roumains, et on pourrait l'étudier, car jusqu'aujourd'hui les bergers forment encore un monde isolé, dans lequel ils s'administrent et se jugent: il y a des mesures qu'on prend, des sentences qu'on prononce, et on pense bien ce que pourraient donner des recherches menées avec patience Je crois que, en faisant des recherches dans tous les pays où il y a encore la transhumance, qui est en train de disparaître, de sorte qu'il faut se presser, on arriverait à établir les principes d'un droit populaire. Pour les Roumains, il faut bien dire que ces recherches – qui ne sont pas facilitées par des textes écrits, car on n'a pas de documents sur les bergers –, doivent être faites directement, par des enquêtes de folkloristes"[28]. Studiul lui Vulcănescu care a făcut obiectul acestui articol ar putea fi considerat – în unele privințe – ca împlinind una din dorințele marelui nostru istoric[29].

Ceeace mi se pare excesiv, este însă încercarea lui Vulcănescu de a considera în mod exclusiv ca temă esențială a Mioriței, judecata pastorală, de a nu vedea în această baladă decât literaturizarea unei judecăți pastorale arhaice. Vulcănescu exagerează când socotește că „prea puțini au întreprins o exegeză științifică a Mioriței în sensul unei cercetări complexe pentru a sesiza nucleul tematic real al tuturor produselor folclorice pe această temă"[30] sau când vorbește de „interpretări realiste" spre deosebire de cele care nu ar fi realiste.

Studiul lui Vulcănescu ar trebui mai degrabă să ne atragă atenția asupra polivalenței baladei și asupra greutății oricărei exegeze, din momentul în care opera se confundă cu mitul respectiv.

În orice caz, interpretarea lui Romulus Vulcănescu este o nouă piesă de adăugat la dosarul mereu deschis, mereu îmbogățit, al unei probleme majore a culturii noastre. Cercetările, interpretările, exegezele asupra Mioriței continuă. Intrebările pe care le ridică cel mai frumos poem în limba română ni se vor pune mereu. Cum spunea Nicolae Labiș:

Pe un picior de plai, pe o gură de rai
Stau câte odată împietrit și mut
Să înțeleg o clipă neînțelesu-i grai ...

MIHAI CISMĂRESCU

NOTE

[1] Voi lăsa de o parte — deoarece nu aparţin contextului acestui studiu — patru exegeze importante ale Mioriţei pe care le amintesc aci pe scurt. Prima — atât de bine cunoscută — este aceea a lui Lucian Blaga care a văzut în tema Mioriţei, matricea stilistică a sensibilităţii populare române (spaţiul mioritic). A doua exegeză aparţine lui Dan Botta, care vede în tema baladei o tradiţie mistică legată de concepţia despre viaţă şi moarte la Traci. Botta stabileşte o legătură între Miorița şi „nostalgia morţii" în sensul tracic al cuvântului. (Limite, Bucureşti 1936). Intr'o a treia interpretare, aceea a lui Constantin Brăiloiu, Miorița nu exprimă „ni la volupté du renoncement, ni l'ivresse du néant, ni l'adoration de la mort, mais leur contraire exact, puisque s'y perpétue la mémoire des gestes originaux de défense de la vie". (Sur une ballade roumaine, La Mioritza, Genève 1946 p. 13). In sfârşit a patra exegeză, the last but not the least, este aceea a lui Mircea Eliade, expusă în capitolul „L'agnelle voyante" din volumul" De Zamolxis à Gengis Khan", Paris, Payot 1970. Pentru marele istoric al religiilor „le message le plus profond de la ballade est constitué par la volonté du pâtre de changer le sens de son destin, de transmuer son malheur dans un moment de la liturgie cosmique . . ." (p. 243). „Le héros mioritique a réussi a trouver un sens à son malheur en l'assumant non en tant qu'évènement „historique" personnel, mais en tant que mystère sacramental. Il a donc imposé un sens à l'absurde même . . ." (p. 244). Amintesc aici rezervele faţă de această interpretare formulate în România Literară Nr. 52, din 21 Decembrie 1972, precum şi criticile făcute traducerii în limba franceză a Mioriţei, de către neuitatul meu prieten Ion Ureche — traducere folosită de Mircea Eliade.

[2] Notă care însoţeşte publicarea Baladei în revista Bucovina, 1950, III, Nr. 11, pp. 51—52.

[3] Jules Michelet: Légendes démocratiques du Nord, Paris 1854, p. 342.

[4] G. Coşbuc: Elementele literaturii populare, în Noua Revistă Română I, Nr. 4, 15 Febr. 1900 p. 166.

[5] Mihail Sadoveanu: Poezia populară, Bucureşti 1923 p. 13; Cântec bătrânesc, în Carpaţi XII, Nr. 4, 15 Aprilie 1944.

[6] A. Densuşianu: Epopea noastră păstorească în Revista critică literară, III, 1895 p. 318.

[7] Duiliu Zamfirescu: Poporanismul în literatură. Acad. Rom. Discursuri de recepţiune XXXIII, Bucureşti 1909 p. 27—28.

[8] Pentru toate aceste dezvoltări a se vedea Liviu Rusu: Viziunea lumii în poezia noastră populară, Bucureşti, 1967, Editura pentru literatură, Partea I: „Homo contemplativus".

[9] D. Caracostea: Sentimentul creativ şi mistica morţii, în Revista Fundaţiilor Regale. 1 Iunie 1941, p. 615, 620. Această concepţie fusese exprimată anterior de Profesorul Caracostea într'un curs litografiat la Facultatea de Litere, despre Balada populară română.

[10] Istoria Literaturii Române I, Bucureşti, 1964, Editura Academiei RPR, p. 122—123.

[11] C. I. Gulian: Sensul vieţii în folclorul românesc, E.S.P.L.A., 1957 p. 230, 234.

[12] A. Fochi: Miorița, Bucureşti 1964, Editura Academiei Române, cu o prefaţă de Pavel Apostol, p. 126—127.

[13] Citat din Cronica, Nr. 12, 1973, p. 5. In masiva sa Istorie a Literaturii Române I, Bucureşti 1969, Ed. Ştiinţifică, George Ivaşcu consacră Mioriţei cinci rânduri (p. 452).

[14] Liviu Rusu op. cit. p. 103.

[15] ibidem p. 102.

[16] ibidem p. 55

[17] Romulus Vulcănescu: Etnologie juridică, Bureşti 1970, Ed. Academiei. El este deasemeni autorul unui recent studiu: Coloana Cerului, Bucureşti 1972, Ed. Academiei.

[18] N. Iorga: Les origines et l'originalité du droit populaire roumain, în Bulletin de la Société historique, tome XIX 1935.

[19] A. Fochi op. cit. p. 234—238, 238—244.

[20] R. Vulcănescu, Etnologia juridică p. 218.

[21] ibidem p. 219.

[22] ibidem p. 220—221.

[23] ibidem p. 223.

[24] ibidem p. 241—242.

[25] ibidem p. 247.

[26] ibidem p. 215.

[27] Andrei Rădulescu: Pagini din Istoria Dreptului românesc, Bucureşti 1970, Editura Academiei, p. 130.

[28] Les origines et l'originalité du droit populaire roumain (Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine) Bucureşti 1935.

[29] Cât de importante sunt astfel de studii pentru cunoaşterea trecutului nostru juridic, o dovedeşte încercarea făcută în 1905 de fostul profesor de la Facultatea de Drept din Bucureşti, Ion Peretz, care pentru prima oară a studiat ideia de drept şi de lege în folclor. Comparând rezultatele anchetei sale cu textele pravilei lui Matei Basarab, Peretz ajungea la concluzia că pravilele n'au exprimat vreodată concepţia juridică a poporului român la o epocă oarecare. In felul acesta — cum subliniază şi Vulcănescu în cartea sa la pagina 33 — „cinci secole de intensă dezvoltare şi aplicare a pravilei canonice şi laice erau declarate nule şi neavenite, neorganice, străine şi fără nici o priză asupra sufletului şi geniului juridic românesc".

München, Aprilie 1973

NEGRU PE ALB

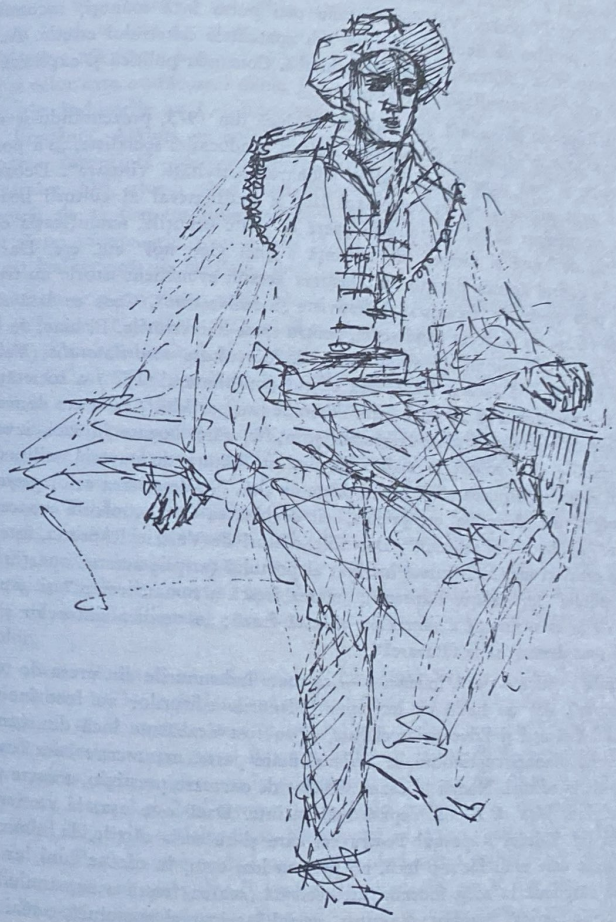

LITERATURA ŞI ANIVERSĂRILE

In goană după aniversări — s'ar spune că în România oficială nu e timp decât de sărbători — era normal ca perspectiva împlinirii, anul acesta, a 30 de ani dela 23 August 1944 să provoace o adevărată emulaţie a proectelor. Pentru comanda literară, pregătirile au început cu un an în urmă şi ne-au fost anunţate, pe plan editorial, de Valeriu Râpeanu, sub forma unui articol intitulat „Timpul Sintezelor" şi publicat în *Contemporanul*.

Trăim deci, după Valeriu Râpeanu, în „timpul sintezelor". Noi am spune mai curând, în acela al căderii măştilor. Deoarece, cu numai câteva luni în urmă, în alt articol, „Editorul" acelaşi Valeriu Râpeanu mai purta încă mănuşi, ascunzând imperativele politice de impus scriitorilor sub aparenţele criteriului estetic. Acum însă, în perspectiva „sintezelor" tonul se schimbă. Comanda politică şi explicită nu se mai ascunde sub camuflajul de mai înainte.

Valeriu Râpeanu îşi anunţă deci cititorii că, încă din 1973, prezentându-se spre dezbatere planurile editurilor Consiliului Culturii şi educaţiei socialiste, „s'a pornit mai devreme şi mai sigur ca oricând la jalonarea activităţii viitoare". Deoarece „editurile sunt acelea care, în complexul larg şi multilateral al culturii noastre socialiste au menirea să înfăţişeze, prin opere de toate genurile, semnificaţia celor trei decenii de luptă şi victorii, de biruinţă a unei vieţi noi" etc. etc. Dar s'a subliniat în cadrul acestor discuţii că „cinstirea acestui eveniment istoric nu trebue realizată prin opere de circumstanţă festiviste şi declarative". Ceea ce lasă să se presupună că aşa s'a petrecut până acum, pentru toate aniversările. Ei bine, de data aceasta, nu. „Trei decenii de viaţă nouă, de desvoltare *multilaterală* (Valeriu Râpeanu nu poate să facă o frază fără clişeul „multilateralităţii") a societăţii şi gândirii noastre permit şi cer (cine cere: deceniile sau partidul?) în toate domeniile dela literatura beletristică până la studiul ştiinţific, cărţi bogate în idei, izvorîte dintr-o gândire şi o concepţie înaintate, cărţi străbătute de patosul militant al revoluţiei socialiste biruitoare". E cât se poate de clar. Nu descrierea celor petrecute cu adevărat cer deceniile cu pricina, ci deghizarea lor, conform concepţiei „înaintate" şi „patosului militant". Deceniile, alături de Valeriu Râpeanu, aşteaptă deci dela creatori mai întâi versul înaripat al poetului (aripile acestea aparţin bine înţeles „stilului" lui Valeriu Râpeanu), „marea frescă a romancierului" şi „studiul criticului". Şi ca o sinteză a sintezelor, această frază: „e vremea sintezelor şi toţi creatorii sunt chemaţi să le făurească".

Comanda politică e clară, îndemnul — ca toate îndemnurile din presa de partid — „înaripat", dar un lucru nu înţelegem. Planurile editurilor au fost înaintate Consiliului Culturii şi Educaţiei socialiste, şi au fost dezbătute încă din vara lui 1973. Aceste planuri cuprindeau, în cea mai mare parte, manuscrise care fuseseră deja depuse la edituri. Numai în cazul numelor de oarecare prestigiu, o carte poate intra în plan, fără să fi fost depusă mai înainte. Dacă este aşa, la ce serveşte îndemnul lui Valeriu Râpeanu? Pentru cei care şi-au scris cărţile, la nimic. Iar pentru aceia care n'au făcut-o încă, nu prea vedem cum, în câteva luni, ar avea vreme să răspundă la acest îndemn care reclamă „marea frescă a romanului" sau studiul critic „serios". Evident că pentru „versul înaripat al poetului", e mai uşor.

Cu puţin „patos militant" şi două trei rime de partid, totul se aranjează. Dar cu patos sau nu, fresca şi studiul pun cu totul alte probleme. Şi ele par irezolvabile. E aici un mister „organizatoric" — cum s'ar spune la Bucureşti, foarte „multilateral". Cum pot fi create, în timpul necesar acele opere festive, dar nu „festiviste", „militante" dar nu „declarative", „pline de patos" dar care să nu fie „ de circumstanţă"? Răspunsul la această întrebare deschisă va consta probabil în apariţia, ca deobiceiu la astfel de ocazii, a unei sub-literaturi de duzină şi minciună.

Cu o frază totuşi din acest articol al lui Valeriu Râpeanu suntem de acord. Că sunt *„treizeci de ani cum istoria acestei ţări nu a mai cunoscut"*. Intr'adevăr anii aceştia au fost unici. Niciodată o ocupaţie străină n'a fost atât de darnică în teroare ca aceea care s'a instalat în România acum treizeci de ani. Niciodată frica nu s'a împletit atât de statornic cu viaţa cotidiană a omului de rând. Niciodată închisoarea n'a fost o perspectivă atât de larg deschisă şi celor care se împotriviseră dar şi celor care nu făcuseră nimic. Până în 1964, când au fost golite de decretul de amnistie, închisorile au fost întradevăr singurul fenomen „multilateral" desvoltat din România. Alături de colectivizare şi de felul în care ea a fost înfăptuită, teroarea reprezintă trăsătura caracteristică ce-ar trebui evidenţiată la această aniversare. Ori, atunci când manuscrise despre aceste închisori au ajuns până la cenzură, ele au fost totdeauna refuzate. Sau poate ne înşelăm şi Valeriu Râpeanu voia să ne anunţe prin acest articol că, de aniversarea lui 23 August în 1974, vor apărea însfârşit cărţile lui Paul Goma?

Cum nu se putea însă aştepta până'n August 1974, fără niciun prilej sărbătoresc, iată că în luna Noembrie 1973, când nu se mai împlinea nici un sfert de veac, nicio decadă şi niciun cincinal, s'a hotărît să se comemoreze cei doi ani trecuţi dela Plenara CC al PCR din Noembrie 1971 consacrată problemelor ideologice. Să ne oprim la aspectul cultural. Dacă e comemorare s'ar fi cerut şi un bilanţ. Ori, din toate articolele pe care le-am citit cu această ocazie, în afara unuia singur semnat de un oarecare din „câmpul muzicii" — Teodor Bratu — care înşiră mai multe titluri de opere lirice dela „Decebal" la „Ioan-Vodă — cel cumplit", trecând prin „Ecaterina Teodoroiu" a lui Emil Lerescu şi ajungându-se la „Interogatoriul din zori" (această noţiune de „interogatoriu" fiind inevitabil legată de „cuceririle socialismului" în România), în afară deci de acest semnatar cam imprudent, n'am dat peste niciun titlu de „creaţie" care să justifice atâta euforie. Toate articolele care se ocupă de ecourile Plenarei sunt scrise cu aceeaşi cerneală a plictisului înfăşurat în tricolor.

In afară de unul singur, acela al lui Aurel Baranga din *România Liberă* (4 Noembrie 1973), intitulat prea modest: *După doi ani*. Dat fiind stilul lui Aurel Baranga, el ar fi meritat un titlu mai înflorit, la înălţimea formulelor cuprinse în text. Hotărît lucru, pe Aurel Baranga astfel de festivităţi îl inspiră cu adevărat. Pentru prima oară, am descoperit — la nivelul articolelor de ziar şi nu al teatrului — o afinitate între el şi Paul Everac. La amândoi formula este neaşteptată, amândoi au ambiţii cel puţin enciclopedice. Ne aducem cu savoare aminte de un articol mai vechi al lui Paul Everac cerând regizorului ideal atâtea calităţi încât dacă le-ar fi împlinit, regizorul acela s'ar fi confundat cu un nou om al Renaşterii. Iată că şi Aurel Baranga găseşte că un scriitor azi — fără îndoială pentru a putea corespunde

cerinţelor Plenarei nu se mai poate mulţumi a fi doar un scriitor. Nu mai e deajuns inspiraţia — mai ales că după Plenară se cam duce lipsă de ea —; scriitorul de tip clasic a dispărut. Acum el trebue dublat de omul de ştiinţă „înarmat cu o temeinică şi multilaterală informaţie". Când ştim cum în ştiinţa modernă cunoaşterea „unilaterală", specializarea, ocupă o existenţă, această „multilaterală informaţie" de care nu mai putea dispune nici măcar un Einstein sau un Niels Bohr, ne lasă visători. O Plenară poate cultiva sloganul „multilateralităţii" iar Aurel Baranga poate, ca atâţia alţii, să-l preia, dar nu vedem cum ştiinţa, pentru a se conforma îndemnurilor celei dintâi şi dorinţei celui de al doilea, ar consimţi să revină spre vremurile definitiv depăşite când putea fi cuprinsă de mintea enciclopedică a unui ins.

O astfel de ambiţie — chiar nerealizabilă — nu i se pare însă deajuns lui Aurel Baranga. Mai departe, el cere ca scriitorul să fie dublat şi de un om poltic şi „înzestrat cu un amplu orizont de gândire socială". După care — şi de aici încolo, Aurel Baranga introduce printre clişee şi expresii cu adevărat originale — *„la lampa unei astfel de dotări,* există toate premisele ca adevărurile vieţii, etern invocatele adevăruri ale vieţii să fie scoase din domeniul explorărilor empirice şi fortuite în favoarea unei prospecţii ştiinţific controlate beneficiind de privilegiul unei explicitări istorico-politice aprofundate".

Suntem nevoiţi să constatăm că Aurel Baranga nu e departe de a promova o adevărată ştiinţă a literaturii. Degeaba au râs — cam pe nedrept— generaţii de studenţi şi literaţi de capodopera absolută a lui Mihalache Dragomirescu, iată-i proectul amplificat şi adus la zi, sub zodia „socialistă", de Aurel Baranga. De ce? Mai ales pentrucă Plenara ar fi oferit literaturii române, după Aurel Baranga, un adevărat „cod estetic".

Amănunte însă asupra acestui „cod" nu ne dă Aurel Baranga. El este — ciudat — avar cu explicaţiile, chiar neştiinţifice. Ne spune doar că *„arta este un medicament cu efect lent dar sigur"*. Această concepţie terapeutică este sui-generis. Dar dacă ea descinde în linie directă din Plenară, suntem nevoiţi să constatăm că pacientul — adică literatura română — astfel tratat, a cam decedat între timp. Cum modestia îl împiedică pe Aurel Baranga să-şi dea drept exemplu propriile sale opere — cu toate că ele sunt într'atâta pe linia Plenarei încât noul Teatru Naţional dela Bucureşti a fost inaugurat cu una din piesele sale — el se mulţumeşte să ne citeze din „multele poeme, lucrări de proză sau teatru" care s'au făcut ecoul Plenarei doar o singură carte, *Ieşirea din labirint*. Volumul acesta n'a ajuns până la noi, dar chiar dacă l-am crede pe Aurel Baranga, şi el ar fi „definitoriu" ce fel medicament este acesta care nu-şi dă roadele decât asupra unui singur caz?

Suntem deci nevoiţi pentru lămurirea noului „cod estetic" să spicuim din articolul lui Aurel Baranga, mai mult la întâmplare, în căutare de sugestii. Aflăm astfel că „o literatură refugiată în zonele rarefiate ale unor experimente sterile se condamnă singură la asfixie" — şi ne întrebăm dece, dacă se condamnă singură, mai e nevoie s'o condamne şi cenzura? Nu e singura nedumerire. Când Aurel Baranga ne înştiinţează că documentele Plenarei au făcut apel la o reală reflectare a realităţii, reflectare care să excludă cu aceaşi necruţare şi lucrările *„ipocrit-festive"* şi produsele *„filistin-decepţioniste"* suntem nevoiţi să constatăm că aceste documente n'au fost decât parţial puse în aplicare. Lucrările „filistin-decepţioniste" — cu toate că nu

prea ştim ce acoperă această originală împerechere de cuvinte — vor fi fost interzise de cenzură, în schimb cele „ipocrit-festive" se află în toate librăriile şi în toate ziarele. E drept că preîntâmpinând nelămurirea noastră, Aurel Baranga mai precizează: „o adevărată artă literară respinge cu egală îndârjire şi *poleirile fastidioase şi ispita denaturărilor abisale"*. S'ar putea deci ca poleirea să aparţină, odată cu plictiseală, lucrărilor „ipocrit-festive" iar denaturarea abisală să se situeze în zona decepţionistă. In orice caz, trebue să recunoaştem că „la lampa" noii „dotări" sub care Aurel Baranga plasează pe scriitorul ce ascultă de îndemnurile Plenarei, şi pentru exigenţa sa „ştiinţifică" aceste câteva elemente de cod estetic sunt cam vagi şi confuze. Şi nu prea vedem care ar putea fi valoarea lor curativă pentru boala de care suferă literatura română dela Tezele din Iulie încoace. Cunoaştem în schimb, să spunem un „medicament" — ca să rămânem în sfera de imagini a lui Aurel Baranga, care ar însănătoşi nu pe termen lung, ci imediat cultura română: libertatea de creaţie. Curios sau poate mai curând natural, e singurul de care nu pomeneşte Aurel Baranga.

MONICA LOVINESCU

NOTĂ DESPRE GRIGORE CUGLER ŞI APUNAKE

Cititorii acestei reviste l-au putut aprecia pe Apunake, din cele câteva povestiri de o fantezie cuceritoare, care au apărut în paginile ei, ultima fiind „Carte de Bucate" (nr. 9/1970).

Pe autorul lor din „viaţa civilă", Grigore Cugler, am avut privilegiul să-l cunosc la Lima, în Peru, cu prilejul unei călătorii întreprinse prin câteva ţări din America de Sud, în primăvara anului 1965. Fostul diplomat român de la Stockholm devenise, după război, cetăţean peruvian şi în acest avatar, violonist în orchestra simfonică din Lima şi ... agent de asigurări. Ne-am scris după aceea, şi corespondenţa noastră — între Lima şi Londra — a durat, cu intermitenţe, până la 22 mai 1972, când, odată cu textul ultimei povestiri primite de la el, mă informa: „De scris, am mai scris câte ceva, între altele ‚Florica', pe care ţi-o trimit cu aceste rânduri la olaltă, dar n'am vlaga necesară ca să mă pun la maşină să le scriu pe curat. O să vină, o să vină!" ... Ştiam că, în urma unei operaţii, sănătatea lui rămăsese şubredă, dar îmi închipuiam naiv că speranţa invocată de el cuprindea şi o promisiune. Insă „vlaga" nu avea să-i revină. La 30 septembrie, Grigore Cugler a încetat din viaţă.

Nu voi încerca să-l etichetez pe Apunake, nici să stabilesc formula talentului său, de o inventivitate verbală ce părea inepuizabilă. Desfătarea pe care mi-o dă lectura prozelor lui îmi este de ajuns. Apunake însuşi nu teoretiza, nu se simţea dator să se justifice cumva, că scria aşa cum ştim: îi era de ajuns să scrie. Odată doar, în povestirea menţionată, „Florica", sugerează ceea ce cred că s'ar putea numi o „justificare de autor". Purtătoarea numelui Florica, pe care nu o cunoscuse, îl chema din când în când la telefon, ca să-i povestească „o serie de aşazise *viziuni*

cu caracter fictiv şi metafizic". Iată fragmentul de convorbire telefonică la care mă refeream:

„Spune-mi, te rog, Florico: viziunile astea sunt fragmente de realitate, sau pur şi simplu produsul imaginaţiei tale?

„— Dacă ar fi aşa cum crezi, m'aş considera o biată nevertebrată de cea mai inferioară specie. Din fericire, toate viziunile mele sunt ceea ce se poate numi realităţi imaginare în funcţie de evenimente consacrate, valabile şi omologate. Unele se caracterizează prin dinamismul lor, altele prin caracterul lor idilic şi contemplativ. Mi s'a întâmplat să cad în extaz în faţa unui macaz; să scutur un corcoduş încărcat de ani, ce sta în capul mesei printre căpitani. Odată m'am văzut pe mine însămi ieşind la iveală prin vârful unei căpiţe de ierburi neuro-vegetative, ca o Venere rustică, în timp ce aburii dimineţii se destrămau în dâre lungi, opaline, separate între ele prin distanţe catifelate (cataif, cafea cu lapte) şi care vibrau în aerul luminos, ca nişte cozi ale unei comete de jucărie . . ."

„Şi Florica tăie scurt comunicaţia".

Comunicarea Floricăi mi s'a părut revelatoare: fără a-l identifica întru totul pe Apunake cu interlocutoarea lui, cred că expresia „realităţi imaginare" i se potriveşte. Găselniţa este însă numai aparent paradoxală şi ilustrează perfect observaţia lui Bergson (de care nu cred că Apunake va fi avut cunoştinţă), că „tot ce poate forma obiectul gândirii noastre este real".

Deşi pe Grigore Cugler abia l-am cunoscut, pot spune că pe Apunake l-am „asimilat" într'atâta că nu mă pot lipsi de el, ca partener la un fel de „satiră a duhului meu", unde îmi dă uneori replica. De pildă, după ce scrisesem că „a încetat din viaţă", mi-am închipuit deodată că dacă i-aş fi atras atenţia asupra gingăşiei acestui eufemism cuviincios, mirându-mă apoi de nu cumva tot *în viaţă* rămânem, şi după ce trecem de cealaltă parte a ei, Apunake mi-ar fi răspuns: „Poate, dar . . . mai încet" şi ar fi zâmbit.

MIHAI NICULESCU

VASILE VOICULESCU, ROMANCIER AL ILUZIEI ŞI AL SPERANŢEI

A apărut în 1970, în editura „Dacia" de la Cluj, romanul lui Voiculescu „Zahei Orbul". Mesajul morţilor se mai strecoară la vii, tulburând nătângii.

Urmăreşte simplu şi firesc un destin, astfel încât îţi dai abia târziu seama că e proiectat pe două planuri, că destinul Orbului din bălţile Brăilei e un simbol într'o carte firească precum o rugăciune. S'a avântat în mocirla lumii, oare este „dragoste spurcată, rachiu otrăvit, tutun blestemat", şi a orbit din spirtul unui cârciumar. Îşi caută peste tot mântuirea, până ajunge la Popa Fulga. Acesta fusese hoţ de cai, se pocăise printr'o lungă boală, ajunsese olog de amândouă picioarele („slăbănog" e cuvântul românesc cel mai potrivit), dar puterile sale ascunse se adunaseră în partea de sus a trupului. Putea tămădui bolnavi, mâna lui pusă pe capul lui Zahei îl face să vadă ca printr'o pâclă deasă. Orbul pune să-i facă un jeţ din curele şi poartă pe olog în spate, întregind astfel o nouă făptură.

Or, Orbul care poartă pe Olog în spate e un simbol vechi şi adânc al lumii indo-iraniene. Ca toate simbolurile, a pătruns în folclor şi în jocurile copiilor.

O comparaţie asemănătoare apare într'una din strofele Sâmkhya şi se precizează în comentariul (bhâshya) lui Gaudapâda. Spiritul (Purusha) este, în neputinţa lui de acţiune, precum un „slăbănog" (pangu), iar Natura Primordială (Prakrti, Pradhâna) e „oarbă" fără de Spirit. De aceea, aşa cum numai un Olog şi un Orb (andhâ) pot să alcătuiască o fiinţă completă, Ologul văzând, iar Orbul purtându-l în spinare, tot aşa numai unirea Naturii cu Spiritul poate face să ţâşnească (srsti) „Creaţia" (sarga). Un cântecel popular indian *Andhâ aur Langarâ*, în limba Hindî), transpune situaţia în concret. Iar copiii din toate părţile lumii, păstrători fără ştiinţă ai comorilor mitologice, joacă acest joc suiţi unul în spatele celuilat, cum apar în tabloul lui Goya „Mascaráda infantíl". Eminescu a vorbit de o astfel de unire în prelucrarea din folclor „Călin Nebunul" — şi poate de aici a extras Voiculescu adâncul simbol.

Cei doi caută să reconstruiască paraclisul din inima pădurii, un *témenos*, loc ascuns şi centru al lumii, unde altădată păcătosul de Popă păstra roibii furaţi. Ei pun în mijloc, unde apa ploilor se scurgea printr'o icoană a Pantocratorului ca dintr'o rană, un vas veneţian de botez, pe piciorul căruia urcă şarpele lui Asklepios şi al lui Moise, şarpele de aramă pe care l-a ridicat în pustiu ca să-şi vindece neamul de reptilele veninoase. Autorii mistici văd în acest simbol o prevestire a lui Iisus. În mod ciudat, acest şarpe, numit în limba ebraică *nahâsh nahsheth*, vindecă poporul lui Israel de şerpi ce nu sunt numiţi cu denumirea obişnuită (nahash), ci *saraphîm*, „şerpi (veninoşi)", dar în acelaşi timp „Serafimi", îngeri. Încă un amănunt preţios pentru istoria „coincidenţei opuselor", căreia domnul profesor Eliade i-a închinat o carte unică, în 1943: „Mitul Reintegrării" (reluată apoi în franceză şi sporită, sub numele „Méphistophélès et l'Androgyne"). Albertus Magnus consfinţeşte simbolul Şarpelui de aramă crucificat în pustie ca pe o prevestire a Mântuitorului, în imnul său închinat Sfintei Fecioare („Ave praeclara Maris stella, in lucem gentium divinitus orta . . .), care se găseşte în „Osnabrücker Register von S. Maria". Dar mai înainte de aceasta, Ophiţii, o sectă gnostică, făcuseră din şarpe un simbol al Soteriei, al Eonului Christos care mântuie lumea. Toată Creaţia lumii era, după ei, o greşală, iar Creatorul, JHWH, un Dumnezeu rău. Toţi incriminaţii Bibliei — Şarpele, Cain — sunt în fond prevestitorii salvării viitoare de sub tirania Creatorului malefic. Cainiţii îl adorau pe Cain, Luciferienii se închinau lui Lucifer.

Romanul insistă asupra unirii tainice dintre orb şi olog, sancţionată de un semn divin: apariţia unui şarpe prietenos care se încolăceşte pe piciorul vasului aidoma semenului său de bronz. Cei doi-într'unul vor să creeze, să redea viaţa unui băieţel nebotezat din pricina noilor legi instaurate în ţară. Dar făptuirea lor nu reuşeşte, copilul moare, Popa îşi dă şi el sufletul în cârca lui Zahei, care aşteaptă, prăbuşit în genunchi în faţa altarului, Judecata de Apoi.

La urmă abia, drumul Orbului apare ca un drum al Sufletului prin „noaptea întunecată". E privilegiul numai al celor mai înalţi autori să păstreze calea de mijloc între naraţiune şi simbol, între viaţă şi idee. Acest omagiu postum trebuie adus şi lui Vasile Voiculescu.

IOAN PETRU CULIANU

LE SOLITAIRE

Drama oamenilor singuratici, drama eternității.
In fond Shakespeare a fost regăsit. Este azi o legendă de peste 400 de ani.
Discutând eternitatea lui cu shakespearologul profesor H. ROTHE ne gândeam la legenda IONESCO ce se va desbate peste 400 de ani.
Temele sunt aceleași peste timp.
Și EUGENE IONESCO le desbate. Dar câți îl înțeleg?
Un regisor urmărind un succes de casă și-a spălat mâinile de păcate gogolicne, transformând în circărie și înecând în decor o gravă acuzare adusă de Ionesco dictaturilor contemporane.
Intrebat, candid, în secret, regisorul nostru susține că a salvat piesa pentru eternitate.
Cred că s'a salvat mai curând pe el — regisorul — în fața dictatorului.
Bucuria de a ne regăsi permanent aici, alături de opera ionesciană, este similară bucuriei ce o aveam în țară, când, noptea colportam sau citeam pe ascuns piesele sale interzise.
Plăcere regăsită în lectura acestui „singuratic".
Există o permanență ionesciană în sufletul nostru.
Este poate omul cel mai legat de viața cea de toate zilele, ce ne înțelege și ne ajută, arătându-ne că nu suntem singurii care trăim drama contemporaneității.
El o trăiește alături de noi.
Și ca semn că nu ne-a uitat ne-a scris LE SOLITAIRE.
Ne regăsim în fiecare rând, ne regăsim în plinătatea faptelor noastre liniare.
Ne regăsim în speranța unei lumini ce va face să înflorească un pom în viața noastră.
Este primul său roman.
Și în el regăsim pe otomanii și laponii ce ne înconjoară.
Există un etern.
Il credem închis în acel dulap ce se va deschide în ziua ultimei noastre experiențe, bănuindu-l un pom în floare proiectat pe un cer de azur.
Așa vrem să fie.
In viața cea de zi de zi sbuciumați căutăm aspectele ontologice, finaliste sau creaționiste ale cosmologicului.
Problema epistemologică ne pasionează, știința si tehnica punându-ne permanent date noi la îndemână, date ce ne îndepărtează tot mai mult însă de răspunsul final.
Iar singura problemă neglijată se pare că este morala, în capitolele ei de bază prin înghițirea automată a pilulelor fabricate de firmele sociologice la modă, pilulele „egoismului capitalist" și cele ale „marxismului altruist".
Și totul în fond este atât de simplu.
Pornind pe urmele singurătății ionesciene ne regăsim în ceeace avem noi mai uman: sbuciumul etern.
Numai un lucru trebuie să știm, să știm să găsim înțelepciune, forță și frumusețe chiar în singurătate.
Pentru liniștea acestei lecturi îi mulțumesc lui Ionesco.

ROGER CONSTANTINESCU

DESPRE O ISTORIE A FILOZOFIEI ROMÂNEȘTI

Intâmplarea — și numai întâmplarea — a făcut ca să citesc volumul întâiu al unei împunătoare Istorii a filozofiei românești, apărut la București la sfârșitul anului 1972 în Editura Academiei. Este vorba de un volum masiv de peste 650 de pagini, format mare, consacrat dezvoltării filozofiei românești din secolul al XV-lea până la sfârșitul secolului al XIX-lea și publicat de un colectiv al cărui redactor responsabil este domnul Nicolae Gogoneață. Și tot întâmplarea m'a readus la „Istoria gândirii sociale și filozofice în România", apărută în aceeași editură în 1964. Intre apariția primei și celei de a 2-a Istorii a filozofiei noastre scrise sub regimul comunist, s'au scurs deci 8 ani de zile. Nu am putut rezista ispitei de a vedea, de a constata dacă s'a schimbat ceva, dacă de la un volum la altul s'a înregistrat vre'un progres, dacă noua Istorie a filozofiei românești tinde la o prezentare oarecum mai obiectivă a acestei materii, mai degajată de rigidele norme și prejudecăți marxiste.

Evident că nu trebue să ne așteptăm nicidecum ca în România o Istorie a filozofiei — fie ea chiar limitată la gândirea românească — să aibă același conținut, aceeași orientare ca o Istorie a filozofiei din Occident. Manuale ca acelea ale lui Emile Bréhier în Franța, Windelband sau Willamowitz-Moellendorf în Germania, sau Istorii ale filozofiei ca în România antebelică, sunt aproape de neconceput într'o țară, în care materialismul dialectic și istoric este erijat astăzi în doctrină oficială. Interpenetrarea factorilor economici, sociali, filozofici etc. este atât de accentuată în această concepție încât cu greu pot fi degajate ideile filozofice propriu zise, cu greu se poate vorbi de o oarecare autonomie a filozofiei față de baza economico-socială. Doctrina marxistă critică pe acei istorici ai filozofiei, care cred că problemele filozofice apar și dispar în mod întâmplător și nesocotesc legătura indisolubilă care există între chestiunile teoretice pe de o parte și viața materială a societății precum și evoluția luptei politice și ideologice, pe de altă parte. In aceste condiții, într'o țară comunistă, o Istorie a filozofiei ajunge uneori la o confuzie permanentă între sfera filozofică și acea social economică. In același timp nu trebue uitat că din cauza dezvoltării ei specifice nu se pot aplica în cercetarea evoluției filozofice românești — până la începutul acestui secol — criteriile de investigare folosite, de pildă într'o țară din apusul Europei care are o puternică, o solidă tradiție culturală și filozofică.

„Istoria gândirii sociale și filozofice în România" apărută, așa cum am văzut, în 1964, a ținut să aplice *ad litteram*, metodologia marxist-leninistă, — adică să respecte cu consecvență în explicarea ideilor principiul „rolului hotărîtor, permanent, în orice condiții istorice, al intereselor și năzuințelor de clasă" (p. 11). De aceea printre reprezentanții gândirii filozofice românești din trecut găsim în acest volum nume ca Eftimie Murgu, Ion Ionescu de la Brad, Avram Iancu, Tudor Vladimirescu, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Dimitrie Bolintineanu, Alecu Russu etc. a căror apartenență la dezvoltarea filozofiei românești este îndoielnică precum și alte nume mai puțin cunoscute care nu aparțin nici istoriei literare, nici acelei politice, nici istoriei gândirii economice sau istoriei sau sociologiei.

Autorii noii Istorii a filozofiei românești pretind că au adoptat o metodologie nouă,

că au încercat să stabilească un statut relativ autonom al istoriei filozofiei, diferențiind-o de celelalte domenii ale istoriei gândirii și culturii. De altfel să nu uităm că ne aflăm în fața unei „Istorii a filozofiei" și nu a unei „Istorii a gândirii sociale și filozofice" ca în 1964. In introducerea volumului, scrisă de domnul N. Gogoneață, se poate citi: „Elaborând o Istorie a filozofiei românești, autorii prezentei lucrări au urmărit modul cum s'au dezvoltat concepțiile despre lume și sistemele filozofice în cultura românească, contribuțiile gânditorilor români la progresul cunoașterii filozofice, la cercetarea unor probleme, principii, categorii ale filozofiei, precum și contribuțiile românești în principalele discipline filozofice: logică, etică, estetică, filozofia culturii, filozofia istoriei, filozofia socială, antropologie filozofică, filozofia științei etc. In cazul unor personalități complexe, care au avut atât o activitate practică, pe plan social politic și cultural cât și una teoretică, în lucrare s'au reținut, cum era și firesc, ideile filozofice din opera lor — indiferent la care sferă a realității se refereau acestea —, activitatea practică fiind menționată și caracterizată succint" (p. 5—6). Cu alte cuvinte în această Istorie a filozofiei românești urmează să fie evocați, prezentați, numai gânditorii care într'adevăr au fost preocupați de problemele filozofiei. Atunci când va fi vorba de personalități complexe în a căror operă filozofia nu constitue principala preocupare, această operă va fi analizată din unghiul de vedere filozofic stricto sensu. Este vorba de o delimitare a obliectului și sferei filozofiei, de precizarea obiectului unei discipline, mai precis de o delimitare față de contextul mult mai larg al culturii și al gândirii social-politice, în care această disciplină riscă să se piardă ca un pârâu în albia mai largă a unui fluviu.

Autorii acestei Istorii se angajează de asemeni să prezinte în medalioane monografice pe diverșii gânditori — în așa fel ca accentul să cadă în general pe analiză, pe valoarea concepțiilor lor și nu ca altădată pe detalierea condițiilor social-istorice, care făcea ca paginile tratatului din 1964 să evoce mai mult freamătul și tumultul evenimentelor sociale și istorice, și mai puțin meandrele filozofiei românești, filiația spirituală a gânditorilor noștri, maieutica unui dialog între generații, între diversele familii spirituale din România. „Filozofia fiind rezultatul activității unei personalități înzestrate cu anumite virtuți creatoare, care și-a însușit cultura epocii sale și în același timp a făcut unele opțiuni pentru anumite idealuri care sunt nu numai ale sale, ci și ale unui grup social, istoricul filozofiei va trebui să pună în lumină toate aceste însușiri specifice ale unei personalități creatoare. In prezentarea și caracterizarea factorului subiectiv, el va evita însă stabilirea unei corelații simplificatoare — în sensul unui determinism rigid, fatalist — între originea socială a unui gânditor și orientarea gândirii sale, știut fiind faptul că marile personalități au capacitatea de a întrevedea, de a anticipa cursul dezvoltării viitoare și prin aceasta pot depăși acțiunea unor determinatori, devansând aspirațiile clasei sociale căreia îi aparțin prin origine" (p. 12—13, Introducere).

Tot din punct de vedere metodologic, noua Istorie a filozofiei românești renunță la obișnuita periodizare marxistă. Justificarea ne este dată de asemeni în Introducere: „Cât privește periodizarea istoriei filozofiei românești, autorii prezentei lucrări au ținut seama de momentele principale ale dezvoltării gândirii, de schimbările reale ce se constată în evoluția fenomenului filozofic românesc, atunci când au

stabilit curentele, orientările și perioadele mari ale istoriei gândirii naționale. Luându-se în considerare faptul că ideile pot să devanseze baza economică și că în general există o relativă autonomie a filozofiei în raport cu baza societății, s'a căutat criteriul de periodizare în cadrul fenomenului cercetat, evitându-se determinările simplificatoare, stabilirea unor raporturi directe între baza socială și filozofie . . . Numai prin relativa autonomie a filozofiei, ne putem explica de ce țări rămase în urmă din punct de vedere economic pot să aibă în filozofie rolul viorii întâi" (p. 6—7).

Ținând seama de aceste considerente noua Istorie a filozofiei românești este împărțită în următoarele perioade: I. Epoca medievală (secolele XV—XVI); II. Epoca umanismului (secolele XVI—XVIII); III. Epoca modernă: 1. Inceputuri: Iluminismul și Raționalismul. 2. Filozofia în perioada făuririi României moderne. 3. Filozofia marxistă. IV. Perioada contemporană. (Volumul pe care îl prezentăm aici se ocupă de primele trei perioade, perioada contemporană urmând să fie tratată în volumele 2 și 3). Arbitrară oarecum, schematică în mod sigur, această periodizare este totuși mai adecvată realităților spirituale românești decât acea folosită în trecut. Astfel Istoria gândirii sociale și filozofice din 1964 adoptă cum am spus bine cunoscuta periodizare marxistă: orânduirea feudală, perioada descompunerii feudalismului, revoluția burghezo-democratică din 1848, perioada formării statului național burghez etc. (Noua împărțire în perioade — mai puțin rigidă — a permis includerea în acest volum a unui foarte bine venit capitol despre Neoaristotelismul în țările noastre, p. 103—118. In aceste pagini sunt expuse condițiile în care timp de aproape un veac — al XVII-lea — Neoaristotelismul a fost cel mai influent curent filozofic în Moldova și Țara Românească și a contribuit la dezvoltarea unui adevărat învățământ universitar).

Evident că această încercare de a debarasa Istoria filozofiei românești de acele scorii pe care le reprezintă unele aspecte ale gândirii social politice, — din perspectivă — adevărate intruse indispensabile până acum în astfel de manuale în România, această tentativă de decantare riguroasă a problemelor filozofice de cele nefilozofice, este bine venită. („A crea Istoriei filozofiei un statut autonom e un act necesar" sublinia Era Socialistă, referindu-se la lucrarea de față, nr. 1, 1972 p. 57).

Intrebarea care se pune însă este de a ști în ce măsură aceste riguroase principii metodologice, acest criteriu euristic în prezentarea gânditorilor din trecutul nostru, aceste bune intenții formulate în Introducerea la Istoria filozofiei românești au fost respectate, sau au putut să fie respectate. Din nefericire răspunsul este de multe ori negativ. Căci cum ne putem explica prezența lui Dumitru Brătianu sau Ion C. Brătianu în acest volum consacrat gândirii filozofice românești? Cei doi oameni politici au dreptul fiecare la un capitol (p. 307—317). După lectura atentă a paginilor consacrate lui Dumitru Brătianu și Ion C. Brătianu, nu înțeleg prea bine ce contribuție au adus ei în epistemologie, în metafizică, în antropologie, axiologie, logică, sau estetică, sau chiar în filozofia istoriei. Oare faptul de a fi susținut în 1841 la Paris o teză despre dreptul de proprietate, îi îngădue lui Dumitru Brătianu să figureze în galeria filozofilor români? Și cine poate pretinde în mod serios că Ion C. Brătianu a contribuit la dezvoltarea teoriei istoriei prin cele câteva

articole răslețe și foarte palide ca gândire, despre Naționalitate, Chestiunea română etc.? Meritele lor au fost și rămân de ordin politic, în istoria țării noastre, și aceste merite nimeni nu le poate contesta.

Și ne putem întreba dacă trebuiau să apară într'o Istorie a filozofiei românești numele lui Ștefan Stâncă sau al lui Panait Mușoiu și dacă lucrările lor meritau să fie analizate (p. 621—631). Medicul Ștefan Stâncă a fost un propagandist marxist la sfârșitul secolului trecut, iar singurul merit al lui P. Mușoiu l-ar putea constitui faptul de a fi primul traducător în România al Manifestului Comunist. Cred de altfel că unele cugetări atât de profunde, ca de pildă: „în chestiile de viitor nu se poate vedea în chip hotărît decât ținta către care lucrurile tind în dezvoltarea lor" (menționată la p. 628), nu îndrituiau includerea lui Panait Mușoiu într'o Istorie a filozofiei românești. Și oare Constantin Leonardescu este atât de important în filozofia românească pentru a i se consacra în noul manual 22 de pagini, adică aproape tot atât de mult cât se rezervă lui Xenopol? Este aceasta aspirația spre „obiectivitatea științifică", obiectivitate care chipurile — așa cum se pretinde acum la București — este fundamental opusă manifestărilor de obiectivism? Și Mentovich Ferenc aparține filozofiei românești numai prin faptul că regimul face atât de mult caz de problema naționalităților conlocuitoare? Și în sfârșit — opiniile lui Nicolae Ceaușescu nu puteau oare lipsi din Introducere? In această privință trebue să nu fim prea... exigenți deoarece numele lui N. Ceaușescu nu apare decât o singură dată în acest masiv volum, în timp ce în Istoria gândirii din 1964 întâlnești la tot pasul opiniile lui Gheorghiu-Dej, rezoluțiile diverselor Congrese ale PCR precum și alte documente de partid — despre care nimeni nu știe în mod sincer ce au de a face cu filozofia românească.

Trebue să recunosc totuși că respectarea strictă a principiilor metodologice anunțate de autorii volumului de față era aproape imposibilă, dar cele câteva exemple pe care le-am citat devedesc că există limite pe care ei le-au depășit și că de multe ori au continuat pe făgașul unei confuzii voite între gândirea filozofică propriu zisă și gândirea social politică sau pretins social politică.

Dar după această digresiune metodologică să intrăm acum în miezul acestei lucrări și în lumina mai multor capitole — a principalelor materii — să încercăm să desprindem și meritele și neajunsurile ei.

De remarcat în primul rând, modul în care sunt prezentate astăzi „Învățăturile" lui Neagoe Vodă Basarab către fiul său Teodosie, în comparație cu Istoria gândirii sociale și filozofice din 1964. Nu voi discuta aici autencitatea, paternitatea acestei opere. Controversa continuă și astăzi la noi în țară, unde acum 3 ani a apărut textul versiunii românești într'o ediție monumentală îngrijită de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, traducerea originalului slavon apațînând lui G. Mihăilă. Ceeace doresc să subliniez aici este spațiul care se acordă acestei opere în volumul de față, un subcapitol de 6 pagini masive. In Istoria gândirii sociale și filozofice din 1964 se putea citi că „s'a purtat o îndelungată controversă asupra paternității Invățăturilor lui Neagoe Basarab, scoțându-se în evidență elementele mistice ca un model de gândire filozofică ‚autentică' românească din veacuri îndepărtate. In realitate, partea mistică din Invățături constitue elementul caduc" (p. 50—51). In noua Istorie a filozofiei românești, deși se susține că aceste Invățături exploatează conținutul religios, mistic al ideologiei dominante din accea epocă, se subliniază totuși valoarea etică și politică a operei. „Găsim în Invățăturile lui Neagoe accente de profund umanism" se poate citi la pagina 31 unde este analizat conceptul de om ideal, de „om desăvârșit și întreg".

Dimitrie Cantemir are dreptul la 43 de pagini dense, în care spre deosebire de Istoria din 1964, accentul este pus pe gândirea filozofică a marelui gânditor. „Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago" (Imaginea de nezugrăvit a științei sacre) scrisă în anul 1700 sub inspirația filozofului flamand Jan Baptist van Helmont (tradusă în românește în 1928 de N. Locusteanu sub titlul de Metafizică), „Compendiolum universae logices institutionis" (Micul Compendiu de logică generală), pot fi considerate ca principalele lucrări filozofice ale Domnitorului Cantemir, împreună desigur cu „Divanul lumii cu înțeleptul". Rând pe rând sunt trecute în revistă și analizate influențele stoice creștine, teozofice din opera filozofică a lui D. Cantemir. Poate astăzi când s'au împlinit 300 de ani de la nașterea lui, ar trebui să reluăm să recitim multe din paginile acelui care a fost supranumit „filozof între regi, dar și rege între filozofi". Lectura lui este uneori dificilă, în niciun caz „infernală", cum susținea de curând Eugen Barbu în Caietele Princepelui. S'a spus și pe drept cuvânt că Dimitrie Cantemir a fost primul gânditor român care a abordat la nivel propriu zis filozofic problemele cunoașterii. Deși nu se poate vorbi întotdeauna la Cantemir de o adevărată originalitate (să ne amintim totuși cartea 4-a din Sacrosancte în care desbate problema timpului), el rămâne însă acel gânditor cu care începe Istoria filozofiei românești.

George Călinescu susținea odinioară că după Dimitrie Cantemir, a doua mare personalitate a culturii noastre este fără îndoială Ioan Eliade Rădulescu. Dar ca și în cazul lui Cantemir, și la Eliade Rădulescu este greu de stabilit contribuția lui în filozofia românească, sunt greu de precizat limitele gândirii sale filozofice propriu zise. In timp ce Istoria gândirii sociale și filozofice din 1964 situa pe Eliade printre pașoptiștii iluminiști și îl „termina" în câteva pagini sublinindu-se concepțiile lui politice conservatoare și reacționare, în noua Istorie a filozofiei românești i se consacră un lung capitol în care este desbătută în deaproape principala lui lucrare filozofică: „Echilibru între antiteze", cu iz atât de hegelian. Dar numai titlul acestei cărți ne amintește de Hegel. Așa cum s'a stabilit mai de mult și așa cum se subliniază în această Istorie a filozofiei românești, Eliade nu a cunoscut sau a cunoscut foarte vag opera lui Hegel. Aproprierea de marele filozof german este mai mult în literă de cât în spirit, cu toate că Eliade a intuit universalitatea contradicției și nonsensul încercării de a reduce problemele existențiale la un singur termen al antinomiei prin suprimarea celuilalt. Termenii dualităților, de care vorbește Eliade, nu constitue antiteze propriu zise în înțelesul pe care le-a dat Hegel. In realitate Eliade l-a cunoscut pe Hegel prin intermediul lui P. J. Proudhon, care nici el nu cunoscuse direct opera filozofului de la Jena. „Echilibrul între antiteze" rămâne — așa cum sublinia odată Tudor Vianu — o „ciudată scriere în care schițe filozofice se amestecă cu digresiuni ziaristice și polemice după un plan care nu poate fi niciodată bine lămurit" (în Scriitori români vol. II. 1970 p. 264). In ciuda supărătoarelor prejudecăți marxiste, a dogmaticelor formulări inevitabile, capitolul consacrat lui Eliade Rădulescu în aceasta nouă Istorie a filozofiei scris de Radu

Tomoiagă, constituie o încercare serioasă de a contura gândirea filozofică a acelui care este considerat drept „părintele literaturii românești". (In manualul din 1964, Echilibrul între antiteze al lui Eliade Rădulescu a avut dreptul la câteva rânduri, fiind astfel apreciat: „Teoria echilibrului între antiteze a fost folosită de reprezentanții boierimii conservatoare mai ales în perioada premergătoare reformei agrare. Multe din ideile reacționare ale lui Eliade au fost susținute și mai târziu de conservatorii ruginiți și chiar de junimiști, care vor folosi însă și alte concepții sociale reacționare, mai corespunzătoare etapei de după reforma agrară și instaurarea regimului burghezo-moșieresc" p. 229).

Poate însă că nicăieri ca în cazul lui Titu Maiorescu, nu se vădește atât de pregnant diferența care există între cele două Istorii ale filozofiei românești scrise sub regim comunist în ce privește modul de abordare (approach) al problemelor și al prezentării gânditorilor. In Istoria din 1964 se putea citi: „Maiorescu a fost fondator și conducător al societății literare ‚Junimea' și al organului ei ‚Convorbiri literare'. Una din caracteristicile esențiale ale liniei politice a Junimii în general și implicit a lui Maiorescu a fost apărarea monarhiei prusace, linie manifestată încă din 1871, dată la care junimiștii intră formal în viața politică. Junimiștii, și în special Maiorescu, au sprijinit cu tărie dinastia de Hohenzollern. Titu Maiorescu a sprijinit cu zel atât pe Carol I, cât și pătrunderea capitalului german în țara noastră". (p. 233)

Și mai departe referindu-se la concepția estetică a lui Maiorescu, Istoria din 1964 pretinde că „Maiorescu a susținut și răspândit totodată tezele dăunătoare ale esteticii idealiste. In timp ce reprezentanții ideologiei clasei muncitoare, ca și cei ai gândirii democratice burgheze (de exemplu Bolliac), promovau ideile rolului social educativ, mobilizator al literaturii și artei, Maiorescu a insistat cu deosebire pentru excluderea ideilor politice din sfera culturii și artei ... In lupta împotriva artei cu conținut ideologic-politic, arta care oglindește realitatea și ajută la transformarea ei, Maiorescu a folosit tezele esteticii idealiste, de provenientă mai ales platonică și schopenhaueriană ... Clasa muncitoare nu numai că nu s-a lăsat influențată de aceste „teorii" reacționare, ci le-a dat o replică puternică, respingându-le și dezvoltând în cadrul periodicelor sale concepția materialistă despre artă și critică literară". (p. 235)

Iar în ce privește influența lui Maiorescu asupra culturii noastre, în ce privește posteritatea lui, se susținea că „el a deschis seria reprezentanților ideologici ai regimului burghezo-moșieresc — filozofi, economiști, sociologi, juriști etc. — care începeau campania antimarxistă fără măcar să se fi ostenit să deschidă vreo lucrare a lui Marx" (p. 238)

In noua Istorie, personalitatea și opera lui Titu Maiorescu sunt aduse mai aproape de adevărata lor perspectivă, de adevărata lor semnificație. Criticile aduse concepțiilor lui politice și sociale se estompează. O atenție deosebită este acordată celor două principale scrieri filozofice ale lui Maiorescu: „Einiges philophische in gemeinfasslicher Form" (Berlin 1861) și „Logica" (1876) precum și ideilor sale estetice. Este amintită influența pe care au avut-o asupra gânditorului român Herbart, Kant, Feuerbach, Schopenhauer, Stuart Mill etc. Insemnătatea lui Maiorescu în cultura românească este astfel rezumată într'o notă

finală: „Influența filozofică a lui Maiorescu a fost mare în epocă, iar prin elevii săi s'a prelungit până la al doilea război mondial. Timp de aproape o jumătate de veac, el a deșteptat și întreținut, prin cursurile universitare, prin conferințe publice și prin scrierile sale interesul pentru filozofie, orientând spiritele în direcții majore de gândire ... Spre sfârșitul veacului trecut, Maiorescu a reușit să întemeieze o mișcare filozofică românească, din care au ieșit C. Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, Ion Petrovici și alți reprezentanți ai filozofiei românești. Nu mai puțin însemnată a fost influența lui Maiorescu asupra dezvoltării ulterioare a esteticii românești: Mihail Dragomirescu, Eugen Lovinescu, George Călinescu, Pompiliu Constantinescu și alții sunt, într'un fel sau altul, reprezentanții criticii estetice, inaugurată în literatura noastră de Titu Maiorescu". (p. 395)

Vasile Conta este fără îndoială unul din gânditorii cei mai singulari, o apariție stranie în peisajul spiritual românesc. Jurist prin pregătire, educație și profesiune, și filozof autodidact, el a reușit să elaboreze un sistem interesant de gândire, cu contribuții însemnate în epistemologie și metafizică. Ne putem întreba cum ar fi evoluat gândirea lui, ce opere ar mai fi dat dacă nu ar fi dispărut într'un mod atât de prematur la vârsta de 37 de ani. De numele lui Conta este legat în mod inseparabil, în filozofia românească, materialismul și determinismul. Ca atare, nimic mai firesc ca într'o Istorie a gândirii românești scrisă sub regim comunist, locul lui Conta să fie de prim plan, rolul său să fie cât mai mult scos în evidență. Cu toate acestea, prin poziția extrem de dogmatică pe care a adoptat-o, Istoria din 1964 critică uneori cu asprime pe filozoful ieșean, autorul „Teoriei ondulațiunii universale": „Filozofia lui Conta ne face să înțelegem cât de contradictoriu este procesul trecerii de la metafizică la dialectică pentru un reprezentant ideologic al clasei burgheze. Oricât de rodnică ar fi fost ideea dezvoltării în ultimele lucrări ale lui Conta, tocmai aici, în concepția asupra dezvoltării, se dezvăluie contradicțiile concepției sale despre lume, determinate de poziția de clasă ... Materialismul lui Conta, deși s'a îmbogățit cu idei dialectice noi, rămâne în ansamblu metafizic" (p. 292). In ce privește ideile sociale și politice ale lui Conta, tot în Istoria din 1964, citim următoarele: „In aprecierea concepției lui Conta despre lume, trebue să ținem seama de poziția sa greșită în explicarea vieții sociale". (p. 287) „In activitatea sa politică din țară s'a făcut exponentul burgheziei naționaliste românești, care caută să-și înlăture concurenții de alte naționalități de pe piața internă". (p. 268) „Dar trebue precizat că această politică avea și un alt revers: exclusivismul național, care îl duce pe poziții antisemite reacționare". (p. 288) Astfel de critici — dintre care unele îndreptățite — nu mai apar în noua Istorie a filozofiei românești. Analiza operei lui Conta este mai senină, mai nuanțată, mai lipsită de pasiuni partizane, de formule dogmatice. Vorbind despre activitatea lui polititică, autorul capitolului consacrat lui Conta scrie: „Pe linia modernizării țării noastre, a dezvoltării industriei naționale și a comerțului autohton, a apărării integrității țări și a respectării independenței naționale se înscriu, în general, acțiunile sale politice". (p. 417) Iar la pagina 464 se vorbește despre „fierbintele patriotism, despre dragostea pentru istoria patriei" a lui Conta, fapt care oglindește evoluția care s'a produs în linia politică a regimului de la București între 1964 și 1972.

Alexandru D. Xenopol, ca filozof al istoriei, se bucură în noul tratat, de o prezentare care se vrea obiectivă, ştiinţifică. Şi această reevaluare constituie un reviriment faţă de Istoria gândirii sociale şi filozofice în România din anul 1964, care consacra lui Xenopol şase pagini, în care erau formulate critici severe împotriva Teoriei Istoriei, opera majoră a învăţatului român. Xenopol era criticat din cauza faimoasei sale teorii a seriilor. Specificul istoriei îl constituie pentru el noţiunea de serie care joacă în istorie rolul pe care îl au legile în ştiinţele exacte. Seriile sunt produse de acele forţe particulare care, împreună cu „condiţiile" particulare, dau naştere faptelor istorice. Negarea legilor de dezvoltare în istorie, substituirea noţiunii de serie istorică aceleia de lege, este rău văzută de aceia care pretind că se inspiră din teoria materialismului dialectic şi istoric. Pentru autorii Tratatului din 1964, adoptarea noţiunii de serie „înseamnă în fond un răspuns agnostic la problema dacă istoria este ştiinţă". (p. 369) „Diferenţiind seria de lege, Xenopol afirmă că, spre deosebire de lege, seria poate fi deviată dacă intervin factori „neprevăzuţi", voinţa individualităţilor de „ elită" şi hazardul. A. D. Xenopol nu a înţeles socialismul marxist, fundat pe teza legităţii sociale". (p. 370) Sau: „Cauzalismul lui Xenopol este în realitate un ‚condiţionism', răspândit printre oameni de ştiinţă contaminaţi de pozitivism. Aceasta este o concepţie eclectică idealistă, în care nu joacă nici un rol factorul economic... Totodată, influenţat de rasiştii burghezi, Xenopol declară că rasa este factorul istoric cel mai puternic, „cauza ultimă", „esenţa obscură şi de nepătruns" . . . Poziţia de clasă l-a împiedicat pe Xenopol să admită materialismul istoric". (p. 370)

Noua Istorie a filozofiei româneşti susţine de asemeni într'o critică mai nuanţată, că noţiunea de serie constituie la Xenopol punctul slab al teoriei istoriei. Dar nu pe această critică este pus accentul în capitolul consacrat marelui istoric (al cărui nume a fost menţionat odinioară de un Croce, Rickert, Lacombe sau Henri Berr), capitol care conţine nu mai puţin de 36 de pagini. Toate problemele, toate aspectele evocate în celebra „Théorie de l'Histoire" sunt cercetate în deaproape. Referindu-se la domeniul filozofiei culturii, mai precis la studiul lui Xenopol, „Cultura Naţională", noua Istorie subliniază că „el este mânat de resorturi patriotice" (p. 511) „Xenopol consideră că un popor abia trezit la viaţă, integrat adică de curând ritmului civilizaţiei moderne, se poate afirma în familia celorlalte popoare în primul rând prin cultura sa naţională, prin dezvoltarea spiritualităţii sale specifice. Xenopol pune explicit problema în termenii raportului cosmopolitism-naţionalitate, pronunţându-se hotărît în favoarea celui din urmă termen, singurul apt să asigure progresul poporului nostru". (p. 512). Cu unele rezerve, capitolul consacrat lui Xenopol ajunge la următoarea concluzie: „Cu opera lui Xenopol, gândirea românească a cunoscut o puternică afirmare pe plan european şi chiar mondial . . . Cu teoria sa asupra istoriei, Xenopol şi-a cucerit un loc în Istoria gândirii universale. După apariţia lucrării sale, nu există Istorie a sociologiei, a filozofiei istoriei, care să nu-i expună concepţia. Numele lui Xenopol este citat frecvent şi în zilele noastre de către specialiştii din alte ţări care abordează diferite probleme ale filozofiei istoriei". (p. 518)

In Istoria gândirii sociale şi filozofice din 1964, Bogdan Petriceicu Haşdeu nu a avut dreptul, la nici măcar o pagină, în ciuda contribuţiei sale de netăgăduit interes la filozofia istoriei şi la teoria culturii. In tratatul de faţă, această contribuţie a marelui gânditor român — cu o activitate multilaterală, enciclopedică — este analizată într'un spirit deschis, critic, relevându-se importanţa ei în patrimoniul nostru spiritual. Luându-se ca punct de plecare „Istoria critică a Românilor" (publicată în 1873), se arată că, în principiu, concepţia în două perioade: una „romantică", asupra căreia au stăruit printre alţii Mircea Eliade (a cărei ediţie îngrijită a Scrierilor literare, morale şi politice a lui Haşdeu, apărută în 1937, este menţionată în prezentul volum) şi o perioadă „criticistă", denumită de către unii şi naturalistă. In ce priveşte teoria culturii, se subliniază importanţa pe care o acordă Haşdeu ideii de specific naţional, semnificaţia pe care el a atribuit-o raportului dintre naţional şi universal, dintre autohtonisme şi cosmopolitism. In încheiere, se arată că ideile lui B. P. Haşdeu „au avut meritul de a fi stimulat cercetările în teoria istoriei şi a fenomenului de cultură". (p. 482)

Modul în care sunt prezentate personalitatea şi opera lui Dobrogeanu-Gherea în noua Istorie a filozofiei româneşti, în comparaţie cu aceea din 1964, vădeşte deasemeni concepţia care a călăuzit întocmirea noului manual. De unde în 1964 era scoasă în evidenţă pe un ton polemic lupta lui Gherea împotriva ideologiei „reacţionare" a junimiştilor în frunte cu T. Maiorescu, sau împotriva lui P. Missir, şi se susţinea faptul că el a sprijinit şi unele idei nemarxiste sub influenţa concepţiilor menşevice libertare (p. 344) acum se încearcă să se analizeze interpretarea dată de Gherea (în lumina dialecticei materialiste) societăţii româneşti, căilor ei de dezvoltare. Tonul, modul de abordare al problematicei — în capitolul dedicat lui Gherea — sunt altele.

Pentru autorii Istoriei din 1964, Ioan Nădejde nu avea dreptul nici măcar să fie menţionat, în capitolul privitor la pătrunderea şi răspândirea marxismului în România. Aceasta desigur, deoarece el „trădase", mişcarea socialistă. In anul de graţie 1972, I. Nădejde este reabilitat, cu reticenţele de rigoare — şi i se consacră cinci pagini în noua Istorie a filozofiei româneşti.

Spaţiul rezervat pentru acest articol este, firește, limitat. Fără să continui comparaţia prin menţionarea altor exemple, voi mai aminti doar că în timp ce manualul din 1964 critica cu asprime „Filozofia românească de la origini până astăzi" (vol V din Istoria filozofiei moderne, Omagiu Profesorului Ion Petrovici) apărută în 1941), manualul de faţă face uneori trimiteri la ea, precum şi la alte lucrări de dinainte de război ca de pildă Istoria filozofiei româneşti, publicată în 1940, Filozofia contemporană a Istoriei a lui N. Bagdasar din anul 1930 etc.

In limitele pe care le impune în mod firesc materialismul dialectic, noua Istorie a filozofiei româneşti reprezintă fără îndoială — cu rezervele formulate de-a-lungul acestei prezentări — un progres faţă de prima Istorie a gândirii româneşti — elaborată sub regim comunist. Excesele verbale, formulele agresive, neacademice („să condamnăm influenţa ideilor dăunătoare, ca de pildă răspândirea filozofiei idealiste a lui Kant şi Schopenhauer" [p. 11] în Istoria gândirii sociale şi filozofice din 1964) se estompează sau chiar dispar în noul tratat. Prezentarea marilor gânditori din trecutul nostru este mai cumpănită, mai echilibrată; diversele capitole

sunt de multe ori dense, pline de substanţă, jocul şi înlănţuirea ideilor îşi dau uneori liber curs.

Aştept deci cu legitimă nerăbdare cel de al 2-lea volum, consacrat epocii contemporane (filozofia românească în perioada 1900—1944), în special paginile ce vor fi consacrate epocii interbelice, în care autorii noii Istorii a filozofiei subliniază de pe acum că s'au înregistrat „o mare varietate de sisteme şi concepţii filozofice, o bogată producţie filozofică şi totodată o creştere sensibilă a rolului filozofilor în viaţa culturală şi politică a ţării" (p. 10). Aştept aceste pagini, cum am spus, cu multă nerăbdare dar şi cu justificate aprehensiuni.

MIHAI CISMĂRESCU

WALTER MYSS: Fazit nach achthundert Jahren. Geistesleben der Siebenbürger Sachsen im Spiegel der Zeitschrift „Klingsor" (1924—1939). München 1968. Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes. 158 pagini. 18.— DM.

Aşa cum indică titlul şi subtitlul, studiul semnat de Walter Myss tratează trei probleme: a) evidenţiază evoluţia spirituală a saşilor ardeleni dela venirea lor în Transilvania; b) analizează diferitele aspecte ale revistei Klingsor în decursul apariţiei sale; c) relevă în mod documentat personalitatea scriitorului Heinrich Zillich, atât în calitate de întemeietor şi animator spiritual al acestei publicaţii periodice, cât şi în general ca autor cu o prodigioasă activitate de creaţie în multiple domenii. Autorul îşi axează expunerea pe analiza critică a revistelor Karpathen şi Klingsor, periodice de prestigiu, care au cristalizat în paginile lor preocupările şi năzuinţele de afirmare ale saşilor ardeleni. Cele două publicaţii au apărut în intervale de timp deosebite şi în condiţii sociale şi politice diferite, împrejurări care le-au imprimat în mod explicabil, fiecăreia dintre ele, un caracter specific diferenţiat.

Revista Karpathen scoasă la Braşov de Adolf Meschendörfer a îndeplinit în timpul apariţiei sale (1907—1914) rolul de organ al minorităţii germane din Transilvania în ultimii ani de existenţă ai monarhiei austro-ungare. Cea de-a doua publicaţie, revista Klingsor, întemeiată şi condusă de scriitorul Heinrich Zillich, a reunit în decurs de 15 ani (1924—1939) cele mai reprezentative forţe creatoare ale spiritualităţii germane sudesteuropene, ajungând cu timpul să marcheze apogeul culturii saşilor din Transilvania între cele două războaie mondiale.

Modul cum a fost întemeiată revista Klingsor este descris de Myss chiar prin condeiul iniţiatorului acestei înfăptuiri, Zillich: „După reflecţii, visuri şi convorbiri cu prieteni, îmi înjghebasem planul de a întemeia la Braşov o publicaţie cultural-politică, al cărui conţinut să fie dedicat artei şi literaturii transilvănene". „In 1923, când am venit acasă de Crăciun, după ce tocmai trecusem examenul de doctor în ştiinţe de stat şi publicasem două volume de nuvele, tatăl meu îşi exprimă părerea că aş putea curând să-i succed în postul de director al fabricii de zahăr din Bod, dacă mă voi dovedi capabil pentru aceasta. Deşi i-am respins propunerea, tata nu

a încercat să mă convingă a-mi schimba hotărîrea. Ba mai mult: cum el însuşi avea preocupări artistice (cânta doar atât la vioară, cât şi în cor) sprijini planul meu, remarcând însă cu humor că ceea ce doresc să întreprind nu mă va îmbogăţi; presupunera lui s'a şi adeverit ulterior" (p. 33). „Colegul meu de şcoală Gust Ongyerth, care mai târziu îndeplini funcţia de director al teatrului german de stat din România gândea altfel: cum şi aşa serviciul lui ca funcţionar de asigurări nu-l mulţumea, puse ideia mea repede în practică. Am rămas uimit cât de iute a luat naştere editura Klingsor, căreia îi erau ataşate un salon de artă şi un birou de concerte. Noi doi eram proprietarii întreprinderii, iar părinţii noştri o finanţau. Primul rezultat al acestui început a fost înfiinţarea revistei Klingsor, pentru care răspunderea o purtam eu singur" (p. 34).

Myss menţionează că revista Klingsor şi-a propus dela început să urmărească trei ţeluri: 1) Misiunea de organ apărător şi conservator al cauzei saşilor. 2) Stabilirea unor legături de colaborare cu celelalte naţionalităţi din România. 3) Cultivarea schimburilor de opinii cu alţi germani şi cu alte popoare europene (p. 10). Atmosfera creiată în cercul revistei poate fi caracterizată prin „voinţa fermă pentru un angajament religios şi moral, tendinţă puternică spre critica naturei proprii a saşilor ardeleni şi elanul combativ, mereu crescând" (p. 23).

Pentru a ilustra greutăţile materiale ce trebuiau învinse cu scoaterea revistei, Myss redă unele mărturisiri ale lui Zillich:

„Autorii nu pretindeau onorarii; prin aceasta era asigurată existenţa revistei, de unde nici eu nu primeam vreo remunerare. Mai mult: împreună cu soţia eu administram singur revista, ba chiar îngrijeam împachetarea şi expedierea ei" (p. 47).

Materialul tipărit în revistă poate fi grupat în două mari categorii: pe de o parte probleme ale literaturii saşilor transilvăneni: lucrări originale, eseuri, istoria literaturii şi recenzii. Pe de altă parte traduceri din creaţia literară a celorlalte grupuri etnice din România, precum şi contribuţii ale reprezentanţilor altor popoare sudesteuropene (p. 98). In repartizarea recenziilor se observă modul cum colaboratorii revistei se specializaseră pe domenii: eseuri filozofice (Erwin Reisner şi Alfred Pomarius), beletristică (Heinrich Zillich), literatură (Karl Kurt Klein), lucrări în limba română şi maghiară (Bernhard Capesius şi Otto Folberth), muzică (Egon Hajek), artă (Hans Wühr), (p. 72).

Walter Myss distinge în evoluţia istorică a revistei Klingsor trei faze, observând însă, că acestea nu se evidenţiază prin deosebiri esenţiale, deoarece caracteristici ale unei etape se regăsesc şi în altele:

I. In faza iniţială, adică epoca în care fiecare „căuta sclipiri spirituale în interiorul propriu, sau la alţii", purtătorii de cuvânt ai revistei erau preocupaţi în special de trei probleme: 1) Problema generaţiilor, problema vieţii interne şi exteriorizarea ei. In contrast cu raţionalismul generaţiilor trecute, linia revistei noi înfiinţate era formulată în spirit expresionist: „Suntem sufleteşte săraci ... Trebue să dăm din nou conţinut vieţii noastre ... căci nu putem merge departe numai cu ştiinţă, calcul raţional şi credinţă progresistă" (p. 38).

In altă parte a studiului său, Myss semnalează că cercul revistei Klingsor grupa trei generaţii: cuvântul hotărîtor îl avea generaţia intermediară, adică generaţia primului război mondial, al cărui exponent principal era Zillich. Această generaţie

se încadra între cea anterioară — reprezentată prin Adolf Meschendörfer — şi cea tânără de după 1910 (p. 98). „Generaţia de mijloc a reuşit să dea impuls potenţelor literare ale micului popor într'o măsură în care nu se putea concepe până atunci". „Unica epocă de aur a literaturii saşilor ardeleni se datoreşte înrâuririi conştiente a acestei generaţii" (p. 99).

2) In al doilea rând, în paginile revistei se sublinia necesitatea de a se da o importanţă crescândă problemei tineretului, temă actualizată în special datorită consecinţelor primului război mondial şi accentuată de criza care a urmat acestuia.

3) In sfârşit s'a formulat încă dela început ca un imperativ al revistei, menţinerea unui contact permanent cu reprezentanţii spirituali ai celorlalte grupări etnice din ţară, adică păstrarea unei legături continue pe plan cultural cu românii şi ungurii (p. 39).

II. Etapa dinspre sfârşitul celui de-al treilea deceniu al secolului XX este considerată de Walter Myss ca un apogeu al evoluţiei marcate de revistă, apogeu succedat mai târziu de un declin treptat, până ce glasul acestui reprezentant cultural al saşilor ardeleni a amuţit cu totul. (p. 46).

In perioade de glorie a revistei Klingsor, Myss semnalează trei evenimente de importanţă deosebită pentru viaţa saşilor: unul dintre acestea a constituit prilej de manifestări şi pentru cercurile culturale româneşti; al doilea privea exclusiv activitatea de afirmare a saşilor, iar cel de-al treilea a avut o notă religioasă-bisericească şi a înglobat interesele întregii populaţii germane din România.

a) O iniţiativă de amploare, care a depăşit cercurile culturale germane, a constituit-o aniversarea în 1932 a unui secol dela moartea marelui poet, filozof şi scriitor Goethe, comemorare în cadrul căreia la Bucureşti a ţinut discursul festiv istoricul Nicolae Iorga, iar în Klingsor a relatat despre „sărbătorirea lui Goethe la Români" profesorul Karl Kurt Klein (p. 40).

b) In acelaşi an a avut loc şi o reuniune de mari proporţii a saşilor ardeleni: ei şi-au ţinut în oraşul Sibiu al cincilea şi ultimul congres la a cărui organizare cercul de intelectuali dela conducerea revistei Klingsor (Zillich, Wittstock, Pomarius) şi-a adus o contribuţie hotărîtoare (p. 41).

c) Cu explicabilă rezervă, dar totuşi cu speranţă în viitor a primit populaţia saşilor transilvăneni în general — şi în special grupul Klingsor — alegerea episcopului protestant pentru germanii din România în 1932, în persoana pastorului Victor Glondys. Născut în 1892 şi originar din Silezia, el succedă episcopului Friedrich Teutsch, care se retrăsese din cauza vârstei înaintate de 80 ani. Acceptat la început cu neîncredere — mai ales de „conservatori", cari ar fi dorit să menţie tradiţia, prin alegerea în acest post important, iarăşi un episcop sas — episcopul Glondys „deosebit de talentat teolog, filosof şi orator", s'a dovedit în vremuri grele la înălţimea misiunii sale; căci el a avut curajul „să se pronunţe deschis împotriva mitului de sânge". De aceea cercurile conducătoare din Germania „l-au combătut pentru ţinuta lui creştinească şi au exercitat asupra lui asemenea presiuni, încât el şi-a cerut pensionarea la vârsta de abia 49 ani" (p. 42, 146).

III. In ce priveşte ultima etapă a publicaţiei, Myss o caracterizează ca epoca în care „conducătorii revistei erau tot mai mult dominaţi de presiunea pentru uniformizare, pe care o făceau acei cari mărşăluiau gălăgioşi" (p. 47). Autorul aminteşte

în acelaşi timp modul în care conducerea imperiului german a căutat să câştige simpatia populaţiei saxone: „După 1933, saşii ardeleni s'au aflat în situaţia unui copil vitreg, pe care mama aflată departe, îl declară deodată copil preferat " (p. 45). De sigur — scrie Myss — saşii erau conştienţi că trebue să se apere energic pentru a rezista, dat fiind faptul că ei constituiau o minoritate înconjurată de o populaţie ce vorbea alte limbi. Totuşi, subliniază autorul, „aceasta nu a zdruncinat loialitatea faţă de ţara de care se simţeau ataşaţi cu multă dragoste" (p. 45).

Zillich a păstrat conducerea revistei şi în ultimii ei ani de apariţie, după ce el se mutase în Germania, lăsând munca redacţională lui Harald Krasser. Acesta a transformat Klingsor într'o publicaţie pur literară şi culturală formă sub care ea şi-a afirmat un înalt nivel estetic; iar în 1939, revista şi-a încetat apariţia, nu din cauza „slăbiciunii bătrâneţii", ci a devenit „o victimă a războiului" (p. 47).

Myss demonstrează cu argumente multiple că linia publicaţiei era diferită de cea a Berlinului. El precizează că nu se poate confunda conştiinţa de neam a saşilor cu lipsa de toleranţă a naţional-socialismului (p. 57). „Conştiinţa naţională a saşilor, coeziunea lor întreagă are o vechime mult mai mare decât naţional-socialismul şi izvorăşte cu totul din alte premise" (p. 55). De altfel chiar după venirea la putere a lui Hitler, în Klingsor publicau autori cu credinţe religioase diferite — chiar evrei — şi încă în 1937 au mai apărut articole ce reprezentau opinii opuse noii ideologii germane (p. 50). Trecând la caracterizarea scriitorului Zillich şi la identificarea acestuia cu specificul revistei Klingsor, Myss scrie: „Ţinuta curajoasă a revistei Klingsor se datoreşte în primul rând spiritului dătător de ton al publicaţiei, adică lui Zillich. Căci ceea ce spune şi scrie el este străbătut de curajul lui înăscut, pe care l-a imprimat revistei, ca principiu de afirmare; este totodată un spirit plin de înţelegere, gata oricând să poarte discuţii cu partenerul său, să dea acestuia posibilitatea de a-şi afirma opinia şi de a şi-o susţine în discuţii (p. 48).

Pentru a-i fixa locul lui Heinrich Zillich în evoluţia culturală a saşilor, Myss îl compară cu un alt reprezentant de seamă al literaturii germane din Ardeal, cu Adolf Meschendörfer. Acesta este prezentat ca un static, „un străin de lume", „un solitar plin de teamă". Zillich se afirmă din potrivă ca „un caracter hotărît dinamic, acţionând curajos, pentru a se confrunta cu adversarul în luptă dreaptă". Este adevărat că uneori — în avânt spontan — el depăşeşte ţelul fixat; dar, în spirit cavaleresc, el nu pregetă să recunoască meritele altuia şi cu înţelegere binevoitoare, acordă oricărui adversar şansa să-şi prezinte argumentele contrarii (p. 21). „Zillich este născut pentru călătorii şi predestinat a trăi în mijlocul societăţii; pentru a se afirma, creaţia lui are nevoe de posibilităţi largi de evidenţiere. Natura lui este cea a unei personalităţi universale, ale cărei concepţii creatoare trec peste graniţele transilvănene" (p. 21).

Aşa cum este alcătuită, lucrarea lui Walter Myss are o valoare deosebită pentru ilustrarea realizărilor spirituale ale germanilor din România în sec. XX; iar din două motive, cartea prezintă importanţă şi pentru purtătorii culturii româneşti:

A) Revista Klingsor s'a afirmat ca o realizare de seamă în domeniul cultural al unui grup etnic aruncat de soartă între alte popoare, arătându-se astfel ce se poate înfăptui, chiar de un cerc restrâns de persoane, dacă se acţionează hotărît, unit, cu entuziasm şi deplină înţelegere.

B) Totodată, paginile revistei Klingsor conţin material preţios privitor la relaţiile culturale româno-germane, menţionând în mod repetat influenţele reciproce pe care creatorii spirituali ai celor două popoare le-au avut unii asupra altora. Semnificativ în această privinţă este pe de o parte evidenţierea aportului adus revistei, de către „prima garnitură de scriitori contemporani ai poeziei româneşti. Reprezentanţii cei mai de seamă ai literaturii române: Octavian Goga, Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Mihail Sadoveanu, şi-au spus mereu cuvântul" (p. 85—86). Iar când este vorba de conferinţa lui Nicolae Iorga la comemorarea lui Goethe, se subliniază personalitatea cărturarului român prin cuvintele: „Marele savant de format mondial, a cărui influenţă binevenită asupra vieţii culturale germane din România a fost de mare folos" (p. 40). Astfel de mărturisiri difuzate de Klingsor în cercurile largi internaţionale merită a fi semnalate şi reţinute pentru posteritate.

CONSTANTIN SPOREA

SEMNIFICATIA UNIVERSALĂ A CONFLICTULUI DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN PARIS ŞI PARTIDUL COMUNIST DIN ROMÂNIA

PRECUVÂNTARE

Timp de un sfert de veac, Exilul românesc a încercat să se structureze în jurul a trei centre, potenţial date în forme şi măsuri proprii oricărui exil: o Biserică creştină, drept for religios, o Academie română, drept for cultural, şi un Consiliu naţional, drept for politic.

Nu-i timpul de a încerca un bilanţ asupra gradului de autenticitate a eforturilor făcute în acest scop. Intrebările sunt mult mai grave, mai ales când ele nu sunt mărturisite public, ci decurg din atitudini care nu se înscriu în viziunea globală a viitorului: *Exilul va mai avea libertatea de a se exprima şi deci de a exista? Mai are el vreo raţiune de a fi? Care este această raţiune?*

În lumina concepţiei creştine, a omeniei româneşti şi a culturii universale, răspunsurile la primele două întrebări, sunt afirmative. Pentru a răspunde la a treia întrebare, o primă precizare se impune: Nici unul din cele trei centre potenţiale nu poate dispare, nu poate fi subordonat şi nici despărţit de celelalte două. Fiecare poate deveni ceeace este menit a fi din însăşi temeliile sale, prin actualizarea conştientă şi *deschisă* a întrepătrunderii potenţiale cu celelalte două, consfătuindu-se, conlucrând şi comuniind împreună, într'o Agoră, într'un Fo/ sau Stat global. în acelaş timp religios, cultural şi politic.

Pe drumul spre acest ţel, paginile care urmează reprezintă câteva jaloane, fixate fugar, în toiul bătăliei pentru libertatea Bisericii Ortodoxe Române din Paris; bătălie la câştigarea căreia au contribuit, în forme şi măsuri diferite, soli din toate

Bisericile creştine, din Instituţiile culturale şi Forţele politice ale întregii Diaspore române.

Jaloanele arată, întâi, că bătălia câştigată nu-i decât un moment necesar într'o luptă care se va desfăşura atâta timp cât Exilul va avea o raţiune de a fi şi conştiinţa lucrătoare a acestei raţiuni.

Dacă în această luptă, misiunea Bisericii din Diaspora s'ar reduce la „săvârşirea cultului religios" şi, în acest scop, la „apărarea libertăţii cultuale", eforturile ei în numele diasporei şi mai ales al exilului, n'ar fi decât un şir de ciclice dar sterpe repetiţii sisifice. Eforturi inutile şi pentru că, în noua sa strategie mondială, Partidul comunist poate asigura nu numai „libertatea cultului", ci şi „săvârşirea" lui în condiţii „împărăteşti": Sobor de episcopi, preoţi şi diaconi, cu tot fastul „tainicului Răsărit", pentru a uimi toate centrele din „falnicul Apus".

Rezumând concluziile ultimelor cercetări ştiintifice, cu privire la legile fundamentale de desfăşurare a istoriei universale, aceleaşi jaloane arată, că raţiunea de a fi a Exilului românesc şi deci a Bisericii sale, se înscrie în aceea a celui mai hotărîtor război ideologic din această istorie (etimologie, cercetare), pentru adevărata libertate a fiecărei persoane, familii şi naţiuni.

În acest război mondial, în care Exilul şi Diaspora se pot întrepătrunde conştient, Biserica, Academia şi Guvernul din ţară, dispun, *în cadrul planurilor stabilite de Partidul Comunist,* de toate resursele umane, politice şi materiale ale întregului Neam. In timp ce Exilul...

Noi putem însă dispune de o forţă invincibilă, dacă credem cu adevărat în ea: Libertatea de a căuta, de a recunoaşte şi de a întruchipa sensul luptei dintre frumos şi urît, bine şi rău, adevăr şi neadevăr în lumina mesagiului creştin, a omeniei româneşti şi a culturii universale.

În speranţa acestei credinţe au fost concepute actele asumate de comunitatea Bisericii Ortodoxe Române din Paris de-alungul bătăliei din Martie-Iunie 1973.

Hotărîrea din 1 Aprilie pentru excluderea fostului nostru episcop din casa parohială pe care, călcând cele mai elementare legi ale ospitalităţii, el a vrut s'o folosească drept „bază" pentru ocuparea violentă şi ilegală a întregii Biserici, de către Ambasada Statului antireligios şi antilaic din România.

Apelul din 8 Aprilie care schiţează semnificaţia universală a conflictului.

Avertismentul din 6 Mai cu privire la hotărîrea comunităţii de a apăra libertatea Bisericii sale pe calea adevăratei Justiţii.

Comunicatul din 9 Mai, cu privire la hotărîrea Tribunalului din Paris de a suspenda executarea ordonanţei prin care, pe baza unor informaţii false, fostul episcop obţinuse reintegrarea sa şi a preotului trimes de Patriarhia din Bucureşti, în casa parohială.

Comunicatul din 15 Iunie, cu privire la hotărîrea Curţii de Apel a aceluiaş Tribunal de a infirma ordonanţa amintită.

Numai în spiritul acestor acte comunitare, Biserica Ortodoxă Română din Paris a putut evita atât calea „anarhiei gregare" cât şi aceea a „monarhiei clericale". Mai mult, recunoscând Asociaţia acestei Biserici ca singură reprezentantă legală, Justiţia Franceză confirmă adevărata cale, schiţată în Apelul din 8 Aprilie: „Orice

hotărîre (importantă) implică conlucrarea şi acordul final dintre sacerdoţiul sacramental (cler) şi sacerdoţiul mirean (popor)".

Adâncită în lumina Sfatului Treimic, ca Arhetip al unei adevărate orânduiri, în lumina Omeniei româneşti şi a Ştiinţei, ea constituie calea pe care Biserica creştină o poate oferi, fără a o impune, întregii omeniri, care caută simfonia întrepătrunderii dintre sacerdoţiile culturale, politice şi gestionare.

Această cale a fost mărturisită, cu hotărîre, şi în Avertismentul din 6 Mai, când fiecare membru al comunităţii noastre era neliniştit, pe de o parte, de hotărîrea puterii executive a Statului Francez, de a executa ordonanţa pentru reintegrarea fostului episcop, pe de altă parte, de tăcerea celorlalte autorităţi supreme din Franţa:

„Aparţine reprezentanţilor puterilor legiuitoare, executive şi judiciare ale Statului Francez de a considera dacă trebuie sau nu să continue a ne acorda şi asigura libertatea de care ne bucurăm de 27 de ani în Franţa."

„Aparţine reprezentanţilor tuturor Bisericilor din Franţa să socotească dacă trebuie să se pronunte sau să tacă cu privire la dreptul nostru de a continua să mărturisim, în chip liber, fidel şi integral credinţa noastră creştină".

„Aparţine reprezentanţilor Ligii drepturilor omului de a considera dacă trebuie să se pronunţe sau să tacă cu privire la acest drept fundamental al comunităţii noastre.

„Dar atâta timp cât Justiţia Franceză nu se pronunţă asupra fondului acestei probleme, aparţine comunităţii Asociaţiei noastre(. . .)de a apăra libertatea Bisericii împotriva oricărui fapt împlinit din greşală (în numele dar) împotriva Legi: Franceze."

Cum însăşi libertatea conştiinţei lucrătoare face obiectul celor mai înverşunate polemici, hotărîrile luate de puterea judecătorească a oricărui stat din vremea noastră, pot fi sau nu potrivite cu dorurile care călăuzesc omenirea întreagă spre Dreptul global, ca mijloc spre adevărata libertate, şi deci cu raţiunea de a fi a Exilului nostru.

In ce priveşte hotărîrea din 14 Iunie 1973 a Tribunalului din Paris, ea decurge din constatarea, că „litigiul opune în fapt Biserica Ortodoxă Română din Paris Guvernului Român" din Bucureşti: Pentru ca Justiţia Franceză să poată spune dacă actualul stat din România are sau nu dreptul să dispună de această Biserică, el trebuie să probeze acest drept, cerând, în acest scop Tribunalului din Paris, să judece fondul litigiului.

Dat fiind că Partidul comunist se consideră ca unică sursă, forţă şi finalitate a tuturor puterilor trebuincioase pentru făurirea unei noi orânduiri, Tribunalul din Paris va putea face o a doua constatare: Litigiul decurge, aşa cum arăt în text, din contradicţia fundamentală între concepţia Bisericii creştine care, în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, recunoaşte fiecărui om libertatea de conştiinţă lucrătoare, şi concepţia Partidului comunist care, în numele lui Marx, al lui Engels şi al lui Lenin, neagă aceeaşi libertate tuturor oamenilor.

Expunând obiectiv această contradicţie, în şedinta din 12 Mai 1973 a Curţii de Apel din Paris, Maestrul V. Stanciu anunţă fondul filozofic al conflictului, asupra

căruia va trebui să se pronunţe Tribunalul din Paris, dacă Partidul comunist din România va intra, voit sau nevoit, în procesul de fond.

In vederea unui astfel de proces, rândurile care urmează oferă deasemeni datele fundamentale care, expuse de apărătorii Bisericii în faţa Tribunalului, pot îngădui acestuia să ajungă la o a treia şi hotărîtoare constatare: Partidul comunist nu poate întemeia filozofic nici măcar propria sa existenţă în orânduirea pe care o făgăduieşte întregii omeniri, şi cu atât mai puţin dreptul de a dispune de Biserica Ortodoxă Română din Paris.

In aceste condiţii, pretenţia acestui Partid de a avea monopolul asupra tuturor puterilor nu-i întemeiată pe o concepţie ştiinţifică, laică şi dialogantă, ci pe o ideologie antiştiinţifică, antilaică şi antireligioasă.

In cursul bătăliei pentru libertatea Bisericii din Paris, caracterul antilaic şi antiştiinţific al marxismului a fost negat de unii, considerat de alţii ca fără importanţă pentru lupta Bisericii, şi chiar ca un adevăr care ar îngreuna această luptă. (Au fost şi sunt şi dintre cei cari nu disting între *a*-teu sau areligios şi *anti*-teist sau antireligios, între cel „fără Dumnezeu" şi cel „împotriva lui Dumnezeu".)

Analiza ştiinţifică arată contrariul: Considerat în pretenţia lui de a fi o concepţie globală despre originea, natura şi finalitatea societăţii umane, marxismul are un caracter fundamental anti-laic şi antiştiinţific. Acest caracter are o importanţă capitală pentru concepţia creştină şi cercetarea ştiintifică, cu privire la conţinutul cuvântului de „laic" sau „mirean". Iar expunerea riguroasă a aceluiaş caracter în faţa Tribunalului e una din condiţiile necesare pentru ca Biserica noastră din Paris să poată câştiga şi procesul de fond.

Mai mult, trăgând toate consecinţele din această constatare, Tribunalul din Paris poate face jurisprudenţă cu privire la raporturile juridice dintre concepţiile religioase. areligioase şi antireligioase, pentru noua orânduire a lumii, întemeiată pe dreptul global şi deschisă spre taina originii, a firii şi a finalităţii fiecărui subiect potenţial obiect şi persoană.

Viziune ireală, reală dar irealizabilă prin Exilul românesc, sau reală şi realizabilă tocmai prin acest Exil?

Când Curtea de Apel a Tribunalului din Paris „spune că există dificultăţi serioase între părţi", adică între Biserica din Paris şi Autoritatea din Bucureşti, şi „le trimite la principal", adică la un proces de fond, ea ştie că, prin definiţie. Justiţia nu se mărgineşte la a judeca doar cazuri particulare după un sistem dat de legi universale. Justiţia aprofundează şi îmbogăţeşte acest sistem de legi în lumina universalului angajat în fiecare caz particular.

Iar semnificaţia universală a conflictului în faţa căruia ne găsim nu decurge din vreo „viziune, pur personală" a unui „visător", ci din legile fundamentale de desfăşurare a istoriei (cercetării) universale, legi care, mai devreme sau mai târziu, vor fi exprimate într'un Drept global.

In perspectiva acestor legi, „înfrângerea" clipei ungureşti (1956) şi a clipei cehoslovace (1968) sunt victorii pregătitoare de alte clipe hotărîtoare. Iar printre acestea, clipa românească poate fi una din porţile larg deschise, spre întrepătrunderea tuturor Neamurilor în orânduirea simfonică a lumii, orânduire în acelaş timp

globală, rațională și deschisă spre taina Omului, a lui Dumnezeu și a Mijlocitorului lor.

Clipa românească a istoriei universale poate veni peste noapte, peste ani sau decenii, „înfrântă", „victorioasă" dar oricum rodnică.

Dincolo însă de toate înfrângerile sau victoriile în fața sistemelor ideologice, politice și materiale (mărfare, monetare și militare), mărturisirea fiecăruia în spiritul ei poate fi o clipă de adevărată libertate a conștiinței lucrătoare: Aceea de a trăi rațiunea de a fi în Exil, în acest Dor de-acasă, dorul de casa adevăratului Om, dorul de casa adevăratului Dumnezeu, dorul de casa adevăratului lor Mijlocitor:

Pruncul creiator, orânduitor și animator al tuturor cerurilor și pământurilor, distincte dar unite, prin întrepătrunderea lor, în unica simfonie universală, potențial dată în chipul fiecărui prunc, menit să devină, printr'o hotărîre personală, asemănător propriului său Arhetip.

* * *

In numele aceluiaș Dor, Exilul românesc a primit și va primi, cu insistență crescândă, din partea Bisericii, a Academiei și a Guvernului din țară, direct sau prin Asociația „România", propuneri pentru consfătuirea, conlucrarea și comuniunea „cu Țara".

Condițiile pe care Exilul le poate pune în acest scop, se pot degaja în toată claritatea lor din actele comunitare asumate de Biserica Ortodoxă Română din Paris, de-alungul bătăliei din Martie-Iunie 1973, și întemeiate teoretic, tot atât de clar, în „Semnificația universală a conflictului" care s'a manifestat în această bătălie.

In ciuda clarității lor, aceste condiții continuă totuși să fie interpretate greșit, chiar de o parte din membri — clerici sau mireni — ai acestei Biserici. Aceștia afirmă de pildă că Biserica din Paris n'ar putea accepta autoritatea Patriarhiei din București atâta timp cât această Patriarhie „nu i-ar putea acorda un statut capabil să-i asigure o liberă respirație."

Trec peste întrebarea dacă această „liberă respirație" trebuie să fie „pur culturală", „pur spirituală" și „pur teologică", în numele unei respirații „pur religioase".

Ci voi sublinia că, în aprecierea oricărei propuneri, criteriul fundamental nu-i în libertatea conștiinței lucrătore pe care Patriarhia, Academia și Guvernul din țară, ar putea-o acorda, pe hârtie, și, strategic, chiar în fapt, instituțiilor corespunzătoare din Exil.

Această libertate o avem și suntem singurii responsabili de folosirea, irosirea sau pierderea ei.

Criteriul fundamental e în libertatea conștiinței lucrătoare pe care Biserica, Academia și Guvernul din țară, o pot obține înainte de toate, pentru proprii lor conducători și pentru fiecare din membrii Neamului Românesc.

I. ASPECTUL JURIDIC AL CONFLICTULUI

Trei fapte fundamentale, care ridică tot atâtea întrebări, situiază acest conflict în adevărata sa perspectivă.

Primul fapt: Ori de câte ori reprezentanții Guvernului din România au cerut reprezentanților Guvernului Francez Biserica Ortodoxă Română din Paris, fără consimțământul comunității acestei Biserici, ei au primit răspunsul amintit de ziarul „Le Monde", din 9 Mai 1973: „Vă rugăm să vă adresați Tribunalui Francez".

Trecând, deocamdată, peste întrebarea dece, timp de un sfert de veac, Guvernul din România nu s'a adresat acestui Tribunal și, făcând totuși acest pas, prin fostul nostru episcop, la 4 Aprilie 1973, dece a ales calea refereului, pentru a formula întrebarea fundamentală:

In numele cărui drept, Guvernul din România poate cere Tribunalului Francez, Biserica Ortodoxă Română din Paris?

Al doilea fapt: La 4 Aprilie 1972, e întemeiată la București, Asociația „România", pentru consfătuirea, conlucrarea și comuniunea celor din țară cu „peste un milion și jumătate de persoane" care, deși răspândite în întreaga lume, „au în comun conștiința originei, a apartenenței lor la un spațiu geografic și spiritual de neînlocuit": România!

S'ar părea deci că, dacă timp de un sfert de veac, aceste persoane intrau automat în categoria de „dușmani ai poporului", deacum ar putea, cu ajutorul acestei Asociații, să devină „cu adevărat soli ai poporului", după expresia Secretarului General al Partidului comunist din România.[1]

In numele cărui drept Partidul comunist din România poate numi pe adevărații soli ai Neamului Românesc?

Al treilea fapt: Partidul comunist luptă pentru instaurarea monopolului său asupra tuturor puterilor existente în fiecare națiune și în lumea întreagă, afirmând că dreptul la acest monopol decurge din legea fundamentală („economică") de desfășurare a societății moderne, de la capitalism, prin socialism, la comunism, pe scară universală.

Care este temelia științifică, adică economică, sociologică și filozofică a acestei afirmații și deci a dreptului acestui Partid la monopolul pe care-l pretinde?

Voiu începe prin a căuta răspunsul la prima întrebare fundamentală, pentru că el deschide calea spre răspunsurile cerute de celelalte două întrebări fundamentale.

1. Drept religios?

Principalul argument al Guvernului din București ar fi în faptul că această Biserică a fost cumpărată în anul 1882 și restaurată în anul 1892, de către Statul Român. Dar actele impun o concluzie indiscutabilă: Expresie istorică a Neamului Românesc, născut în credința creștină și format, timp de aproape două milenii, în aceeași credință, Statul Român din 1882 și 1892, era conceput, orânduit și însuflețit în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh. Acest Stat era deci religios, și

doar în această calitate, el a cumpărat și restaurat clădirea Bisericii din Cartierul Latin.

Ori, actualul Stat din România, nu este desigur un Stat religios. Dar el nu este nici un Stat areligios sau laic, întemeiat pe libertatea conștiintei lucrătoare pentru toate concepțiile de viață. Dimpotrivă, conceput, orânduit și însuflețit în numele lui Marx, al lui Engels și-al lui Lenin, el este un Stat antireligios și antilaic.

Numai această calitate explică de ce, în Iulie 1971, Secretarul general al Partidului a fost obligat să amintească și să întărească faptul că, în afara concepției antireligioase și antilaice a marxism-leninismului, Partidul și deci Statul nu poate „admite în România nici un alt fel de filozofie." [2]

Acest Stat este oare expresia istorică a Neamului Românesc? Dacă da, Neamul Românesc a devenit un neam antireligios și antilaic, iar Statul lui ar putea cere clădirea din Cartierul Latin pentru orice altă destinație, afară de aceea de Biserică, și în numele oricărui drept, în afară de cel religios.

Dacă, dimpotrivă, Neamul Românesc continuă să creadă în Dumnezeu sau în Omenia românească, acest umanism deschis spre taina Omului, a Neamurilor și a lui Dumnezeu, actualul Stat din România nu este expresia istorică a Neamului Românesc, și nu poate vorbi în numele lui.

Cu alte cuvinte, Tribunalul din Paris poate ajunge la concluzia că un Stat antireligios și antilaic, nu poate cere un edificiu religios împotriva voinței comunității care deține și folosește acest edificiu. Dar același Tribunal poate ajunge și la concluzia că un astfel de Stat nu poate vorbi în numele unui Neam care crede în Dumnezeu și în libertatea Omului.

2. Drept capitalist?

Dat fiind că, după filozofia Partidului comunist, Franța este o țară capitalistă, Statul socialist din România ar putea cere clădirea din Cartierul Latin în numele dreptului capitalist. Acest drept, pare, într'adevăr, să confere proprietarului unui bun material, dreptul sau libertatea de a-l poseda cât vrea, de a-l folosi cum îi place, chiar pentru a-l distruge, sau de a-l înstrăina când, cum și cui vrea.

In această ipoteză, și în lumina experienței de jumătate de veac de Stat antireligios și antilaic, Statul din România ar putea folosi clădirea Bisericii din Cartierul Latin, ca grajd, muzeu antireligios, club al celor fără de Dumnezeu, centru de propagandă, organizare și agitație antireligioasă și, până la urmă, punct de plecare pentru ocuparea ilegală și violentă a acestui cartier, începând cu ocuparea Sorbonei.

In fapt, chiar sub forma sa „pură", care n'a existat decât în ideie, dreptul capitalist își găsește propriile limite în dreptul care acordă și asigură libertatea intelectuală și spirituală a fiecărei persoane și a fiecărei comunități religioase, areligioase și chiar antireligioase și antilaice.

In plus, datorită tocmai acestei libertăți de conștiință lucrătoare, drept condiție *sine qua non* pentru desăvârșirea oricărei orânduiri, Franța nu este o țară pur capitalistă. Cum amintește Președintele Republicii Franceze la 2 Aprilie 1973, în

Mesagiul său către Parlament, „noi trăim în Franța, din punct de veder economic, la jumătatea drumului între regimurile socialiste și regimurile capitaliste propriu zise."

Tribunalul din Paris ar putea deci aminti Statului socialist din România că un bun spiritual, intelectual și comunitar, cum este Biserica, nu poate fi cerut în numele unui drept valabil numai pentru bunurile materiale și individuale.

3. Drept socialist?

Două zile după Apelul Bisericii Ortodoxe Române din Paris către toți Francezii, și opt zile după ce Președintele Republicei Franceze amintește că sistemul francez e întemeiat pe unitatea dintre metodele capitaliste și socialiste, Secretarul general al Partidului comunist din România declară la televiziunea olandeză: „Din punct de vedere istoric, regimul capitalist va trebui să cedeze locul său regimului socialist."[3] Prin urmare, dreptul capitalist va trebui să cedeze locul său dreptului pur socialist.

Dacă această declarație ar fi confirmată de evoluția societății moderne, Statul din România ar putea cere Biserica din Paris, în numele dreptului pur socialist, întemeiat pe filozofia, sociologia și economia politică a ceeace marxiștii numesc „socialism științific".

Numai că, în Iulie 1971, referindu-se la membrii Comitetului central, din care face parte el însuși, același Secretar general constată: „Noi n'am clarificat până la capăt" (problemele privitoare la legea și rolul Valorii sau ale Mărfii, ale Statului și ale Partidului în socialism.) Ca urmare, „noi n'am făcut ca anumiți oameni, care au rolul să educe pe ceilalți, să înțeleagă lucruri elementare, care constituie A.B.C.-ul socialismului științific." [4]

Ori, făcută în spiritul științific, clarificarea până la capăt a acestor probleme arată că așa zisul „socialism științific" nu poate întemeia filozofic nici măcar existența și necesitatea unui drept socialist în țările planificate în numele marxismului.

Tribunalul din Paris poate deci ajunge la concluzia că un Stat care nu-și poate întemeia dreptul nu poate cere Biserica din Paris pe calea Dreptului. Dar același Tribunal poate ajunge la concluzii mult mai grave, cu privire la însăși dreptul în virtutea căruia un astfel de Stat există în România.

II. CONTRADICȚIA INTERNĂ A IDEOLOGIEI MARXISTE

Necesitatea de a expune și lămuri până la capăt această contradicție decurge cel puțin din două fapte. Pe de o parte, Partidul comunist încearcă să instaureze monopolul ideologiei sale în întreaga lume. Pe de altă parte, această ideologie nu poate întemeia teoretic nici măcar existența dreptului socialist și a însăși Partidului comunist, în istoria omenirii.

Măsurând deci bine orice cuvânt, se poate spune că încercarea Guvernului din

România de a lua, pe calea refereului, Biserica Ortodoxă Română din Paris, are o adâncă semnificaţie universală, adică atât pentru destinul Neamului Românesc cât şi pentru destinul tuturor Neamurilor.

Această procedură îngăduie Tribunalului de a lua o măsură executorie, dar provizorie, fără să caute fondul conflictului şi deci fără să se pronunţe asupra acestui fond.

Dacă Tribunalul este informat cinstit, măsura lui poate fi dreaptă. In acest caz, calea refereului are rostul de a nu impune celui ce are dreptate, o aşteptare dăunătoare, în favoarea celui ce nu are dreptate, dar profită de o situaţie de fapt.

Dacă însă Tribunalul e informat greşit, măsura lui poate fi nedreaptă. In acest caz, calea refereului are rostul, pentru cel ce o alege, de a evita discuţia de fond, din care ar reeşi că el nu are dreptate.

Trec peste felul în care Ambasada Română în Franţa a informat Tribunalul din Paris, pentru a arăta doar semnificaţia acestui fapt, în lumina a ceeace voiu numi *refere politic*.

Printr'un refere politic ne-au fost răpite, în 1944, Basarabia şi o parte din Bucovina. La un refere politic ar fi dus planul Valev care, în 1964, după expresia unui economist din ţară, urmărea „lichidarea României ca Stat, şi a poporului român ca naţiune." [5] Şi tot la un astfel de refere ar duce consacrarea frontierelor trasate cu prilejul ultimului război, dacă s'ar accepta propunerea sovietică, susţinută de toate ţările zise socialiste, în numele aşa zisei securităţi europene.

Sunt desigur semne că chiar actualii conducători ai României vor să scape de urmările acestor refereuri politice, cel puţin pe planul integrităţii teritoriale a ţării. Ei nu pot însă denunţa aceste refereuri, deoarece numai pe această cale au obţinut şi speră să păstreze puterea ce o au în orânduirea Neamului Românesc.

Aceiaşi conducători ştiu deasemeni că, în lupta lor pentru libertate, Neamurile asuprite sfârşesc întotdeauna prin a impune vremelnicelor Tribunale politice să dea socoteală în faţa adevăratului Tribunal, care întemeiază, adânceşte şi rosteşte Dreptul. Şi tocmai cu gândul la un astfel de Tribunal, Partidul comunist din România încearcă să-şi justifice monopolul în numele dreptului socialist, şi să întemeieze acest drept în numele filozofiei marxiste-leniniste.

Iată de ce expunerea şi lămurirea până la capăt a contradicţiei interne a acestei filozofii are o importanţă covârşitoare pentru destinul Neamului Românesc şi al tuturor Neamurilor.

1. Teza absolută: Negarea absolută a dreptului în numele învierii marxiste

După această concepţie, excluderea mecanică a proprietăţii individuale ar fi dus la autosuprimarea Mărfii, a Statului şi a Bisericii, ca şi a Ligii Drepturilor Omului şi a însăşi Partidului comunist, adică la o societate naturală.

Absenţa oricărei contradicţii într'o astfel de societate ar fi făcut inutil orice drept. E teza socialismului natural, după teoreticienii sovietici, a „adevăratei învieri a naturii", [6] după Marx, a îndumnezeirii mecanice, după analiza ştiinţifică.

Dacă această concepţie ar fi confirmată de viaţă, aşa zişii „dumnezei socialişti" ar putea lua Biserica din Paris pe orice cale, afară de una: aceea e dreptului. Căci,

dacă întoarcerea la starea pur naturală, învierea naturii sau îndumnezeirea visată de Marx, s'ar fi împlinit cu adevărat în istoria ţărilor planificate în numele lui, dreptul socialist ar fi pierdut orice raţiune de a exista şi, deci, orice justificare filozofică.

De fapt, chiar Marx ştia că această teză absolută era greşită, şi de aceea el a formulat o a doua concepţie.

2. Antiteza absolută: Absolutizarea dreptului în numele răstignirii marxiste

Aici, excluderea proprietăţii individuale nu-i mecanică, ci politică. Ea ar duce la o societate socialistă cu adevărat istorică, întemeiată pe dreptul socialist. In virtutea acestui drept, Piaţa ar trebui să fie subordonată întegral Statului, iar acesta Partidului.

In ultimă analiză, fiecare persoană, familie şi neam trebuie să-şi subordoneze întreaga viaţă materială, intelectuală şi spirituală unicului sistem ideologic, politic şi monetar al Partidului comunist. Aceasta-i antiteza socialismului planificat, după teoreticienii sovietici, a adevăratei răstigniri sau a înomenirii totale.

Desigur, răstignirea zilnică în idei, instituţii şi piaţă, este una din condiţiile înomenirii. Dar, după Marx, condiţia fundamentală a înomenirii e suprimarea totală şi definitivă a libertăţii de conştiinţă. Şi asta, scrie el, pentru că „burgheza" libertate de conştiinţă nu-i nimic mai mult decât toleranţa tuturor felurilor posibile de libertate a conştiinţei religioase în timp ce (Partidul) se străduieşte să libereze conştiinţele de fantasmagoria religioasă." [7]

Implinirea acestei sarcini presupune monopolul Partidului asupra întregii vieţi şi deci, asupra întregului sistem de ştiinţe pentru că, aşa cum subliniază, în 1971, Secretarul general al Partidului din România, „numai aşa putem avea o filozofie marxist-leninistă." [8]

Dar, pe această cale, nu filozofia întemeiază dreptul, iar acesta Partidul, ci Partidul încearcă să întemeieze un drept, prin care să impună o filozofie, pentru justificarea unei situaţii de fapt, obţinută printr'un refere politic. Ori, în cazul Bisericii Ortodoxe Române din Paris, Justiţia Franceză nu recunoaşte Partidul comunist ca întemeietor al Dreptului. In cazul tuturor Neamurilor, refereurile politice din 1917 şi 1944 sunt puse zilnic în discuţie de către cerinţele vieţii.

In luptă cu această viaţă, marxismul dispune însă de încă o concepţie.

3. Teza relativă: Despărţirea absolută între dreptul „economic", „politic" şi „ideologic".

O a treia categorie de marxist-leninişti susţin, într'adevăr că şi societatea socialistă are, în însăşi esenţa ei, sistemul mărfii, al pieţii, ca unic regulator al economiei.

Urmărită în toate consecinţele ei, această interpretare, care poate fi numită teză relativă, duce la concluzia că planificaţia centrală „nu are drepturi istorice la existenţă" [9], sau nu are dreptul de a exista în istoria omenirii. Mai precis, Statul

socialist nu ar avea dreptul să se amestece în treburile economiei, iar Partidul comunist nu ar avea dreptul de a se amesteca în treburile Statului.

Intr'o astfel de societate socialistă, cele trei sisteme — al Mărfii, al Statului şi al Partidului — s'ar desfăşura separat unul de altul, ca trei paralele euclidiene, care nu se întâlnesc niciodată, nici prin originea lor, nici prin natura lor, nici prin finalitatea lor. Fiecare dintre ele n'ar putea deci avea decât propriul său drept, şi deaceea această concepţie presupune despărţirea absolută a ceeace se poate numi, provizoriu, drept „economic", drept „politic" şi drept „ideologic".

In această perspectivă, Partidul n'ar primi „dreptul ideologic" sau libertatea de a mărturisi propria lui concepţie de viaţă decât sub două condiţii. Intâi, abandonarea celor două concepţii absolute care nu-i pot întemeia acest drept. Apoi, recunoaşterea aceluiaşi drept pentru concepţiile religioase şi areligioase care întemeiază sau afirmă libertatea de conştiinţă lucrătoare pentru toate concepţiile de viată.

Dat fiind însă virulenţa crescândă a celor trei concepţii marxiste, Partidul nu poate supravieţui decât dacă găseşte un răspuns potrivit la întrebarea pusă de viaţă şi formulată de ştiinţă: Care este originea, natura şi finalitatea contradicţiei interne a ideologiei marxist-leniniste?

III. IMPORTANŢA DREPTULUI GLOBAL PENTRU FĂURIREA UNEI SOCIETĂŢI UMANE

Pentru a ilustra importanţa acestui drept, voi da întâi rezultatul unei anchete făcută, în Martie 1972, printre tinerii francezi între 15 şi 20 de ani.

72 % dintre cei cari au răspuns la o primă întrebare, au „mai degrabă simpatie" pentru „tinerii care contestă actuala societate". Iar în ce priveşte căile şi urmările acestei contestaţii, 76 % dintre cei cari au exprimat o părere, cred, sperând sau temându-se, că Franţa „se îndreaptă spre crize adânci". [10]

In Introducerea pe care o face la volumul II din opera completă a lui Marx, publicată în 1968, în colecţia Pleiade, un fost cetăţean român, astăzi marxolog în Franţa, crede că aceste „crize adânci" au o explicaţie simplă: „Impotriva tuturor orânduirilor stabilite, inclusiv împotriva celor stabilite în numele lui, scrie acest marxolog, Marx continuă să cheme la Revoluţie", pentrucă „au mai rămas încă dogme de răsturnat."

Printre aceste dogme, scrie acelaş marxolog, e „mai ales aceea a Statului, pe care Marx voia să-l dărâme personal, şi a cărui cheie ne-a dat-o". Această cheie ar fi într'o frază pe care Marx a scris-o în 1844: „Existenţa Statului şi existenta sclaviei sunt inseparabile." [11]

Fraza decurge din teza absolută a învierii marxiste, ca prag spre adevărata societate umană, în care însăşi existenţa dreptului ar fi inutilă. Virulenţa crescândă a acestei concepţii în întreaga lume, arată desigur setea omului de a depăşi toate sistemele istorice, de a se îndumnezei.

Dar în Apus, ea este susţinută pe motivul că socialismul din Răsărit, inclusiv cel din România, ar fi o formă degradată a adevăratului marxism. Şi asta, pentrucă, subdezvoltate intelectual, Neamurile din Răsărit şi elitele lor, n'ar fi putut înţelege

marxismul. In schimb, dezvoltate intelectual, Neamurile din Apus ar fi înţeles adevăratul marxism, şi ar putea face adevărata Revoluţie mondială, nimicind toate Statele, inclusiv Statele zise socialiste din Răsărit.

La rândul său, două zile după Apelul Bisericii Ortodoxe Române din Paris către toţi Francezii, Secretarul General al Partidului comunist din România declară: Faptele impun „clar concluzia că, în anii care urmează, în deceniile care urmează, noi şi noi State vor intra pe calea socialismului." [12]

Această declaraţie se întemeiază pe antiteza absolută a răstignirii marxiste. Tot atât de crescândă ca aceea a tezei absolute, virulenţa acestei antiteze în întreaga lume arată setea omului de a se realiza integral în istorie. Dar, în Răsărit, ea e susţinută pe motivul că teza învierii ar fi o formă degradată a adevăratului marxism, pe care numai Neamurile răsăritene l-ar fi înţeles.

S'ar părea deci că adevărata contradicţie a epocei noastre ar fi între Apus şi Răsărit, cari ar trage toate consecinţele din despărţirea lor de acum un mileniu între Biserica apuseană şi Biserica răsăriteană.

Astfel, format în angoasa răstignirii lui Dumnezeu, Apusul ar fi descoperit, prin Marx, bucuria învierii, drept izvor pentru adevărata îndumnezeire a omului. La rândul lui, format în bucuria învierii omului, Răsăritul ar fi descoperit, tot prin Marx, angoasa răstignirii, drept izvor pentru adevărata înomenire a lui Dumnezeu.

In fapt, pe de o parte, nici bietul Marx n'a înţeles care-i adevăratul marxism, şi de aceea, în pragul morţii, a mărturisit, că el, Marx, nu-i marxist.

Pe de altă parte, după mai bine de jumătate de veac de răstignire marxist-leninistă, tineretul din Uniunea Sovietică e departe de a critica concepţia zisă burgheză în numele concepţiei zisă socialistă.

Intr'adevăr, tot în 1972, Ministrul Învăţământului din Uniunea Sovietică mărturiseşte un fapt ce-l neliniştеşte: Dealungul ultimului cincinal, „din 254 de teze de doctorat în economia politică, numai trei au fost consacrate criticii concepţiilor burgheze. Iar această situaţie, spune acelaş ministru, este identică în celelate ştiinţe sociale." [13]

Cu alte cuvinte, în ansamblul ştiinţelor economice, politice şi filozofice, pe care teoreticienii marxişti-leninişti le înglobează în conceptul de „socialism ştiinţific", numai 1,8 % din tinerii doctoranzi critică concepţiile zise burgheze.

Dar semnificaţia acestui fapt se agravează în lumina a două serii de întrebări.

Intâi, care-i sensul acestei critici? Critică a însăşi existenţei sistemelor monetar politic şi ideologic, în numele tezei absolute? Critică a caracterului esenţial al acestor sisteme, în numele antitezei absolute? Sau critica unităţii contradictorii dar efective a acestor sisteme, în numele tezei relative?

Apoi, care dintre cele trei concepţii marxiste ale socialismului a fost, de nu lămurită până la capăt, măcar adâncită, de către cei 98,2 % din doctoranzii sovietici? Concepţia socialismului natural sau a învierii? A socialismului istoric sau a răstignirii: Sau aceea a despărţirii absolute între sistemele monetare, politice şi ideologice?

Dată fiind gravitatea concluziei ce se degajează din aceste întrebări, nu mă voiu opri la întrebarea de a şti care dintre cele trei concepţii marxiste este „înaintată", şi care sunt cele două „înapoiate". Voiu nota însă câteva fapte:

— Virulenţa crescândă a luptei dintre cele trei concepţii marxiste, arată că desfăşurarea contradicţiei lor ajunge la stadiul ei suprem, când soluţia ei se impune grabnic şi la scară mondială.

— Atâta timp cât fiecare dintre aceste trei concepţii pretinde că posedă întreg adevărul, în timp ce niciuna dintre ele nu poate oferi nici măcar ABCul societăţii umane, există posibilitatea unei excluderi oarbe între armatele ce se formează în numele lor.

— Analiza ştiinţifică arată că fiecare din aceste concepţii reflectează un adevăr parţial care, absolutizat în Adevăr global prin negarea celorlalte două, devine o greşală globală.

Conştienţi de posibilitatea sfâşierii universale între cele trei armate, însăşi teoreticienii sovietici recurg la o formulă leninistă, din care fiecare ar dori să realizeze a doua posibilitate: „Două concepte pot fi unite într'un fel care duce la cacofonie, dar şi într'un fel care duce la simfonie". In fapt, posibilităţile sunt mai numeroase.

In efortul de a uni conceptele sistemelor monetar, politic şi ideologic, avem: *Afonia* tezei absolute, care afirmă excluderea nimicitoare a celor trei sisteme. *Sclavofonia* antitezei absolute, care afirmă fuziune subordinatoare, şi *Egofonia* tezei relative prin despăţirea absolută a celor trei sisteme.

In efortul de a lămuri unitatea contradictorie a acestor concepţii, avem sau putem avea: *Cacofonia sau Babelofonia* epocei noastre, dezorientată de toate compromisurile ideologice. *Bestialofonia* sau *Necrofonia* prin nimicirea reciprocă a omenirii în numele Greşelilor globale, şi însfârşit, *Simfonia,* prin lămurirea adevărurilor distincte şi unirea lor în Adevărul global.

Elaborarea Simfoniei presupune categoria de întrepătrundere a contrariilor, în locul celor de coexistenţă paralelă, de excludere nimicitoare şi de fuziune subordinatoare. Cu toate că această categorie de întrepătrundere a fost reluată de teoreticienii sovietici de aproape zece ani, ea e încă, expresia unui economist sovietic, „subestimată şi slab analizată".[14]

Dar Neamurile au ajuns în pragul Simfoniei şi grăbesc împlinirea ei. Ea va întemeia dreptul global prin întrepătrunderea drepturilor privind toate capitalurile, muncile şi nevoile ca şi dorurile în acelaş timp materiale, intelectuale şi spirituale.

Sarcina e imensă. Deocamdată se cuvine să amintim doar un fapt: Categoria de întrepătrundere a fost folosită, încă din veacul al 7-lea al erei noastre, de Sf. Ioan Damaschinul, pentru a lămuri unirea conştientă dintre înomenirea lui Dumnezeu şi îndumnezeirea Omului în Persoana Mijlocitorului lor, Iisus Christos.

E adevărat că Marx a început tocmai prin negarea acestei uniri şi a însăşi existenţei lui Dumnezeu. Dar, pe de o parte, tot această negaţie l-a împiedicat să înceapă prin a învăta A.B.C.-ul societăţii umane, înainte de a închipui făurirea societăţii ideale, şi să înţeleagă unitatea adevărurilor prin absolutizarea cărora a ajuns la trei concepţii greşite, obligându-l să sfârşească prin a mărturisi, fie şi'n şoaptă, că el, Marx, nu-i marxist.

Pe de altă parte, faptele şi legile Vieţii globale arată că soluţia contradicţiei interne a marxismului nu-i posibilă împotriva sau în afara unirii conştiente între Dumnezeu şi Om.

IV. MESAGIUL BISERICII CREŞTINE ŞI AL ŞTIINŢEI UMANE

Din punct de vedere ortodox, nimeni nu poate nega un fapt: Sacerdoţiul sacramental al Bisericii Ortodoxe Române din ţară asigură întregului Neam Românesc comuniunea spirituală cu Dumnezeu. Care-i sensul acestei comuniuni pentru sacerdoţiul mirean şi pentru întreaga societate românească?

La 19 Mai 1972, Ambasada Română în Franţa atestă că Sinodul din Bucureşti a acordat Episcopului Teofil Ionescu, „dreptul de a folosi, în scopuri cultuale, Biserica Ortodoxă Română" din Paris. Această atestaţie poate duce la presupunerea că Biserica se reduce doar la serviciul cultual, fără nici o legătură cu desfăşurarea societăţii, care ar fi servită doar de Stat, sub conducerea Partidului.

Presupunerea ar fi greşită. Două luni înainte de această atestaţie, Episcopul Antonie Plămădeală, Vicar al Patriarhiei din Bucureşti, în vizita ce-o face Sfântului Părinte Pavel al VI-lea, declară: „Prea Fericitul Justinian, Patriarhul nostru, consideră că raporturile viitoare între Biserici în căutarea unităţii ideale ar trebui, până la posibilitatea unui dialog teologic, să ia forma unui dialog de conlucrare, (. .) în scopul de a rezolva marile probleme ale omenirii."[15]

Dar această pretenţie de a rezolva problemele omului înainte şi, deci, independent de problemele lui Dumnezeu, este greşită tocmai din punct de vedere ortodox. Intr'adevăr, rezumând efortul bimilenar de a desluşi Economia care rezultă din unirea adevăratului Dumnezeu şi a adevăratului om, teologii ortodocşi din ţară subliniază două concluzii fundamentale.

Intâi, în timp ce catolicismul ar prezenta pericolul monofizismului divin, protestantismul ar prezenta pericolul monofizismului uman. Apoi, că adevărata concepţie e unitatea indisolubilă a energiilor divine şi umane într'o singură economie divino-umană, theandrică.

Numai această concepţie divino-umană explică de ce, alături de majoritatea teologilor ortodocşi, cei din ţară au văzut sau crezut că văd, în Constituţia elaborată de Vatican II, sub titlul *Biserica în lumea din timpul nostru,* pericolul ca Biserica să se închidă în lumea vremelnică, în spiritul monofizismului uman.

Ori dacă autorii acestei Constituţii catolice pot combate acest pericol, pretenţia Patriarhiei din Bucureşti de a rezolva „marile probleme ale omenirii", înainte de „marile probleme ale Dumnezeirii", se înscrie direct în monofizismul uman.

Iată de ce, dacă Biserica Ortodoxă Română din Cartierul Latin ar urma Patriarhia din Bucureşti pe acest drum, ea s'ar simţi direct vizată de întrebarea pe care Arhiepiscopul Catolic al Parisului o pune în Aprilie 1973: „La ce ne-ar folosi faptul de a fi împins întreaga Biserică în angajamentul temporal şi în zidirea lumii, dacă ea însăşi n'ar mai da mesagiul aşa cum i l-a dat Christos?"

Din fericire, Biserica Ortodoxă Română din Cartierul Latin poate împărtăşi întru totul concluzia pe care o formulează Arhiepiscopul catolic al Parisului cu acelaş prilej: „Trebuie să recentrăm riguros munca teologică pe marile taine creştine şi, înainte de toate, pe taina Dumnezeului Trinitar, cunoscut prin Iisus înviat. Pe scurt, pe taina Paştilor." [16]

Misiunea Bisericii Ortodoxe din România nu era oare tocmai de a predica, în ţară şi în întreaga lume, tot ceeace ea ştie cu privire la sensul acestor taine pentru

sacerdoţiul mirean şi întreaga societate umană? Iată răspunsul care ni-l aduce, în Martie 1972, un Buletin de Informaţie publicat la Bucureşti, în limba franceză:

Impreună cu reprezentanţii tuturor cultelor religioase din ţară, „Adunarea naţională bisericească (şi) Adunările eparhiale ale Bisericii Ortodoxe Române, (. .) exprimă ataşamentul şi adeziunea lor fără rezervă la politica Republicii Socialiste România, politică de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltată, de pace şi de cooperare cu toate popoarele din lume.“ [17]

Ea intră astfel în contradicţie inconciliabilă cu mesagiul ştiinţei moderne, din care suntem obligaţi să amintim concluziile fundamentale:

— Politica susţinută, fără rezervă, de ierarhia Bisericii Ortodoxe din România, e dusă în numele unei filozofii care nu poate oferi nici măcar ABC-ul socialismului.

— In aceste condiţii, Ierarhia bisericească din ţară se angajează, fără rezerve, nu într'o politică de pace şi cooperare între popoare, ci într'o politică de război şi aservire a tuturor popoarelor, în numele unei ideologii antireligioase, antilaice şi antiştiinţifice.

— Acest război se poate termina mai ales prin nimicirea reciprocă a armatelor formate în numele celor trei concepţii marxiste, dacă Biserica creştină nu-i capabilă să rezolve această contradicţie în spiritul adevăratei simfonii a răstignirii şi a învierii.

Concluzia globală e clară: Marx a crezut că, transformând problemele teologice în probleme antropologice, se pot rezolva marile şi deci toate problemele omenirii. Dar desfăşurarea istoriei universale arată, că, prin însăşi originea, firea şi finalitatea omului, orice problemă umană duce la o problemă divină.

Ierarhii şi teologii din România pot cunoaşte acest adevăr mai bine decât cei din exil. Dar ei n'au libertatea de a-l predica în toate consecinţele lui. Să căutăm deci sensul mesagiului creştin în predica făcută de Părintele Boldeanu, în zorii Paştilor 1973, în Biserica Ortodoxă Română din Cartierul Sorbonei.

„Invierea lui Christos, spune Sf. Sa. (. .) este siguranţa că, după moarte urmează ceeace-şi doreşte omul prin însăşi sensul existenţei sale, şi anume: Viaţa veşnică!“ Ea ne aduce însă şi „certitudinea prezenţei active a lui Dumnezeu în desfăşurarea Istoriei.“

Mesagiul creştin comportă astfel trei afirmaţii fundamentale:

— Prin însăşi firea lui, orice om doreşte să devină un adevărat om şi un adevărat dumnezeu.

— Răstignirea şi învierea lui Christos, oferă calea conlucrării între Dumnezeu şi Om, pentru desfăşurarea conştientă a istoriei în spiritul adevăratei răstigniri şi al adevăratei învieri ale fiecărui om.

— Prin această conlucrare, fiecare poate deveni un adevărat om şi un adevărat dumnezeu.

Aceste afirmaţii sunt întărite de două fapte, expuse tot de Părintele Boldeanu cu acelaş prilej: Pe de o parte, „mereu prigonit şi crucificat în persoana creştinilor, mereu îngropat de către dărâmătorii de biserici, Christos e mereu biruitor prin Invierea Sa.“ Pe de altă parte, mereu persecutaţi şi răstigniţi zilnic, noi suntem, „noi înşine, mereu biruitori, prin învierea fiecăruia dintre noi.“

Iisus Christos nu se impune nimănui. El se dăruieşte tuturor şi fiecăruia în parte. Cei ce nu cred în El sau luptă împotriva Lui, pot totuşi înţelege câteva concluzii:

Fiecare om se răstigneşte zilnic, prin munca pe care o depune în toate procesele de concepere, organizare şi însufleţire ale sistemelor de idei, instituţii şi lucruri, prin care el speră să devină un adevărat om. Fiecare om adevărat înviază zilnic, în măsura în care, tot prin munca lui, manuală, intelectuală şi spirituală depăşeşte sau transcendează toate aceste sisteme istorice, în spiritul adevăratului Dumnezeu, Dragostei sau al Libertăţii pentru fiecare şi pentru toţi.

Condiţia adevăratei înomeniri şi a adevăratei îndumnezeiri e dublă. Pe de o parte, libertatea fiecăruia de a cunoaşte, recunoaşte şi personifica legile de desfăşurare ale acestor procese. Pe de altă parte, dat fiind posibilitatea fiecăruia de a greşi, obligaţia sau datoria fiecăruia de a respecta libertatea tuturor şi a fiecăruia.

Lămurirea legilor de desfăşurare a societăţii şi omului prin întrepătrunderea libertăţii, a necesităţii şi a datoriei, devine desigur sarcina urgentă a imenselor cercetări care se fac pentru a elabora A.B.C.-ul Societăţii umane şi pentru a adânci Crezul creştin în toate consecinţele sale. Faptele şi legile impun însă de pe acum o concluzie:

Biserica nu dispare, cum afirmă teza absolută. Ea nu poate fi subordonată Statului şi nici nu poate subordona Statul, în spiritul antitezei absolute. Dar Biserica nu poate fi nici despărţită de societatea umană, cum afirmă teza relativă. Cel puţin prin concepţia ei asupra originii, a firii şi a ţelului omului, Biserica creştină se găseşte în întrepătrundere cu orice lucrare prin care omul vrea să realizeze o adevărată societate, chiar când această concepţie este reluată unilateral sau „răsturnată“, în afară sau împotriva credinţei creştine.

V. VOCAŢIA NAŢIONALĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN PARIS

In 1954, Arh. Teofil Ionescu a fost sfinţit episcop de către Mitropolitul Visarion Puiu, exilat român, cu sprijinul Sinodului Ortodox Rus independent, din America. Cu acest prilej, adresându-se ierarhilor ruşi, Episcopul Teofil Ionescu, spune sub jurământ:

„Sprijinul dat la greu întăreşte dragostea şi înţelegerea între oameni. Să facă bunul Dumnezeu ca Bisericile noastre să fie călăuze sentimentelor de bună vecinătate şi înţelegere între poporul vostru şi al nostru, care ard acum în focul aceluiaş chin, şi aşteaptă de la noi toţi să nu-i uităm şi să luptăm împreună, aici, pentru eliberarea lor din lanţurile celor fără Dumnezeu.“ [18]

După 18 ani, călcând acest jurământ, P.S. Sa recunoaşte autoritatea Sinodului din Bucureşti. Cum însă comunitatea din Paris nu-l urmează şi rămâne în comuniune cu Sinodul din America, fostul nostru episcop ne întreabă: „Intr'atât să ne fi îndepărtat de-ai noştri şi ne apropiem de cei de alt neam?“ [19]

Nu voiu analiza aici raţiunile pentru care, printre sinoadele ortodoxe din lumea liberă, Biserica Ortodoxă Română din Paris a fost nevoită să-i prefere pe ruşi grecilor, pe ruşii independenţi ruşilor cari depind de Moscova sau de Constantinopol. Nu

voiu analiza aici, nici speranţele şi condiţiile ca Biserica noastră să-şi găsească locul firesc în Sinodul Bisericii Ortodoxe Multinaţionale a Europei Apusene.

Dat fiind că Sinodul din România este el însuşi nevoit să susţină, fără rezerve, politica Partidului comunist, voiu încerca doar să degajez vocaţia naţională a Bisericii Ortodoxe Române din Paris, în raport cu politica naţională a acestui Partid.

Impreună cu întreaga Diasporă Română, comunitatea acestei Biserici s'a bucurat când în 1966, Partidul comunist din România a recunoscut una din greşelile sale fundamentale: Aceea de a fi recomandat „de a lupta pentru ruperea de România a unor teritorii (mai ales Basarabia şi o parte din Bucovina, n.a.) locuite, în covârşitoarea lor majoritate, de români." [20]

Din păcate, acest Partid nu poate încă să acorde istoricilor din România cel puţin libertatea de a informa tineretul din ţară şi din lumea întreagă că aceste provincii sunt româneşti şi trebuie să revină la Patria-Mumă.

Astfel, când, în 1970, un istoric sovietic îl acuză pe „Demostene Nacu (pentru faptul că) numeşte români pe moldoveni" sau basarabeni,[21] istoricii din România sunt nevoiţi să tacă. Aceeaşi tăcere şi când au fost asa zis „criticate", cu acelaş, prilej şi mai târziu de acelaş istoric şi alţii din Chişinău, contribuţiile aduse de George Ciorănescu, Grigore Filiti, Radu Florescu, Dionisie Ghermani, Alexandru Gorjiu, Miha Korne, Nicoară Neculce şi de Alexandru Şuga.[22]

Mai mult, în 1971, istoricul C. Giurescu din România este nevoit să scrie, în limba franceză, că în România, „regimul socialist este acela care a înfăptuit, pentru prima oară, unitatea socio-politică a întregului popor." [23] El n'a fost deci liber să precizeze că poporul român nu poate fi întreg fără basarabeni şi bucovineni.

Aparţine tuturor Românilor să spună, când vor fi liberi, dacă, în ce măsură şi în ce condiţii tăcerea nevoită dar dăunătoare integrităţii naţionale, şi mai ales propaganda, poate tot nevoită dar şi mai dăunătoare, pot fi înţelese, justificate şi iertate.

Dar atâta timp cât Partidul comunist din România nu poate acorda nici măcar libertatea de a denunţa planul Valev. Căci, cum a scris unul din aceşti economişti, Română din Paris trebuie să rămână liberă de a mărturisi acest adevăr şi de a lupta pentru împlinirea lui.

Impreună cu întreaga Diasporă Română, Biserica noastră s'a bucurat deasemeni, în 1964, când Partidul comunist din ţară a acordat economiştilor din România libertatea de a denunţa planul Valev. Căci, cum a scris unul din aceşti economişti, prin realizarea acestui plan, „România ar fi lichidată ca Stat, şi poporul român ca naţiune — prin simple mijloace administrative, cu justificări, ‚econmice', în numele unor consideraţii de pseudomarxism-leninism".[24]

Dar, când în 1972 Secretarul general al acestui Partid afirmă că „sunt de neînţeles criticile împotriva naţiunii din partea unor cercuri progresiste şi chiar marxist-leniniste" [25], reprezentanţii ştiinţei moderne sunt obligaţi să-i amintească sau, dacă ar fi într'adevăr nevoie, să-l informeze, că aceste critici sunt fundamental marxist-leniniste.

Intr'adevăr, marxism-leninismul comportă întâi o teză absolută, după care excluderea sistemului capitalist ar duce la dispariţia tuturor naţiunilor; apoi, o

antiteză absolută după care excluderea aceluiaş sistem capitalist ar duce la subordonarea tuturor naţiunilor până la aservirea lor absolută monopolului ideologic al Partidului comunist universal.

Desigur, fugare reflecţii făcute de Marx pot găsi locul lor, fie în teza relativă, axată pe despărţirea naţiunilor, fie în simfonie, axată pe întrepătrunderea tuturor naţiunilor într'o unică societate umană.

Dar nici despărţirea, nici întrepătrunderea naţiunilor nu pot fi întemeiate filozofic pornind de la opţiunea fundamentală a marxismului, după care naţiunea n'ar fi decât produsul unui anumit sistem material-economic.

Concluziile ce se degajează din aceste constatări sunt clare.

In numele libertăţii de conştiinţă lucrătoare pentru toate concepţiile de viaţă, Partidul comunist din România poate primi dreptul de a abandona sau păstra o filozofie care nu poate întemeia nici măcar existenţa şi libertatea naţiunii române în societatea pe care el afirmă că vrea s'o făurească.

Dar în lumina aceleiaşi libertăţi de conştiinţă lucrătoare şi a ştiinţei nu aparţine în nici un caz Partidului comunist, de a acorda dreptul său de a impune datoria tuturor Românilor de a conlucra pentru apărarea şi dezvoltarea firească a Naţiunii Române.

Dimpotrivă, aparţine tuturor Românilor de a hotărî, în mod liber şi în lumina ştiinţei dacă, în ce măsură şi în ce condiţii Partidul comunist lucrează ca un partid românesc, şi poate participa la efortul comun pentru apărarea şi dezvoltarea firească a Naţiunii Române.

Aceasta ar fi prima problemă fundamentală, pentru rezolvarea căreia Diaspora Română ar putea conlucra cu Asociaţia „România" din Bucureşti.

In ce o priveşte, Biserica Ortodoxă Română din diasporă şi deci din Paris, nu interzice niciunuia din membrii săi de a împărtăşi sau adânci vreuna din ipotezele care presupun dispariţia naţiunilor sau aservirea lor definitivă.

Dar infirmarea ştiinţifică a celor două concepţii marxiste şi absenţa altor concepţii cu adevărat ştiinţifice în acest sens, impun o concluzie clară: Biserica Ortodoxă Română din diasporă şi deci din Paris, trebuie să-şi păstreze libertatea de a mărturisi şi adânci mesagiul creştin în această problemă fundamentală.

Rostite acum două milenii, cuvintele cheie ale acestui mesagiu se impun mai mult ca oricând, în lumina desfăşurării istorice şi a adevăratei cercetări ştiinţifice:

„In veacurile trecute, Dumnezeu a lăsat toate Neamurile să urmeze propriile lor căi, cu toate că, drept vorbind, nu s'a lăsat fără mărturie", despre grija ce le-a purtat-o mereu. (Faptele, 14, 16-17)

Pentru veacurile noi, Iisus Christos spune ucenicilor săi: „Duceţi-vă şi faceţi ucenici din toate Neamurile, botezându-i în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh." (Matei, 28, 19)

Numai urmând propriile lor căi particulare, distincte dar unite, prin întrepătrundere, în această cale universală, Neamurile se pot împlini cu adevărat. Iar „când va veni Fiul omului în slava Sa, (. .) toate Neamurile vor fi adunate înaintea Lui," (Mat. 25, 31-32) şi „vor umbla în lumina acestei slăvi" (Apoc. 21, 24)

După concepţia Bisericii creştine deci, ţelul final al desfăşurării istoriei universale nu este dispariţia Neamurilor, nici aservirea lor unui sistem ideologic, dar nici

despărţirea lor în duhul „trufiei naţionale". Ţelul final al acestei istorii sau cercetări este Invierea tuturor Neamurilor prin întrepătrunderea lor în simfonia tuturor patriilor.

Ca şi oamenii, Neamurile trăiesc adesea clipe de înviere în însăşi toiul istoriei. In pragul unei astfel de învieri se găsesc astăzi atât Neamurile asuprite de alte Neamuri, cât şi Neamurile asuprite de sisteme ideologice, în frunte cu sistemul antireligios şi antilaic.

VI. VOCAŢIA SOCIALĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN PARIS

In Iulie 1971, Secretarul general al Partidului comunist din România afirmă că acest Partid trebuie să se impună ca unică sursă, forţă şi finalitate ale unei planificaţii integrale, „înglobând toate aspectele vieţii sociale, materiale şi spirituale" ale Naţiunii Române.[26]

Mai clar, dacă viaţa socială este ansamblul vieţii comunitare între oameni, Partidul trebuie să planifice întreaga viaţă ideologică, politică şi materială, ca expresie istorică a vieţii spirituale, intelectuale şi fiziologice a întregii naţiuni, a fiecărei familii, a fiecărui om.

In acest scop, adaogă acelaş Secretar general, tot sistemul ideologic, politic şi material al Partidului şi al Statului, trebuie folosit pentru lichidarea totală şi definitivă a concepţiilor mistice sau religioase, burgheze sau laice, areligioase.

Această poziţie clară nu-l împiedică totuşi ca, două zile după Apelul comunităţii Bisericii Ortodoxe Române din Paris către toţi Francezii, să declare la televiziunea Olandeză: Din punct de vedere filozofic, „există desigur deosebiri între Partidul comunist (. .) si Biserică. Dar, adaogă Dsa, abordarea într'un fel sau altul a problemelor filozofice cu privire la dezvoltarea omenirii, nu poate împiedica existenţa libertăţii cultului."

Partidul comunist recunoaşte deci, că Biserica are nu numai un cult, ci şi o credinţă, în sens de filozofie a dezvoltării omenirii şi de adeziune a comunităţii faţă de această filozofie, pentru planificarea dezvoltării omenirii.

Şi totuşi deşi afirmă hotărîrea de a lichida această concepţie sau filozofie a Bisericii, Secretarul general al Partidului conclude: „Deci, în societatea noastră socialistă — şi cred că şi în Occident, când această problemă se va pune la ordinea de zi — Biserica poate să-şi desfăşoare activitatea fără nicio piedică." [27]

In fapt, această concluzie ridică întrebarea dacă Dreptul cultului religios e oare întemeiat pe dreptul de activitate globală a Bisericii care comportă un cult, o filozofie şi o adeziune a comunităţii pentru întruparea acestei filozofii?

Dacă da, diferenţa între filozofia Bisericii şi filozofia Partidului, nu-i fără importanţă pentru planificarea dezvoltării omenirii. Dacă nu, dreptul cultului religios nu implică dreptul, nici datoria Bisericii de a participa la această planificare.

Dat fiind că Partidul acordă Bisericii dreptul, şi-i impune datoria de a participa la făurirea planificată a societăţii socialiste în întreaga lume, propunerea lui de conlucrare cu Bisericile din întreaga lume este contradictorie.

Pe de o parte, această propunere sugerează posibilitatea unei societăţi socialiste în care ar fi asigurate toate drepturile şi datoriile tuturor familiilor filozofice. Pe de altă parte, aceeaşi propunere e întemeiată pe necesitatea unei societăţi socialiste, în care Statul să poată fi folosit de către Partid pentru lichidarea totală şi definitivă a tuturor concepţiilor filozofice, religioase şi areligioase, în scopul de a instaura monopolul filozofiei socialiste, antireligioase şi antilaice.

Numai că, aşa cum am arătat, actualul monopol al Partidului se întemeiază pe un simplu refere politic, rostit de un Tribunal vremelnic, în beţia unei victorii pe calea armelor, fără nici o legătură cu fondul problemei.

Hotărîrea acestui Tribunal fiind negată zilnic de cerinţele Vieţii, Partidul încearcă să-şi întemeieze dreptul la monopolul pe care-l pretinde, în numele filozofiei socialiste, pentru a şi-l consacra prin hotărîrea unui adevărat Tribunal, acela al Vieţii, al Ştiinţei şi al Conştiinţei universale.

Numai în urma unei astfel de consacrări, Secretarul general al Partidului ar putea spune, fără teamă, că, în afara filozofiei socialiste, marxist-leniniste, Partidul şi deci Statul, nu poate „admite în România nici un alt fel de filozofie." [28]

Ori, cum am mai spus, Viaţa globală impune însăşi Secretarului general al acestui Partid de a recunoaşte un fapt: Chiar membrii comitetului central n'au clarificat până la capăt A.B.C.-ul filozofiei socialiste.

La rândul ei, clarificând până la capăt această filozofie, ştiinţa modernă constată necesitatea unei întrebări, pe care consideră că are dreptul şi datoria de a o formula pe înţelesul tuturor, *şi de a o repeta până când ea va pătrunde în conştiinţa fiecăruia: Care filozofie socialistă?* Filozofia socialismului natural, prin învierea marxistă? Filozofia socialismului istoric, prin răstignirea marxistă? Sau filozofia socialismului întemeiat pe despărţirea absolută între Piaţă, Stat şi Partid, adică între mijlocirile monetare, politice şi ideologice?

Importanţa acestei triple întrebări trebuie şi ea repetată: Filozofia socialismului natural, face de neînchipuit chiar simpla existenţă a însăşi Partidului comunist în societatea pentru planificarea căreia el pretinde monopolul tuturor puterilor.

Filozofia socialismului istoric, nu poate întemeia această existenţă şi cu atât mai puţin dreptul Partidului la monopolul pe care-l pretinde. Iar filozofia socialismului întemeiat pe despărţirea absolută între mijlocirile ideologice, politice şi monetare, neagă aceluiaş Partid nu numai dreptul la un astfel de monopol, ci chiar dreptul de a se amesteca în treburile Statului şi ale Pieţii.

Desigur, nimeni nu poate interzice celor din Partid să creadă în infailibilitatea lui Marx, a lui Engels şi a lui Lenin. Mai mult, în numele libertăţii de conştiinţă lucrătoare pentru toate concepţiile de viaţă, Partidul comunist din România poate primi dreptul de a abandona sau de a păstra credinţa într'o filozofie care nu-i poate justifica nici măcar existenţa în societatea pe care el afirmă că vrea s'o făurească.

Dar în lumina ştiinţei şi a aceleaşi libertăţi de conştiinţă lucrătoare, nu aparţine în nici un caz Partidului comunist de a acorda dreptul şi de a impune datoria tuturor Românilor de a conlucra pentru făurirea unei noi societăţi.

Dimpotrivă, aparţine tuturor Românilor să hotărască, în mod liber şi în lumina ştiinţei, dacă, în ce condiţii şi în ce măsură Partidul comunist din România lucrează

ca un Partid constructiv, şi poate participa la efortul comun pentru făurirea unei noi societăţi.

In acest scop, elaborarea A.B.C.-ului societăţii umane, ar fi cea de a doua problemă fundamentală, pentru rezolvarea căreia, Diaspora Română ar putea conlucra cu Asociaţia „România" din Bucureşti.

In ce o priveşte, Biserica Ortodoxă Română din Diasporă şi deci din Paris, nu interzice niciunuia din membrii săi de a împărtăşi sau de a adânci teza absolută a socialismului natural sau a învierii, antiteza absolută a socialismului istoric sau a răstignirii, ori teza relativă a socialismului întemeiat pe despărţirea absolută între sistemele monetare, politice şi ideologice.

Dar infirmarea ştiinţifică a acestor concepţii impune Bisericii Ortodoxe Române din Paris datoria de a-şi păstra libertatea de a mărturisi şi adânci Mesagiul creştin cu privire la originea, firea şi finalitatea societăţii umane.

Această adâncire va revoluţiona, readuce la originea lor adevărurile parţiale din absolutizarea cărora s'au născut, de-alungul mileniilor, toate concepţiile simplificatoare în spiritul „paternalismului", „individualismului", „colectivismului" şi al „nihilismului", va desluşi evoluţia acestor adevăruri parţiale şi le va uni, prin transvoluţie, în spiritul Sfintei Treimi, ca Arhetip al Prieteniei şi deci al oricărei orânduiri globale, raţionale şi deschise la orice taină.

Spre deosebire de ideologiile moderne, care se întrec în a făgădui o societate pur istorică şi fără nici o contradicţie, adâncirea Mesagiului creştin va arăta că tocmai recunoaşterea caracterului fundamental contradictoriu al întregii istorii constitue condiţia *sine qua non* pentru desfăşurarea oricărei orânduiri în spiritul Prieteniei. Aceasta-i şi condiţia pentru a soluţiona contradicţia internă a marxismului, între teza absolută a îndumnezeirii, antiteza absolută a înomenirii şi teza relativă a despărţirii absolute între aceste două aspiraţii fundamentale ale fiecărui om.

Cum însă teoreticienii marxişti afirmă că ceeace pare infirmat de experienţa socialistă va fi realizat în faza comunistă, adevărata vocaţie a Bisericii Ortodoxe Române din Diasporă şi, deci din Paris, va apare, în ultima ei consecinţă, după expunerea contradicţiei aceleaşi ideologii marxiste, cu privire la comunism, ca ţel final al istoriei universale.

VII. VOCAŢIA GLOBALĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN PARIS

Efortul Partidului comunist din România de a impune monopolul său absolut se înscrie în strategia globală a celui de-al 24-lea Congres al Partidului din Uniunea Sovietică, ţinut în Martie 1971.

Pornind de la acest congres, directorul Institutului de marxism-leninism din Moscova formulează, în două etape, ceeace lui i se pare a fi legea fundamentală de desfăşurare a societăţii moderne.

Astfel, în Octombrie 1971, el crede că „creşterea rolului conducător al Partidului comunist, (..) ca forma supremă de organizaţie politică, este una din legile cele mai importante" în „trecerea de la capitalism la comunism pe scară universală." [29]

In Ianuarie 1972, acelaş director consideră că această creştere a rolului conducător al Partidului nu mai este una din legile cele mai importante, ci „legea cea mai importantă pentru făurirea socialismului şi comunismului, şi în acest fel, (cel mai important) obiect al analizei ştiinţifice". [30]

Mai clar, creşterea rolului conducător al Partidului comunist, până la absolutizarea monopolului său ideologic, drept unică sursă, şi finalitate ale Statului socialist, ar fi legea fundamentală a planificaţiei ideologice pentru trecerea societăţii moderne de la capitalism, prin socialism, la comunism, pe scară universală.

Lipsa ABC-ului pentru făurirea socialismului, nu pare să arunce vreo umbră de îndoială în făgăduielile făcute de teoreticienii marxist-leninişti cu privire la făurirea comunismului în lumea întreagă.

In acest sens, un istoric basarabean, scrie în *Comunistul Moldovei* din Chişinău, din Iunie 1970: „In zadar Domnul Demostene Nacu varsă lacrimi de crocodil din cauză, că unii entuziaşti din Moldova (adică din Basarabia) au plecat să valorifice pământurile înţelenite."

In ce priveşte „poporul moldovenesc, educat de Partidul comunist, (..) a mers şi va merge în frontul unic al popoarelor sovietice frăţeşti, care construiesc societatea cea mai dreaptă de pe pământ-comunismul." [31]

In acelaş sens, Secretarul general al Partidului din România anunţă că spre anii 1985—1990, societatea românească va fi atins stadiul în care „se va putea pune problema trecerii la o nouă etapă — etapa înfăptuirii treptate a societăţii comuniste în România." [32]

Ori nici problematica acestui comunism nu a fost clarificată până la capăt şi, deci, nici aşa zisul „comunism ştiinţific" nu oferă măcar A.B.C.-ul societăţii comuniste. Dimpotrivă, analiza ştiintifică arată că şi acest zis „comunism ştiinţific" comportă contradicţia internă între trei concepţii marxiste.

Teza absolută afirmă, că munca va deveni o plăcere, un efort liber creator, fără nici o constrângere internă sau externă, adică o lucrare dumnezeiască, dacă definim pe Dumnezeu ca libertate absolută.

Antiteza absolută, afirmă, că munca va deveni o necesitate internă, un efort nevoit creator, prin constrângerea nevoii interne de a munci, adică o lucrare omenească, dacă definim omul ca necesitate absolută.

Teza relativă un prea vorbeşte de comunism. Există totuşi reflecţii de-ale lui Marx şi de-ale marxist-leniniştilor, care sugerează că chiar comunismul va fi întemeiat pe despărţirea absolută între munca economică, munca politică şi munca ideologică.

Simfonia, singura care reflectează adevărata desfăşurare a istoriei universale, şi care poate rezolva contradicţia între cele trei concepţii constată întrepătrunderea contradictorie între libertatea, necesitatea şi datoria de a munci.

Aceasta e problema fundamentală a tuturor problemelor. Problemă imensă într'un anumit sens veşnică, şi totuşi mai actuală ca oricând. Neputând-o aborda acum, întrebarea ar fi: Datoria celor ce trăiesc din munca ideologică şi politică, n'ar fi de a recunoaşte caracterul fundamental greşit al celor trei concepţii marxist-leniniste?

Desigur, în numele libertăţii de conştiinţă lucrătoare pentru toate concepţiile de viaţă Partidul comunist din România poate primi dreptul de a abandona sau păstra

o filozofie care nu-i justifică nici măcar libertatea, necesitatea şi datoria de a exista într'o societate comunistă. Dar în lumina ştiinţei şi a aceleiaşi libertăţi de conştiinţă lucrătoare, nu aparţine în nici un caz Partidului zis comunist, de a a acorda dreptul şi de a impune datoria tuturor Românilor de a conlucra pentru făurirea unei societăţi comuniste.

Dimpotrivă, aparţine tuturor Românilor să hotărască, în mod liber şi în lumina ştiinţei, dacă, în ce condiţii şi în ce măsură, Partidul comunist din România lucrează ca un partid creator, în efortul comun de a aduce propria contribuţie a Neamului Românesc, la soluţia teoretică şi practică a contradicţiei între cele trei concepţii asupra comunismului, acest „veşnic vis al întregii omeniri".

In acest scop, elaborarea A.B.C.-ului societaţii umane, pornind de la întrepătrunderea contradictorie a libertăţii, a necesităţii şi a datoriei de a lucra cinstit, e a treia şi hotărîtoarea problemă fundamentală, pentru rezolvarea căreia, Diaspora Română ar putea conlucra cu Asociaţia „România" din Bucureşti.

Un prim efort în acest sens arată, că cele trei concepţii marxiste nu sunt decât o nouă formă de manifestare a celor trei concepţii fundamentale sau interpretări unilaterale ale creştinismului.

Contribuţia Bisericii Ortodoxe Române la rezolvarea contradicţiei interne a creştinismului poate fi hotărîtoare. Cum scrie un teolog grec în 1972, „originea latină a poporului său, locul său la răscrucea dintre Răsărit între Apus şi între greci şi slavi, ca şi spiritul său deschis la valorile cosmosului, oferă fară încetare Bisericii Române posibilitatea de a juca mai degrabă un rol de ‚punte' decât un rol de despărţire." [33]

Din păcate, cum am văzut, Biserica Ortodoxă din România e obligată să-şi dea „adeziunea fără rezervă" unei politici pentru făurirea societăţii socialiste şi comuniste, în numele unei filozofii care nu oferă nici măcar A.B.C.-ul societăţii umane.

In ce o priveşte, Biserica Ortodoxă Română din Diasporă şi deci din Paris, a refuzat şi va refuza să se facă unealta unei ideologii antireligioase, antilaice şi antiştiinţifice. In acelaş timp, ea a fost şi va fi mereu deschisă tuturor, oricare ar fi opţiunea lor ideologică.

Deschisă la imensa cercetare pentru elaborarea A.B.C.-ului societăţii umane şi în acest scop, deschisă la orice adevăr descopenit de către om sau propus în numele lui, în efortul fiecăruria dintre oameni de a deveni un om întreg, în rând cu toţi oamenii întregi, şi până la urmă un dumnezeu în sânul unei comunităţi de dumnezei.

Deschisă la imensa cercetare pentru adâncirea crezului creştin şi, în acest scop, deschisă la orice adevăr revelat de Dumnezeu, sau propus în numele Lui, pentru ca fiecare să devină un adevărat om, în rând cu toţi oamenii adevăraţi, şi un adevărat dumnezeu, în sânul unei comunităţi, de adevăraţi dumnezei.

Deschisă la imensa cercetare pentru elaborarea dreptului global în vederea făuririi unei noi societăţi şi în acest scop, deschisă la orice adevăr care, în numele omului, în numele lui Dumnezeu sau în numele Mijlocitorului lor, poate contribui la întemeierea teoretică, la întruparea practică şi la transcenderea spirituală, ale acestui drept global.

Iată de ce conflictul între Biserica Ortodoxă Română din Paris şi Partidul comunist din România, interesează pe toţi Românii, toţi Francezii, şi, măsurând bine orice cuvânt, pe toţi Oamenii.

* * *

Sunt semne, că o parte din membrii Partidului comunist din România, au conştiinţa contradicţiei interne a ideologiei lor, conştiinţa că soluţia acestei contradicţii presupune dialogul în spiritul omeniei româneşti, şi chiar conştiinţa că această soluţie nu-i cu putinţă decât în perspectiva Mesagiului creştin.

Sunt deasemeni semne că majoritatea zdrobitoare a Românilor, în frunte cu o bună parte din membrii sacerdoţiului artistic, literar şi ştiinţific din ţară, doresc acest dialog, în care fiecare dintre ei şi-ar putea aduce propria contribuţie la soluţia acestei contradicţii şi la împlinirea sarcinilor ce decurg pentru făurirea nouii societăţi în spiritul simfoniei.

Sunt însfârşit semne că majoritatea zdrobitoare a membrilor din sacerdoţiul sacramental şi teologic al Bisericii Ortodoxe din România doresc acelaş dialog, în care fiecare dintre ei ar mărturisi întregul Adevăr, şi-ar aduce astfel o contribuţie hotărîtoare la soluţia contradicţiei interne a creştinismului, la soluţia contradicţiei interne a marxismului care sfâşie epoca noastră, şi la împlinirea sarcinilor ce decurg din adevăratul Crez creştin.

Din păcate, aceste semne înăbuşite, ascunse sau umbrite zilnic, de faptul că nici membrii Partidului comunist, nici aceia ai sacerdoţiului mirean în general, sacerdoţiului artistic, literar şi ştiinţific, în special nici membrii sacerdoţiului sacramental şi teologic din ţară, n'au încă libertatea de a intra, fără nici o rezervă, pe calea dialogului în spiritul omeniei româneşti în spiritul ştiinţei, în spiritul mesagiului creştin.

Şi totuşi această libertate fărâmă, zi de zi, temeliile tuturor zidurilor ideologice, străbate Turnul modernului Babel, şi va sfârşi prin a birui în lumina a trei certitudini stiintifice:

— Legile fundamentale de desfăşurare a istoriei universale şi faptele zilnice prin care se exprimă aceste legi, arată cum contradicţia fundamentală a epocei noastre, ajunge în stadiul suprem al desfăşurării sale, când soluţia ei se impune cu o necesitate implacabilă.

— Aceleaşi legi fundamentale şi fapte zilnice arată că această contradicţie care, în 1968, s'a manifestat mai ales prin ura oarbă între armata anarhiei şi armata dictaturii, ale căror drapele, negru şi roşu încercau să domine Cupola Sorbonei, nu poate fi soluţionată decât în spiritul Omeniei deschise, al Ştiinţei riguroase şi al Mesagiului Creştin.

— Legea fundamentală pentru împlinirea Simfoniei, este libertatea conştiinţei lucrătoare, în respectul legilor constatate de ştiinţă şi ale datoriilor ce decurg din Dreptul global.

In lumina acestor trei certitudini, oricare ar fi rezultatul procesului pentru clădirea din Cartierul Sorbonei, între Asociaţia pentru Practica Cultului Ortodox

Român în Franţa şi Partidul comunist din România, victoria finală va fi a Bisericii Ortodoxe Române din Franţa şi din întreaga Diasporă Română.

Ea nu va fi o victorie împotriva cuiva.

Ea va fi o victorie a omului de omenie şi a tuturor oamenilor, pentru că, aşa spunea întemeietorul personalismului modern, francezul E. Mounier, pentru ţăranul român, omul de omenie e acela care preţuieşte pe semenii lui ca subiecte şi nu ca obiecte sau lucruri. Iar în efortul lor de a se întrepătrunde, în chip desăvârşit, în viaţa comunitară, toate subiectele omeneşti pot deveni persoane unice, deschise la taina familiei, a Neamului şi a întregii Omeniri.

Ea va fi o victorie a Neamului Românesc şi a tuturor patriilor, toate Neamurile pot deveni persoane unice, deschise la taina Omului, a lui Dumnezeu şi a Mijlocitorului lor.

Ea va fi o victorie a Bisericii Ortodoxe Române şi a tuturor Bisericilor, pentru că, în efortul lor de a se întrepătrunde, în chip desăvârşit, în viaţa pământească şi cerească a adevăratului Dumnezeu, a adevăratului Om şi a adevăratului lor Mijlocitor, toate Bisericile sunt, prin însăşi temeliile lor, deschise la taina Bisericii universale, după chipul şi asemănarea Prieteniei Treimice, şi veşnica Biserică.

Implinirea acestor certitudini, va fi proba că, fără noroc în zbuciumata istorie de până acum, Neamul Românesc va fi un neam cu noroc dumnezeiesc, în adevărata istorie divino-umană.

Desigur, tocmai în perspectiva acestei istorii divino-umane, a căutării reciproce între Dumnezeu şi Om, fiecare om rămâne liber să participe sau nu la împlinirea Simfoniei. Dar care dintre Români, dacă s'ar situa măcar o clipă în această perspectivă putea refuza să-şi aducă propriul său prinos întru împlinirea norocului românesc?

DEMOSTENE NACU

BIBLIOGRAFIE

1 A. Joja, Glasul Patriei, 15 Aprilie 1972, România Liberă şi Contemporanul
2 N. Ceauşescu, Expunere asupra muncii ideologice, Iulie 1971, p. 14
3 Scînteia, 10 Aprilie 1973
4 N. Ceauşescu, op. cit. p. 11
5 C. Murgescu, Probleme ale relaţiilor economice dintre ţările socialiste, Biblioteca „Viaţa economică", 2, 1964, p. 39
6 Manuscrits de 1844. Philosophie et Economie, Ed. Sociales, Paris, pp. 87—89
7 Critique des Programmes de Gotha et d'Erfurt, Ed. Sociales, Paris, p. 38
8 N. Ceauşescu, op. cit. p. 14
9 V. Kulikov, Raporturile mărfare-monetare în sistemul planificat şi organizat de producţie socialistă. Lucrare colectivă. Universitatea din Moscova, 1971, p. 101 (în limba rusă)
10 Le Figaro, 10 Martie 1972
11 M. Rubel, in Economie II, p. CXXVI
12 Scînteia, 10 Aprilie 1973
13 V. Eliutin, Komunist, Moscova, 1, 1972 p. 92 (în limba rusă)
14 N. Cravcenco, în Raporturi mărfare-monetare, op. cit p. 163
15 Episkepsis, 51, Martie 1972, p. 3 (în limba franceză)
16 E. S. Marty, Le Figaro, 19 Aprilie 1973
17 Bulletin d'Information, 1, 1972, Bucarest, p. 64
18 Buletin Eparhial, Ianuarie-Februarie 1955, p. 16
19 Scrisoare circulară, semnată de P. S. Teofil Ionescu şi L. Negruzi
20 N. Ceauşescu, Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România, Ed. Politică, Bucureşti, 1966 p. 31
21 V. Taranov, Falsificatorii istoriei Moldovei nu se potolesc, Comunistul Moldovei. 9, 1970, p. 42 (în limba rusă şi în limba română cu caractere slave)
22 Aspects des relations russo-roumaines, Minard, 1967
Al. Şuga, Die Völkerrechtliche Lage Bessarabiens in der Geschichtlichen Entwicklung des Landes, Bonn, 1958
D. Nacou, Du kolkhoze au sovhoze, Ed. de Minuit, Paris, 1958
23 La formation de l'Etat unitaire Roumain, Ed. Meridiane, Bucarest, 1971, p. 154
24 C. Murgescu, op. cit.
25 N. Ceauşescu, Raport la Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Român, 19—21 Iulie 1972, Ed. Politică, Bucureşti, 1972, p. 92
26 Ib., Expunere asupra muncii ideologice, op. cit. p. 11
27 Scînteia, 10 Aprilie 1973
28 N. Ceauşescu, Expunere asupra muncii ideologice, op cit. p. 11
29 P. Fedoseev, Komunist, 15, 1971, p. 72
30 Ib. Komunist, 1, 1972, p. 73
31 V. Taranov, op. cit. pp. 44—45
32 N. Ceauşescu, Expunere asupra muncii ideologice, op. cit. p. 6
33 M. Spiropulos, în Contacts, Paris, No. 78—79, 1972, p. 219

ERATA

la numărul 12 al „REVISTEI SCRIITORILOR ROMÂNI"

Pag.	rândul	în loc de:	se va citi:
4	1	1972	1973
5	15	oboselei	oboselii
10	17	teritorii	teritoriile
11	10	cântul	vântul
11	15	țările	în țările
13	3	istoric	descendent istoric
20	12	lipsit	nu lipsit
22	6	busonă	bufonă
27	20	ieșa	ieșea
27	29	șoptește	șoptește:
33	34	îm	îmi
37	4	Neînpliniri	Neîmpliniri
47	21	frați	doi frați
68	25	Creste	Crește
76	38	—	CORTINA
77	1	CORTINA	—
79	16	Apă.	Apă!
86	3	amurgt	amurg
101	3	MILICA	MILICĂ
114	3	Antologia	„Antologia
128	29	Dl.	D.
132	19	Ceeace	Ceea ce
132	21	extetică	extatică
133	2	Inainte!	înainte!
134	25	examenul	examenului
136	4	data	date
137	7	exemenului	examenului
140	23	genuchii	genunchii
162	12	poltic	politic
162	43	aceași	aceiași
163	6	plictiseală	plictiseala
163	36	'n	în
180	33	Fo'	For
185	7	Tribunalui	Tribunalului
196	20	Miha	Mihai
207	35	La	Le

— Articolul domnului Horia Stamatu despre „Umorul negru" (pag. 10—24) este continuarea articolului cu același titlu apărut în Nr. 11 (pag. 15—33) al „Revistei Scriitorilor Români".

CUPRINSUL

REDACȚIA 5
† VASILE POSTEUCĂ: Ci, numai Tu 6
VIRGIL IERUNCA: Nevrednicie 8
HORIA STAMATU: „Umorul negru" și „absurdul" în literatura cultă și folclor 10
MIRA SIMIAN: De spus sub pom 25
MIRCEA ELLADE: Caiet 29
† GRIGORE CUGLER: (APUNAKE): Cine fuse și se duse (Amedeu amicul meu; Amedeu și vreau să-l beu) 35
ȘTEFAN BACIU: Text săpat pe un trunchiu de palmier — Exil e când 37
VINTILĂ HORIA: Recviem în trei pentru un oraș dispărut 39
CICERONE CERNEGURĂ: Clătite cu rumeguș 50
DORINA IENCIU: Odată — Urcări — Mâna 55
CONSTANTIN SPOREA: Insemnări 58
ȘTEFAN GHEORGHE THEODORU: Prăpastia (actul III) 68
ION DUMITRU: Monolog la răspântii 85
ALEXANDRU CIORĂNESCU: La mare 89
PETRU IROAIE: Pe Coasta-de-Aur — Amurg — Brânduși 97
J. N. MANZATTI: Poduri și șosele 101
ȘTEFAN BACIU: Oameni ciudați, oameni uitați 114
GRAZIELLA ALBINI: Romanța 1 — Romanța 2 — Revedere 121
CONSTANTIN AMĂRIUȚEI: Metafizica creației lumii 124
ION CICALĂ: Patria e numai înainte 133
MIRCEA POPESCU: Bacalaureatul în Italia (Din „Ziarul unui președinte de comisie") 134
ȘTEFAN GHEORGHE THEODORU: Pascală — Zi de toamnă — Spre Platon 139
CRIȘAN MUȘEȚEANU: Invinsul 143
MIHAI CISMĂRESCU: Miorița — mit juridic? 146
NEGRU PE ALB: Cronici, idei, fapte 158

MONICA LOVINESCU: Literatura și aniversările — MIHAI NICULESCU: Notă despre Grigore Cugler și Apunake — IOAN PETRU CULIANU: Vasile Voiculescu, romancier al iluziei și al speranței — ROGER CONSTANTINESCU: La solitaire — MIHAI CISMĂRESCU: Despre o istorie a filozofiei românești — CONSTANTIN SPOREA: Walter Myss (Despre revista „Klingsor") — DEMOSTENE NACU: Semnificația universală a conflictului dintre Biserica ortodoxă română din Paris și partidul comunist din România.

Autorul ilustrațiilor din volumul 12 este domnul ELYSSEI RUSSO.
Partea redacțională și paginația au fost îngrijite de domnii MIRCEA POPESCU și CONSTANTIN SPOREA.